

A RÉGI SZEGED.

A NEGYVENES ÉVEK FORRADALOM NAPJAI SZEGEDEN.

ÍRTA
REIZNER JÁNOS.

Ára 2 frt 50 kr.

SZEGED, 1884.
NYOMATOTT BURGER GUSZTÁV ÉS TÁRSÁNÁL.

TARTALOM.

ELŐSZÓ.

A munka anyaga. Források. Miért használok a forradalom elnevezést.	r— 8
---	------

A negyvenes évek előtt.

„Boldog idők.“ A rend s nyugalom. Takarékoság. Anyagi jólét. Becsületesség. A polgári jog. A czéhek hatása. A hatóság tekintélye. Tóth Mihály vádjai. A magyar lakosság büszkesége. A német polgárok elkülönző állása. Adakozás Mátyás király szobrára s a nemzeti színházra. A posta- s gyorskocsi. Az első gőzhajó és gr. Széchenyi Szegeden. Intelme a polgárokhöz. Elmaradottság. Klauzál. Az ifjúság életpályája. Az 1836-iki tűzveszélyek.....	9—26
--	------

A negyvenes évek napjai.

I. A társadalmi s politikai közszellem felébredése.

I. Az egyletek s céljaik. Belvárosi casino, felsővárosi társaikodási egyesület, alsóvárosi gazdasági egylet, hangász-egyesület. Vigalmaik 1840—41-ben. Nemzeti táncz. A sétányi tánczsarnok építése. Nehéz idők. Haza érkezett' ifjú ügyvédek. Osztróvszky. Pozsonyban az 1836-ik, s 1839/40-ik évi országgyűlési események és a megyei küzdelmek tanúja. Nagy férfiakkal ismerkedik. Somogyi Antal barátságát megnyeri. A szab. kir. városok ügye az 1840-ik évi országgyűlésen. A városi követek származása helyzete. Osztróvszky s társai a szabadelvű párt törekvéseihez csatlakoznak. Haza térve társadalmi életet teremtenek. Schaetzl német színtársulatát megbuktatják. Komlóssy társulatát egy évre szerződtesik. Műkedvelő-társulat alakul. Előadások a kisdedóvó-intézet felállítására	27—41
---	-------

- II. Az ifjúságnak összejevele a pertárban. Küzdelme a nyilvánosságért. Szegényápoló egyesület. A coordinatio kérdése. A „Pesti Hírlap” szegedi cikkeinek hatása. Az országgyűlésről hazaérkező Klauzál ünnepélyes fogadtatása. Az ifjúság törekvéseit Petrovits főjegyző támogatja. Somogyi Antalnak „szathmári 12 pont”-ja. A követválasztási eljárásban haladás. Az 1843/4-ik évi országgyűlésre elfogadott szabadelvű követutasítás, s a városok rendezésének terve. Követeknek Szilber Antal s Aigner Ferdinand választatnak. A kormány tervezete a szabad királyi városok rendezéséről. Pest városnak ez elleni körlevele, s Szeged nyilatkozata. A szegedi követek az országgyűlésen. Vezérszerepük s népszerűségük. Szeged „vármegye” számba vétetik. A városi javaslatot a főrendiház módosítja. Szeged ez ellen petitionál. Szilber tanácsnoki állásától elmozdittatik41—61
- III. Küzdelem a közteherviselésért. Adókievítő gyűlések. 1842-ik évben a város bevételei s kiadásai. A kórház ügye. Az adókievítés jövő irányelvei. Önadóztatás 1845-ben. Csongrád megyének Szegeden tartott ülései és pártértekezletei. Terv a megye székhelyének Szegedre helyezése iránt. A conservatívek ezt ellenzik. Az első fáklyás-zene Szegeden Klauzálnak. A szegvári ülésen verengzések. A conservatívek győznek, de az ellenszenvet maguk ellen felköltik. Kisebb tüntetés és összejutkozás Kremmingerrel. Fáklyás-zene Kárász Benő, s Rónay Mihálynak. Korda János» szabadelvű polgáxságvczére lesz. Az 1847/8-iki országgyűlésre követekül választatnak Wöber György és Retigey Ferdinand.....62—76

II. A hatóság, s a reformok.

I Tisztujtítás 1844. s 1847-ben. Tisztviselők és szolgák fizetése.

A hatóság leplezett conservatív hajlama. Diszpolgárok. Reformok a közlekedésügy terén. Útépítés, kövezetek, parterődtítés.

B. Sina és b. Dercsényi vállalatai. Szeged az alföld fővárosa. Népsége. Lánchíd-terv. Gözhajózás. Vasút. Pest-szegedi csatorna. Tiszaszabályozás. Fáklyás-zene Széchenyinek. Védegylet, Szeged-csongrádi takarékpénztár. Uzsona uralkodik. Királyi zálogház terve. Ínség. Piaczi árak. Termés-eredmény 1847-ben. Drágaság. Az adó.....76—103

- II. A tisztviselői állás előkelősége. Ünnepélyes kiadványok. Prudentes ac circumspecti!. A pontonnier pAja. Feketesas-utca kinyitása. Gözfürdő. Tűzek s tűzoltás. Újoncsozás, cselédrendszer, selyemtenyészítés. Elemi iskolák, tanítók fizetése, iskolába járók száma. Statistical bureau. Reáliskola. Képezde. Gymnasium és lyceum. Defendalások. Bölcsészek magyar gyakorlati iskolája. Dugonics síremléke. Szerb pap választás. Lonovics látogatásai.

A polgárság, s polgárörtség. Maróthy István és PuneK.....103—120

- I. Követjelentés az országgyűlés martius 14—15-iki eseményeiről. Martius 17-ike. 18-án népgyűlés. A békés átalakulás ünnepe martius 19-én. Népgyűlés martius 22., 26., 31-en, április 4., 12., s 24-én. Allandó választmány. Ideiglenes nemzetörség. Utcázak s terek új elnevezése. Névmagyarosítások. Az utolsó polgárok. Tisztujtás. Az új hatóság s a szervezkedés a május 25-iki közgyűl 121—137
- II. Nemzetörség. Létszáma, s felosztása. Adakozások a „haza oltárára.“ A j-iklionvSIzaszlóalj alakulása és szervezése. Országgyűlési képviselők választása. Szeged körül székhely-táborozás és telepítvények terve. Katonai átvonulások 138—154
- III. Délvidéki szerb mozgalmak. Tanácsülés június 10-én éjjel. Futárok küldetnek a kormányhoz. A 3-ik zászlóalj Ö-Becsére indul. Hadi választmány. Bechtold. A nemzetörség önkénytes mozgósítása. Bechtold s Edernek fáklás—zene. Ingerültség a szerb lakosok ellen. A szerbek közül sokan eltávoznak. Bizalmatlan-ság a várparancsnok ellen. A délvidéki tábor sebesültjei. Kór-házak. Mészáros Lázár Szegeden, s nyilatkozata az országgyűlésen. Az oláh határárezred szökése. Izgalmak aug. 13-án. A nemzetörség mozgósítása. Az önkénytes „mozgók.“ Görgey nyilváníttatása. A 13-ik zászlóalj alakulása 154—173
- IV. A népfölkelés. Kossuth oct. 4—6-án Szegeden. Fogadtatása. Beszéde. Az olasz foglyokat szabadoknak nyilváníttja Levele a város közönségéhez. A nemzetörség kiindul. Vérengzés oct. 15-én. Kossuth Szegednek missiot ad. A nemzetörség a délvidéken. Statárium és ostromállapot. Öreg s gyermek-századok. Rózsa Sándor és csapata. Szeged hadi központ. Sáncok készülnek. A város ágyukat kap. Összeütközés Egressyvel. Fuvarok. A nyugdíjak és más házi ügyek. A cholera. A guerillák vagy négyholnaposok. Karácsony 173—195

1849.

- I. Az első helyi hírlap. Kossuth január 9-iki levele. A város követei-nek proclamatioja. Vécsey Szegeden. „Szaladás.“ Dobó s Borbás nemzetörök haditörvényszék előtt. Theodorovics előnyomulása. Jelentés Kossuthhoz. Kossuth febr. 13-iki levele. Febr. 12-én az ujszegedi győzelem. 13-án a szőregi győzelem. Küldött-ség Kossuthnál Perczelt kéri vezérül 196—214
- II. Gr. Batthyány Kázmér vezérőispán s teljhatalmú kormánybiztos. Osztrovszky segédkormánybiztos. Perczel. A szent-iváni és gyálai csaták. Szent-Tamásnál a szegedi csapat dicsősége. A szent-tamási katonai érdemjelvény. Martius 15-ikének ünnep-lése. A függetlenségi határozat kihirdetése ápril 29-én. Krem-minger prépost plébániai állomásától fölfüggesztetik. . . . 214—231
- III. A vész törvényszék. Újonczozás. Köszönet Szegednek a „nemzet nevében.“ A 103. és 104-ik honvédszászlóalj alakulása. Tüzér-

VI

	Oldal
toborzások. A nagy-sarlói győzelem, s Budavár bevételeinek ünneplése. Keresztes búcsúk Népgyűlés a keresztes hadjárat tárgyában. Sárosy Gyula fölolvása. Sebesültek. Betegápoló nőgyógyiét. Házi ügyek. Viszályok a főbíróval. A szénipár bizottmány élénk működése. Élénkség. A vár melletti nyári szinkör. Katonatisztek. Idegenek. Menekülők visszatérése. Cholera.....	23 1—242
IV. A kormány fenyegetett helyzete Budapesten. A bankjegysajtó szállítása. Menekülés Szegedre Kossuth érkezése. Szeged hadi központ. Az erődítések. Terv a Tiszának a Matyérbe való vezetésére. A parlament. Az ujszegedi Zsótér-magtár felrobbanása. Guyon megérkezése. A polgármester állásáról lemond. A magyar hadsereg a Tiszán átvonul. A császári hadsereg bevonulása Az ujszeged-szöregi csata. Az utolsó szegedi honvéd	242—251

Okmánytár.

1. sz. Követjelentés a pozsonyi martius 14. s tj-iki országgyűlési eseményekről	252
2. sz. Az „állandó választmány“ mart. 18-iki felhívása az önkényes őrsergebe való beiratkozásra, a békés átalakulás megünneplésére, a város kivilágítása s a rend fentartása tárgyában	255
3. sz. 1848-ik évi máj. 14—16-án tartott tisztújítás jegyzőkönyve.	255
4. sz. A szegedi nemzetőrség ideiglenes szabályai. Az illető hadi választmány által 1848. június havában kiadva	263
5. sz. A haza oltárára a június 1-én tartott közgyűlésen felajánlt 150,000 frt adomány és segélyösszegnek beszerzése iránt kibocsájtolt ajánlati hirdetmény	265
6. sz. A városi hatóság az óhítú község tagjait az ingerlések s bánalmazások ellen biztosítja.....	266
7. sz. A szegedi óhítú hitközségnek nyilatkozata a délvidéki szerb mozgalmak ellen.....	266
8. sz. Görgey Arthur őrnagynak 1848. szept. 22-én Szolnokról kelt nyilvánítása a szegedi önkényes mozgó nemzetőr csapatról	267
9. sz. Kossuth Lajosnak 1848. évi october 4-én Szeged népéhez intézett beszéde	267
10. sz. Kossuth Lajos 1848. évi oct. 6-án Szegeden kelt levele a város közönségéhez a népfölkelés tárgyában.....	269
11. sz. Kossuth Lajos 1848. évi oct. 15-én kelt levele Szeged város közönségéhez a szerb előnyomuló csapatok ellen a népfölkelés tárgyában	270
12. sz. Kossuth Lajos 1849. évi jan. 9-én Debreczenből kelt levele Szeged közönségéhez, melyben kijelenti, hogy a közeledő ellenségtől Szegednek önmagát kell megvédeni.....	271
13. sz. Ugyanannak 1849. évi febr. 13-án a város közönségéhez intézett levele. (Együttal a mellékletek közt VI. sz. alatt fénynyomatu hasonmáskép mint mű-melléklet közöltetik.)	272

14. sz. Kiáltvány Szeged polgáraihoz 1849. évi febr. 11-én az Újsze- gedről kiűzött szerb csapat újabb megtámadására.....	273
15. sz. Kossuth Lajosnak 1849. évi febr. 12-én gr. Batthyány Káz- mérnak teljhatalmú kormánybiztosul lett kinevezését a város közönségével tudatólevele.....	275
16. sz. Batthyány Kázmér tudósítása Szent-Tamásnak april hó 3-án történt bevételéről	278
17. sz. Havi Mihály verse Szent-Tamásostromáról	279
18. sz. Földváry Sándor őrnagy jelentése aszent-tamási diadalról.....	283
19. sz. l'erczel Mór tábornok vezéri köszöneté a szegedi önkénytes csapathoz.....	284
20. sz. Szeged város adománya levele Földváry Sándor őrnagy részére 100 hold föld tulajdonjogáról.....	284
21. sz. Szeged város közönségének 1849. évi april 23-án tartott közgyű- léséből a volt honvédelmi bizottmányhoz intézett köszönő irata.....	285
22. sz. Ugyanannak ugyanakkor Kossuth Lajos Magyarhon kor- mányzó elnökéhez intézett üdvözlő irata	286
23. sz. Kossuth T.ajosnak 1849. évi május 12-én Szeged város közön- ségéhez intézett válaszlevele	287
24. sz. Gr. Batthyány Kázmér kormánybiztos „nyílt rendeleté“ Krm- minger Antal prépost-plébánosnak állásától való felfüggesztése tárgyában, s Krcmminger „Nyílt Válasza.“	287
25. sz. Szeged város közönségének a „nemzet nevében“ nyilvánított kö- szönet az 1849-ik évi hadjuttalékon felül történt újonczkiállításért 290	
26. sz. „Istentisztelet a hazáért“ s „Könyörgés“ a muszka beavat- kozás alkalmából.....	290
27. sz. Aulich hadügyministernek 1849. évi július 31-én kelt levele Szeged város tanácsához 50 huszár részére szükséges kardok átengedése iránt	293

Mellékletek.

I. sz. A szegedi nemzetőrség létszámkimutatása 1849. évi május ; -ről századonként, a tisztikar hézagos névsorával együtt	29 f
II. sz. A honvédsereg 3-ik zászlóalja (5. és 6-ik század) személyze- tének névsora	298
III. sz. Az 1848/49. évi 3., 33., 103. és 104-ik honvédszászlóaljak tisztikarának névsora.....	3°>
IV. sz. Szeged város főpénztárának 1847. évi nov. 1-sőtől 1848. évi deczember 31-ig, — úgy 1849. évi január 1-től october 31-ig terjedő időről szóló bevételei s kiadásai, egyúttal a város cse- lekvő s szenvedő vagyoni állapotának kimutatása	3°/
V. sz. Szent-Tamás 1849-ik évi april 3-iki ostromában részt vett vitézek számára készített érdemjelvény rajza.....	319
VI. sz. Kossuth Lajosnak 1849. évi febr. 13-án kelt s Szeged város közönségéhez intézett levelének fénynyomata hasonmása*	

ELŐSZÓ.

A munka anyaga. Források. Miért használok a forradalom elnevezést.

E kötetben Szeged város történetének voltaképp csak az 1848/9-ik év eseményeit felölelő korszakát kívántam ismertetni. E korszak Szeged történelmében kimagasló epochát képez. A város nagy napokat élt ekkor, nevezetes eseményeknek volt színtere, s a forradalom ügyét s célját már kezdetben buzgón felkarolva, annak egyik legfőbb támasza, majd utóbb a kormánynak s parlamentnek székhelye, s a döntő eseményeknek színtere és részese volt; úgy hogy az ország s a világ szeme Szegedre volt irányozva.

A város és népe a forradalom ügyét oly jelentékeny áldozatokkal mozdította elő, magát azért annyira exponálta, hogy azzal a többi városok, sőt még a nagy magyar városok sem igen vetélkedhettek. A városok egy jó része ugyanis némi zárkózottságban maradt a nagy idők alatt; zsibbadás és álomszerű nyomás alatt voltak még akkor is, a midőn a megyék — a nemesség s a felszabadult jobbagyok — a szabadság, egyenlőség és testvériség megtestesült eszméiért vagyont, vért és életet egymással vetélkedve hoztak áldozatul.

Úgy látszik, hogy a nagy időkre még nem voltak kellőkép előkészítve, s a nagy vívmányok értékét nem fogták fel elég gyorsan; a veszély érzete rájuk nem hatott annyira, mint Szegeden, — szóval, a rohamos események még hirtelen jöttek. — Ellenben Szeged népét a rendkívüli idők készen találták. A nép, a lakosság az új helyzetre teljesen elkészülve volt: s habár olykor-olykor a sajátságos helyi viszonyoknál fogva féktelenségek esetei fordultak is elő, mégis elmondhatjuk, hogy a nép nagykorú, — a szabadságra teljesen érett volt.

S éppen azért dolgozatom nem lett volna egész, ha az 1848/9-ik évi események ismertetését egymagában, az előzmények nélkül bocsájtottam volna a közönség elé, mely méltán kérhető: mint és hogyan készült hát el Szeged népe a forradalom napjaira, milyen volt s meddig tartott az átmenet, minő akadályokat kellett leküzdenie, s honnan és kik által nyerte a város népe az átalakulásra való hajlamot?

A magyar forradalmat nem a pesti martiusi napok születték; éppen úgy nem, mint a hogy a februári francia forradalmat nem a végzetszerű pisztolylövés idézte elő, mely csak jeladásul szolgált arra, hogy Lajos Fülöp trónját Fáris három nap alatt ledöntse. Ezt az ellenzéki lakomák, amazz a reformokért majdnem 25 éven át folytatott meddő küzdelem szülte.

E reformküzdelmeknek a magyar országgyűlés és a vármegyék voltak színhelyei. A megyei önkormányzat erre alkalmat nyújtott, s a közvélemény ott minden irányban szabadon nyilvánulhatott. A városokban sajátságos szervezetüknél fogva némaság és mintegy keleties contemplatív szellem honolt. Az élénk reformküzdelmeknek legtöbbszörre csak szemlélői voltak. De Szegeden a viszonyok úgy alakultak, hogy az országszerte megindult szabadelvű reformküzdelmek tért leltek; sőt a város egyetemének képviselőjében is — a mennyiben erről szólni lehet — tért

foglaltak. Szeged a negyvenes években majdnem vármegyei közéletet élt.

Szükséges volt ennélfogva munkám keretébe a negyvenes évek történetét is befoglalnom. Azonban ezt csak annyiban tettem, s e korszak eseményeit csak annyiban érintém, a mennyiben ezek az 1848/g-iki napok eseményeivel összefüggésben vannak, s e korszakot mintegy jobban megvilágosítják; — szóval, a talányszerű kérdést mintegy megmagyarázzák. A negyvenes évek a forradalom előkészítő napjai; azért ez évek eseményeit a forradalom napjaival együtt vázolni kellett; de ismétlem, csak annyiban, a mennyiben azok a forradalom eseményeinek megértése, s az események rugóinak felismerésére szükségesek.

így a negyvenes évek keretéből a *tiszaszabályozás*, a *védegylet*, a *polgárőrség*, az *iskolák* stb. történetét ezúttal mellőztem; s ezeket csak úgyszólván a keret, a kép tökéletes voltaért röviden érintettem. Ezekről *másutt*, az illető helyen összefüggőleg s a maguk egészében a kellő részletességgel, úgy hiszem, lesz alkalmam szólni.

Művemet különösen Szeged népének írtam, mely az eseményeknek még részben közvetlen tanúja, s mintegy részese volt. Írtam azt oly részletességgel, a mennyire csak a mű kerete azt megengedte, kiterjeszkedvén úgyszólván a szükséges aprólékosságokra is. S talán fel is fog merülni — az ellenvetés, hogy miért a sok mellékes kitérés, miért az a mindenféle minutia? — a melyekre tehát megfelelnem kell.

A városok monographiáinál nem elégedhetünk meg azzal, hogy azok a hazai történelmet tárgyaló valamely nagyobb műnek mintegy kiszaggatott lapjait képezzék, a szerint, a mint az országos vagy más események az illető város színhelyével összefüggésbe jutottak. Ezen régen túl vagyunk. A városok monographiáiban az országos események csak háttérben, csak vonatkozással szerepelhetnek. Fontosabb az, hogy ez vagy amaz országos

eseménynek hatása, következménye az illető város életében mi lett, s a közvélemény arról mikép nyilvánult, avagy ahhoz hogyan alkalmazkodott. Fő feladata a városok monographiáinak, hogy az illető város belső életét, az élet minden aprólékos küzdelmeit, a fejlődést, a társadalmat, a közmíveltséget időszakról időszakra kimerítőn ismertessék; e mellett továbbá az ipar s kereskedelem, a gazdaság, pénz- és adóügy, a különféle intézmények keletkezését, fejlődését feltárják, s az elmúlt időknek mindenre kiterjedő képét mintegy elevenül festve megújítsák; hogy az egyúttal a múltak kegyeletes emlékeinek igaz megőrkítője, *valamint a jövőben meg-megújulni szokott hasonló esetek és körülmények között az élet igaz mestere, s tévútra soha nem vezető tanítója és kalauza legyen.*

És ezen feladatomnál fogva nem kicsinyelhettem az aprólékos dolgokat, sőt mondhatom, hogy a minutiák adhatnak talán dolgozatomnak értéket. Már adatgyűjtéseim alkalmával meglepőleg tapasztaltam, hogy a semmiségnek tetsző kis adalékok mily egybevágói ag egészítik ki egymást, s az apró szemerkék mily értékes mozaik-képet nyújtanak. Igen sok aprólékosságra pedig — habár a főtárgytól talán fárasztólag elterelnek — még annál fogva is ki kelle terjeszkednem, mert *azok nagy része közviszonyainkra még ma is felvilágosít őszül s a homályosnak tetsző ügyek kulcsául szolgálnak.*

Munkámat továbbá a jelen kor számára és használatára írtam, bár a jövő idők szempontjait sem tévesztém szem elől. A jelen korban még számosan vannak, kik elmondhatják magukról, hogy *„én is ott voltam“*. És mégis úgy tapasztaltam, hogy a résztvevők között is számtalannoknál az általam festett idők eseményeiről az emlékezetet máris mily homály és köd borította; s hogy a traditio némely dolgokról máris téves, sőt hamis adatokat kezd alkotni. Nem is csoda. Adataim gyűjtése során magam is

annyi ellentmondásra akadtam. Az egyes résztvevők előadásai is néha oly homlokegyenest ellenkeztek. Az sem volt éppen ritkaság, hogy az egykorú Írott dolgok, okmányok valótlanyságot, avagy téves állításokat tartalmaztak. Szóval, egy *bonyolult s összekuszált tömkelegen* kelle áthatolnom, s e kötetben foglalt események tisztázása és publicatioja által talán sikerül az egykoruak és résztvevők emlékezéseit megújítanom, valamint a traditióra is a talajt fel-tisztogatnom.

Lelkiismeretbeli dolognak tekintem csakis az *igazat* írni, s feladatomtól nem terelt el semmi, lett legyen az illető dolog tiszteletre méltó, avagy dicstelen. Megírtam azt és el nem hallgattam semmit, — legalább tudva nem — akár szép volt az, akár pedig olyan, a mit szívesen feledünk és feledtetünk.

Bajos ugyan, s a történetírónak nem is könnyű a feladata a még meglehetősen közel idők — még pedig a szenvedélyek által a legmagasabb hullámvázban kitört idők — eseményeiről írni. Az igazságos históriai critica erre egy távolabb nézőpontot követel térben és időben; a mely távol volt — noha e kor és idők részesei közül annyian vannak még életben — talán már elértük. Igyekeztem objectiv állást foglalni, s előadásaim a még életben levő szereplők irányában a mint hogy nem tekinthetők magasztalásnak, éppen úgy nem vehetik az illetők másrésztől azt sérelemnek: mert *tényeket* soroltam elő, az *igazat* foglaltam írásba.

Forrásaimról is szólanom kell. E tekintetben előre bocsájtom, hogy munkámban nincs egy *állítás*, nincs egy *sor*, de még egy *betű* sem, mely adatra, forrásra ne lenne alapítva. A föltevés, a képzelet s a vélelmező kiegészítés esete egyáltalán ki van zárva. Mindenről *számot tudok adni*, hogy honnan merítettem; forrásaim megbízhatóságát pedig mindenekelőtt szigorú egybevetések útján vizsgáltam meg.

A mint idézeteim, s az utalások is mutatják, az 1848/9-ik évi magyar forradalom gazdag irodalmának, emlékiratoknak, az újabb és régibb okmány- és adatközlemények, és más alkalmi művek szegedi vonatkozásai figyelmemet el nem kerülték. Felhasználtam továbbá az 1848/9-ik évi hazai, sőt a nem magyar hírlapirodalmat is, — úgyszintén a 40-es évek minden hírlapjait. S a mit talán legelől kell vala említenem, munkám leggazdagabb forrása maga a *városi levéltár* volt.

Az innen merített közlemények ügyszámát csak ritkább esetben s csak fontosabb körülmények közt idézem; a testes csomagok utánnézése helyett szívesebben utalom az olvasót a hírlapi közleményekre, ha az illető kérdés egyúttal a hírlapokban is érintve lett. Egyébiránt az év s a kelet után a kérdéses ügyre vonatkozó iratokat a kutató a városi levéltárban különben könnyen megtalálhatja.

A városi levéltárból szerzett adatok legnagyobb része pedig nemcsak hogy most nyer ügyszólván *első f>ublicatiót*, hanem az illető csomagok feltalálása is részben nekem jutott osztályrészemül, a melyekről harmincz-negyven év porát ügyszólván magam tisztogattam le először.

A különben tűrhető rendben tartott városi levéltárnak 1848/9-ik évi actái jelentékeny részben *hiányoztak* s *hiányoznak*. Hazafiatlan, szentségtelen kezek pusztították el azoknak nagy részét az elnyomatás nehéz időszakában, midőn még az ülésekről vezetett jegyzőkönyveknek is számtalan lapja feketére olvashatlanul bemázoltatott, — de a mely lapokról Koncz levéltáros ur ügyessége 1872-ik évben a festést eltávolította, s így az eredeti szöveget reagálta. Az acták némely része azonban *véletlenül-e, vagy elővigyázatból* más ártatlan jellegű csomagok közé keveredett be, a hol a megsemmisüléstől ekként csakugyan *megmenekültek*. Ezek csak lassanként kerültek elő, s e munkában nemcsak fölhasználva, de részben az *Okmánytárban* egész terjedelmükben közölve is vannak.

Végül forrásul használtam az egykorúknak tapasztalatait, a résztvevők elbeszéléseit is. És megvallom, hogy az „*én is ott voltam~'ok*” előadásai legnagyobb részben egymással s így a valósággal is rendszerint ellentétben állottak, Szűk és egyoldalú látkör, fanatizmus vagy egyéb okoknál fogva az eseményekről, még inkább azok motorairól ezeknek előadásai megbízhatlanok. Azért csak igen-igen *óvatosan* használtam azokat. Azonban a közügyekben vezérszerepet vitt, s a beavatott körökkel összeköttetésben álló egyének tapasztalatait, élményeit s az *ellentmondó körülmények között az igazságra vezető útmutatásait*, valamint az 1848/9-iki 3-ik honvédszászlóalj 30 éves fordulójának ünnepeire egybesereglett tisztek közleményeit sikerrel felhasználtam.

S itt még felelnem kell azon felmerülhető kérdésre is, hogy a „*szabadságharcz*”, „*függetlenségi harc*” helyett miért használok én a „*forradalom*” elnevezést?

E kérdésnél a forradalomnak nagy sikerrel alkalmazható állambölcsészeti elméletét s definícióját egészen mellőzöm; azt sem kívánom fejtegetni, hogy a szabadság- vagy függetlenségi harc az 1848/9-ik évi hadjáratban mint ilyen voltaképpen *honnan* is kezdődik. A pártszempontok sajátosságos következtetésre adnának alkalmat; s éppen a párttekintetknél fogva az e téren bőséggel kínálgató védvekről is letehetnek. S így pusztán csak azt hozom fel, hogy az 1848/9-ik években a kormány, a parlament, a hadsereg, a nép az események összességét éppen úgy, mint annak egyes részeit *forradalomnak* nevezték. Akkor senkinek sem jutott eszébe azt másként nevezni, vagy *political* pártszempontból más elnevezés által mintegy *szépitgetni*. Állításom igazolására elég legyen Szemere Bertalan belügyministernek éppen Szegeden a képviselőházban 1849. évi július 20-án tartott programszerű beszédéből a következőket idézni:

„De e harczot, e *forradalmat* olyannak tekintem én, mely egy más, egy magasabb és belsőbb jogszerűséggel is bír. Nem hasonlít ez az eddigi történet *forradalmaihoz*, melyek mindig vagy terrorizmussal, vagy a nagyravágással voltak rokonok. Ez tisztán a szabadságnak, tisztán a humanitásnak és a hazaszeretetnek *forradalma*.

Nem mutat elő a történet *forradalmat* ily magasztos jellemmel: -----Én még tovább megyek. Fontosságot találok abban, hogy a *magyar forradalomnak* ezen humánus jellemét kiemeljem. A ki figyelemmel kísérte jellemét ez átalakulásunknak, az e *forradalmat* nemcsak jogszerűnek, hanem szentnek fogja nevezni, oly jótékonyan hatott a nép közerkölcsiségére, oly megszentelt ihlettel ragadta ez meg az emberek elméit. Én legalább *méltóbb nevet* adni nem tudok *egy oly átalakulásnak*, melynek következménye az volt, hogy e haza most egy nagy templom, és a nemzet benne egy önkényt áldozó sokaság; -----“ stb.

Miért neveznök hát mi e korszakot másnak és máskép, mint a hogyan azt maga az illető korszak, annak vezérférfiai *kivétel nélkül* nevezték.

A szabadság-, függetlenségi s önvédelmi harcz vagy akármi más elnevezések pártszempontoknál fogva a későbbi idők találmányai voltak. De mi szükség van erre, szabad-e azt tenni? Miért kívánjuk mi különböző pártszempontból azt a korszakot másnak nevezni, mint a mi voltaképen *volt*? Hiszen a franczia, az angol és más nemzetek múltjuk egy-egy legkiemelkedőbb részét egyértelműleg s büszkélkedve a maguk nevéen *forradalomnak* nevezik, nagyságukat, szabadságukat a *forradalomnak* köszönik.

Ezért használtam én tehát egész következetességgel a „*forradalom*“ elnevezést.

A negyvenes évek előtt.

„Boldog idők.“ A rend s nyugalom. Takarékoság. Anyagi jólét. Becsületesség. A polgári jog. A czéhek hatása. A hatóság tekintélye. Tóth Mihály vádjai. A magyar lakosság büszkesége. A német polgárok elkülönző állása. Adakozás Mátyás király szobrára s a nemzeti színházra. A posta- s gyorskocsi. Az első gőzhajó és gr. Széchenyi Szegeden. Intelme a polgárokhoz. Elmaradottság. Klauzál. Az ifjúság életpályája. Az 1836-iki tűzveszélyek.

Ma sokan a „boldog idők“ napjaiul tüntetik fel azon korszakot, a melynek képét csak a legfőbb vonásaiban kívánom adni. Pedig őszintén mondva, ezen idő a *lengés*, a *szunnyadás* korszaka volt. Talán a hosszas pihenés, a mély álom nyújtott erőt a később bekövetkezett *öntudat* idején ama pezsgő élet- s tevékenységre, a miről hű képet nyújtani e munkának leendő feladata; s talán az álom és pihenés után való vágyódás, s a tengés áhítozása óhajt lenni az, hogy most ama „boldog idők“ napjainak magasztalásával kell mind gyakrabban találkozunk.

Valóban a manapság dicsőített „boldog idők“ egyoldalú felfogásban bizonyos kedveltető zománczcal bírnak. — De egészben véve *nehéz idők* voltak bizony azok, a melyek után való áhítozás ma annál különösebb, mert az ellen s annak terhei ellen a panaszok akkor is már ép oly szenvedélyesen fel-felhangzottak, a mint azt manapság tapasztaljuk.

A mi e korszaknak némi zománczot nyújt, azt a következőkben lehet összevonni. Az egyén, a család *anyagilag folytonosan gyarapodott*; az életben mintegy gyermeteg őszinteség, puritani egyszerűség s mindenek felett szótartó *becsületesség* uralkodott; a közviszonyokat általában a *nyugalom s rend* dominálta. — De ezzel szemben áll az éremnek mintegy másik oldalául ismét az: hogy a társas élet ezé Íjaira viselt közterhekért a községtől vajmi csekély, a társadalomtól pedig éppen semmiféle előnyöket s jótéteményeket az egyén vagy a család egyáltalán nem élvezhetett. Az élet terhes küzdelmeiben szükséges üdítő szórakozásokat, a magasabb élvezeteket, az egyéni és családi élet bármily szükségleteit s igényeit kielégíteni csakis úgy lehetett, ha az egyén vagy a család maga, és pedig kizárólag önmaga teremtette elő mindazt, a mit ma jórésztben a társadalom egyesült ereje készségesen mindenkinek kínál. A ki pedig erre anyagi viszonyainál fogva képes nem volt, az az életörömök nagy részéről lemondani, kedélye vágyait az egyformaság rabszolga-bilincseibe szorítani volt kénytelen, s napjait a malomtaposó fegyenczek módjára unalmas egyhangúsággal élte át.

Az egyén s az egyén cselekvése nem volt szabad. Szárnyaszegett volt a gondolat s a gondolkodás. Egy bizonyos ólomszerű súly nehezedett mindenre és mindenre. Egy sajátságos lidéreznyomás megölt minden nemesebb érzelmet, a közügy iránti érdeklődést, sőt talán már a honszerelmet is.

A szellemvilág sötétre beborulva volt, a polgárisuk életnek úgyszólván csak elemei küzködtek a léteiért; s még a mi a rend és nyugalom képében tűnt fel: az sem volt egyéb, mint a *hatalom elnémitő parancsszava*. „*Ruhe ist des Bürgers ersfe Pflicht*“ volt ez idők sajátságos jelszava. S a nyugalom, a rend azt követelte, hogy a kalmár rőfjén, az iparos műhelyén, a gazdálkodó kaszája és ekéjén túl egyéb-

bel ne igen törődjék, senki más dolgába ne avatkozzék s a világ gondviselészerű folyásával ne törődjék.

Egy elzárt, egy külön világot élt a város minden lakója. Kiki magának, övének élt pusztán, s az életnek egyéb célja nem is volt, mint az anyagi jólét minél nagyobb fokú elérése. E cél elérésében pedig minden cselekvés és munkának az egyéni *önzés* volt a rugója.

A gazda, a kereskedő s iparos így hosszas időn terhes munkával s rendkívüli igyekezettel a hajlott korban a jólét egy bizonyos fokát el is érte. S elérte, nem mintha többet keresett volna, mint ma, — hanem mert többet *takarított*. A társadalom mai ferde kinövésai, a henyélés, könnyelműség, tékozlásnak esetei ritkán fordultak elő; s az elszórt egyes példák és eseteknek követői nem igen kerültek. A fényűzés leküzdhetlen zsarnokoskodása még nem kísértett.

A társas élet a keresztelők, disznótorok kedélyességeiben, a czéhek „*lakozásai*” s évenként a városi széképület szállájában tartott egy-egy tánczvigalomban talált kifejezést: — a hol akkor egyik-másik évben az éhező és didergő magyar, de többször a német műzsának vándorútjában egyúttal egy kis szerény pihenő helye is volt. Két casino szolgált az érintkezésre alkalmul, a melyeken kívül még a dévajkodásai és azon időben kalandjai által közfigyelmet keltett úgynevezett „*iszák regiment*” egyesület állt fenn, — a melynek *inhaberje*, minden rend- és rangbeli *vitézei* mellett megvolt még a maga „*tábori püspök*” is.

A társadalmi és családi élet szerény igényei kielégítése mellett a gyarapodásnak útja s alkalma csakugyan fennforgott. A gazda termése évről-évre gyűlt a hambárban; a terményt addig nem is értékesítette, míg a szomszéd földje, avagy háza eladó nem lett, a melynek megvételére a szomszédokat felhívni kellett, mert ennek elmulasztása az ingatlannak más javára történt elidegenítését érvénytelenné tette.

S a szerzésre való várakozás gyakrabban örökök és hajlamkép az apáról fiúra átszállóit.

A vagyon az anyagi jóléten kívül még tisztességet is szerzett. A vagyonosabb polgárnak előhaladottabb korában ugyanis kilátása volt arra, hogy a választott községnek — community — tagja lehet, a zöld asztal mellé juthat; a mi akkor a vágyak non plus ultrája volt. A vagyon a tisztességnek továbbá azon nemét is biztosította, a melynél fogva az illető már nem mint afféle „jölt-ment* tekintetett, hanem már mint a város sorsának valóságos osztályrészesévé tevétt számításba. A vagyonhoz, az ősi telekhez való ragaszkodásnak erős érzete pedig minden polgárban kifejezett. Nem adta volna sajátját senkinek át, nem adta azt a szebbért, jobbért. Nem adta azt azért, mert az övé, mert őseinek bölcsője is ott, azon a helyen ringott. Elénk példa erre a feketesas-utczának a buzatérre tervezett kinyitása, a melyet az illető háztulajdonosoknak a fényes ajánlatokkal szemben tanúsított mondhatni csökönyössége csakugyan több évtizeden keresztül *meghiúsított*. Valóban minden polgárnak legfőbb igyekezete volt bármily távol eső, bármily kis telket szerezni, — azon szerény s tisztán a saját kényelmére igazi otthonul szolgáló hajlékot emelni. Ez fejt meg azt, hogy a lakosság létszámához mérten a házak száma oly jelentékeny volt.

A vagyon, a polgári állás a tisztességes s becsületes életre a polgárt *mintegy kötelezte* is. Kötelezte azon saját-szerű viszony, azon különös intézmények szerkezete, a melyek e korban virágoztak. Ez intézmények a *polgári rend* s a *czéhek* intézménye volt.

A ki a város polgárául felvétellett, egy bizonyos szorosabb családi kötéssel egybekapcsolt testületnek lett tagja. E testület egyes tagjaitól általában *tisztességes életet, becsületes foglalkozást* követelt. A testület mintegy örökölt a gyengék és ingadozók felett, s nem egyszer a magán

családi viszonyokba is beavatkozva, a fenyegető szégyent elhárítani igyekezett. De ha a javulás be nem következett, sőt az illető talán a fenyítő hatalom közbelépését is maga ellen felidézte: — akkor az illető a *díszes* polgárjogtól meg is fosztatott, a mi nemcsak erkölcsileg, de egyúttal anyagiilag is nagy veszteséggel járt. S a veszteség érzete bizony sokakat visszarettentett a tiltott utak követésétől.

Egyébként az élet, a viszonyok kevésbé is adtak alkalmat az egyéneknek visszaélésekre. A törvény, valamint az eljárás szigora és kegyetlenséggel határos jellege is az esetek számát mind kisebbre szorította. Az adott szó szent volt, a ravaszság gyalázattal járt. A szószegő s ravasz emberrel az érintkezés megszakított, s az illető lehetlenné vált.

Ugyanily hatása volt még ekkor a czéheknek is. A mint hogy az inas, a legény a mester asztalához tartozva mintegy a családnak tagja lett, s minden tekintetben a családfeje, a mesternek felügyelete s erkölcsi hatalma alatt állott: úgy magok a mesterek is a czéhmesternek quasi páter familiarsa alá tartoztak — niég magán családi dolgaikban is. A czéhmester még a czivódó házastársak között is nem egy ízben állította helyre a házi békét, — s a mestereknek egymás között fennforgó legsajátságosabb ügyeiben is teljes megnyugvással bíraskodott.

S a mint a polgárságba való felvétel egyebekben kívül a tisztességes családból való származás mellett a *jó magaviselet* feltételétől függött: úgy a czéhbe való felvételnél is ugyanily vezérelvek szolgáltak zsinórmértékül. Az ifjú új czéhtagnak kötelessége volt egyúttal egy év elforgása után *istennek rendelése* szerint a jámbor házaseletre adni magát, mert az agglegényes élet elég gúny és ostromozás tárgya volt.

A családban, az életben, a polgárság s a czéhek intézményében, a nevelés rendszerében, szóval, mindenütt magasan kidomborodva látjuk azt, hogy minden ember egy másikkal szorosabb hatalmi befolyása alatt állott, a mely hata-

lom és befolyás mintegy szakadatlan lánczolat felfelé egy és ugyanazon csomóban pontosult össze. Akár mint a katonaságnál.

S így nagyon természetes, hogy a felsőbbség czélzait az egymásra hatásnál fogva mindenki támogatni igyekezett és hűségesen istápolta azt, a mit „zwzű^nek neveztek.

A törvény, a végrehajtó hatalom, a hatóság rendkívüli tiszteletben részesült. A hatósági intézkedések valóságos hódolattal fogadtattak; nem ugyan szeretetből, még kevésbé félelemből, hanem inkább megszokottságból. Azt tartották azokról, hogy a mi elrendelve, elhatározva, kihirdetve van: — azon változtatni nem lehet, csak teljesíteni s pontosan végrehajtani kell.

A város főbb tisztviselői elé csak a legnagyobb alázattal és esedezéssel lehetett járulni. A főbíró az utczákon éppen úgy ment a tanácsházba, mint Róma consulja lictorai kíséretében. Ezt is a kisbírák követték elől-hátul, s figyelmeztették a népet a köteles tiszteletadásra.

S a ki a hatóság iránti köteles tisztelet ellen vétett, vagy a tanács eljárásában netán rejlő sérelmek miatt orvoslatoz keresett, — arra csakugyan keserves napok derültek. Az illető majdnem üldöztetés alá került, s a keserűség-szülte kölcsönös támadásokban a nép rokonszenve elég sajátságosán többnyire a hatalom mellett foglalt állást. Az üldözöttnak oltalmára a felsőbb hatóság nyújtott rendszerint segédkezet.

Érdekes e nemben a tanács és Tóth Mihály ügyvéd között lefolyt küzdelem, a melyet tüzetesebben kell érintenünk. Tóth 1817-ben kezdette meg ügyvédi gyakorlatát. Ügyeiben már működése kezdetén kedvezőtlen határozatokat nyert, a melyeket merész, sőt kíméletlen és gyanúsító modorban támadott meg. Ezekre a tanács az akkori gyakorlat értelmében *nyelv-váltási* bírságokat szabott, — de a bírságokat a felsőbb bíróságok rendszerint feloldották.

Így a két fél egymás ellen még jobban fel lett ingerelve, s a tanács ennél fogva 1821-ben katonaiállítást gátlása, majd ismét más czímen Tóth Mihály ellen több rendbeli bűnvádi eljárást indított; de ezeknek sem lett semmi eredménye. Erre a felülkerekedett Tóth 1825. évi július 15-én a Felséghez intézett kérelmében 30 pontból álló s több tekintetben súlyos vádsorozatot emelt a tanács ellen, a melyben a többi között különösen a törvénytelen díjak zsarolása, a táruk hűtlen kezelése, hamis jelentések tétele, az egész közigazgatásnak, törvénykezésnek a törvény és szabályok ellenére való vitele voltak hangoztatva. S ugyanazon időben Fotti János sörházbérlő nevében is a tanács némely tagja ellen vádat emelve, a Felséghez intézett panaszban védcenzúráról azt hozta fel, hogy a vendégszeretettel fogadott tanács-tagok családi boldogságát feldúlták, őt meggyalázták s megkárosították. Mind a két kérelem szigorú vizsgálatra irányult.

S annak daczára, hogy a panaszt tevők *királyi pártütő rendelményt* nyertek, — mely tiltja, hogy üldöztessenek, méltatlanság vagy törvényteleniséggel illettessenek — mindketten perbe fogattak. A perben Tóth *nyelvkötésben* — silentium — marasztaltatott. A Fotti ellen indított per pedig egy újabb bonyodalmas kártérítési pernek szolgált alappal, a mely 1848-ban a város részéről tett jelentékeny anyagi engedmények után egyezségileg lett befejezve.

Tóth ezalatt a helytartó-tanácsnál, a nádornál, sőt Bécsben is álhatalosan szorgalmazta vádleveleinek elintézését, s elérte azt: hogy kaposmérői Mérey Sándor királyi helytartó-tanácsos és kamarás mint királyi biztos a panaszok vizsgálatával megbízott, ki 1826-ik év tavaszán kiküldetését megkezdte s őszre be is fejezte. A vizsgálat azonban csak kisebb rendetlenség s némi felületes kezelés és szabálytalanságnak jött nyomára. A királybiztos azért czélszerű rendelkezéseket téve, a tanácsot atyailag megintette,

együttal tisztújítást is tartván, a vádolva volt tisztviselőket állásaikban meghagyta.

Ezen eredmény Tóthot egyáltalán nem elégítette ki. Legfőbb helyen panaszt emelt a miatt, hogy a vizsgálat 10 havi időköz eltelte után a vádlottak javára részrehajlólag tartatott meg; a miért is újabb vizsgálat elrendelését és a tisztújítás megsemmisítését kérte.

A tanács erre ismét azzal felelt, hogy Tóth és Fotti ellen népzendítés czimén újabb bünpert indított meg. Tóth az elfogatás elől megszökve, Bécsben tartózkodott hosszas ideig, a hol maga s ügyfele részére újabb királyi védlevelet szerzett. S most 1828-ik évi november 20-án a királyi táblánál 111. melléklettel felszerelt keresetet adott be ns. Kiss József főbíró, Szilber József polgármester, ns. Müller Ferencz főkapitány, Nagy Ferencz, Aigner József, Steits János, Pálfi János, Hódi Imre, Szluha Ferencz, Petrovits János tanácsnokok, Lengyel Pál főjegyző, Gerencsér János főügyész, szóval az egész tanács ellen. Zsarolás, visszaélés, törvénysértés s a királyi parancsok meg nem tartása czimén az 1625. é. V., az 1556. é. XXIII., az 1655. é. LIIL, az 1563. é. LXXVIII., az 1635. é. LXXXVI. t.-cz. s a Hármaskönyv II. r. 83. ez. alapján vádlottakat hivatalkuk örökös elvesztése, 200—200 frt bírság s az okozott károk megtérítésében marasztalni kérte.

A kereset visszautasítását s a vádlevél megsemmisítését ezéző tanácsi felterjesztést az udvari cancellária elvetette; ennek hírére Tóth a választott község s a polgárság soraiban ügyének néhány titkos hívet is volt képes szerezni.

A per már 1830-ban be volt fejezve. A vádak halmaza egy-kettő kivételével megczáfolva lett, de az ítélet késett, — a mi alatt a tanács királyi engedélyen alapult s újabban felmerült eseteknél fogva Tóth ellen ismét néplázítási bünpert indított. Tóth erre újból elmenekült és nyilvános köröztetések daczára sem a hazában, sem Bécsben fel nem talál-

tatott. Titkos hívei közül a néplázításban részesnek talált id. Habi József ezalatt bebörtönöztetett, s csak felsőbb parancsolatra bocsátott szabadon.

A néplázítási első perben az 1829-ik évi április hó 15-én kelt makacssági Ítélet ezalatt felsőbb helyen feloldatott; — sőt ezen felül a második néplázítási bünper ellenében újabb pártoló királyi levéllel tért haza Tóth Mihály.

S most még nagyobb kölcsönös keserőséggel folyt a harcz. Az újabb feljelentésre 1829. évi november hó 15-én Babarczy Imre királyi biztos a tanács ellen vizsgálatot tartott, de a súlyos vádak arra törpültek, hogy Lánczy József és Mérey Sándor királyi biztosoknak 1814. és 1826-ik években az ügykezelést érdeklőleg tett rendeletei foganatosítatlanul maradtak. A királyi biztos tehát egyebet nem tehetett, mint a régibb rendeleteket megújította, s egyúttal a tanácsot *atyailag* megintette, s intését jegyzőkönyvbe vétetni rendelte. Tóth Mihálynak már vérébe ment a vádaskodás, s most már a királyi biztos ellen fordult. Öt a tanács tagjaival való összejátszás miatt vádolta. Erre felsőbb helyen is tűrhetlennek találták Tóth Mihály fellépéseit, a miért is az ügyködés jogától megfosztva *örök hallgatásra* ítéltetett.¹⁾

Ilyen forma példák után még az olykor-olykor előfordulni szokott valódi sérelmek eseteiben is az „*igazságot keresni*“ az illető feleknek egyáltalán nem volt kedve, s a

¹⁾ A levéltárban őrzött hivatalos iratokon kívül ez ügyre vonatkozólag érdekes adalékokat nyújtanak még a következő kisebb nyomtatványok: „Szeged lakóihoz.“ 1848-ik évi apr. 30-án. 4 dr. 16. l., — továbbá: „Tóth M. 1848-ik évben választott alkotmányos szegedi főbíróának 1861. évben Szeged város alkotmányos közgyűléséhez tett nyilatkozata, melynek folytán a haza s város iránt tett érdemei jutalmazásául 600 írt évpénz megszavaztatott.“ Szeged, 1867. ivr. 9. lap. — Mindkét röpirat szerzője s kiadója Tóth volt, s mindkettő többrendbeli oklevél-közleményt tartalmaz. Az utóbbinak célja az volt, hogy Petrovics István csongrádinegyei főispánt helytartó által megszüntetett nyugdíja újból megadassák. Az előbbi pedig az 1848-ik évi tisztújítási mozgalmak alatt adatott ki, népszerűségének emelése céljából, küzdelmeit, szenvedéseit akként tüntetvén fel, hogy azok egyedül a nép jólétének előmozdítására irányultak.

nép még a méltatlanságot is türelemmel viselte. S tűrte némán. A közviszonyok ellen sem igen panaszkodott, csak az *adóterhet* sokalta. Valóban különös, hogy az adó behajtása már ekkor is mily kellemetlenségekkel járt, s a nagy *erély* daczára is mily jelentékenyek voltak évről-évre a „*rcs-tantiák*.”¹

A nép türelmes hangulata egy bizonyos büszkeséggel volt vegyülve. A nép büszke volt arra, hogy *magyar*. A lakosság, a polgárok soraiban elég nagy számmal fordultak ugyan elő a szerbek s a németek, — de a *túlnyomó* rész a magyar volt. A németek közt számtalanon az üzleti összeköttetések daczára sem sajátították el a magyar nyelvet; ellenben a magyar iparos és kupecz a német nyelven kívül a szerb és román nyelveket is folyékonyan beszélte; a mire szükségük is volt, annál inkább, mert Bécsben, Bukarest és Belgrádban is sűrűn megfordultak. A német polgárság némi zárkózottságában külön testületté s majdnem külön német polgársággá fejlődött. Nyelve és régi szokásaihoz híven ragaszkodott. A belvárosi egyháznál egy külön *német káplánság* is volt szervezve, s minden második vasárnap az egyházban német ének s német szent beszéd szokott volt tartatni. A német polgároknak érzékeny tiltakozása daczára Kremminger Antal plebánussá történt megválasztása alkalmával szüntette meg e gyakorlatot, végképpen eltörülván a német éneklést és prediciót. S ezen idő óta a német polgárság elkülönző állását is elveszítve, mihamarább megmagyarosodott.

Egyébiránt a magyar lakosság a német polgársággal békés egyetértésben élt. Pedig a szegedi ember a németet nem szerette. Traditio s általános nemzeti érzelmnél fogva mondhatni gyűlölte a németet. Rákóczy szabadságharcza idejéből a német várparancsnokok perfidiája élénk emlékezetében volt a népnek. Azért nem hittek neki. De a német iránti gyűlölet csak az idegen, a külföldi vagy bécsi német

ellen irányult csupán. A hazai városok német lakossága iránt inkább a szánalom és a sajnálat egy bizonyos érzelme nyilatkozott a magyar s illetőleg a szegedi lakoságnál. Sajnálta, hogy olyannyira utolsó nemzet a német, hogy még a menyországba sem bocsájtatik be.¹⁾

A magyar büszkeség a régi dicsőség és nagyság emlékein táplálkozott, és ha a szegedi polgár gondolkodása ilyenmire kiterjedt, minden önző hajlamai daczára is lelkesedésben erejéhez mérten áldozott is. Élénk példa erre a Feren-czy szobrász által Mátyás király dicsőségének hirdetésére tervezett lovag-szobor ügye. A tanács 1839-ik évi decz. p-én tartott ülésében határozatát ez ügyben a következőkben nyilvánította: „Nem lehetett az ujságlapokból örömmé-zettel nem venni e tanácsnak több lelkes honfinak ollyatén szándékjokat, miszerint a magyar fegyver dicsőségét személyes vitézsége s bölcs vezérlete által fényre emelte nagy Hunyady méltó fiának kormányzását a nemzet boldogsá-gára, tudományokban! virágzására, magosán tündöklő dicső-ségére s minden tekintetbeni fényére intézte igazságos s hamvaiban is örök áldással tisztelendő Hunyady Mátyás boldog emlékezetű királyunknak békén nyugvó porait egy emlékszobor emeléssel megtisztelni törekeshnek. ----- Mint-

hogy a fenn érintetteken kívül ns. városunk minden lakosi a nemzet lelkében örökké tisztelve fennmaradó Hunyady ház iránt azért is hálával tartoznak, mivel annak fenntisz-

¹⁾ E korszak szel le m világát igen híven tükrözi vissza különös nyersesége és táblabírói humoránál fogva a széles körben elterjedve volt „Mondá az Ur Isten egykor Szent Mihálynak“ kezdetű verszet, a melyben az van előadva: hogy a menyországba mindenféle nemzeti alak volt már, csak német nem. Az Ur tehát Mihályt elküldte, hogy egy németet is hozzon trónja körébe. Mihály Pozsonyban egy parókás, tubákos németet üstökénél fogva meg is ragadt, de a menyei karok nagy derűtsége között csak az üres parókát tudta felmutatni. Mihály ekkor leírta, hogy milyen esetlen s ügyefogyott a német, a mire az Ur el is rendelte, hogy birodalmába németet be ne bocsássonak. El lehet képzelni a délezeg, büszke magyarnak e leírás olvasása közben érzett sajnátságos naiv örömet.

telve említett tagjai e ns. város iránt különös kegyességgel viseltetve, azt nemcsak fenséges személyükkel gyakrabban megörvendeztették, hanem több rendbeli szabadság levéllel is felruházták, sőt dicső emlékezetű Mátyás királyunk itt országgyűlést is tartott: ezeknél fogva Gerencsér János tanácsnok és Miskolczy István aljegyző olly végre küldetnek ki, hogy a helybeli lakosságot hirdetményesen a fenn tűzött célra szolgálendő *hála ajánlások* tételére hathatósan szólítsák fel, s annak idején a bejövendő pénz mennyiséget az ajánlok névjegyzékével mutassák be.“ Negyven, kilenc/ven forintoként mind sűrűbben érkeztek a hálaajánlások, s ha a többi törvényhatóságok csak némileg is buzognak vala, a dicső király szobra Budavár díszterén régóta hirdeténe a régi magyar dicsőséget.¹⁾

A hazafias érzelmek felvillanásának egy másik ilyenmű példáját ismét abban látjuk, hogy a Pesten épülő nemzeti színházra a míg a város közönsége 46 porta után 3287 fti 29 kr ajánlást viselt, addig maga a polgárság saját ösztönből önkénytes adakozások útján 1010 vfrtnyi adományt gyűjtött.⁸⁾

A hazafiságnak ily nyilvánulásai egyébként a legnagyobb ritkaságok közé tartoztak. A nép sajtószérű közömbösséggel volt minden iránt. Az ország állapotáról, a köz eseményekről tudomása sem igen volt. Az üstökös csillag megjelenése alkalmából a világ végéről szóló prophetiák voltak csak kapósak. Erről azután volt beszéd, s a rémes érzelmek a kedélyeket soká hullámlásban tartották.

De nincs is mit csudálkoznunk ezen. A közlekedési állapotok kezdetleges és gyarló voltánál fogva másképp az nem is lehet. Mily különös ma még gondolatban is az, hogy például még 1838-ban is a posta Budapestről Temesvárnak

¹⁾ 1839. é. 3483. és 1841. év 311. sz. határozat.— „Jelenkor, 1839,0.102. sz. — „Pesti Hírlap“ 1842. év 185. sz.

²⁾ „Jelenkor“ 1836. é. I. sz. — 1840. é. 49. sz.

Szegeden keresztül hetenként *csak kétszer*, nevezetesen vasárnap és csütörtökön közlekedett.¹⁾ A gyors kocsik is Pestről Szegeden át Temesvárra hetenként ugyancsak kétszer, és pedig kedden s szombaton este, — viszont Temesvárról Szegeden át Pestre vasárnap és szerdán indultak csak.²⁾

A gőzhajózásnak is még csak hire volt, a mennyiben 1833-ban a „Duna“ gőzhajó a Tiszán az első utat megtette ugyan, de azután színét sem látták tizenegy évig a szegediek. A gőzhajó megérkezésénél e csodadolgot látni a tiszaparton volt az egész város. Az első gőzhajó szeptember 3-án reggel kötött ki Szegeden, mely útjában a Tisza folyó mentén fekvő városok és falvak lakosságánál leírhatlan benyomást szült. Az egykorú feljegyzések szerint „a ráczok hallgatva bámulnak s feleségeik keresztet hánynak magokra, a magyarok pedig lármázva örülnek, s gyalog, lóháton, kocsin versenyzve futnak velünk s hajónkkal.“

Nagy napja volt ez Szegednek, mert az érkező hajó a legnagyobb magyart, gróf *Széchenyi* Istvánt hozta, ki 5-én indult innen vissza a Dunára. Szokatlan ünnepi napjai voltak ezek Szeged népének. A mily tiszteletteljes ünnepeltetés tárgya volt maga a gróf, — éppen oly érdeklődéssel, sőt valódi törtetéssel igyekezett mindenki a hajóra annak szerkezetét szemlélni, mit a hajóépítőknek a gróf maga muto-gatott meg.

Széchenyi a kegyesrendiek házfőnökének Gruber Józsefnek meghívására a kegyesrendi ház vendége volt, a hol a város összes előkelősége ez alkalommal összesereglett. Másnap reggel a hajó Algyőre sétakirándulást tett. A hajón két zenekar szórakoztatta az örömtől áradózó közönséget. Este pedig a casinóban egybegyült „*vacsoráié társaság*“ vendégül nyerte meg a grófot, a hol az egykorú tanú feljegyzése szerint „szabadabban fakadozott itt minden tag viga-

¹⁾ „Jelenkor“ 1838. év 70. sz.

²⁾ „Jelenkor“ 1837. év 83. sz. — „Századunk“ 1838. év 9. sz.

dozása, midőn a hazai casino-intézet nagy mesterének, országos előmenetelünk tollal s értékkel buzgó előmozdítójának, hosszas életiért jelentett lelkes kívánságok közt, ürültek a pezsgőboros áldomás poharak; mely szíves ömledéseket a tisztelt férfiú a kegyes Király s édes Haza boldogulásáért, fenséges Nádorunkért, a haza oltárán áldozó hazafiakért, a nemzetiség pártfogóiért, városunk minden lakosiért s még a koldusok szerencsés életökért is öröm versennyel viszonzott.“

A város elmaradottabb állapota, a külső rendetlenség s tisztátlanság, a közélet fejletlensége Széchenyit eléggé lehangolta. Különösen kifogásolta a nagy piacznak ronda állapotát, mely a vár körül az eredeti idomtalanóságában több mint 26 holdnyi területet foglalt el. Valóban kietlen pusztaság volt e tér, egyetlen fa nem mutatkozott rajta. A tér szabályozását, s egyenes vonalak szerint a különféle irányban elnyúló pusztaságnak egymástól való elkülönítését, s külön-külön terekké való képzését emlegette; s hogy egyúttal a sok puszta teleknek némi haszna, jövedelme legyen, mintegy keserű iróniával azt ajánlotta, hogy termesszenek rajta legalább *krumplit*.

A tiszteletére rendezett lakomán a város visszamaradottságáról megemlékezvén, hangsúlyozva kiemelte, hogy minden mulasztás, minden késedelem nélkül az újítások megkezdessenek, a haladás és polgárisodás érdekében szükséges intézkedések foganatosítsanak. Felköszöntésében az idő becstét s a mulasztás helyrepótolhatlanságát a következő modorban s hasonlatokkal tüntette fel:

„Ha történetből háztartásunkban téves számolás következtén deficit mutatkozik, helyre hozhatjuk azt egyszerű takarékossgal; ha egészségünk romlandóban van, értelmes orvoshoz folyamodunk s egészségünk helyreáll; ha elszakadoznak öltönyeink, a szabó újra fölruház; ha az idősödés kora romboló nyomot idéz elő ingatag testünkön, egy kis mesterséges cziczoma szembetűnedező sok hiányt pa-

lástolhat még; ha unatkozunk rideg aggregényi állapotunkban, nőt veszünk, segítve van rajtunk; mi több, ha emberi gyarlóságból vétkeztünk Istenünk, — hibát követtünk el embertársunk ellen, s lelkiismeretünkben nyugtalanságot érzünk ott, hol szivünk dobog, a javulás elhatározott ígérete mellett vétküinktől feloldoz bennünket az irgalmas Isten könyörületes szolgája és fölzaklatott lelkiismeretünk lecsön-desül; de ha a mindennél drágább időt hasztalanul eltékozlottuk, s hazánk és magunk javára kellőleg föl nem használtuk, el van az vesztve helyrehozhatlanul, *egy isten sem pótolhatja helyre az eltékozlott időt.* ¹⁾)

Ezen komoly intelem daczára is maradt minden a régi-ben. Még a gőzhajózás létesítése ügyében sem történt semmi. Pedig rendkívüli volt iránta a felbuzdulás és a város lakosságának egy nagyrésze hajósgazdák s hajót készítő *superokból* állt. A vágy még jó soká vágy maradt, mert a komolyabb mozgalmat senki sem indította meg, s még 1839-ben *is csak forró* óhajtasok és remények nyilvánultak, a Dráván ellenben már a gőzhajók szelték a vizet.²⁾

E kitérés után ismételjük: hogy az ország állapota és a közügyek iránt egész közömbösség, apathia uralkodott. Őszintén szólva ez a tudatlanság s műveletlenség következménye volt. Híven bizonyítja ezt azon körülmény is, hogy Klauzál Gábor országos hírnevét s hazafiui érdemeit csak a legszűkebb kör ismerte Szegeden. Pedig Klauzál már ekkor az alsóházi követek legünnepeltebb publicistája volt, a kinek nevét Deák Ferenczével együtt emlegették. A polgárság legnagyobb része csak névről ismerte, a mennyiben itt lakott, a nagy piacon volt háza s nagy urnák tartották a *vármegyében*. Még a communitybeliek is többnyire csak annyit tudtak felőle, hogy „*szörnyen okos ember*” és

¹⁾ „Jelenkor” 1833. év 73., 83. sz. ~ »Szegedi Híradó» 1873-ik év iu8—110. az.

²⁾ „Hírmők” 1839-ik év 8. sz.

„igen szépen tud beszélni“, — no meg azt, hogy Ő indítványozta s ő vitte keresztül, hogy a közlegelőre kihajtott lábas jószág után legelőbér fizettség, a miért is a jószágtartó gazdák ugyancsak haragudtak reá.

Egyébként ezen aphathiát a szabad királyi városok közbizleti helyzete, valamint az udvari kamara és a helytartótanács rendszeres nyomása is előmozdította. A felsőbb hatóságok elleneztek minden újítást, a mi a zárkózottabb jellemű német polgárság sajátos felfogásánál fogva különben is nehéz dolog volt. S a közügyek iránti érdeklődésnek és azért való munkálásnak így majdnem se célja, se haszna nem volt.

A szabad királyi városok ugyanis, mint az ország negyedik rendje, az alsóházba küldött követek által a közügyekre semmiféle befolyást sem gyakorolhattak. Szerepük szánalmas volt. Az összes szabad királyi városi követeknek szavazata csak *egynek* számított; s a legtöbb esetben még ez sem érvényesülhetett, mert protestálva vagy nem is szavaztak, vagy pedig szavazatuk megoszlott.

És Szeged ezen közbizleti szervezetben még kedvezőtlenebb helyzetben volt, — mint például Pest, Pozsony, Győr, Kassa, Arad, stb., mint a hol a megyéknek székhelyei voltak; hol a nemesség alkotmányos joggyakorlata a polgárságra, s annak haladására minden esetben hatással volt. Azért a szegedi ifjúság, legalább a felsőbb iskolákat végzett ifjúság a közbizleti pályát lehetőleg kerülte is. Az ifjúság egy része a Csanádi egyházmegyébe sietett az egyházi pályára. Nagy pártfogója volt a szegedi ifjaknak az ugyancsak szegedi származású *Kőszegit*' László püspök, a ki úgyszólván minden szegedi ifjút fölvetett papnöveldéjébe; s így nem csoda, ha az egyházmegyei papság felérésben egészen szegedi és magyar volt.

Az ifjúság másik része pedig a jogi pályára lépett. Ezen, polgári származásánál fogva miután a megyei és dicasterialis szolgálatból teljesen ki volt zárva, a reá nézve

majdnem közömbössé vált *jus publicummal* mit sem törődött és csakis *prókátor* igyekezett lenni.

A kevésbé iskolázott és kevésbé művelt kereskedő, iparos és polgár bár eléggé világlátott volt ugyan, s nyílt, természetes értelménél fogva a szép és jóra hajlamokkal is bírt, — — de hiányzott, a ki vezette volna.

Íme, ez ama „*boldog idők*“ képe. Vájjon ez után sóvárogjunk-e? Hiszen a vázolt szomorú állapotok mellett még az elemi csapások szülte szenvedésekről nem is szóltam. Hát ez mennyi és hányféle volt. Csak az 1830-ik évet tekintésük, a melynek rendkívüli szárazsága úgyszólván minden termést megsemmisített. De ezenkívül a gyakori, majd mindennapi borzasztó tüzesetek kétségbeejtő állapotokat teremtettek. A szívszaggató jelenetek, melyek e tüzeseteknél ismétlődtek, — leírhatlanok. Százan és százan mentek tönkre, a kiknek egész életük szorgalma egy-egy percz alatt helyrepótolhatatlanul semmisült meg. Az elem e pusztításait kétségtelenül gonosz kezek idézték elő, s több alkalommal az utcán talált levelekben előre jelezve volt a tűz ideje és helye, a mit meggátolni soha sem sikerült.

Majdnem mindennap volt tüzeset, naponta néha többször is. És még hozzá a vész egész rendszerességgel, a reggeli 8—9 óra, s a délutáni 2 — 3 órai időközben fordult elő leggyakrabban. Így július 20-án a Nagy-Péter-utczában egy ólban két füstölő csóvát még jókor észrevették. Augusztus 3-án belvárosban a Tisza szélén kigyúlt tűz két házat semmisített meg. Augusztus 5-én reggel havi-búcsú ünnepén, felsővároson a Sándor utczában kiütött tűz óriási szélben *egy óra* lefolyása alatt a két parallel utczában 90 házat semmisített meg. Másnap délben Új-Szegeden volt a tűz, s ezt még alig nyomták el, a midőn a belvárosban 3 órakor újra tűz ütött ki, mely két házat hamvasztott el. Egy más alkalommal a kis-tiszaparton 70 ház égett el; ismét a Czimegh-féle házban kitört tűz az egész szabadkai-

utczát hamvasztotta el; valamint a szentháromság- s vitéz-utczák szögletén létezett üveges korcsma mellett levő száraz-malom kigyuladása alkalmával *100 ház* esett a tűz martalékául.

Még szeptember 24. s 27-ik napjain is fordultak elő kisebb tüzesetek.¹⁾

Folytonos rettezésben élt a város minden lakója, s minden igyekezet haszталannak bizonyult a veszély megelőzésére, — úgy hogy utóbb már-már musulmáni lemondás és fásultság kapott lábra. Több gyanús egyént befogtak, letartóztattak, de azért a tűzveszély meg-megújult.

Pedig a tanács rendeletéből a háznép egy-egy tagjának az udvarban vízzel telt hordók mellett folyton őrködni, s éjjelenként felváltva virrasztani kellett. A város több apróbb kerületre volt felosztva, s minden kerületben a „*tűzi comisarius*“ ellenőrizte a rendeletek fogatosítását. Minden egyes utczában éjjel és nappal egy gyalog és egy lovas őr vigyázott. Az utczákon a házak mellett nem volt szabad járni, a kocsit közepén kellett mindenkinek haladni. És még több más ilyenmő elővigyázat daczára a tűzveszély csak előfordult. E szörnyű napokban egy férfiú volt a figyelem s magasztalás tárgya, ki csodálatos bátorság és ügyességel tört keresztül az elem tengerén; s mintha bűvös amulet védte volna száz veszély és ezer bajtól, mindig ép és sértetlen maradt. Az oltásban való kimeríthetlen buzgalma és leleményes sikeres módszere igen sokszor százak vagyonának megmentését eredményezte; de ezen felül számtalan esetben csecsemőket mentett ki a lángok közül, s elvesztetteket adott vissza övéinek. A polgárság rokonszenve mellett felsőbb helyről érdeméremmel is kitüntetett e férfiú *Ördög Ferencz* közpolgár volt.

¹⁾ A városi levéltárban tűzveszélyek című külön csomag actáin kívül lásd „Jelenkor“ 1836. év 64., 80. sz

A negyvenes évek napjai.

A társadalmi s political közszellem felébredése.

I.

Az egyletek s céljaik. Belvárosi casino, felsővárosi társalkodási egyesület, alsóvárost gazdasági egylet, hangász-egyesület. Vigalmaik 1840—41-ben. Nemzeti táncz. A sétány: tánczsarnok építése. Nehéz idők. Haza érkezett ifjú ügyvédek. Osztóvicsky. Pozsonyban az 1836-ik, s 1839/40-ik évi országgyűlési események és a megyei küzdelmek tanúja. Nagy férfiakkal ismerkedik. Somogy Antal barátságát megnyeri. A szab. kir. városok ügye az 1840-ik évi országgyűlésen. A városi követek szánalmas helyzete. Osztóvicsky s társai a szabadelvű párt törekvéseihez csatlakoznak. Haza térve társadalmi életet teremtenek. Schaetzl német szintársulatát megbuktatják. Komlóssy társulatát egy évre szoroztatik. Műkedvelő-társulat alakul. Előadások a kisdudóvó-intézet felállítására.

A polgárságnak nyilvános, társadalmi élete három egyletben nyert kifejezést. E három egylet a belvárosi casino, a felsővárosi társalkodási egylet, s végül az alsóvárosi gazdasági egylet volt.

Az első, leginkább Fadgyas Pál ügyvéd kezdeményezéséből még 1829-ben alakult, tehát a pesti casino után az országban a legrégebb. Ez egylet kitűzött célja: „kellemes és hasznos olvasás mellett a nemesb társalkodás; s az egyesület körén kívül a közmulatságok sikere, s a nemzeti színészet előmozdítására hatni.”¹ — Se céljait az egylet szép sikerrel oldta meg, bár a „díszes társalkodás” ellenére néha

a szilajabb kedvtelések, az indulatkitörések s hazárdjátékoknak volt színtere, a mely miatt a hírlapi éles megtámadást nem is kerülte el; — de ettől eltekintve a közmívelődés emelkedésére valóban jótékony befolyással volt. Tíz év alatt könyvek s hírlapokra nem kevesebb, mint 3000 váltó forintot fordított, s könyvtárát már nemcsak az egyesületi tagok, de a nagy közönség közhasználatára is megnyitni készült. A magyar színeszetet segítette, sőt az mintegy felügyelete alatt állt: s 1837-ik évben hat hónapon át biztosította egy vándor-társulat működését; 1838-ban az egyesület tagjaiból egy külön részvény-társaság alakult, a „hangász-egyesület“, mely, egy „hangász-kart“ és „hangász-iskolát“ tartott fenn, ez utóbbiban 20, fiú és 5 leány nyert oktatást.¹⁾

A *felsővárosi társalkodó egyesület* „barátság“ jelszó alatt 1837-ben alakult, főként Réh János ügyvéd kezdeményezésére, ki az egyletnek — mely 1840-ben már saját épületébe költözött — hosszas időn át elnöke volt. Ez volt a legnépesebb egyesület. Tagjainak száma 300-on felüli volt, kik jobbra a „polgár-rend“-hez tartoztak. Az egylet feladataul „egy a művészek, mesteremberek s kereskedők előkészítésére szolgáló ipariskola felállítását“ tűzte ki, „milyen hiánya honunk nagyobb városiban a kor szükségeiből származott műszorgalmi vállalatokra nézve oly igen érezhető“, a mely iskolában a iparviszonyokhoz alkalmazottan a népszerű tanítást gyakorlati előadás kísérné, s a beszerzendő rajz-, minta-, termény- és árúgyűjtemény ismertetésével az iparúzó ifjak arról szerezhetnének meggyőződést, „hogyan a műszorgalmat s kereskedést áldás és siker csak

¹⁾ 1840-ben ezen egyesület elnöke: Fadgyas Pál ügyvéd s táblabíró, másodelnöke: Krebsz Mihály kereskedő, pénztárnoka 7 Ebner Antal polgár, jegyzője: Vankó János ügyvéd, ügyésze: Schmidt János, választmányi tagjai pedig a következők voltak: Aigner Imre városi t. főjegyző, Basch József „izraelita kereskedő“, Bene Lajos megyei t. alügyész, Diczen József, Egressy Péter, Schmidt József polgárok, Lengyel Pál tanácsbéli, Lefter Mihály ügyvéd, Miskolczy István városi aljegyző, Schaeffer Adám kereskedő, Sperlágh Endre orvos és Zombory Mihály kir. sőmázsamester

úgy követendi, ha tudományos előkészület s műveltség járul azokhoz, hogy ez érdemben a biztos alapon nyugvó hasznos újításokba, felföldözésekbe s vállalatokba avatott külföldiekkel a versenyt kiállhassuk.“

Ez iskola létesítésére azonban az egyesület komoly kezdeményezést semmiféle irányban sem tett. Már a tervezetben is oly eltérők voltak a felől a vélekedések, hogy németek azt még a nyilvánosság előtt is úgy tüntették fel, mint „*német iskolát*.“ Egyébként a felsővárosi társalkodási egyesület tétlenkedése több ízben nyilvános megrovás alá is került; s különösen szemére hányták azt, hogy a színművészet pártolása tekintetében úgy tagjai, mint maga az egyesület teljesen közömbös. Különben ezen s a belvárosi casino, úgy azok tagjai közt némi rivalismus forgott fenn.

Végül a harmadik, mely az 1839-ik évi májusban Aigner (Rengy) Ferdinand városi főügyész nógatására, „a légcselekvőbb irányban alakult“ — az *alsóvárost gazdasági egyesület*, mely közönségesen „gyékény-casino“ néven volt ismeretes; de a melyről annak idején úgy vélekedtek, hogy „a legnagyobb hasznót árasztandja városunkra“ — azonban működése s eredményeire nézve szintén meddő maradt.

Ezen egyesület ugyanis a „díszes társalkodáson kívül“ a földmívelést és állatnemesítést tűzvén ki célul, el is határozta: hogy a lótenyésztés emelésére külön ménest állítand s az „állattenyésztésre alkalmasb külföldi, vagy ritkább nemű növényeket honosít“, mely végből a tanácshoz folyamodott, hogy a közlegelőből e céljai valósíthatása végett 500 holdnyi terület ingyen használatát engedő meg. A tanácsnak ez ügyben 1839. évi június 28-án 1108/1887. sz. alatt kelt ajánlatára a választó polgárság ¹⁾

¹⁾ A választó polgárság, helyesebben „választott község“ 84 tagból állt. E testület, mely tagjaiban történt változások esetén önönmagát egészítette ki, a *szószólló* (tribunus plebis) elnöklete alatt ülésezett, s képezte a *kültandcsot*. A szószólló vagy *két segédje* a tanácsüléseken jelen volt a részére elkorlátolt

(communitas) 1841. évi április hó 2-án tartott ülésében közakaratlanul ki is jelentette, hogy a közlegelőből 500 holdat, holdanként évi 12 p. kr. bérfizetés mellett 30 évi időtartamra a gazdasági egyesületnek, szorosan a kitűzött célra átengedni kész.

Mindebből azonban semmi sem lett, s az egyesület még azontúl is egy ideig csak annál maradt, hogy „a mezei gazdaság minden ágaira leendő kihatása irányából, előleg jeles állati s növényi mutatóványok, úgy gazdasági műszerek kiálltatása s jutalmaztatására *szép sikerrel gyűjti tőkéjét.*” Az egyesület 1842-ik évben „a nagyobb tervekre kiszámított költségek fedezetlensége miatt” gazdasági irányban való működését „boldogabb időkre” halasztotta, s alapszabályait módosítva mint „Szeged-alsóvárosi társalkodási egyesület” újra alakult.

Ez egyesületek működésének eredménye tehát vajmi kevés, s a szemmel látható eredmény különösen az volt, hogy évenként a farsangon s a nyáron is tán ez vigalmakat rendeztek; és pedig a két külvárosi egyesület saját helyiségeiben, a belvárosi casino pedig a székházban,¹⁾ a hol egyúttal más alkalmi fényesebb táncvigalmak is tartattak.

A társadalmi nyilvános érintkezésnek más neve és helye tehát nem is volt, mint az egyesületek s ezek táncvigalmai, hacsak ide nem számítjuk még a vár déli oldalán ez idő körül létesített és szép virulásnak indult sétahelyet.²⁾

külön helyen. A tanácsnak a közpénztárt illető vagy a polgárság érdekeit egyébként sértő, kifogás alá eshető határozatait a szószóló zcm-jával a választott község ülése elé terelte. A tanács vagyoni kérdésekben a választott község határozata nélkül jogérvényesen nem is intézkedhetett. A communitas választotta egyúttal a tisztviselőket, a mennyiben azok királyi biztosok kinevezés alá nem tartoztak. Politikai s egyéb közügyekben a belső tanácsosok a főbíró elnöksége alatt „*elegyes ülés*” név alatt tartott összejövetelein képviselte a város közönségének egyetemét.

¹⁾ A székház nagyterme, mely egyúttal színpad és színterem is volt, s a mely 1848-ban közgyűlési teremnek rendeztetett be.

²⁾ „Jelenkor” 1840. év 24. és 49. sz. — „Hírnök” 1840. év 48. sz. — „Pesti Hírlap” 1841. év. 31., 38. és 48. sz. — Az egyesületek jegyzőkönyvei és egyéb iratai.

Az 1840. és 41-ik években valami szokatlan nagy számmal tartattak tánczvigalmak, s különösen az egyleti vigalmak voltak gyakoriak. A két külvárosi egyesület a farsangon át hetenként tartott egy-egy vigalmat, amelyeken csakis a nemzeti tánczot járták. A belvárosi casino pedig összesen 7 fényes tánczvigalmat rendezett egy farsangon, a mely vigalmakra a vidék is nagy számmal szokott megjelenni. Ezeken túl a jótékony célú tánczvigalmak is előfordultak, a melyek közül az 1841-ik évi január 27-iki említendő azért, mivel ezen női kézimunka adományok sorsoltattak ki, a mi akkor teljesen új dolog volt. A bölcsészethallgató ifjúság bálján 600-an vettek részt; s a martius i-én ismét a kórház javára rendezett bál volt az első *álarczos* tánczvigalom Szegeden; a mely ezen kívül még annál fogva is említendő, mivel a „szélvészes keringek, lélekszakasztó vágatok“ helyett, főként az idősb párok által kezdett ez úri bálban a „társalgóibb bokortánczok mellett a nemzeti táncz is, bár eleinte ügygyel-bajjal, mert a szokatlan kelletlenséggel jár“ — némileg népszerűsödni.¹⁾

A nyári tánczvigalmak közül a felsővárosi casinonak a bajai tüzkárosultak részére május 28-án, valamint a belvárosi casinonak ugyané célra sorsjátékkal egybekötött július 26-iki vigalmát — mely utóbbi 1000 váltó forintot haladó tisztajövedelmet adott, azért említem, — mert a „csélcsap keringők“ mellett a nemzeti táncz már ekkorra egyenrangot vívott ki.²⁾

Így ment ez a következő évben is, a mikor a vigalmak már minden tekintetben *magyar jelleget* öltöttek, s ezt a jelleget viselte még a „zsidók pique-nique-je is, — hol a meghívó s tánczrendi jegyek egyedül csak magyarul valónak nyomtatva, sőt még a magyar tánczot is többen, még pedig igen vidáman járták. Ellenben a kereskedők által adatott tánczvigalmak egészen német jelleműek voltak,

¹⁾ „Jelenkor“ 1840. év 24. sz.

²⁾ „Jelenkor“ 1840. év 49. sz. — „Hírnök“ 1840. év 48. és 67. szám.

ámbár nehezen találkozik közülük egy is, ki magyarul ne tudna.¹⁾)

Egymást követték a zajos, jókedvű estélyek. És még sem mulattak, nem mulathattak eleget. A legalkalmasb helyiség a „városházi szála“ időközönként a színészek vagy műkedvelő-társaságok által igénybe véve; azért mind élenkebben nyilvánult az óhaj, hogy a városnak külön *szín-terme*, külön *tánczterme* s ezen felül célirányos külön *castno-épülete* legyen. S e végre részvénytársulatok alakultak s a részvényaláírások már meg is kezdettek.³⁾

Hanem a belvárosi casino élelmes vendéglőse nem fongatgatott sokáig. A tanácstól nyert engedély alapján saját költségén 20 évi használati idő biztosításával majdan a város tulajdonába bocsájtandó díszes csarnokot építtetett a vár mellett levő sétakertben, mely egy tánczterem s két mellék helyiségből állott, s melynek megnyitása, még pedig vigalommal egybekötve, már az 1842. évi május i-én megtörtént.⁸⁾

Most már a vigalmak menetét nem gátolta semmi, s nem is szűnt az meg még jó nagy ideig.

Pedig ez idők nem igen voltak olyanok, hogy a vigalmak s mulatozásnak okát s körülményeit magukban rejtették volna. Sőt ellenkezőleg, — ezen idők valóban nehéz, szigorú idők voltak.

Az 1840-ik év sok csapással volt teli. A Tiszának nagy árja a várost is fenyegette némileg, sőt a balparton

¹⁾ „Világ“ 1841. év 21. íz. — „Pesti Hírlap“ 1841. év 20. sz. — A szegedi zsidók magyarosodásának azon jelensége, hogy V-ik Ferdinand királynak 1840-ik évi ápril 20-án ünnepelt születési évfordulója alkalmával tartott hálaadó istenitiszteleten a zsinagógában a nyilvános ünnepélyes könyörgést magyar nyelven tartották, — országos figyelmet gerjesztett, (A könyörgés szövegét Bauer M. Hermann hitközségi jegyzőtől lásd a „Jelenkor“ 1840. évi 36. sz., s a „Hírnök“ 1840. év 37. sz.) A zsidó templomnak 1843-ik év május 19-én tartott fölavatása alkalmával pedig Bauer már magyar ünnepi beszédet tartott, mely nyomtatásban is megjelent.

¹⁾ „Pesti Hírlap“ 1841. év 30. sz. — „Világ“ 1841. év 21. sz.

²⁾ „Pesti Hírlap“ 1842. év 139. sz.

több helyen ki is öntött, s rendkívül nagy területek gabna-terméseit tette semmivé, különösen Torontálmegyében. A Tisza magas árja igen későn, június havában kezdett jelentékenyebb mérvben lehuzódni, s mind ez ideig, de sőt még ezentúl is jó soká a közlekedés több irányban teljesen fel volt akadva. A nyáron át ismét gyakori jégverések okoztak óriási károkat, s a mi még ezen felül megmaradt, azt ismét szokatlan mezei tüzesetek semmisítették meg. S nem is csoda ennél fogva, ha az élelmi szerek, s a gabnaneműek piaci árai oly magasra rúgtak. így a tiszta búza köble 13 vfrt, a kétszeresé 10—11 vfrt, az árpa s kukoriczáé 10 frt, a zabé pedig 7—8 frt volt.¹⁾

A következő évben pedig a közbiztonsági állapotok megrendülése, a majdnem mindennapivá lett lopás és rablások tartották a lakosságot a legnagyobb izgalomban.²⁾ Ezen felül még az egészen megszokott tüzeseteket ha vesszük, a helyzetnek bizony nem igen vigasztaló képét nyerjük. Csak az egészségi állapot volt igen jó; közegészségileg aligha volt ennél kedvezőbb korszak, semmi járvány nem dúlt, de még betegeket is alig lehetett találni.³⁾

Az egészséggel pedig karöltve jár a jó kedély, s így nincs mit csodálnunk, hogy a magyar geniusnál fogva örömmében-bújában oly víg korszakot élt ekkor Szeged népe.

De még sem a genius volt az, mely oly rendkívül átalakította Szeged társadalmi életét, s illetőleg mely az élettelen Szegeden társadalmat, *életet* teremtett, s mindezt úgyszólván egy varázsütésre idézte elő.

1840. és 1841-ik években több mint 20 ifjú ügyvéd vagy jogvégzett tért haza. A nagy többség a pesti egyetem, néhányan a pozsonyi academián, s kivételesen egy-kettő pedig a nagy-váradi academián végezte pályáját. A haza

¹⁾ „Hírmők“ 1840. év 51. sz.

²⁾ „Pesti Hírlap“ 1841. év 86. sz.

³⁾ „Hírmők“ 1840. év 51. sz.

érkezett ifjak voltak: Osztróvszky József, Danne Ferencz, Varga Sándor, Szávits János, Schmidt Ferdinand, Molnár Pál, Babarczy József, Bárkányi János, Vedres János, Bene István, Kolb Antal, Zombory Antal, Kókay Rudolf, Lefter Bazil, Lefter Tamás, Skultéti Andor, stb. Az ifjúság e tekintélyes száma a következő években még inkább szaporodott; nevezetesen az 1844—45-ik évek alatt Sövényházi Pál, Misits (Ligeti) Dániel, Mihályffy Ferencz, Szegheő János, Wittich (Viday) Károly, Gulyás Mihály, Müller János, Müller (Örhalmi) Lajos, Eördögh Mihály, Georgievits György, Wagner Károly, s a következő évben ismét Szabó Imre, Müller Imre, Molnár Márton, Dobos István, Szilber Ferencz, Pálffy Ferencz, Biber Nándor, Damjanovits János, Vály Benedek, Korda István, Dozsits Péter, Dozsits György, Bach Sándor, Mészáros Lajos, Battancs Ferencz, Csakovác György, — s ismét 1847-ben Benke József, Fodor István, Hódy Imre, Pauer Mihály, Takács Mihály, stb. érkeztek haza.

S ha még a néhány orvost és mérnököt vesszük, kik szintén ez időben tértek vissza szülővárosukba, — bátran elmondhatjuk: hogy Szegednek *ily nagy számú ifjúsága még soha sem volt.*

Ezen lelkes ifjúság teremtette azon új, pezsgő társadalmi életet, a melynek némi képét fentebb vázoltuk; ezen lelkes ifjúság alakította át Szeged társadalmát a negyvenes években, ez teremtett közszellemet; ez ifjúság költé fel Szeged polgáraiban a közügyek szeretete s munkálása iránti dermedt hajlamokat, s ezen ifjúság készítette elő Szeged népét az 1848—49-iki nagy napokra.

Képesség, szív és jellem dolgában e lelkes ifjúság oly *egyöntetű* volt, hogy haza térve egymással rokonulva minden szövetkezés nélkül is egy szorosan együtt tartó testületet képezett, s e testületnek lelke, vezére Osztróvszky József volt, ki a nélkül, hogy azt kereste volna, bátran elmondhatta magáról, hogy *primus inter pares.*

Osztróvszky 1836-ban kezdte meg jogi tanulmányait Pozsonyban, a hova őt oda különösen az országgyűlés vonzotta. Kívüle ott még Danne Ferencz, Varga Sándor s még néhányan voltak a szegedi ifjak közül. Osztróvszky egész jövőjére Pozsony élénk társadalmi viszonyai, s az ottani közszellem elhatározó befolyást gyakoroltak. A political ügyek, a megyei mozgalmak oly érdeklődést keltettek benne, hogy már mint joghallgató egyetlen megyei vagy országgyűlési ülést el nem mulasztott volna.

Az ünnepelt hazafiakat, kik e korszaknak úgyszólván képviselői voltak, — látta, szónoklataikat hallotta, sőt lassanként Széchenyi, Deák, Klauzál, Szentkirályi, Beöthy Ödön, Nagy Pál, Bezerédy és még másokkal olykor-olykor érintkezett is. Somogyi Antallal pedig, ki Pozsonymegye első aljegyzője, a megyei ellenzék ünnepelt férfja, sőt valódi vezére volt — már ekkor benső barátságot kötött.

Az olyannyira nevezetes 1836-ik évi országgyűlés eseményei szemei előtt folytak le, a küzdelmek minden aprólékos részleteinek közvetlen tanúja volt, a megyei mozgalmak minden nyilvánulását szemmel tartotta; a felmerült kérdések fölött kifejtett vitákat éles figyelemmel kísérte, tanulmányozta, s azoktól áthatva szívvél-lélekkal a szabadelvű ellenzék törekvéseihez csatlakozott. Pozsonyban érte még az 1839/40-ik évi országgyűlés megnyitását is, a melyre a pesti egyetemen végzett több szegedi ifjú már mint „*juratus*“, s így az országgyűlési ifjúságnak tagja szintén feljött volt. Ez országgyűlés kezdetén mint egyébkor is, a 49 szabad királyi város követei protestáltak a miatt, hogy csak egy szavazattal bírnak, és „singillativ vokst“ követeltek maguknak, annyit t. i., a hány szabad királyi város van. A szabadelvű ellenzék részéről ez óhaj teljesítése ellenében viszont óvás emeltetett, a melyben tagadták, hogy a sz. kir. városok az országgyűlésen *egyáltalán képviselve* lennének; mert a kik ott olyanokul szerepelnek, azok nem az illető

városok polgárainak egyeteme által választattak, hanem csak az illető tanács, — tehát oly collegium által küldettek oda, mely szerkezete s viszonyainál fogva mindenben a helytartó tanács és a királyi kamarától függ. Az ellenzék egyébként szívből kijelenté, hogy *óhajtja*, miszerint a szabad királyi városok, — a polgárság, mint az ország negyedik rendje — az országgyűlésen képviselve legyenek, s hozzájuk méltó befolyással bírjanak. S ha majd a sz. kir. városok *coordinálva* — rendezve — lesznek, s ha ott a lakosok úgy, mint a megyékben maguk szabadon választthatják követeket; nyilvános üléseken, s felsőbb befolyástól menten maguk készítik utasításait, szóval, ha a megyékhez hasonló autonómiával fognak bírni, évnegyedes nyilvános gyűléseket tartanak, bíráikat, s tisztjeiket a polgárság összessége választandja: *akkor majd megadja nekik az ország a singillativ voksol.*

Az ellenzék e viszont óvására a rendek soraiból a városok mellett egyetlen pártoló nyilatkozat sem hangzott fel. S a mi különös, még a kormánypárti — aulicus — követek sem keltek a városok védelmére. Pedig a kormány hőn óhajtotta, hogy mindegyik királyi város külön-külön szavazattal bírjon, mert ezekben erős támpontot nyert volna a megyei követeknek nagyrészből szabadelvű szavazatai ellenében. A szabadelvű ellenzék pedig éppen azért volt ellene a szabad királyi városok külön szavazati jogának, nehogy a kormány azokban ugyanannyi, mindenben kész támogatót nyerjen. Az ellenzék ugyanis kész volt a városi elemet, a polgárságot az alkotmány sánczaiba bevinni, s önmaga erősítésére megnyerni, hogy annak segélyével a nemesi osztály helyett egy nagy és hatalmas democraticus magyar nemzetet alkothasson, a *mit a városok coordinatioja — rendezése — útján kívánt elérni.*

E sajátságos helyzetben a városi követeknek valóban sajnálandó, elkülönített állásuk volt. A szabadelvűekkel nem

érintkezettek conservatív szellemű utasításaiknál fogva; az aulicusok és conservativek pedig őket kerülték, mert általában irtóztak a polgári elemtől, a „bürgerek“-től, vagyis inkább azoknak nyárspolgári szellemétől.

Ily tapasztalatok után mi természetesebb, mint az, hogy a szegedi országgyűlési ifjúság mindenben a szabadelvű ellenzéki elvek, s törekvéseknek hódolt; mert a szabadelvű párt tervének sikere esetén *a polgári elem emelkedését, s a sz. kir. városokban uralgó szellem tisztulását, a hazafias és nemzeti irányzatok megerősödését bizton bekövetkezni látta.*

Kévéssel az országgyűlés megnyitása után már haza tértek, s rendes naponkénti összejöveteleiket a pertárban tartották.

Az idősb kar társaknak és a hatóság tagjainak az országgyűlési események iránti érdeklődése, az ifjúsághoz intézett olyforma kérdésekben nyilvánult pusztán, hogy: „látták-e a „*deputás*“ urainkat? hogy s mint szolgál egészségük? mikor jönnek már haza?“

Nem igen érdekelte őket a politica, a közdolgok állapota; mint ismeretlen után nagyon természetes, hogy nem is vágyhattak. Egyedül Fadgyas Pál ügyvéd, ki megyei táblabíró is volt, s Jéger Emanuel ügyvéd, — a magistratusból pedig Szilber Antal senator, Aigner Ferdinand főügyész és Petrovics István főjegyző érdeklődtek pusztán azon országgyűlési események felől, a melyeket a haza érkezett ifjú ügyvédek a *procuratoriában*, vagyis az „ügyvédség“-ben — pertár — előadtak.

Haza érve, a sivár társadalmi viszonyok fölött elborzadva, mindenekelőtt e téren igyekeztek élénkséget teremteni; s fentebb már láttuk, hogy e tekintetben törekvéseik mily sikerrel találtak. S ezen siker az ifjakat népszerűvé tette; a családok körében — hol ez ideig csupán a katonatisztek látogatásai voltak napirenden — a legkedveltebb elfogadásra találtak, s a család nőtagjaiban ügyeiknek a leg-

jobb szövetségeseket nyerték. E hatalmas szövetségesekre pedig nagy szükségük volt.

A vigalmaknak, mint láttuk, már magyaros jelleget adtak, a nemzeti tánczot az előkelő polgárság báljain már meghonosították; s most nem kevesebb célt tűzött ki az ifjúság, mint megbuktatni a német színészetet, s a helyett egy magyar társulat hosszabb időre való működését biztosítani.

Még az 1839-ik év őszén jött Szegedre Schaetzel német színtársulata, mely egész a következő év tavaszáig a városházán jó sikerrel tartotta „minden szebb ízlést tipró, aljas és untató bohózati előadásait.” Tavasszal pedig a rókusi „hét pacsirta” czimű kertben „meglepő csinossággal létesített színkörben” (aréna) folytatta előadásait. E német színtársulatot csakugyan sikerült is megbuktatniok, úgy hogy az igazgató pártfogóitól jelentékeny előlegeket kicsikarva, több ezer forintra rugó adósságot, valamint társulata tagjait is a legnagyobb nyomorban visszahagyva, Újvidékre szökött.)

S ez nem volt csekély vívmány. A német színészetnek ekkor még fenntartó eleme nagy vala. A város polgárságának különösen vagyonosabb része német volt, sőt már több magyar család is elnémetesedett, s ezek a magyartól, mint „parasztitól való megkülönböztetékép „német polgárok” elkülönítő czim alatt nem egyszer tüntettek. S habár a német színészet ezúttal Szegeden a negyvenes évek egész tartamára megbukott is, elkülönítő állásából a német polgárság csak igen lassan engedett, úgy hogy egy német műkedvelő társulat előbb a rókusi „pacsirta” kerti színkörben néhány zártkörű ingyen előadást rendezvén, 1842. évi május 28-án még a városházi színteremben a szakadó eső daczára nagy közönség előtt lépett fel, s jó sikerrel adott két egyfelvonásos vígjátékot a modori tűzkárosultak javára.²⁾

¹⁾ „Jelenkor” 1840. év 49. sz. — „Hírnök” 1840. év 48. és 82. sz.

²⁾ „Pesti Hírlap” 1841. év 20. sz. és „Nemzeti Újság” 1842. év I. félév 50. sz.

A tanács is jó néven vette a magyar színészet biztosítása iránt megindult mozgalmat, a melyhez igen természetesen a belvárosi casino is mindenekelőtt hozzájárult. A tanács erkölcsi támogatása biztosításán kívül a színpad és színterem átalakítását, s czélszerű új bútorzattal és díszítményekkel való ellátását rendelte el, s felsőbb helyen való jóváhagyás reményében e célból már 6000 forintot utalványozott.

Komlóssy Ferencznek, a nemzeti színháznál volt igazgatója, utóbb rendezőjének, mintegy negyven tagból álló társulatát sikerült egy évre megnyerni, biztosítatván részére havonkénti 12 előadásnál előadásonként 200 belépti jegy mellett összesen 16200 forint minimum bevétel. Komlóssy 1840. október havában társulatával meg is érkezett, s előadásait rendkívüli sikerekkel tartotta. A nemzeti színházról időközönként Egressyt, Szakácsyt, Erkelt és Szerdahelyit vendégszerepekre nyerte meg. Szerdahelyi játéka a közönséget egészen elragadta, tisztelői utolsó fellépése alkalmával azért egy díszes aranyozott serleggel lepték meg.)

S a mint — 1841. évi szeptember hó végén — letelt a bérleti évad, Osztróvszky állandó műkedvelő társulatot szervezett, melynek minden tagja szerepet vállalni kötelezve volt, kivé vén az elnököt, Fadgyas Pált, s a társulat pénztárnokát, Jáger Emanuelt. A műkedvelő társulat már november hó g-én fel is lépett Gaal Józsefnek „Szerelem és Champagne“ eredeti vigjátékában. A színművet Mihályfy József ügyvédnek „Zkrt!“¹⁾ czimű alkalmi „eredeti életrajz“ felolvasása előzte meg, a melyben a „*kisdedovoddk*“ jótékony haszna bővebb fejtegetésével, csípős bírálattal lön a tanácsnak a törvényes ügyekkel való „nagy elfoglaltsága“ feltüntetve, a minélfogva nem is ér reá, hogy „némely köz- vagy részletes hasznú intézetek alapítására figyelmét fordíthatná“; miért is a társada-

¹⁾ „Hírnök“ 1840 év. 48. és 84. sz. — „Jelenkor“ 1840. év 49. sz. — „Nemzeti Újság“ 1841. év 3., 11., 18. s 56. sz. — „Pesther Tageblatt“ 1841. év. 22. és 34. sz.

lom, s különösen a hölgyeknek válik nemes feladatává Szegeden egy *kisdedovó* intézetet állítani, a mely célból a nők saját kebelükből állítsanak nőegyletet.¹⁾ Maga a színi előadás oly sikerült, oly egybevágó volt, hogy a rendkívüli számmal jelen volt közönség nem győzte tetszése határtalan kifejezésével a fáradozókat eléggé jutalmazni.²⁾

A műkedvelő társaság előadásai ezután mind gyakrabban követték egymást, s rendszerint a kisdedovó javára játszottak, úgy hogy 1842. január közepén tartott 5-ik előadás alkalmával már 300 frtot haladó tőkével dicsekedett.³⁾

A farsangon a műkedvelő társulat szünetelt, mert akkor a szinterem táncszigalmak tartására volt berendezve. De a nyáron s ősszel ismét folytatta előadásait, a jövedelmet azonban néha más jótékony célra is fel kellett ajánlani, mint például az 1843-ik évi october havában a miskolczi tűzkár-vallottak javára rendezett előadás alkalmával;⁴⁾ de a társulat 1846-ban mégis közel 2000 frtot adott át az akkoriban megalakult nőegyletnek a „kisdedovó intézet” felállítására, a mely célra ez időben már más utón is az adományok s alapítványok szép sikerrel folytak, s a mely célra az 1846-ik évben a Szegeden működött „erdélyi dalszintársaság” is előadást tartott.⁶⁾

S a kisdedovó intézet még ugyanazon évi június 15-én megnyitott, a mely napon 50 fiú és 20 leány íratott be, s míg ezzel kézzelfoghatólag tűnt ki ez intézet szükséges, közhasznú volta, — úgy már ekkor látni lehetett, hogy ezen

¹⁾ A zsidóknak 1835. évi martius óta Szegeden már volt „jótékony nőegylet”-ük.

²⁾ „Nemzeti Újság” 1841. 2-ik félév 95. sz. — „Pesti Hírlap” 1841. év 95. sz.

³⁾ „Pesti Hírlap” 1842. év II. 5. sz.

⁴⁾ „Hímök” 1843. év 84. sz.

⁵⁾ „Budapesti Híradó” 1846. év 374. sz. — A „jótékony nőegylet” megalakítása körül legtöbb buzgalmat Somogyi Antal fejtett ki, s ő szerkesztette az egylet alapszabályait, s ő lett az egylet jegyzője, Osztróvszky pedig az ügyésze.

egyetlen intézet e 40 ezer léleknyi város igényét rövid idő múlva már kielégíteni nem lesz képes.¹⁾

Ily kedvező eredmény követte a lelkes ifjúság buzgólkodását ezen irányban is.

II.

Az ifjúságnak összejövelei a pertárban. Küzdelme a nyilvánosságért Szegény-ápoló egyesület. A coordinatio kérdése. A „Pesti Hírlap” szegedi cikkeinek hatása. Az országgyűlésről haza érkező Klauzál ünnepélyes fogadtatása. Az ifjúság törekvéseit Petrovits főjegyző támogatja. Somogyi Antalnak „szathmári 12 pont”-ja. A követválasztási eljárásban haladás. Az 1843/4-ik évi országgyűlésre elfogadott szabadelvű követutasítás, s a városok rendezésének terve. Követeknek Szilber Antal s Aigner Ferdinand választatnak. A kormány tervezete a szab. kir. városok rendezéséről. Pest városnak ez elleni körlevele, s Szeged nyilatkozata. A szegedi követek az országgyűlésen. Vezérszerepük s népszerűségük. Szeged „vármegye” számba vétetik. A városi javaslatot a főrendiház módosítja. Szeged ez ellen petícionál. Szilber tanácsnoki állásától elmozdítatik.

De vissza kell térnünk az ifjúságnak a pertárban naponta tartatni szokott összejöveleire, hol az ifjú ügyvédek mindinkább beható és részletes vitákat, s mondhatni emelkedett szellemű szónoklatokat tartottak a korkérdések fölött. Ezen összejöveleteken már a polgárság tagjaiból is többen — különösen Sperlágh (Parlagi) Endre orvos, Korda János, Bánhidy János táblab.írák, Felmayer Antal és még mások, — kik egyúttal a communkásnak is tagjai voltak, mind gyakrabban megjelentek, s kik a szabadelvű ellenzék programja — a *városok rendezése., a nyilvánosság, szólásszabadság, közteherviselés*, stb. fölött folyt eszmecsereket nemcsak hogy nagy érdeklődéssel hallgatták, hanem lassanként az ifjúság nézeteit elfogadva, azoknak viszhangját s tolmácsolását adni a választó községi üléseken el sem mulasztották. S így történt, hogy a választott község 1841. évi május hó 2-án tar-

¹⁾ „Budapesti Híradó” 1846. év 374. és 412. sz. — „Pesti Hírlap” 1846. év 695. sz.

tott ülésében *közakarat*tal elhatározta, hogy tanácskozmányait ezentúl nem zárt ajtóknál, de *nyilvánosan tartja*¹⁾ K válasz-
tott község ezen határozata felsőbb helyen ugyan *megsemmi-
sített*ett, a mi is a sérelmi pontok közé iktattni, s a jövő
országgyűlésre gravamenként felterjesztetni határozatott.²⁾

Az ifjúság ennek daczára a választott község ülésein
mint hallgató folyton megjelent, s élénk figyelemmel kísérte
a tárgyalásokat. Még a következő évben is ott volt az ifjú-
ság a gyűléseken, s az *adókivetés* ügyében az 1842. évi febr.
10-én tartott *elegyes* ülés alkalmával egyenesen ki is monda-
tott, hogy az adókivetési munkát elkészítésére választott
30 tagú küldöttség üléseit „*nyilván*” tartsa, noha az elnök
aggodalmaskodva említé: „de ha nyilvánosak lesznek az ülés-
sek, majd akkor a *fiatalság is bejő, s ez mindent megír
Kossuthnak*.³⁾

A tanács az elegyes ülés jegyzőkönyvéből azon meg-
állapodás fölött, hogy az adókivetési munkát elkészítésére
kirendelt küldöttség üléseit nyilvánosan tartsa, — e szót
„*nyilvánosan*” törölni határozta.⁴⁾ De a küldöttségnek május
19-én tartott ülésén az ifjúság azért mégis megjelent. A
főbíró nem akarta jelenlétüket tűrni, a mennyiben „itt semmi
köze a *prókátoroknak*.“ Hasztalan hivatkoztak az illetők az
elegyes ülés határozatára, s csak a főügyésznek azon fel-
szólamlása után, hogy az adókivetési ülésekben a *törvény
értelmében* minden *lakos* részt venni jogosult — állt el a
főbíró követelésétől.⁵⁾

A következő évben — 1843-ban — az ülések nyilván-
nossága még komolyabb összeütközésre adott alkalmat. A
martius hó 10-én tartott elegyes ülésen — a midőn a követ-
utatisás készítésével megbízott kül- s beltanácsai küldöttség

¹⁾ „Pesti Hírlap“ 1841. év 38. sz.

²⁾ „Pesti Hírlap“ 1841. év 86. sz.

³⁾ „Pesti Hírlap“ 1842. év II9. sz.

⁴⁾ „Pesti Hírlap“ 1842. év 139. sz.

⁵⁾ „Pesti Hírlap“ 1842. év 159. sz.

javaslata tárgyalatott — az összes fiatalság, de a polgárok közül is számtalan jelent meg. Wöber György főbíró mint az ülés elnöke, hivatkozva a felsőbb rendeletre, mely a nyilvánosságot tiltja, az illetőket távozásra szólította fel. Osztróvszky a hallgatóság nevében kijelenté, hogy ha a nyilvánosságot tiltó felsőbb rendelet felolvastatik, távozni készek; mindaddig azonban, míg ez nem történik, polgári jogaikhoz ragaszkodnak s az ülésben úgy most, mint jövőre részt vesznek. A választó polgárok nemcsak általános helyesléssel kísérték e nyilatkozatot, de többen fel is szólaltak a hallgatóság érdekében, a mire elnök az ülést felosztatottnak jelentvén, a tanácsstagok kíséretében távozott, — mi közben a hallgatóság felé fordulva „*ez már szemtelenség*“ kifejezést használt. Erre a hallgatóság is távozott a tereméből, de a tanács tagjai újból visszatértek, s a tanácskozmány *zárt ajtók-nál* megkezdett. A követutasítási javaslat egész terjedelmében elfogadtatott, pedig az egyebek közt azt tartalmazta: hogy a város minden ügye, s általában a közügyek *nyilvános üléseken* tárgyalandók.

Petrovits István főjegyző nem is mulasztá el megjegyezni erre, hogy mily sajnós ellentét forgott fenn ezzel szemben egy kis idővel is előbb. S kiemelte, hogy a múlt században is a követutasítások a bel- és kültanács elegyes ülésein, mindenkor nyilvánosan tárgyalattak. Előadta továbbá, hogy a nyilvánosságot *semmiféle törvény nem tiltja*^ sőt az adóketési elegyes gyűlések a törvény értelmében, az összes lakosság jelenlétében tartandók, a mint hogy az 1836—7-iki tűzvészek alkalmával is a gyűlések ilykép tartattak. A választó polgárság erre ismét kimondani kívánta, hogy ülései nyilvánosak; de a tanács ellenkezése után megnyugodott abban, hogy választmány küldessék ki annak felderítésére, hogy a múltban a nyilvánosság mennyiben állott fenn.

Az ifjúság azonban a főbíró által ejtett sérelmet eltűrni hajlandó nem volt, s a következő napon Osztróvszky elég-

tételt követelt tőle. A főbíró visszavonta sértő nyilatkozatát, s beleegyezett abba, hogy ez a „Pesti Hírlap“-ba is közzé tétessék, de egyúttal különösen kérte Osztróvszkyt, hogy álljon el ez irányban minden további kísérlettől, mert felsőbb utasítása van, hogy a gyűlések nyilvános tartását *még katonai karhatalommal is megakadályozza.*¹

Ily körülmények közt Osztróvszky célzatlannak látta ez irányban a mozgalmat s érdeklődést tovább is vezetni; társai, barátai megegyezésével letett arról, annyival is inkább, mert e közben sikerült egy új tért nyitni, a hol a közügyek iránt a polgárok érdeklődését felkölteni, s a szabadelvű eszméknek propagandát teremteni lehetett.

Ez új tér, melyen a szabadelvű ellenzéki agitációt sikerrel folytathatni vélte, a *szegényápoló* egyesület volt, melyet akkor közönségesen csak *koldus egyletnek* neveztek.

Ez egylet alakítására az első lépést Osztróvszky még az 1841. évi november hó 31-én a *felsővárosi társalkodói egylet* közgyűlésén tette meg. Előrebocsájtván, hogy indítványa a társalkodási egyesület voltaképi céljain kívül esik, azt mégis előadja, mert a lelkes polgárok oly nagy száma van együtt, a mi csak ritkán fordul elő; s szólni fog az egylet tagjaihoz nem mint részvényesekhez, hanem mint emberiesen érző emberekhez. Ezután megkapó színekkel festé az utcái koldulás kellemetlenségét, erkölcsi káros hatását, az előforduló botrányokat, s elragadó szónoklattal utalt a társadalom ama kötelességére, a melynél fogva a munkaképtelen szerencsétleneket felebaráti és keresztényi érzélemmel segíelyezni tartozik. Utalt több városra, hol az utcái koldulás már rég megszűntetve van, s hol a valódi szegényekről a lakosság, a társadalom kielégítőleg gondoskodik. Valóságos szűgyen, hogy Szegeden, a nagyvárosok e *legnagyobbikában* a baj orvosolva mind ez ideig nin-

¹ „Pesti Hírlap“ 1843. 239.

csen.¹⁾ E baj orvoslását nem is lehet várni a hatóságtól, mely jóakarata daczára sem képes semmit is tenni, mivel már a 60 frtot haladó kiadással járó kérdésekben a királyi kamara engedélye nélkül intézkednie tilos. S a kamara szűkeblősége és sajátságos nézőpontjánál fogva a lakosságot bármily csekély új adóval, bármily czim alatt is terhelni pedig meg nem engedi,

A szégyenteljes állapotot a lakosság tehát olyformán szüntetheti meg, ha a polgárság *szegényápoló egyesületet* alkot, amelybe minden családfő beléphet, habár bizonyos csekély, de rendes havi járulék fizetésére kötelezi magát; a mi bizony* nyal jóval kisebb összeg leend, mint az, mit eddig a koldusoknak adni szokott. Az így befolyandó összegekből pedig a *valódi* szegények ellátásáról a míg egyrésről gondoskodni lehet, úgy másrésről a megtakarítható feleslegből néhány év múlva *szegényápoló intézetet*, esetleg *dologházat* lehet állítani. Mindebben a polgárságot ki sem gátolhatja. S az egylet létesítését ő maga évenkénti 10 frt adomány aláírásával megkezdeni kész.

A jelenlevők általános tetszéssel fogadták a tervezetet. Az eszme viszhangra talált, csak Tary Pál tanácsnok tette azon észrevételt, hogy a nemes tanács e tárgyban már *hat év óta buzgón munkálkodik*,²⁾ Évekkel előbb felhívta volt már a lakosságot önkéntes adakozásokra, a minek semmi sikere sem volt; majd a közadóból kívánta a szegények ellátását biztosítani, de ezt a kir. kincstár nem engedte meg. Legújabbán ismét az önkéntes adakozások igénybevétele

¹⁾ Osztróvszky a szegedi koldusok botrányai, s különösen, vásárok és búcsúk alkalmával véghez vinni szokott gaztetteik, undort okozó megjelenéseik és kiállhatlan siralmas énekléseikről a „Pesti Hirlap” 1841. évi 38-ik számában ápril 3-án kelt figyelmet ébresztett levelében behatóan értekezik.

²⁾ A nyilvános koldulás megszüntetésének kérdése a hatóság kebelében csakugyan már 1833-ban felmerült, a mikor is e végre a lakosság önkéntes adakozásokra szólíttatott fel, de a minek semmi sikere sem lett. A szükséges alapnak előállítására az adóarányában való kivetés útján terveztetett ekkor, de a helytartó tanács 1840. évi júl. 7-én 21,880. sz. leiratával ennek ellene volt.

határoztatott el, a mely végre már városrészi küldöttségek is neveztettek ki, — ennél fogva nem lesz jó, ha az egyesület „a *nemes tanácsnak ellene dolgozik*.” De a jelenlevők az eszmét ennek daczára sem ejték el, s kimondták: hogy a szegényápoló egyesület megalakítandó.¹⁾

Osztrovszky, Somogyi Antal segélyével, ki éppen ezen idő tájban jött Szathmárról Szegedre, s itt állandóan letelepedett, a szegényápoló egyesület alapszabályait mielőbb elkészítette; s nehogy az egyesület a tanács előtt gyanússá tegye, valamint hogy a polgárok se tartózkodjanak az egyesületbe való lépéstől, — a mennyiben a lakosság jó része csakugyan óvakodott az olyasfélékben részt venni, a mi a hatóság helyeslésének bélyegét magán nem viselte — azért is az egyesület elnökéül a felsővárosi polgárok előtt nagy népszerűségnek örvendett Tary Pál tanácsnokot igyekezett megnyerni. Tary főként id. Felmayer Antal közbenjárására hajlandónak is nyilatkozott erre; de viszont kikötötte, hogy az egyesület működését egyelőre csak a felsővárosra terjessze ki.

Az egyesület még ugyanazon évben megalakult. Elnöke Tary Pál tanácsnok lett, ki rendkívüli buzgalommal teljesíté feladatait. Házról-házra járva feljegyezték a havonkénti adományok mennyiségét, s nem volt ház, hol a segélyt megtagadták volna. Összeírták a koldusokat, s a valóban keresetképteleneket rendszeresen segélyezték, míg a munkaképeseket a koldulástól eltiltották. S a felsővárosi polgárok büszke örömmérettel hirdetgették: „felsővároson nincs koldus, nincs koldulás.”²⁾

A többi városrészek mihamarőbb követték a példát. Előbb Rókus-, majd a bel-, végül alsóváros alkotta meg egyesületét a koldulás megszüntetésére. A belvárosban főként Kremminger Antal prépost és Petrovits István főjegyző

¹⁾ „Pesti Hírlap“ 1842. év 115. sz.

²⁾ „Jelenkor“ 1842. év 89. sz. — „Hírnök“ 1842. év 89. sz. — „Pesti Hírlap“ 1846. év 665. sz.

buzgalma döntött. Ez utóbbi ugyanis riválisait laryval; éppen úgy, mint a belvárosi casino a felsővárosi társalkodási egyesülettel.

A városrészi egyletek azután egyesültek; megmaradtak azonban a városrészi fiók-választmányok. Az ügy oly kedvező lendületet nyert, hogy 1846-ban már a *dologház* felállításának terve vétetett munkába. Az egylet minden hó első vasárnapján nyilvános közgyűlést tartott, a mikor a fiók-választmányok beszámoltak. Számadásaik ezenfelül évenként nyomtatva közzé is tétettek.¹⁾ Az üléseken minden tag megjelenhetett. Gyűlésről-gyűlésre szaporodott a jelenlevők száma, mert a fiók-választmányok beszámolásai után érdekes eszmecserek, s viták tartattak az elszegényedés és annak okairól; a mely alkalmakkor úgy mellékesen az ország political helyzete, a közügyek a legbehatóbban tárgyalattak.²⁾

Az összes segélyzendők száma 180-ra rúgott,') s e létszám oly magasnak találtatott, hogy abból az ifjú szónokok a helyzetnek valóban szomorító voltát igyekeztek kimutatni. S minden szónoklat refrainje az volt: hogy a baj onnan van, mert nincs alkotmányos szabad municipalis élet, a polgárok a köz- és városi ügyek intézésébe nem folyhatnak be, s hogy mindezen csak a királyi városok *coordinatioja* fog segíteni.

¹⁾ 1844-ben a négy kerületi fiók-választmány évi számadása szerint az összes bevétel 2379 írt 7 kr., a kiadás 1162 frt 44 krt tett pengőben.

²⁾ A városrészi egyletek az 1848-ik évben feloszlottak. Tőkéik kamatra kiadattak addig, míg működésüket alkalmasb időben újra megkezdhetik; a felsővárosi választmány ellenben kimondta, hogy tőkéjét, a míg tart, tovább is a segélyezésekre fordítja. — 1851-ben jun. 25-én a megyefőnökség 4412. sz. rendeletével ez egyletek életbeléptetését sürgette. De ebből semmi sem lett. A fennmaradt tőkéek a később felállított „szegényápoló intézet“ alapjához csatoltattak. — Az egyletek tüzetes szerkezetét lásd: „A szeged-felsővárosi szegényápoló egyesület szabványai. 1842.“ — s a „Szegedi szegényápoló egyesület szabványai. 1844.“ című nyomtatványokban.

³⁾ 1844-ik évben rendes segélyben részesült a belvárosban 73, felsővárosban 41, Rókuson 44, alsóvárosban 39 koldus. Ezekon kívül rendkívüli szükségben levők ideiglenes segélyben is részesültek, vándor mesterlegényeknek utazási segedelem adatott, s több esetben pedig a szegények temetési költségeit az egyletek viselték.

Az ifjú ügyvédek szónoklatait lassanként a polgárok részéről történt hozzászólások követték; ők is ugyanazon eszméknek lettek tolmácsolói: úgy, hogy mind szélesebb körben elterjedve volt már, s közérzűletté vált a királyi városok szabadelvű szellemben leendő rendezésének szükségessége.

A polgárságnál felébredt ezen szellemnek hatalmas támogatására szolgáltak Kossuth Lajosnak 1841-ben megindított „Pesti Hírlapjában” közölt tüzes cikkek. A lap Szegedre több példányban is járt, s annak cikkei a pertárban mind tömegesebben megjelenő választott községi tagoknak nyilvánosan felolvastattak. Osztróvszky egyébként a „Pesti Hírlap” mák rendes levelezője volt, s a szegedi közlemények ennél fogva a lapban elég gyakoriak, s criticalai irányuknál fogva kétszeres érdekűek voltak. A többi között az 1841-ik évi 86-ik számban közölt levelében élénk képét adta azon jeleneteknek, a midőn a „szentencziás rabok” évnegyedenként! bot angáriájukat mások elrettentő példájára mindig szombat délelőtt, hetivásárok alkalmával kapták ki. Maguknak a raboknak kellett a szorító lánczokkal ellátott nagy tölgyfa derest kivinni a széképület előtti térre. Ott azután a városi főkapitány az őrmester (várnagy) segédlete mellett két hajdú által jó vastag mogyoró pálczával 25- vagy 50-ével verette az illetőkbe a javulást. A közönség pedig tömegbe gyűlve gyönyörködött az épületes látványban, s megdicsérte azt, ki egy jajszó nélkül kiállotta „porcióját.” S ezen egyszeri közlemény elegendő volt arra, hogy e százados gyakorlat — akkor, a midőn még oly szívós ragaszkodás volt a régi gyakorlathoz — eltöröltessék. Ezentúl a botozás nem a téren nyilvánosan, hanem a városháza udvarán történt; s ott is bezárt kapunál, hogy a nézők be ne mehessenek.

Az 1842-ik évi 159-ik számban június 12-ről kelt közleménye pedig kiváló feltűnést keltett. Ebben elég tárgyalgossággal írta le, hogy Tóth Mihály ügyvéd legközelebb a hatóság némely tagjainak 1830-ik évtől a jelenig felmerült

több rendbeli sérelmes eljárását s visszaéléseit felsőbb helyen feladta, s annak következtén királyi biztos küldetése várható; a minek a közönség annyival inkább örül, mert az alkalomból a tisztújítás, s illetőleg a tisztpótlás megejtetni fog, mi már 1833. november 28-ika, vagyis nyolcz év óta nem tartatott. De továbbá a királyi biztos leérkezése és sikeres működésétől bizton remélhető, hogy egyrészt a Tóth Mihály által nyolcz évvel előbb a tanács ellen indított „infamiae“ per véget érrend, másrészt pedig az említett ügyvéd is az ugyanazon idő óta tartó nyelvkötési (silentium) per súlyos terhe alól feloldatni fog. Ezen kényes ügynek ily módon való puszta érintése miatt Osztróvszky a hatóság tagjainak kedvezőtlen hajlamait maga ellen fel is ébresztette; a polgárság rokonszenvét ellenben maga iránt még jobban felköltötte, a melynek tagadhatlanul már némi tetszésével találkozott a harcz, mit Tóth Mihály a tanács, e majdnem sérthetetlennek tekintett testület ellen folytatott. Az ifjú ügyvédek közül mások ismét más hírlapokban közöltek a szegedi ügyekről tudósításokat, a melyeket némi bírálattal ellátni soha sem mulasztottak el.¹⁾

De a mi az ifjúság agitatiojának sikerét leginkább biztosította, az a következő esemény volt. Az 1839/40-ik évi pozsonyi országgyűlés 1840. évi május havában feloszlatatván, Osztróvszky az „ügyvédségé ben indítványozta, hogy Csongrádmegye egyik követét, az ország egyik legnagyobb kitűnőségét, Klauzál Gábort, Szegedre történendő haza érkezése alkalmából az ifjúság a polgárokkal egyetértve fogadja *ünnepélyességgel*. Az indítvány helyesléssel találkozott, s minden részről rokonszenvenvel fogadtatott. Klauzál hazaérkezése napjának estéjén zene-kíséret mellett (fáklyás menetről még ekkor szó sem volt) s

¹⁾ A negyvenes évi szegedi hírlapi tudósítások és levelezőkről, bővebben lásd Reizner János: A „Szegedi Híradó“ negyedszázados pályafutása. Szegeden, 1884. című mű 17. lapján előadottakat.

„Éljen Klauzál!“ kiáltások közt rengeteg nép vonult lakása elé a „nagy piacra“, hol az ablaknál megjelent nagy férfiú szünni nem akaró üdvkiáltásokkal fogadtatott. Osztróvszky intézett hozzá üdvözlő beszédet, melyben hazafiul érdemeit magasztalva kiemelte: hogy Szeged polgárai is a haza jövő felvirágzását csakis azon elvek diadalától várják, a melyeknek Klauzál egyik leghőbb hirdetője; s csakis azon párt — a szabadelvű ellenzék küzdelmeitől remélik a sikert, a mely pártnak ő egyik legtiszteltebb vezére. Klauzál a tisztelgők közé lejövén, meghatottan mondott köszönetét Szeged polgárainak e tisztelet adásáért, mely őt kellemesen lepte meg, s a melyre *éppen Szegeden soha sem számított.*

A tüntetés után az ifjúság a belvárosi casino meghívására zenekiséret mellett annak helyiségében — a mostani arany oroszán kávéház — megjelent, hol lakomát rendeztek. A felköszöntők egymást követték. Mindenki a szabadelvű párt törekvéseit magasztalva, a coordinatio égetőn szükséges voltát hangoztatta. A lakomán jelen volt Petrovits István is, a város főjegyzője s a casinonak nemrégiben megválasztott új elnöke. Petrovits tele ambícióval, elegendő tehetséggel, akkor a tanácsban nagy befolyással bírt. Az ifjúság tehát őt a maga részéről megnyerni óhajtván, felköszöntötték, mint a ki hivatva van Szegeden a reformok és a szabadelvűség zászlaját lobogtatni. S e felköszöntő hatását nem is tévesztette el. Ez időtől a főjegyző az ifjú ügyvédek törekvéseinek támogatója lön. Jövő emelkedésének lépcsőjéül tekintette őket.

Ez és ilyen volt Szegeden az első politikai tüntetés, mely a polgárokból feléledt szellemet, a szabadelvűséget mindjobban megerősítette; — mely a nagy közönségre nézve is a maga hatását el nem tévesztette, mert mindezekre már komoly szükség volt.

Somogyi Antal kevéssel az előtt, hogy Szegedre jött, s itt letelepült — Szatmármegyében 12 pontból álló indít-

ványt tett, a melyben a szabadelvű párt törekvései programmszerűleg kifejtve voltak. E pontokat Szatmár-megye közgyűlése elfogadta, az ország összes törvényhatóságaival közölte. A közönségesen „szatmári pontokénak” nevezett ezen nagyhírű program a későbbi pesti martiusi pontokkal legnagyobb részben azonos volt.

A szatmári pontok egyike a szabad királyi városok rendezéséről szólott. S a körlevél ezen pontjából folyólag a választott község a tanácssal szemben mind nyomatékosabban vitatta, hogy a követutasítás és a követválasztás joga a polgárok összességét illeti; sőt az 1842. évi április hó 10-én tartott ülésében, kebeléből a követutasítások munkába vételére már küldöttséget is nevezett ki, remélvén: hogy a tanács ez intézkedésének ellenére nem lesz. ‘) Majd továbbá fölíratot intézett a helytartó tanácshoz, a melyben azt kérte: hogy a követutasítás készítése, úgy a követválasztásban az egész polgárság részvéte és befolyása engedtesse meg. Ez utóbbi különösen oly módon, hogy minden 5 ház lakossága válaszszon egy képviselőt, s az így kijelöltek legyenek a követválasztásra jogosítva.

A helytartó tanács leirata nem is volt éppen kedvezőtlen, habár a kérelem teljesítésétől még igen messze állt. Ő felségének kegyelmes rendelete ugyanis a helytartó tanács útján abban nyilváníttatott, hogy a követválasztás eddigi módozatától a város közönsége ha elállni szándékozik, úgy a választás csak oly módon engedtetik meg:

a) ha az összes polgárok bizonyos kerületek szerint a maguk kebeléből választanak annyi képviselőt, mint a mennyit a választott községi tagok fele száma kitesz. S e választott képviselők (számuk 42 leendett) a választott község, s a beltanács tagjaival együttesen válaszszaak az országgyűlési követeket.

¹⁾ „Pesti Hírlap“ 1842. év 139. sz.

b) A belső tanács jelöli ki a választandó követeket,, a kik törvénytudók, s egyéb szükséges tulajdonsággal fölrüházott egyének legyenek.

c) A követutasítások a tanács és választott község egyenlő számú küldöttei által dolgoztassanak ki; a mely munkálat a tanács és a választott község vegyes ülésein véglegesen megerősítendő.

De ezeken túl bármely egyéb újítás vagy eltéréstől a helytartó tanács a város közönségét óvta.¹⁾ A kormány ezen nagyon is kiszámított, de mégis váratlan engedménye abban leli magyarázatát, hogy ezzel demonstrálhassa az ellenzék nyilatkozataival szemben azt: hogy a városi követek a polgárok befolyásával választatnak, s így őket a szinkrativ szavazat méltán megilleti.

Erre azután küldöttség neveztetett ki, mely a város összes polgárait összeírja, s azok részéről a követválasztásra befolyandó képviselők választását véghez vigye; — a belvárosra 13, felsővárosra 14, rókusra 7, s alsóvárosra 8 képviselő választása állapíttatván meg. Egyúttal a követutasítást kimunkáló vegyes küldöttség is megalkottatott, a melynek tagjai közt volt Petrovits István főjegyző is, ki feleltébb óhajtotta a követséget elnyerni.

Petrovits belátta azt, hogy az utasítás már másforma nem is lehet, mint szabadelvű. Azt is belátta, hogy az országgyűlésen maga iránt figyelmet bármely esetben is csak úgy kelthet, ha szabadelvű utasítás alapján álland. Azért is különösen azon volt, hogy az utasítás szabadelvű legyen; minél fogva Osztróvszky, Somogyi, Danne és még néhány ifjú ügyvéddel bizalmas értekezleteket tartván, a követutasítást ezek irányelvei szerint kimunkálta, s azt az 1843-ik évi martius 10-én és 27-én tartott vegyes küldöttség! üléseken keresztül is vitte.

¹⁾ „Jelenkor“ 1843. év 34. és 37. sz.

E követutasítás főbb vonalaiban a következő pontozatokat tartalmazta:

1. Az országos és helybeli sérelmek orvosoltassanak. (A többi között itt különösen felemlítve volt az, hogy a követválasztás nem engedtetett meg azon módon, a mint azt a választott község elhatározta.)

2. Az országgyűlés egészítették ki a pestmegyei utasítás értelmében.

3. A törvények szigorú végrehajtása iránt *biztosító törvény* alkottassák.

4. A házi adó aránylagos viseléséhez a nemesség is járuljon.

5. Az országgyűlési ingyen szállások megszüntessenek.

6. Kerületi napló, s országgyűlési hírlap szerkesztessék,

7. A magyar nyelv ügye végképen intéztessék el.

8. Nemzeti bank állíttassák.

9. Az ösiség töröltessék el. Majorátusok szüntettesse-
nek meg; a zálogok (a biróiak is) rövid határidő alatt vál-
tassanak vissza, a melynek eltelte után semmiféle keresetnek
hely ne adassék. Az örök felvállások pedig felbonthatlanuk
legyenek.¹⁾

²⁾ Ezen pontnak tökéletes megértésére szükséges azt fel említenem, hogy Szegeden 1780. óta az örök bevallásokra — birtok elidegenítésekre — statutiót, azaz a tulajdonba hatóságilag való bevezetést, egyetlen esetben sem fogadtatottak. E gyakorlat királyi parancsolat által is megerősítve volt már, s elégnek tartották, ha a bevallás hiteles személyek előtt, s hiteles helyen, — a földbírói hivatalban — történt. A harminczas években egy peressé vált örökbevallási esetben a felsőbb bíróságok egyértelműleg akkép döntöttek, hogy a helyszínen való beigtatás hiányában az örökbevallott polgári javak a visszaváltható zálogok sorába esnek. Rendkívüli következményei voltak ezen per ilyenén kimene-
telének, mert ez a birtok perek egész özönét idézte elő, s a birtok viszonyok a legnagyobb bizonytalanságnak voltak kitéve. Ily körülmények között a város már az 1839/40-ik évi országgyűléshez azon felirati kérelemmel járult, hogy kivételesen alkottassák törvény, mely a szegedi polgári birtokok elidegenítése körül kifejtett viszonyokat a múltra nézve in status quo megerősítse. A kérelmek ügyében kirendelt küldöttség véleménye ez ügyben nem is volt kedvezőtlen. Még a mart. 10-iki kerületi ülés javaslata is kedvező volt, azonban a martius 18-diki országos ülés a H. T. K. III. R. 13. 14. czímeinek rendelkezéseit úgy a múltra,

10. Addig is, míg az ősiség eltöröltetik, a városokban „hiteltárak”^{k4} állíttassanak, a melynek a városi összes közjavak szolgáljanak „zálogványul” (hypotheca), abból mindenki birtokaránylag nyerhessen kölcsönt, melynek tőkéjét kamatfizetéssel törleszthesse.

11. A nem nemesek is szerezhessenek fekvő nemesi jószágokat. Az idegenek azonban csak úgy, ha magyarul tudnak. Ez alól kivételnek helye csak az esetben lehet, ha a külföldiek a hazában nagyobb gyárat kívánnának létesíteni, a melyekhez földek vétele is szükségeltetnék.

íz. A nem nemesek is alkalmaztassanak mindenféle közhivatalra.

13. A Partis I. mae titulus 9 nus (Verböczy hármas könyvében a nemesség kiváltképi négy szabadságát tartalmazó törvénynek a személyes szabadságra vonatkozó része) mindenkire egyenlően kiterjesztessék.

14. A vámok országgyűlésen állapíttassanak meg, s a honi gyáripár védvámok által biztosíttassék.

15. Az utak készítéséhez akár vámfizetés, akár vagyonarányban leendő fizetés útján mindenki hozzájáruljon.

16. Az egyedáruságok töröltessenek el.

17. A fiumei vasút építtessék ki, s a duna-tiszai (pest-szegedi) csatorna létesíttessék.

18. A nevelés- és oktatásügy, a politechnicum, praeparandiák és reáliskolák felállítása által czélszerűen szerveztessék.

19. Minden vallás gyakorlata egyenlően szabad legyen, valláskülömbőség jogkülömböséget ne vonjon maga után.

20. Az egyházi javak birtokosai adjanak számot minden hongyülésen arról: ha váljon jövedelmeiket a kitűzött célokra fordították-e?

mint a jövőre nézve épségben fenntartotta. (Lásd Konkoli Thege Pál. 1840-dik Országgyűlés. Pest, 1847. I. k. 420. II. k. 268. 300. 1.; s a városi levéltárban az 1842. évi 2178. sz. beadványt.) Ezért szerepel tehát az utasításban a felvállások felbonthatlanságának kérdése.

21. A házasságok törvény által *polgári kötéseknek* i|y|l|l|v|án|ít|t|a|s|s|a|n|a|k, s a vegyes házasságok ügye törvény által véglegesen rend ez tessék.

22. Országos „*statistical bureau*“ állíttassák, mely minden közügyi adatokat összegyűjtván, s rovatonként egybeállítván, azt évenként sajtó útján közzé tegye.

23. Ügyvédek nyelvkötési büntetése (*silentium*), s a tanulóknak az iskolákból való kizárása szüntettessék meg.

24. A tárnokszék megszüntetésével a városi perek felebbvitele a királyi curiára történjék, a hol jövőre bírakul városiak is alkalmaztassanak.

25. Általános kényszer-megváltás határoztassék, s mind a földesur a váltságdíjat elfogadni, mind a jobbágyok magukat *mindenütt* megváltani köteleztessenek. A megváltás módozatait az országgyűlés állapítsa meg.

26. A szabad királyi városok rendeztessenek.

27. Minden évben országgyűlés tartassák,”és pedig az 1764/5-ik évi II. t.-cz. értelmében Budapesten.

28. Végül a sajtószabadság elvére alapított sajtótörvény alkottassék.

Az utasítás 26-ik pontja alatt említett szabad királyi városok rendezésére pedig különösen a következő nézetek voltak előadva:

A királyi városok a m. kir. udvari kamara alól felmenetnek, s a helytartó tanács felügyelete alá helyezettnek.

A törvénykezés a köz igazgatástól, úgy a rendőri és gazdasági ügyek egymástól elkülönítendő. A bűnügyekben esküdtszék ítélend.

Az egész városi lakosság ősz vege — ide értve *minden adózót*, ki 20-ik évét haladta, s becstelenítő büntett miatt fenytve nem volt — kerületenként titkos szavazattal hat évi időtartamra 1 a 40-hez arányban — tehát Szeged 40,000-nyi népessége után 1000 képviselőt választ, kik a rendes gyűlés által megállapítandó napon havonkénti rendes, — és ha a

körülmények kívánják, az elnök által kitűzött napokon tartandó rendkívüli nyilvános üléseken a város belkormányzatát illető minden ügyben, valamint az országgyűlési utasítások tárgyalásakor szavazattal bírnak. A város egyetemét képviselő ezen testület saját elnökét, a bírákat és egyéb tisztviselőket ugyancsak hat évi időtartamra választja, s a jelenlegi tisztikar egészben választás alá esik.

Az országgyűlési követeket pedig ugyancsak az összes lakosság, kerületenként titkos szavazattal, közvetlenül választaná, stb.

E követutasítás az april hó 21 én tartott elegyes ülésen véglegesen elfogadtatott; a helytartó tanácshoz való felterjesztése, s az összes szabad királyi városokkal leendő közlése elrendeltetett. Ez alkalommal pusztán az irányban merültek fel elejtett módosítások, hogy a tisztikart ne az 1000 tagú képviselőtestület, hanem maga az adózó lakosság közvetlenül válassza; s hogy a most állásban levő tisztviselők — tekintettel arra, hogy életfogytig választattak meg, — választás alá ne kerüljenek, s csak halálozásuk esetén lépjen életbe a hat évenkénti választás; s végül hogy az országgyűlési követeket is ne az összes adózók közvetlenül válasszák, hanem minden 100 ház 20 képviselőt válasszon, s ezek együttesen szabadon és megszorítás nélkül válasszák a követeket.

Valóban, ily utasítás mellett egyetlen város sem küldött az 1844-iki országgyűlésre követeket, sőt ennek szabadelvű és reformokban gazdag sorozatát még a szabadelvű megyék utasításai sem múlták felül. Országos figyelmet keltett ez, az összes lapok közölték, s azok fölött a „Hírnök” nem is mulasztotta el megjegyezni: „Sok szép eszme, nemde? Azonban hány fog ez igék közül testté válni?”

Mindezek után a városrészi polgárság megválasztotta a maga képviselőit, kik a választó község és tanácschal egyetemben a követeket választandják. Az ifjúság úgyszólván kivétel nélkül megválasztatott ily képviselőnek.

Május 2-án történt a követválasztás, a midőn a kegyelmes királyi meghívó levél, s a követutasítások felolvasása után mindenekelőtt elvül kimondatott az, hogy az eddigi gyakorlat ellenére a követek nemcsak a bel-, de egyúttal a kültanács, s illetőleg a képviselők soraiból is választhatók.

Az előzetes conferentia értelmében—követekül jelöltetek ki a tanács tagjaiból: Hódy Imre, Pálffy János, Lengyel Pál, Gerencsér János, Tary Pál, Wöber György, Petrovits István, Aigner Ferdinand és Szilber Antal. A választó polgárok közül Fadgyas Pál, Jéger Emanuel; végül a képviselők közül Réh János, Osztróvszky József, Schmidt Ferdinand és Schmidt János. A jelöltek azonban Tary, Wöber, Szilber, Petrovits és Aigner kivételével lemondásukat mind kijelentették, s így a titkos szavazás az utóbb említett négy tanácsai tag fölért ejtetett meg. Általános szótöbbséggel Szilber Antal és Aigner Ferdinand választottak meg követeknek.

A választás után Fadgyas Pál indítványára elhatározták egyúttal, hogy a követek ne vegyék igénybe az országgyűlési szabad szállást, hanem lakbérük a városi tárból fedeztessék; valamint egy vagy két jogvégzett ifjú országgyűlési írnokul adassék a követek mellé, részint azért, hogy ezek magukat bővebben kiképezhessék, részint hogy hetenkénti tudósításaikból az országgyűlési tárgyalások menetéről a küldők részletesebb ismereteket szerezhessenek, mint a mennyit a censuránál fogva a lapokból méríteni lehetett. A mire a „Hírnök“ nem is mulasztá el megjegyezni: „Ezt más városok is utánozhatnák.“

S miután a karzaton jelen volt nagy hallgatóság és díszes hölgyközönségnek megjelenéséért ugyancsak Fadgyas „kedélyes modorban“ köszönetét nyilvánított, a követválasztó ülés ezzel befejeztetett.¹⁾

¹⁾ „Pesti Hírlap“ 1843. év 239. 21. 247- 252 számok. — „Hírnök“ 1843. év 42. sz. — „Jelenkor“ 1843. év 37. sz.

A városok rendezésének kérdését a kormány is már elodázhatlannak találván, az 1843-ik évi ország-gyűlés elé beterjesztendő javaslat készítésével komolyan foglalkozott. A javaslat szerint a szabad királyi városok összesen 16 szavazattal lettek volna felruházandók, a mi a városok nagy részét nem elégítette ki; s a legkülönösebb volt ebben az, hogy a javaslat ezen rendelkezését egyenesen a nemesség ármánykodása és zsarnok elnyomásának tulajdonították. Még Pest város is ily felfogásnak hódolt, s ily szellemű körlevelekben hívta fel a testvér városokat, hogy a javaslatot ellenezzék. De Szegeden a pesti körlevél viszhangra nem talált, s annak szellemével éppen ellentétben a választott község 1843 ik évi szeptember hó 29-én tartott elegyes ülésén határozatát a következőkben nyilvánította:

„Sz. kir. Pest város tanácsa és választott polgársága 1737. sz. a. bejegyzett környéklő levelében abbéli felszólítással vagyon, hogy a királyi városok egyenkénti voksa sértethetetlen fen tartásának kivívásában, s illetőleg a 4-ik rendnek a 3-ik rend erőszakos zsarnokoskodása ellenében! megóvása iránti férfias kitűréssel való folytonos küzdésben kezét fogva, az országgyűlési követeknek azon utasítás adatnék, hogy a tervezett 16 voksnak el nem vállalása mellett a királyi városok tökéletes befolyások nélküli elrendezésükbe bele ne avatkozzanak. — Szeged városa figyelemmel kísérvén mindazokat, mellyek a múlt országgyűlés alatt és az óta a szabad királyi városok ügyében mind a megyék gyűlésén, mind a journalistica mezején történtek és ezek szerint nem lehetett meg nem győződni, hogy valamint a 3-ik rend, úgy a haza minden józanabban gondolkozó polgárja a városoknak rendezését szívéből óhajtva, sehol a 4-ik rend jogai eltiprásának még csak árnyékát is sejdíteni nem lehetett és miután Szeged városa által látja, *hogy az idő lelkével elő menni kell, de elő-menni s haladni megátalkodással, az idő lelkével és a városok mostani állásával össze nem férő túlságos követelésekkel nem lehet;*

valamint már országos követeinek utasításul adta, úgy itt ünnepélyesen kijelenti, hogy a városok mostani állásához képest a választmányilag javallott 16, s illetőleg kettőztetve 32 voksot igazságosnak ismervén, elfogadja és Pest városának a városok korszerű reformját gátlónak inkább, mint elősegítőnek látszó követeléseit nem pártolja, a mi követeinknek megírtni, egyúttal Pest városának tudtára adatni fog.“¹⁾

A városok rendezéséről szóló javaslat az 1843/44-ik évi országgyűlésen elő is került. A javaslat készítésében része volt némely város követeinek is; de az, a mint egész terjedelmében nyilvános és ismert lett, a szabadelvűeket egyáltalán ki nem elégítette. Szeged követei 1844. évi január 12-én hírlapilag nyilatkoztak is az iránt, hogy a javaslat készítésében semmi részök sincs, s azt általában nem is helyeslik.²⁾

E javaslat a tárgyalások során tetemesb változásokon ment át, s az e fölötti vitákban Szeged követei, Aigner és Szilber, vezérszerepet vittek. Szabadelvűségük és demokráciájuk mindenek fölött kimagaslott³⁾ s ez irányban történt felszólamlásaik, különösen a nagy készségű Aignernek választékos, mondhatni szónokias előadásai osztatlan figyelmet, s az ellenzék részén pedig valódi elragadtatást szültek.

Szilber egyik felszólamlása alkalmából Szerencsi István personalis mint elnök, reflectálva Szilber előadására, nem nyelvi tévedésből, de akarattal mondta azt: „a mit Szeged vármegye érdemes követe mondott“, stb., — a mitől fogva az országgyűlésen Szeged már többet nem is város, hanem *vármegye* számba ment. Aignert és Szilbert a megyei követek örömmel látták körükben, a legkedveltebb alakok voltak

¹⁾ „Pesti Hírlap“ 1843. év 294. sz.

²⁾ „Pesti Hírlap“ 1844. év 320. sz.

³⁾ Lásd Beksics G.: „A demokrácia Magyarországon. Budapest, 1881.“ című művét.

mindenütt, s a kedélyes Szilber ekkor lett úgyszólván az egész ország *sógora*.

Hanem azért utasításukat mindenben érvényre emelni még sem sikerült. A polgárjog megszerzése censushoz kötött, s több ilyen az eredeti javaslat cardinalis részét képező rendelkezés elfogadtatott. De még így is megnyugodtak abban a szabadelvűek. Hanem a főrendiházban történt tárgyalás alkalmával a javaslat szabadelvű irányából teljesen kiforgattatott.

Így például a polgárjog elnyerésének censusa jelentékenyen emeltetett; a választások közvetett módozata állapított meg; s ezen felül a kormány érdekeit képviselő „*főfelügyelő*“ jogköre oly kiterjesztésben részesült, hogy ez után a városok állapotában az üdvös változások és a haladás bekövetkezését alig remélhették. E főrendi módosítások Szegeden már némi izgalmat is keltettek. Osztróvszky az országgyűléshez intézendő petitiot szerkesztett, a melyben a főrendi módosítások visszavetése kéretett, s azt Szeged lakóiból több ezren alá is írták. A kérelmet az országgyűlésen a rendeknek a város követei mutatták be, hol is az nagy tetszéssel fogadtatott.¹⁾ A dolognak vége pedig az lett, hogy a javaslatból nem vált törvény, a minthogy az országgyűlés működése a felmerült reformokkal szemben általában elég meddő maradt. Ez országgyűlés legjelentékenyebb alkotásul tekintjük azt, hogy a nem nemeseknek kimondatott azon képessége, miszerint nemesi birtokokat szerezhetnek, bírhatnak, — s bármely közhivatalra megválaszthatok s kinevezhetők.®)

A követek az országgyűlésről szóló jelentéseiket 1845. évi február havában a választott községnek, s a tanácsnak *zárt*

¹⁾ „Jelenkor“ 1844. év 55. sz.

²⁾ Ezen törvény alkalmából november hó 7-én az ifjúság a belvárosi casino helyiségében 2 írt részvét-díj mellett nagy lakomát rendezett. — „Hírnök“ 1844. év. 92. sz.

ajtóknál tartott ülésében adták elő, s az elegyes ülés legközelebbi alkalommal a városok rendezéséről szóló javaslatot és jelentést tüzetesebben tárgyalta. Nem tetszett a javaslatnak különösen terjedelmes volta; a sok részlet s casuistica, valamint az abban sűrűn előforduló azon rendelkezés, hogy „egyébiránt a szabály határoz.“ Az ápril havában tartott újabb ülésen a választott község pedig elhatározta, hogy a városok rendezése ügyében az országgyűlés mielőbbi egybehívását kéri, a mely tárgyan kelt feliratát egyúttal pártolás végett valamennyi törvényhatóságnak megküldötte.¹⁾

Hanem az 1844-ik évi országgyűlésnek az egyik követre Szilber Antalra még hátrányos következményei is voltak. Ellenzéki álláspontja, csípős nyilatkozatai és nagy összeköttetéseinek fogva a kormánykörök ellenszenvét idézte fel maga ellen; s azon oknál fogva, mert a tanács egyik tagjával Lengyel Pállal rokonságban áll — noha a nevezettel már részint mint főügyész, s helyettesített tanácsnok 1833. óta együtt szolgált, sőt legközelebb az 1844. évi decz. 30—31-én Nyéky Mihály királyi biztos és helytartósági tanácsos elnöklete alatt tartott tisztújításon rendes tanácsnoknak minden észrevétel nélkül választott meg, — egy helytartósági leirattal hivatalától elmozdítottanak nyilvánított, s állására helyettes minőségben Szluha Gáspár neveztetett ki.

¹⁾ „Budapesti Híradó“ 1845. év 139. sz. és „Jelenkor“ 1845. év 4., 30. és 55. sz.

III.

Küzdelem a köztelherviselésért. Adókievető gyűlések. 1842-ik évben a város bevételei s kiadásai. A kórház ügye. Az adókievetés jövő irányelvei. Önadóztatás 1845-ben. Csongrádmegyének Szegeden tartott ülései és pártértekezletei. Terv a megye székhelyének Szegedre helyezése iránt. A conservatívek ezt ellenzik. Az első fáklyás-zene Szegeden Klauzálnek. A szegvári ülésen vérengzések. A conservatívek győznek, de az ellenszenvet maguk ellen felköltik. Kisebb tüntetés és összeütközés Kremmingerrel. Fáklyás-zene Kárász Benő, s Rónay Mihálynak. Korda János a szabadelvű polgárság vezére lesz. Az 1847/8-iki országgyűlésre követekül választatnak Wöber György és Rengey Ferdinand.

Nem kevésbé volt érdekes egyúttal azon küzdelem, a melyet az ifjúság egyéb mozgalmaival párhuzamosan 1842-ben indított meg, s a melynek eredménye a *kozteherinselcs* elvének gyakorlati megoldása és tetteles életbeléptetése lett.

Szabad királyi városokban a városi adó kivetésének az 1715-ik évi 77-ik törvény értelmében a városban lakó nemeseknek és a város adózó lakosainak jelenlétében kelle történnie. E törvény szorosabb megtartása csak az ifjú ügyvédek fellépése óta nyilvánul, a mennyiben az 1842-ik évi február 10-ére hirdetett adókievetési elegyes gyűlésre a helyben lakó nemesek, de az adózó polgárok is szokatlan nagy számmal jelentek meg. Az ülésen Tary Pál tanácsnok, mint az adókievetési javaslatot készítő küldöttség elnöke tett jelentést, előadván, hogy a városra eső 32,000 pfrt királyi adó oly kép vettetett ki, hogy a földek, házak, malmok, marhák, stb. előző évi adója 1470 pfrttal alább szállítván, ugyanennyivel a kereskedők adója lett emelve.

A javaslatot Petrovits István főjegyző vette éles bírálat alá, s annak elvetését ajánlotta; mert az a kereskedelmet indokolatlanul sújtja, s még az előző évi kivetésnél is méltányosabb újabb kivetési munkálatot indítványozott. Tary és Petrovits közt kitört személyi harcnak Jéger Emanuel vetett véget azon helyesléssel fogadott indítványával, hogy egy 30 tagból álló új küldöttség neveztesse ki, a mely a netán mutakozó hiány fedezését ne éppen egyes osztályra

utalja, hanem az összlakosságra arányítsa, s az adórendszerben különösen az értéket vegye lehetőleg tekintetbe. Az ifjúság kívánatára pedig elrendeltetett, hogy a kivetési munkálat az elegyes ülési tárgyalást megelőzőleg több ezer példányban kinyomassék, s a lakosság közt tájékoztató kiosztassék, s a jövő ülés, valamint a küldöttség tárgyalása is nyilvános legyen.

Mint fentebb láttuk, a küldöttségnek 1842. évi május hó 19. és 29-én tartott ülései a tanács ellenére csakugyan nyilvánosan tartatlak, s azokban az ifjúság is részt vett. Ez üléseken a város bevételei s kiadásai a legpontosabban számba vétettek, s azok a következő számadatokat tüntették fel.

JÖVEDELEM :

Javazatokból	35000	frt.
Újszegedi földkekből	3100	"
Ingyenes és Hattyasból	2300	"
Átiratásokból	4000	"
Polgári díjakból	1000	"
Bitang lovak árából	100	"
Kaszálók s erdőkben	840	"
Baktóból	1300	"
Kamatok activ követeléseit	10	"
Robotváltságából	24	"
Raboktól visszanyert költségből	200	"
Rendkívüli jövedelem	200	"
Házi adó	35000	" stb.
Összesen	87300	frt pp.

KIADÁS :

Tisztviselők, s cselédek díja	31000	frt.
Cselédek ruhájára	3000	"
Tiszttilakokra	3000	"
Alapítványokra	11000	"

Dézsma-váltásra	1000	„
Írószerekre	1500	„
Napidíjakra	1700	„
Épületekre	1400	„
Ezek kijavítására	400	„
Katonai épületekre	1000	„
Műszerek- s természetményekre	5000	„
Lovakra	200	„
Gazdaságra	2000	„
Világításra	3000	„
Főlvett pénzek kamataira	7976	„
Rabok tartására	2000	„
Rendkívüli szükségekre	2000	„
Főlmérésre (ideiglenes kiadás) . . .	6000	„
<hr/>		
Összesen	87000	frt pp.

Ezentúl a városnak adó és haszonbéri hátralékokból a már ez ideig behajtott 24,000 forinton túl még 35,900 frt; egyéb activákból pedig ugyancsak ez évben behajtható 10,000 frt követelése mutatkozott, s a főpénztárban pedig 10,000 frt készpénze feküdt.

Majd a Ráth Fülöp kórházi gondviselő kezelése alatt állott kórház állapota is vizsgálat alá került, a mely meglehetősen ziláltnak találtatott. A tisztviselők által kölcsönbe vett alapítványi tőkék legtöbbszörre rendetlenül kezeltettek, a kamatok évek óta nem fizettettek, s a kórház legnagyobb részben felszerelés és bútorkészlet hiányában volt. Tervbe is vétetett, hogy a czéhek egy-egy ágy alapítására felszólíttassanak; a mire egy küldöttség! tag kijelentette, hogy ő is kész évenként 100 frttal járulni a kórház kiadásaihoz, ha a kórházi alap számadásai a közönség befolyásával évenként megvizsgáltatnak, a mire azonnal egy választmány ki is küldetett, — de ezen határozatot a tanács megsemmisítette. Négy évvel később a kórházi ügyek czélszerűbb elrendezésére mégis

egy választmány küldetett ki, a mely az intézet reformját, nevezetesen a betegeknek, valamint az elnyomorodott szegényeknek elkülönítését tervezte.

Ezalatt az adókievetési munkát is elkészült, s az a július io-én, a közönség nagy részvéte mellett tartott elegyes ülésen tárgyalás alá vétetett; s minthogy több osztályzat felállítása által némi mérséklések mellett az előző évi kiadvások legtöbbnyire fenntarthatók lettek: a javaslat elfogadott. De már ekkor a kiváltságosak adó alá vonása iránt a nyilatkozatok mind élénkebben hangoztak, s már nemcsak az ifjú ügyvédek, hanem más kiváltságosak részéről is. A nemesek, s a „tisztesiek (honoratior, — az ügyvédek, orvosok, mérnökök, stb.) adót ugyanis nem fizettek, azonban a megyék subsidiumaihoz hozzájárulni tartoztak. A városi tisztviselők pedig régi gyakorlat és törvényre való hivatkozásnál fogva az adófizetéstől szintén menteseknek és kiváltságosoknak tekintettek. A kiváltságosak száma tehát jelentékeny volt, s ezeknek az adó alá vonását az ifjúság, s a választó polgárság egyaránt hőn óhajtotta. Az előbbi magasabb erkölcsi tekintetekből, az utóbbi pedig azért, hogy így a lakosság terhe többek közt oszlik meg, tehát kire-kire az kisebb és elviselhetőbb is lesz.

A „tisztesek“-nek megadóztatására a jogalapot Zsigmond kir. II-ik törvénye 10-ik cikkében, úgy az 1715: 77. t.-cikkben igyekeztek feltalálni, — ez utóbbi törvény nevezetesen azt tartalmazván, hogy a városi tisztviselők a katonai beszállásolás alól mentesek. Ellenben azok — és pedig jelentékeny számmal, — kik e törekvést törvénytelennek nyilvánították, s kik e pöffeszkedéssel vitatták, hogy kevesebbek ugyan a nemeseknél, de „többek a polgárnál“, a folytonos gyakorlat, s az 1827-ik évi országgyűlés által készített utasításban foglalt kivételre hivatkoztak.

Ez irányban a küzdelem sok ideig eredmény nélkül folyt, de azért csüggedetlenül folytatták azt az ifjak. S

hogy a közteher viseléséről, s annak arányos kirovásáról mily tájékozottan szoltak, mily előhaladt eszméket s nézeteket terjesztettek, elég legyen az 1842-ik évi július 10-iki elegyes ülésre hivatkozni, a melyen a míg egyrésről a *fej-adónak* „munkássági“ vagy „szorgalmi“ czimre leendő átváltoztatása, továbbá a tehetetlenek s aggoknak az adó alól való mentesítése hangsúlyoztatott; másrésről Osztróvszky egy nagyobb szabású beszédben fejtegette, hogy a hatóság iránti bizalom táplálása tekintetéből elkerülhetlen az, hogy jövőre a város köztvagyonának, s mindennemű bevételeinek kezeléséről szóló számadatok nyomtatva közzététessenek. A jövő évi adókulcs kidolgozásánál pedig a következő elvek szolgáljanak zsinórmértékül. Az adóztatás tárgyai oly értékek lehetnek, melyek jövedelmezők, s jövedelmezethetők; nevezetesen a földek, házak, az ipar, kereskedelem, stb. Az éppen folyamatban lévő városi terület részletes felmérésével együtt az egyes földrészeteket azok minősége s jövedelmezőségéhez képest felbecsülni és osztályozni kell, minden osztálynak kiszámított átlagos jövedelméhez arányban állapíttassák meg az adó, szóval: készítettessék *földadókataszter*.¹⁾

¹⁾ A város határterületének részletes felmérése iránt hosszab tárgyalások után a hatóság 1834-ben intézkedett, s elrendeltetett, hogy: *a)* a városi közegnek mindenekelőtt a háromszögelési felvételeket eszközöljék, *b)* hogy a részletes felmérésre vállalat hirdettessék. Ugyanezen határozattal kapcsolatban azon indokból, mert a már túlságosan felaprózott birtokokra a lakosság jelentékenyebb számmal költözködik ki a városból, s ezen módon a míg egyrésről a közterhek alól kibújni igyekezik, másrésről egy egész proletariátus keletkezik, mely a gazdáknak terhére válik — elrendeltetett: hogy jövőre a külterületen 25 holdnyi egy tagban fekvő birtoktestnél kisebb területen tanyát építeni nem szabad, sőt az ily területeken már eddig épített tanyák 15 év letelte alatt javítás alá nem vétethetnek; — végül a ki adás-vétel, vagy más változás esetén egy év alatt az átiratást nem eszközölteti, a birtok értékének $\frac{*}{10}$ -edével a kórház javára bírságoltassék.

A határozat első részét a helytartó tanács 1834. évi decz. 22-én 35575. sz. intézkedésével engedélyezte, — másik részét pedig 1836. évi martius 15-én 7871. sz. leiratával hagyta jóvá, egyedül azon módosítást tévé, hogy a bírságok nem az „ispotály“, hanem a „honi (városi) pénztár“ javára szedendők.

Erre a felmérés vállalati versenye 1835. évi február 3-án tartott tanácsülésből a következőkben hirdettetett ki: *a)* A felvételek 3 év alatt teljesítendő;

A háztulajdonosok házbérijövedelmeikről adjanak bevallást; mely ha nem lenne őszinte, az esetben a bérlő ne tartozzék az eltitkolt különbözeti összeget a bérbeadónak megfizetni.

A tőkepénzek megadóztatására a *betáblázási* könyvek kész adatai szolgálhatnának alapul; — a kereskedők pedig hat osztályba sorozandók az e végre kinevezendő puhatoló küldöttség által, s az első osztályba soroltatnának azok, kiknek évi jövedelme 10,000 írtra rúg, — a másodikba kik 7000, a 3-ikba kik 5000, a 4-ikbe kik 3000, az 5-ikbe kik 1500 írt, s a óikba pedig kiknek ennél is kevesebb jövedelmük van; végül az iparosok ugyanily módon még több osztályba lennének sorolandók és az osztályba sorolásnak irányadója itt az lenne, hogy az illető iparos hány „*legény*” nyel dolgozik.

Ezen adóztatási elveket a választott község el is fogadta, de a terv soha sem valósult meg, s a keresztülvitel

b) a scala I □-hüvelvre a belteleknél, kertek- és szellőknél 25, szántók- s kaszálóknál 50, erdők- s legelőknél 100 □-öl veendő; c) minden birtoktest külön felmérendő; d) a térképek két példányban készítenők, s a birtokosok jegyzéke betűsor és folyószám szerint elkészítendő; e) az eszközök, fuvar és helyiségek beszerzése a vállalkozót terhelendi, az irodai szereket a város adja, stb. Ugyanaz évi szeptember hó i-én az árlejtés meg is tartatott. Nyolcz vállalkozó közül a legelőnyösebb, s legmegbízhatóbb ajánlkozó *Giba Antal* lett, ki holdanként az előírányzott 20 pkr. helyett csak 7½ krt kert. Hat nappal reá vele a szerződés már meg is kötött. Bőjtös Imre temesmegyei mérnök azonban az udvari kamarához folyamodott, előadván: hogy neki a versenyről tudomása nem volt, abban részt nem vehetett, tehát újabb ajánlati verseny tartassák, mert ő olcsóbban is kész vállalkozni. A kamara erre közölte a várossal a panaszt, s az az 1836. évi augusztus 31-én tartott választott községi ülésből új versenyhirdetés tartását határozta el. De a helytartó tanácsnak kevéssel előbb — június 17-én 14432 sz. leiratával Giba szerződése már jóváhagyatván, az új verseny meg nem tartatott. A város által teljesített háromszögi felvételek azonban lassan haladtak s így Giba felméréseivel csak 1842-ik évben lett kész. O maga tényleg nem működött, a munkálatokat Német János vezette, s részt vettek abban Tesse-dik, Szentmihályi, Simonyi, Strasser, Börcsök, Kálmán, Kecskeméty, Jeney és Incze mérnökök. A vállalatért 21,000 írt fizettetett ki. E felmérés és birtokösszcírás alapján a telekkönyv készítését 1845. évi szept. 9-én 2268/4239. sz. határozat szerint 800 pfrtért Német János vállalta el.

íránt szükséges előmunkálatok is többféle huza vona után foganatlanul maradtak.

Az általános teherviselés elve azonban nemsokára diadalra emelkedett. Az ifjúság a hatóság tagjait addig szorongatta, míg ezek egy nyilatkozat aláírására készek voltak, a melyben kijelenték, hogy a *közterhek viselésében megnyugosznak*, s kiváltságaik daczára magukat a közterhek viselésének alávetik.

E nyilatkozat a következőkép hangzott: „Alulírtak tekintve, hogy az ország közboldogságának tartós alapja egyedül az igazság lehet, tekintve, hogy az igazsággal a közterheknek — bármily részben — egyenetlen kiosztása össze nem egyeztethető, és végre tekintve, hogy a meggyőződés sugallatának követésére kényszerítést várni tetterő s önállóság hiányára mutat, tisztelettel nyilatkoztatják: hogy az 1715: 77. t.-ez. által is biztosított igazaikhoz ragaszkodva minden egyéb innen vonható következés nélkül — mindazon közterheket, mikben ez időig kiválság vagy gyakorlatnál fogva részt nem vőnek, addig is, míg erre törvény által köteleztetni fognak, önként elvállalják, s e szerint a házi és hadi adónak arányos részén fölül mind a közmunkákban, mind a katonatartás költségeiben arányos részt veendnek.“/

E nyilatkozatot azután körözték, s azt a tisztések legnagyobb része, úgy a nemesek közül is többen aláírták. Összesen 77-én. Az aláírók névszerint a következők voltak: Gerencsér János, Hódy Imre, Kolb József, Petrovits István, Heszler József, Kiss József, Kotolyár Miklós tanácsbeliek, Aigner Imre főjegyző, Aigner Ferdinand főügyész, Farkas János alügyész, Tary Pál főkapitány, Zombory Antal kapitányi segéd, Kolb Ádám jegyző, Hódy László csendbiztos, Dositty János kiadó, id. Osztróvszky József kórházi felügyelő, Halácsy Miklós városi mérnök, Vékes Ferencz kamarás, Pálffy István földbíró, Vékes Imre pusztai kapitány, Reichard József biztos, Réh János, Veszelinovits Bazil,

Somogyi Antal, ifj. Osztróvszky József, Varga Sándor, Danne Ferencz, Sövényházy Pál, Babarczy József, Molnár Márton, Ábrahám József, Mihályfy József, Kolb Antal, Gulyás Mihály, Nyáry Mihály, Misits Dani, Szabó Péter, Párkányi János, Lefter Bazil, Defter tamás, Vittich Károly, Defter Mihály, Agáczy Dániel, Schmidt Ferdinand, Georgievits György, Müller Imre, Csányi Gergely, Schmidt János ügyvédek; Nyáry Ferencz rókusi plébános; dr. Sperlágh Endre, Singer Vilmos, dr. Cajus Gábor, Stuhl Sándor, dr. Tary Alajos, dr. Haydt Ferencz, dr. Reiner, dr. Flesch Ádám, Krikay Ágoston orvosok; Németh János, Jeney József mérnökök; Korényi András, Kelemen István, Oratsek Imre, Kazalt Imre, Freyler Eduárd tanítók; Dóra Miklós gőzhajózási ügynök, Bánhidó József megyei főbiztos, Gombás József várnagy, Vankó János, Krebsz Mihály, Ebner Antal, Zsóter János, Szűcs Ádám választó polgárok; Fauszt Máté, Dovászy József.

Az 1845-ik évi ápril hó 10-én tartott elegyes ülésen terjesztetett elő ezen nyilatkozat, a mely midőn felolvastatott, Wöber György főbíró, majd Szilber Antal tanácsnok, l*adgyas Pál táblabíró kijelentették, hogy a nyilatkozatban foglaltakat ők is osztják, s a közterhek viselésére magukat szinte kötelezik. Erre egymást követték a nyilatkozatok, s a választott polgárok — kik a gyakorlatnál fogva a katonai beszállásolástól szintén menteseknek tekintettek — ezen előnyükről lemondottak.

Ily tömeges nyilatkozat szégyenítőleg hatott mindazokra, kik még a közteher viselésnek ellene szegültek. Közérzület támadt, hatalmas közérzület, a melynek ellent mondani alig mertek, a minek eredménye lön, hogy már a következő évben, néhány nemes kivételével, a közterhek mindenkire ki voltak róva, s a közteher viselés elve már ekkor tetteg életbe léptetve volt.¹⁾

¹⁾ „Pesti Hírlap“ 1843. év 119., 159., 162., 181. sz., 1846. év 665. sz. és a „Jelenkor“ 1842. év 59. sz., s az 1845. év 35. és 100. sz.

E rendkívüli nagy eredmény kivívásában tagadhatlan hatást gyakorolt Csongrád megyének ez időben egyszersmáskor Szegeden tartott gyűlése, s a megyei szabadelvű ellenzéknek Szegeden sűrűn tartott értekezlete is.¹⁾ Ezekre nemcsak az ifjak, de a polgárok is nagy számmal jártak be, a kik lassanként a megyei alkotmányos küzdelmek iránt felettébb érdeklődtek, s a Klauzál vezetése alatt álló szabadelvű párttal nyilvánosan rokonszenveztek. Szeged polgárságára és közszellemére a korábbi időkben elő nem fordult ily gyűlések rendkívül emelő hatással voltak; de viszont a megyei szabadelvű nemesség is inkább találta magát elemében Szegeden, — hol nagy hallgató közönség helyeslése kísérte a szónokok előadásait, — mint Szegvárott, e félreeső kis faluban, hol a 40-es évek gyűléseire nagy számmal megjelenni szokott nemesség elhelyezkedni sem tudott. S azért a megyei szabadelvű nemesség folyton azon is volt, hogy a megye székhelye Szegedre helyeztessék át.²⁾ Az 1841-ik évi szeptember hó 13-án tartott megyei gyűlésen a rendek el is határozták, hogy a vármegye háza az országos bizottságnak katonai laktanyául ajánltassék fel, s a megye székhelye pedig Szegedre helyeztessék át. S a nemesség — még a Szegvártól északra, s Szegedtől távolabbra lakó része sem neheztelt ezen tervezet miatt. Szegeden pedig felettébb örültek annak, s hön óhajtották, hogy a megye székhelye ide helyeztessék át; mert „valamint megyénk, úgy kir. városunk szellemi előhaladására nézve fölszámíthatlan hasznú következményekkel *gyümölcsöznek*.² S a város kész lett volna már ekkor anyagi se-

¹⁾ „Világ“ 1842. év 24. sz.

²⁾ A törökök kiűzése után restitult Csongrád megyének székhelye, a mennyiben erről szólni lehet, Szegeden volt. A megyei s városi uraknak hatalmi túlkapasok, illetékességi összeütközések, s különböző féltékenységekből támadt viszályai miatt a megye idegenül érezte magát Szegeden. 1724-ben gróf Károlyi Sándor szegvári kastélyát a vármegyének örökös használatra engedte át, s ez időtől Szegvár volt a megye székhelye.

gély által is előmozdítani ez ügyet, nevezetesen alkalmas ingyen telket adni hajlandó volt.¹⁾

De a csongrádi conservatív nemesség észrevette, hogy a szabadelvűeknek mily előnyére lenne a megyei székhelynek Szegedre való áthelyezése. Azért is 1845—46-tól fogva, a mint az többségre vergődött, a szép irányban megindult tervezet egészen elejtetett; sőt az 1846-ik évi deczember hó 20-án tartott ülésen a rendek különösebben panaszkodtak „az oly igen káros vidéki befolyás“ miatt,²⁾ a mi alatt egyenesen a szegedi szabadelvű értekezleteket, s a szegedi polgárság közhangulatát értették. Szóval, a csongrádi szabadelvűek küzdelmei nagy befolyást gyakoroltak a szegedi polgárság közszellemének fölébresztésére; a mint viszont a szegedi polgárság hangulata és rokonszenve Csongrád-megye üléseire is befolyással volt.

üzen viszony és kölcsönösség i845-ik évi szeptember hó 22-én Szegeden nyilvános kifejezést is nyert. Klauzál Gábor ugyanis Csongrádmegyének szeptember hó 15-én tartott ülésében indítványt tett a közteherviselés elfogadása tárgyában. De az indítvány megbukott, s ettől fogva a megyében a szabadelvűek folytonos vereséget szenvedtek.

Midőn ennek Szegeden hire szárnyalt, az ifjúság és a polgárság elhatározta, hogy Klauzált tüntetéssel fogadja és sikertelen küzdelme irányában benső részvétét és szoros elvi rokonulását nyilvánítja annyival is inkább, mert a közteherviselés eszméje itt az ápril hó 14-én tartott elegyes ülésen sikeres gyakorlati megoldásban részesült.

A megyegyűlésről szeptember 22-én betegen tért haza Klauzál. Este lakásán fáklyás-menet tisztelgett nagy sokaságtól kísérve. Ez volt az első fáklyás-menet.

Kiss Károly, egy szép reményű, de korán elhunyt joghallgató tüzes és felettébb merész szónoklatban üdvözölte

¹⁾ „Nemzeti Újság“ 1841. év, 3-ik félév, 82. sz.

²⁾ „Budapesti Híradó“ 1846. év 311. sz.

a nagy hazafit, kíméletlenül ostorozván a conservativeket, a kiknek terve, politicája a hazára általában véve káros, s kik akadályaikkal a nemzetet természetes haladásában fentartani úgy sem fogják. Klauzál a szónoknak nem felelhetett, s csak ablakából integetett, a mire a közönség viharos üdvözlere szűnni nem akart.¹⁾

A fáklás-menetet, a tüntetést a hatóság már kezdettől fogva gyanús szemmel nézte, sőt Wöber főbíró, mint az egyenruhás polgárok ezredese, előzetes ígérete ellenére csaknem az utolsó pillanatban az egyenruhás polgárság zene-szereinek használatát megtiltotta. A tüntetés után pedig éppenséggel ellenséges indulatok nyilvánultak azok ellenében, kik azt rendezték, s abban részt vettek. így a királyi ügyész (csongrádmegyei fisci advocatus) mint választott polgár a communitás legközelebbi ülésén indítványt tett, hogy Kiss Károly ellen a szabad ég alatt, ezek előtt tartott felségsértő és lázító beszéde miatt, a választott község alattvalói hű érzelmei és kötelességénél fogva felsőbb helyre feljelentést tegyen, s a bünvizsgálat elrendelését kérje. De bizony az indítvány Fadgyas, Jäger és Sperlágh ellenkezése után megbukott, s a választott község kimondta, hogy *denuncians* nem lesz.

De e tüntetés már nem bírta a csongrádmegyei szabadelvű párt lehanyatló zászlaját újra felemeltetni. Az 1845-ik évi december hó 10-án tartott követjelentési gyűlésen — a midőn a távol levő Klauzál helyett annak követ-társa, Szegheő János tett jelentést — 500 nemes gyűlt össze a Bene Antal főispánt helyettes elnöklete alatt tartott ülésre. Szerencsiétlenségre aznap este a szabadelvű, s conservativ párti nemesek között összeütközés történt, s a verekedésben a conservativek közül egy megöletett, kettő pedig súlyosan megsebesült. Másnap a nagy ingerültség miatt az ülést foly-

¹⁾ „Pesti Hírlap“ 1845. évi 555. sz. és a „Pesther Zeitung“ u. a. évi 106. sz.

tatni nem lehetett. A pártok egymást vádolták s okolták a szerencsétlenség miatt. 18-tól 20-ig az ülések már katonai fedezet alatt tartattak, s az ez alatt véghezvitt temetés és a megindított bűnvizsgálat az ellenzék úgy is megfoghatkozott sorait egészen elnémította, úgy hogy a gyűlés a conservatívek diadalával végződött.¹⁾

Leverő hatással fogadták e híreket Szegeden, s attól tartottak, hogy a reactio itt is felülkerekedik. Elkeseredett érzelem támadt ennél fogva a conservatívek ellen, s különösen azok iránt, a kiknek a csongrádmegyei iménti sikerekben részük volt. És ezek közé tartozott különösen Kremminger Antal prépost, s belvárosi plébános is, a csongrádmegyei conservatív pártnak egyik főembere, a kinek ezen political párt körében kifejtett működését az iránta nyilvánuló minden tisztelet, s érdemeit méltányló elismerés daczára is a szabadelvű polgárság, s az ifjúság régebb idő óta visszatszéssel fogadta, s általában a jó alkalmakat fel is használta, hogy ennek kifejezést adjon.

így történt ez az 1845. évi június havában. — Ebner József szegedi származású szent-péteri plébános, ki 1840-ben egy szegedi illetőségű javára a vakok országos intézetében 6000 vfrtnyi örökalapítványt tett, s az imént is a szegedi kisdodova létesítésére 350 vfrtot adományozott, majd 1846-ban a szegedi főgymnasiumba járó egy növendék részére 450 pfrtnyi tőke-alapítványt tett,³⁾ — rokonai látogatására Szegedre jött.

Az ifjúság, hogy háláját tanúsítsa, de egyúttal hogy a prépost ellen is tüntessen, Ebner-nek lakása előtt a polgárság nagy számának részvételével esteli zenét rendezett, s egy ifjú szónok egyúttal üdvözlő beszédet intézett a város lelkes és áldozatkész fiához, sajnálattal említvén, hogy annyi érdemei daczára a k ül tanács ajánlatának mellőzésével a tanács

¹⁾ „Budapesti Híradó“ 1845. év 310. sz.

²⁾ „Pesti Hírlap“ 1843. év 241. sz. — „Budapesti Híradó“ 1846. év 412. sz.

öt a „díszpolgársággal föl nem ruházta.“ A közönség osztatlan szeretetét és tiszteletét tolmácsolja tehát, mely érdekeit hálával emlegeti.¹⁾

Ily aprólékos dolgok után a polgárság csaknem örvendve fogadta az Összeütközést, mely később a prépost és a hatóság közt 1846-ik évben előfordult. A belvárosi egyik harangozói állomás megürülvén, a tanács arra saját hatáskörében egy kömivist nevezett ki. A prépost e miatt a 13 év óta szolgáló z-ik harangozó érdekében felszólalt, s a már kinevezett ellen vizsgálatot kérve az állás újból való, s vele egyetértve történendő betöltését követelte. Az ügyészség a prépost kívánatát teljesítendőnek találta, de a tanács megmaradt eredeti álláspontjában, sőt az új harangozó panasza a prépost ellen rendelt vizsgálatot. A prépost tehát a megyéhez fordult, annak közegei a vizsgálatot megtartották, s a harangozót a szolgálattól elmozdították. A tanács erre még merevebb állást foglalt és saját alkalmazottjának a 100 frt évi fizetést havonként folyton utalványozta.²⁾

De ezalatt Csongrádmegyében a conservatívek mind több tért foglaltak, úgy hogy az 1846-ik évi április havában tartott tisztújítás alkalmával a szabadelvű párt valamennyi jelöltje elbukott. A leverő hír közrésztét keltett Szeged polgárainál. Kárász Benő első alispán és Rónay Mihály főszolgabíró jelöltek, mint egyúttal szegedi lakosok, az ifjúság-, s a polgárokkal szívélyes érintkezésben álltak; s hogy az irántuk nyilvánuló részvét, s az általuk képviselt politikai állásponthez való szilárd ragaszkodást nyilvánosan ta-

¹⁾ „Jelenkor“ 1845. év 55. sz.

²⁾ Az. egyház-pártfogói-jog gyakorlata körül 1846-ban a hatóság és a plébániák között több ily összeütközés-féle fordult elő. — így az alsóvárosi megürült éneklői állás betöltésére a plébános-helyettes határnapot tűzött ki, de ennek a tanács ellentmondván, az általa szept. 39-ére kitűzött új határnapon az állást a rókusai éneklő Farkas János áthelyezésével maga töltötte be. — Az így megürült rókusai éneklői állást pedig a plébános kizárásával ugyancsak a tanács töltötte be, a miben a plébános is megnyugodott. („Budapesti Híradó“ 1847. év 616. sz.)

nútsák, május 3-án több ezerre rugó lakos részvételével fáklyás-zene menetet rendezett a polgárság tiszteletükre. Kárászt Dáni Ferencz, Rónayt pedig Wagner Károly üdvözölte lelkesen. A tisztelegés után pedig az alsóvárosi casinóban rendezett lakomára gyűltek egybe, hol az ünnepeiken kívül a megyei ellenzék nagy számmal,¹⁾ a város legtekintélyesebb polgárai, s az ifjúság voltak jelen. A kedélyes lakomában egymást követték a hazafias felköszöntők, s a nemesség — fennemen hangoztatva e jelszót: „az csak az igaz nemes, ki tettekkel érdemes“ — egész otthoniasan vegyült el a polgárok közt. A felköszöntők során viharos hatást keltett Osztróvszkyé, a ki az „öreg“ Korda János táblabíró, a város egyik legvagyonosb polgárát üdvözölte, mint az ifjúság atyját, a szabadelvű polgárság vezérét, az ünnepély rendezőjét; s felköszöntője záradékában Kisfaludy „Csák Máté“-jából vett következő idézetet:

„Tűzd ki..... a zászlót!
Hadd lássa messziről minden magyar
Szeplőtlen szabadságunk jelét,
S ha lelke ép, alája tér“ —

többször ismételnie kellett.²⁾ S ez időtől fogva a szabadelvű polgárság kijelentett, s elismert vezére Korda János volt.³⁾ Szervezett párt ugyan nem volt, de ekkor már csekély kivétellel a polgárság a szabadelvű eszméknek, s a pártnak hive volt. A polgárság e szabadelvű álláspontjából semmiféle befolyás daczára sem engedett, a mi az 1847/48-ik évi országgyűlésre küldendő követek választása, illetőleg a követutatisítás kidolgozása, s elfogadása alkalmából csakugyan

¹⁾ A megyei nemesek közül ez időben számosan, köztük a tekintélyes báró Gerliczy és a kiterjedt Rónay család állandóan Szegeden laktak.

²⁾ „Pesti Hírlap“ 1846. év 672. sz.

³⁾ Klauzál ez időben már gyakrabban betegeskedett, s ez okból huzamosabban távol is volt. 1846. évi júniusban is alig érkezett Szegedre, ismét Pestre távozott, s ott érte már a 48-iki martiusi napokat is. Ez az oka annak, hogy a 46—48-iki években a szegedi mozgalmakkal neve már kevésbé van kapcsolatban. („Pesti Hírlap“ 1846. év 695. sz.)

kísértett. A negyvennegyedik utasítások ez alkalomra is fentartattak. Majd az 1847-ik évi elegyes ülés határozatából a követválasztó polgári képviselők is, és pedig alsóvároson october 3-án, rókuson 4-én, felsővároson 5-én, s a belvárosban 6-án — az első helyen 9, a másodikon 6, a harmadikon 11, s a negyediken 16 — megválasztattak, s ezek közé az ifjúság legnagyobb részben ismét felvétellett. A választásnak azonban a beltanács tagjaira kellett szorítkozni, s így october hó elején az 1847/48-ik évi országgyűlésre követekül Wöber György főbíró és Rengy Nándor főügyész választattak meg.

Ilyen volt a „*csendes évek*“-ben Szeged politicai életének megteremtése, társadalmi viszonyainak az ifjúság aknamunkájával végzett átalakítása, s hatalmas szabadelvű politica és közszellem létesítése által a lakosságnak a 48-iki nagy napokra való *előlkészítése*.

II.

A hatóság, s a reformok.

I.

Tisztújítás 1844. s 1847-ben. Tisztviselők és szolgák fizetése. A hatóság leplezett conservativ hajlama. Diszpolgárok. Reformok a közlekedésügy terén. Útépítés, kövezetek, parterődítés. B. Sina és b. Dercsenyi vállalatai. Szeged az alföld tővárosa. Népeisége. Lánchíd-terv. Gözhajózás. Vasút. Pest-szegedi csatorna. Tiszaszabályozás. Fáklyás-zene Széchenyinek. Védegylet. Szeged-csongrádi takarékpénztár. Uzsora uralkodik. Királyi zálogház terve. ínség. Piaczi árak. Termés eredmény 1847-ben. Drágaság. Az adó.

Az 1833-ik évi november hó 28-ik, s következő napjain Babarczy kir. tanácsos és Csongrádinegye alispánja, mint királyi biztos elnöklete alatt tartott tisztújítás óta a tisztikarban bekövetkezett személyi változások a királyi biztos kinevezése által helyettes minőségben voltak betöltve.

Már 1842-ben az alkalmából, hogy Tóth Mihály a hatóságot több sérelem elkövetése miatt feladta, hírlett: hogy vizsgálat tartása, s a tisztújítás megejtésére királyi biztos fogna kiküldetni.¹⁾ De ez csak az 1844-ik évi december hó végén következett be.

Nyéký Mihály helytartósági tanácsos, mint királyi biztos, december 30-án a restauratiót megkezdte, s a következő napon azt befejezve, a városból nemsoká távozott.

A tisztújítás a belvárosi egyházban tartott ünnepélyes istenitisztele, s a szent lélek segítségül hívása mellett vette kezdetét; s mindenekelőtt a 84 tagból álló választott község kebelében időközben üresedésbe jött 33 hely töltetett be. Az új tagokat a választott község választotta a legvagyonosabb polgárok sorából, s lehetőleg az előhaladtabb korúakból. Az illetőkre nézve a választás nagy tisztesség volt. Azután a *szószólót* (tribunus plebis) Bauernfeind Ferdinand és két *segéd-je* Körösi József, s Gábrriel János személyében választották meg.

Ekkor került a tanács kiegészítésére a sor. Az előző tisztujításokon választott, s még életben levő és tovább is szolgálni kész *tanácsnokok* voltak: Kiss József (1812. óta), Hódy Imre (1819.), Müller Ferencz (1826.), Gerencsér János (1830.), Kolb József (1830.), Lengyel Pál (1833.), Tary Pál (1833.), Rózsa Imre (1833.), s Wöber György (1833.). A tanács ezen tagjaiból *főbírónak* Wöber György, *polgármesternek* Lengyel Pál, s *főkapitánynak* Tary Pál választatott meg. Az így megürült összesen *négy tanácsnoki* állomásra pedig életfogytig tartó időre Szilber Antal, Petrovits István már helyettes minőségben eddig is alkalmazott tanácsnokok, úgy Kotolyár Miklós alkapitány és Lleszler József számvevő választattak meg. Továbbá Petrovits helyére *főjegyzőnek*: Aigner Imre helyettes főjegyző. Ennek helyére első aljegyzőnek Kolb Ádám. *Főügyésznek* Szilber Antal helyére Aigner

¹⁾ „Nemzeti Újság” 1842. I. félév, 6j. sz.

Ferdinand helyettes főügyész, s voltaképi alügyész. Az ő helyére ismét *alügyésznek* Farkas János. *Főszámvevő* lett ifi. Pintér János, s ennek helyére *számvevő tisztnek* Fodor János választott meg. *Alkapitány* Vékas Imre, *kapitányi segéd* Zombory Antal, *pusztai biztos* Kókay Károly, *árvák atyja* Mészáros Mihály lett. *Bátorságra ügyelő biztosoknak* megválasztottak: Ivántsits József, Reichardt József, Jäger Imre és Dianovszky József. *) E tisztikart kiegészíté még a tanács által élethosszig kinevezett segéd- és kezelő-személyzet, mely ez időszert a következő volt. *Főkamarás*: id. Pintér János; *segédje*: Rósa Mihály; *alkamarás*: Vékas Ferencz; *adószedő*: Pillich István; *ellenőrje*: Farkas István; *árvák-tári ellenes* (controllor, — előbb: „vizson-vigyázó“): Rósa József; *benyújtványok jegyzője* (iktató): Virág József; *levéltárnok*: Szilber Ignác; *kiadó*: Dósitty János; *por-táros*: Radisits János; *hid-biztos*: Georgievits Sándor; *földbíró*: Pálffy István; *első földmérő*: Buday Mihály; *második földmérő s utibiztos*: Ilalácsy Miklós; *erdőfelügyelő*: Körösy György; *selyemtenyészési biztos*: Trentsényi Ferencz; *első orvos*: Sobay György; *másod orvos*: Sperlággh András; *kórházi igazgató*: Steinhardt Antal; *kórházi felügyelő*: id. Osztróvszky József; *városrészt orvosok*: Steinhardt Ignác, Stuhl Sándor, Jäger József, Farkas Antal. *Őrmester*: Gombás József és összesen nyolez fizetéses és több fizetés nélküli Írnok, s több „becsületbéli“ tisztviselő. Ide sorolandók még a városrészi *albírák*, kik a lakosok kisebb polgári, köz- és magánrendőri ügyeikben felebbezés kizárásával intézkedtek. S ezek voltak névszerint felsővároson: Homai Antal, rókuson: Dobszai Antal és alsóvároson: Róka Antal.²⁾

¹⁾ „Hírnök“ 1845. év 3. sz. — „Jelenkor“ u. a. év 4. sz. — „Budapesti Híradó“ u. a. év 101. és 110. sz.

²⁾ Ezen nagybecsű intézmény felállítását a választott község 1826. évi febr. 20-án tartott ülésében más városok példájára azon indokból határozta e), hogy az apróbb panaszok intézése a tanácsot ne hátráltassa. Az albírák mellett négy-négy fizetéses és két-két becsületbéli assessor „esküdt“, egy „actuarius“ —

Az így megalkotott tanács és tisztikar a következő 1847. évi tisztújításig kevés változás alá esett. A változások a következők voltak. Mint fentebb említettük, Bérczy (Szilber) tanácsnok állásától elmozdítatván, helyére Szluha Gáspár neveztetett ki. Aigner Imre főjegyző állásától felfüggesztették, Buday főmérnök és Sobay főorvos időközben elhunytak.¹⁾ Az 1847-ik évi október hó 18-ik, s következő napján Babarczy Antal helytartó-tanácsos, mint királyi biztos elnöklése alatt tartott tisztújító-székiek e szerint nem sok feladata volt. A választott község 19 választott községi állást töltött be, s azután az üresedésbe jött tanácsnoki állásra Szluha Gáspárt, a főjegyzőire Kolb Adámot, ennek helyére első aljegyzőül Veszelinovics Bazilt, ismét ennek helyére második aljegyzőül Kolb Antalt választotta meg. Főorvos Sperlágh Endre, másodorvos Steinhardt Antal, kórházi igazgató pedig I. laydt Ferencz lett. Ezen felül még néhány kisebb állomás töltetett be, nevezetesen árvák atyja Bokor József; selyemtenyésztési felügyelő pedig Palkovits Pál ügyvéd lett.⁸⁾

A tisztviselők és szolgák fizetése, s egyéb járandósága a következő volt. Főbíró 600 frt, polgármester 600 frt, főkapitány 500 frt, alkapitány 300 frt, kapitányi segéd 200 frt. Tanácsnokok egyenként 400 frt, főjegyző 500 frt, aljegyzők 300 és 200 frt, levéltáros 300 frt, iktató 300 frt, főügyész 280 frt, alügyész 230 frt, számvevő 500 frt, számvevő tiszt 400 frt, árvák atyja 300 frt, ellenőrje 200 frt, telekbíró 300 frt.

jegyző — és egy kisbíró volt kirendelve. A m. kir. udvari kamara 1827. évi május hó 2-án 14,189. sz. leiratával az intézmény szervezését megengedte, s a tervezett fizetéseket, nevezetesen az albiróét 36 frt, esküdtékét 18 frt, jegyzőkéét 50 frtra mérsékelte. S ekkor a felsővárosra Körösy József, rókusra Makra István, s alsóvárosra Dobó József albiráknak meg is választottak. — Az albirói intézmény mint *békebiróság* 1852—53-ban újból felállítottatott.

¹⁾ Sobay György rendkívül keresett, s népszerű orvos volt. 1846. évi április havában 83 éves korában özvegyen, s gyermektelenül halt meg. Egyéb javain kívül csak *kész tőkepénz csengő érczben* 24,000 frt volt. Emlékét a szegedi főgymnasiumba járó két tanuló javára 840 pfrt tőkében alapított ösztöndíja tartja fenn. („Budapesti Híradó“ 1846. év 412. sz.)

²⁾ „Nemzeti Újság“ 1847. év 592. sz.

Főkamarás 500 frt, ellenőrje 200 frt. Alkamarás 300 frt. Kiadó 250 frt, alkiadó, s egyúttal első írnok 170 frt, második és harmadik írnok 150—120 frt. Négy írnok egyenként 100 frt. Erdőmester 320 frt, s természetbeni lakás. Selyemtenyészési felügyelő 200 frt és lakás. Két mérnök egyenként 300 frt; kórházi felügyelő 100 frt, s lakás. Első és másodorvos egyenként 400 frt fizetés, 12 pozsonyi mérő zab, ugyanannyi árpa, s 12 szekér szalma. Két külvárosi sebész 200—200 frt, s ismét kettő 150—150 frt. Négy bába egyenként 100—100 frt, s 18 frt szálláspénz. Kendőrbiztosok 200 és 160 frt, s 1 löadag. Szószolló 150 frt, választott községi jegyző 150 frt. Az albirák és segédszemélyzetük fizetését fentebb közöltük.

A szolgák, vagyis a „város cselédjei”-nek járandósága a következő volt. Őrmesteré 120 frt, 50 hajdúé egyenként 80 frt, 14 lovas kerülőé egyenként 60 frt, két dobosé és 25 frt, 6 kisbiróé egyenként 61 frt 30 kr, 6 portásé egyenként 60 frt, egy tiszamelletti portásé 60 frt, 6 erdőcsőszé egyenként 40 frt, négy más erdőcsőszé 22, 12 és 4 frt 48 kr; 6 mezei csőszé egyenként 40 frt, s egy pár csizma, két ujszegedi csősznek 50 frt, 8 éjjeli őrnek egyenként 40 frt, s egy pár csizma, 4 torony-trombitás 64 frt, két toronyőr 64 frt, 3 tized-összeíró 8 frt, 3 tized-szedő 24 frt, két kocsis egyenként 80 frt, 5 mérő búza, s ruházat, 11 utca-biztos egyenként 2 frt 16 kr.

Ezen felül a városi kéményseprőnek 112 frt 12 kr, órásnak 128 frt, rókusi toronyóra felhuzónak 32 frt, kádárnak 50 frt, 1 mázsa széna és 1 mázsa szalma, a makkos-erdei vadásznak pedig 40 frt fizetése volt. A tisztviselők és szolgaszemélyzet összes fizetése évenként 20,588 frt 16 kr-ra rúgott.¹⁾

¹⁾ E rovat aki sorolhatjuk még a tárnokmester 76 frt, az altárnok 11 frt, a tárnokszéki jegyző 11 frt 24 kr illetőségét. — Ugyanekkor az egyház-kegyúri személyi kiadások (lelkészek, éneklők, egyházi zene, harangozó, sirásó, stb. fizetése) összesen 3286 írtra; a közoktatási személyi kiadások pedig (elemi iskolai tanítók, hitoktatók, közép- és főtanodai tanárok fizetése) 5434 írtra rúgtak.

Felesleges mondani is, hogy e fizetéseken felül a tisztviselők javadalmát képezték még azon különféle díjak és járulékok, a melyek törvény, rendelet vagy gyakorlatnál fogva a felek magán érdekében tett bármi nemű eljárásért, s általában a határozatok, végzések és mindennemű kiadományokért *diurnum* vagy *taksa* czímen az illető felek által fizetendők voltak. E díjak jóval jelentékenyebb összegre rúgtak évenként, mint a mennyit maga a fizetés kitett.

Az 1847-ik évi tisztőjítás eredményével a királyi biztos igen meg volt elégedve. Közhiedelem szerint erről felsőbb helyre a következő jellemző záradékkal tette meg jelentését: „És így e tanács és választott polgárság örömemre *conservativ* szellemben töltetet be.“¹⁾

S ezen conservativ szellem, — noha a szabadelvűség oly hódításokat tett, s oly diadalokat aratott — a választott községtagjai egy részénél, s különösen a tanácsstagok többségénél, mint a hamu alatti parázs titkon lappangott; s ha alkalom nyílt reá, némi loyalis tüntetésekből ezeknek kifejezés is adatott. Jellemzi ezt különösen az, hogy az 1846-ik évi július hó 25-iki választott községi ülésből kelt előterjesztésre a tanács augusztus hó 17-iki ülésében Szentiványi Vincze helytartósági tanácsos és „e város és vidékére áldást hozandó Tiszaszabályozási ügyben“ működő bizottság másodelnökét, — Bene József kir. tanácsos és Csongrád megye főispáni helyettesét, — úgy Babarczy Antal helytartósági tanácsost, s ez utóbbi kettőt mint a város fiait, s mint „oly jeles férfiakat, kik buzgó hazafiságuknál fogva a haza oltárára letett bokros érdemeiket — legújabb időben lankadni nem tudó erélyességgel, a haladás zászlaját kitűzött kormánynak szilárdítására, városunkra úgy mint az egész hazára csak hasznot ígérő törekvéseikkel tetézték“ — díszpolgároknak választotta meg.⁸⁾

¹⁾ „Pesti Hírlap“ 1848. év I. sz.

²⁾ „Nemzeti Újság“ 1846. év 352. sz. A negyvenes években a martiusi

E lappangó conservativ-politicaí szellem daczára a hatóság a város közügyei körül mégis haladó irányban munkálkodott. A polgárságban felébredt közszellem, s az országban általában mindenütt és minden irányban nyilvánult pezsgő tevékenység, s haladás kényszerítették erre.

A közlekedés könnyítésére elvitázhatlanul sokat tett, így a Kistelek felé vezető országutat, a melyen a feláradni

napok bekövetkezteig több díszpolgár-választás nem is volt. A negyvenes évek előtt is csak két eset fordult elő. 1837-ben Würtler József kir. tanácsos és József nádor udvari orvosa választatott elsőnek díszpolgáruul. („Jelenkor“ 1837. év 62. sz.) A második díszpolgár-választás pedig 1839. évi február 25-én volt, a mikor báró Sina Györgyöt tisztelte azzal meg a tanács. 1840-ben ismét b. Bercsényi János m. kir. udvari kamarai előadót választotta meg, ki a város által zálogban tartott szőreghi uradalomból nagyobb részletet bírt bérben. Sina díszpolgári oklevele a következő tartalmú volt: „Mi szab. kir. Szeged város főbírája, polgármestere, s tanácsa adjuk tudtokra jelen levelünk rendéiben mindennek, hogy miután dicsőségesen országoló kegyelmes koronás Királyunk szolgálatút, a közjót, s városunk további szabad maradhatását és javát tárgyazó ügyek s állapotoknak fölvetelők, folytatásuk s elintézésük végett mai alulírt napon s évben egybegyülekezvén, tanácsulást tartottunk; akkor kellő méltánylást elismerés mellett megfontolván, s tekintetbe vevén hodosi és kizdiai szabad zászlós Sina György ur ő méltóságának, görög kir. Megváltó, s török császári Nischani Iftihar jeles rendek vitézének, görög királyi általános ügyvivőnek, egy ósztriai szabadítékos pénzváltó Intézet igazgatójának, több tek. ns. megye táblabírájának, a görög nem egyesült szertartási iskolai alapítványokat kezelő biztosság tiszteleti tagjának, a fels. királyi szék, s azzal rokon összeforrásbani hazánk javokra és hasznokra intézett minden alkalomkori honfias szolgálatit, közhasznú vállalatok, s intézetek kivitelükben s létesítésükben kitüntetett jeles készségét és csüggedhetlen munkásságát

— nem régiben a Duna folyó veszélyes kidagadásával kiszámíthatatlanul károsított testvér Buda és Pest fővárosok Ínségbe süllyesztett lakosinak segélyükre az emberiség oltárára bőkezűleg emelt áldozatit, a honi kereskedés nagyobb virágzására segélésében kiismértetett lelkeségét — a már-már hanyatlott dohánytenyésztésnek sok ezer természető javára a kellő segély kiszolgáltatásával általa új életre hozását, s végre városunk keblében számos szegény családnak, élelmük és szükségeseik fedezésükre egy újabb keresetési forrásnak általa történt felnyitását — fentisztelt szabad zászlós ur ő méltóságát városunkban! polgári czimmel meg tisztelni, felruházni s megajándékozni, ugyszinte többi polgáraink díszes sorába írni s beiktatni Örömmel küszködtünk, adván, engedvén s ajándékozván fentisztelt szabad zászlós ur ő mágának mindazon igazakat, jogokat, mellyekkel városunk többi szabados polgárai a honi törvények és szabadságleveleink tartalmaiknál fogva élnek, diszlenek, s bírnak, a köz igazság úgy hozván magával. Költ Szegeden 1839. évi böjtelő hó 25-dik napján tartott tanácsülésből. — Megolvasta, és kiadta Miskolczy István m. k. tek. ns Csanád megye bírája, s a tisztelt ns város aljegyzője.“ (P. H.) Lásd egyúttal; „Jelenkor“ 1839. év 29. sz.

szokott homokban fogatokkal jární immár lehetetlen volt, 1841-ben 4000 frt kiadással szikfölddel oly helyesen állította helyre, s két oldalt befásította, hogy télen-nyáron azon minden baj nélkül közlekedni lehetett, a mely országúnak e tekintetben hírneve egész a 60-as évekig fennállt.¹⁾ „A biztos *közösülés* (értsd: közlekedés) által bátorságosított kereskedés egyik legfőbb forrás a lakosság jólétének megszerzésére“ volt ez időben a hatóságnak élénkebben hangoztatott jelszava, s azért is a már 20 év óta folyton vajúdó utcakövezési ügyet kiválóan igyekezett megoldani. 1840-ben ez meg is kezdetett, s ez az első kövezet, mely a „nagy piac“-ról a sóházakhoz vezetett. A következő évben a munkálat folytatott. 1844-ben a piacon átvezető utak már kikövezve voltak, sőt az onnan kiágazó főbb vonalak is elkészültek. Az 1845—47-ik években ismét a budai-országot, valamint a szentháromság-utcza kövezése és csatornázása vétetett fogatba, s az utóbbi utczában a munkálat egész a „Bokor-utczáig“ haladt?)

A szép eredménnyel megindult munkálat a lakosság vágyát a kövezések nagyobb mérvű folytatására annyira fokozta, hogy szüntelen hangzott a panasz a kövezést munkák lassú folyama miatt, s hogy a város minden főbb utczája miért nem köveztetik ki. A panaszok megszüntetése, s a kövezést munkálatoknak nagyobb arányban a város minden főbb utcájára leendő kiterjesztése céljából Kolb Ádám helyettes főjegyző 1846-ban tervezetet dolgozott ki, a melynek értelmében a város 6%-os törlesztéssel 300,000 frt kölcsönt venne fel az összes kövezések befejezése, valamint a *tiszai parlerösítési* munkálatokra. A felveendő kölcsön törlesztésére a javadalmak nagyobb hasznosítása, a vízállásos földek bérjövödelme, s az eladásra kijelölendő sivány homokok vételára szolgált volna alapul. Kolb ezen javas-

¹⁾ „Nemzeti Újság“ 1841. év 2. félév 95. sz.

²⁾ Ezen vonal folytatólagos kiépítése 1853/4. években eszközöltetett.

kitilt Petrovits István tanácsnoknak 1846-ban sajtó útján is közzétett, s a város jövedelmeinek szaporítását tárgyaló munkálata követte; a melyben a kopár legelőkből 24,000 holdat kihasíttatni ajánlt, azon 50 holdas részletű 30 évre bérbeadandó „telepítvény“-ek létesítését ajánlá, a miből évi 24,000 pfrt bérjövedelmet számított. — A baktói 2140 hold földet eladni ajánlotta, a miből 257,880 frt bevételt irányzott elő. Ez egész kis irodalmat támasztott. A következő évben Kolb „Szeged lakóihoz“, Korda János „Még egy szp Szeged lakóihoz“, Nagy Pál választó polgár „Szózat Szeged közönségéhez“ czimű füzetekben léptek fel. A felmerült kérdést valóban dicsérendő tárgyalOSSÁggal bonczolva újabb újabb javaslatokkal álltak elő a város jövedelmeinek szaporítására; a miből nemcsak a színház, kórház, kikötő, s vasútépítés költségei lennének fedezhetők, hanem maga az *adó* is. Sajátságos, hogy ezen olyannyira „*boldogának*“ emlegetett korszakban ezen füzetké a „szegény adózók“ terheit, s a „háznép utolsó falat kenyérének“ elexequálását mily keserves hangon panaszolgatják. E tervezet behatóbb tárgyalás alá is vétetett, de kivitelét a közbejött 1848-iki események meggátolták.

Még a gyalogközlekedés könnyebbé tétele végett is a tanács 1845-ik évben rendeletet adott ki, hogy october i-ig minden ház előtt palló-járó készíttessék, s az a belvárosban két év alatt, a külvárosokban pedig öt év alatt téglával helyettesíttessék. Ebből ugyan semmi sem lett, s a gyalogjárók bokán felül érő sárral küzködtek, a mint hogy az új kövezetek, még az átjáróknál is, folyton vastag sárréteggel voltak borítva, mit olykor-olykor a rabok takarítottak fel.¹⁾

Szóval, a régi kétségbeejtő állapotokon némi változás volt észrevehető, s a valóban falusias jellegből való kibon-

¹⁾ „Jelenkor“ 1840. év 49. sz. U. a. 1845. év. 3°. és 55. sz. — „Hírnök“ 1840. év 48. sz. U. a. 1844. év 93. sz. — „Nemzeti Újság“ 1841. év 2-ik félév 56. és 95. SZ. — „Pesti Hírlap“ 1845. év 585. sz. U. a. 1846. év 665. sz.

tokozásra a kezdő lépések megtétettek. Tagadhatatlan lökést gyakorolt erre nézve az is, hogy Sina és Dercsényi bárók az 1840-es év nyarán nagyobb gyár- és ipartelepi építkezőseket kezdtek. Az előbbi az úgynevezett Sina-telken, mit a várostól nyert, dohánybeváltó telepet létesített; az utóbbi pedig a felső-tiszaparton, a város végén egy nagy szeszyárt, s a nagy piacon ismét egy másik épületet emeltetett.¹⁾

Ez építkezések az ipar, s kereskedelmi téren jelentékeny lendületet szültek; pedig Szeged kereskedelme némely kiviteli ágakban az időben igen jelentékeny volt, s ezt általában méltányolták is. Ezen méltánylat az 1840-es évi országgyűlésen is kifejezést nyert, nevezetesen a váltótörvény-javaslat tárgyalása alkalmából a május 9-iki felirat értelmében Szegeden váltótörvényszék felállítása is tervezetett.²⁾

A város helyzetének ezen módóni méltánylása pedig ismét ösztönül szolgált a további haladásra, valamint alkalmat nyújtott arra is, hogy a város fontosságának mintegy öntudatára ébredt; s mindinkább tért hódított a város lakóinál azon felfogás, hogy a hivatalos statistica adatai dacára Szeged Pest után az ország legnagyobb városa, s népességre nézve Pozsony, Buda és Szabadka népességét

¹⁾ Báró Dercsényi János és Pál az 1840-es évi october hó 22-én tartott tanácsulést megállapodás értelmében az udvari kamara jóváhagyásával a szék-épület mellett levő 616 □-öles pusztát telket □-ölét 8 pfrtjává, úgy a felső-városi ingyenesből egy területet 9752 vfrtért, (holdanként 300 írtért) „industrialis épületek emelésére“ megvásároltak. A vételárból 3600 pfrt hátralék a telkekre be tábláz látott. A bárók 1842. évi mart. 7-én csödbe estek. A felépített szeszyárt az 1844. évi szept. 19-én tartott harmadik árverésen Schmidt (Kovács) Ferenci, a város hid- és mészajavadalmainak bérloje vette meg, ki csak 1850-ben kezdhette meg a szükséges újabb beruházásokat, mert az átkeblezés eddig húzó-dott. 1854-ben a város a tömeg ellen betáblázott követelését érvényesíteni is kívánta, de b. Dercsényi Pálné, Geymüller Henriett hozományt követelése a csödtömeget kimerítette.

²⁾ „Jelenkor“ 1840. év 49. sz. — „Hírnök“ 1840. év. 48. sz. — A szegedi váltótörvényszék tervezetét Csanádmegyec és Szabadka városok követei hathatósan támogatták. (Lásd Konkoli Thege Pál: Az 1840-es évi országgyűlés. Pest, 1847. II, köt. 301. és 202. 1.)

mindenesetre haladja, sőt még Debreczénét is felülmúlja.¹⁾ Szeged lakosságának száma népszámlálás hiányában az adóösszeírásokból való kiszámítások alapján a 40-es években itt általában 40—50,000-re, — az 1847-ik évi 6560. sz. tanácsi határozat szerint 50,000-re becsültetett, s 1848-ban pedig már 55,000 lélekszám szerepelt.²⁾

Általában gyökeret vert azon felfogás, hogy az alföld, s az ország legnagyobb, és pedig magyarnak legelső városa Szeged. Sőt már lassanként mint az alföld „fővárosát” kezdték tekinteni, s ennek nyílt kifejezést is adni. Nevezetesen az 1845-ik év tavaszán a „felsővárosi makkos-erdő” fogatba vett, s a következő évre pedig az alsóvárosi „makkosának” tervezett újra ültetése már azzal indokoltatott, hogy; „szükséges is küllemeket szerezni e városnak és környékének, hogy lassanként azzá lehessen, mivé fekvése rendelte: t. i. az alföld fővárosává...”³⁾

S így valóban nem csoda, hogy egy kissé korai tervek is kerültek felszínre, a melyekkel bár huzamosabban, s komo-

¹⁾ Bárándynak Magyarország statisticáját 10 táblán feltüntető, Bécsben 1841-ben megjelent német munkája Szeged, s a többi öt magyarországi legnagyobb város népességét a következőkép tünteti fel:

	Pest	Debrecien	Szabadka	Buda	Pozsony	Szeged
Házak száma . .	4600	6240	4320	3830	2460	5660
Lakosainak száma.	86800	50000	45600	40400	38000	34000
Ebből r. cath. . .	71960	1600	43240	34650	25000	31440
n g. „ . .	—	60	—	—	—	—
„ ó-hitű . .	840	40	1960	650	«4	1650
„ helvét . .	3040	48080	30	420	126	50
„ ágostai . .	4920	220	20	530	9160	60
„ zsidó . .	6040	—	350	4150	3700	800
„ magyar . .	30000	48800	27000	8000	4000	33000
„ magyarosodé	30000	1200	10000	2800	4200	1000
r német .	25000	—	400	29300	27000	—
„ tót . . .	1400	—	—	—	2800	—
„ illyr . . .	400	—	8200	300	—	—

(Lásd „Századunk“ 1842. év 58. sz.)

²⁾ „Pesti Hírlap“ 1848. év 1. sz.

³⁾ „Jelenkor“ 1845. 55- TM

lyabban is foglalkozott a közönség, de a megoldáshoz közel egyáltalán nem jutottak.

Nevezetesen az 1842-ik évben a hatóság körében a Tiszán létesítendő állandó hid, és pedig *lánczhid* létesítésének eszméje merült fel. 1845-ben már egy választmány küldetett ki, hogy kimerítő javaslatot készítsen. Ez hosszasan vitatta a fa- és vashid fölötti előnyöket. Azt is tervezték, hogy ez ügyben az országgyűlésnek kérjék intézkedését, s a mint Pestre nézve történt, az állandó hid itt is az ország erejével létesíttessék. Mások ismét kísérletképen pályázat kiírását ajánlották, „vájjon nem találkozik-e vállalkozó, ki *jó reménység fejében vashidat dilít*“, a mely a számítások szerint mintegy 500,000 pfrtba kerülend. S miután az állandó hid létesítésére más alap, mint a hidjövdelem rendelkezésre nem állott, s ezen jövdelem ó'/o-os kamatnak véve majdnem kétszázezer frt tőkét képvisel, s ha a nemesek vámfizetési kötelezettsége kimondatnék, akkor a jövdelem kétszeresedve a tőke értékéből mintegy 400,000 frtot már fedezne. Ennélfogva a választmány javaslata oda járult, hogy az állandó hid építésére a vállalkozók ajánlataik tételére hírlapok útján szólíttassanak fel. A választott község, s a tanács is foglalkozott azután e javaslattal, s még mindig a körül forgott a kérdés, hogy fa- vagy vashid legyen-e, mert „a fahíd könnyebben létesíthető, s jobb az álló *fa*-, mint *eszmébeni láncz hid*.“ Sőt már arra is történt hivatkozás, hogy a Tiszánál nagyobb folyókon is Amerikában egy *ivre* kiépített fahidak is léteznek, a milyenek rajza gróf Széchenyi gyűjteményében is van.¹⁾ Mondani is felesleges, hogy az állandó hid létesítése iránt megindult eme mozgalmak az 1848-iki események közt fenakadtak.

A forgalom emelkedésére, s a közlekedés előmozdítására ekkor már más irányban is megindultak a mozgalmak. A közlekedés csak tengelyen volt lehetséges, s ez alig kép-

¹⁾ „Nemzeti Újság“ 1842., 1. félév, 63. sz.— „Jelenkor“ 1845. év 30. sz.

zelhető akadályok, s veszélyekkel járt; úgy hogy ha valaki Pestre, Bécsbe, stb. útra kelt, nagy dologra szánta magát, s rendszerint végrendeletet készített és a családtól úgy vett búcsút, hogy azt csak jó szerencse mellett láthatja viszont. A járhatatlan utak, feneketlen sarak, az utonállók fosztogatásai az utasokat iszonyú körülmények közé sodorták. 1845-ben pedig a Tiszának rendkívüli kiöntései Arad és Temesvár felé a közlekedést hosszas időre teljesen fennakasztották, vagy csak rendkívüli kerülővel lehetett czélt érni, mert Torontál, Temes, Csanád és Csongrádmegyék érintkezési részeiken víz alatt állottak. Még a „*gyorsutazási társulat*“ járművein sem volt az utas óva, a melyeken a súlyos sérüléseknek a rász utak és megbízhatlan közegek gondatlansága miatt naponta ki volt téve.¹⁾

Állandó gőzhajójárat rendezése iránt is történtek lépések. De a mióta (1833. szept. 3.) gr. Széchenyi az első gőzhajóutat a Tiszán tette, azóta a szegediek gőzhajót nem láttak, s hasztalan volt a Dunagőzhajózási társulatnál a tiszai gőzhajózás megindítása iránt minden utánjárás, holott a Dráván már régóta közlekedtek azok?) Utoljára is egy „tiszai gőzhajózási társaság“ alakításához fogtak, melynek székhelye, s központja Szeged leendett; s a melynek hajójai a Tiszán Szolnok s Titelig, a Maroson pedig Aradig közlekedtek volna, személyt és terhet egyaránt szállítva, úgyszintén hajókat vonatva. A társulat 550 drb 200 pfrtos részvény aláírásával

¹⁾ „Budapesti Híradó“ 1845. év 191. sz. — Szeged és Pest között a gyorskocsik az utat egy nap alatt tették meg. A koci 6 személy szállítására volt berendezve, s egy személy viteldíja 8 frt 20 pkr volt. Bach György és társa Ausländer 1842-ben pedig Szeged és Temesvár közt közlekedő gyorskocsi-vállalatot létesített. 1844-ben egy temesvári szövetkezet Szegeden egy újabb verseny-vállalatot kívánt felállítani, mely 5 írtért szállított volna személyenként, de az előleges hatósági engedély hiányában a vállalat betiltatott. (Lásd „Hírnök“ 1844. év 55. sz.) Bach és társa ekkor — 1844. martius havában vállalatuk kiváltságosítása iránt a tanácshoz folyamodott, de egyúttal az 1847. évi martius 8-ig terjedő 3 évre a vállalatot Böhm József kecskeméti, s ez ismét Fischer ugyanottani lakosnak adta alvállalatképat.

²⁾ „Hírnök“ 1839. év 8. sz.

terveztetett. S 1844-ben már 260 tag aláírása majdnem az összes részvényeket fedezte és a társulat csaknem a működés megkezdésének küszöbén állott, — a midőn egészen váratlanul a Dunagőzhajózási társulat „Hermine“ gőzhajója november 20-án reggel megjelent, s a társulat meghatalmazottja Césár déllé Grazié felügyelő a kikötő állomás megnyerése iránt a tanácscsal tárgyalást kezdett. S ez kedvezőleg ütött ki. A város 2244/4232. sz. határozatával biztosította a társulatot védelméről, mentesítette a karópénz fizetésétől, állandó kikötő helyül közvetlenül a hídon alól 60 öl partvonalat jelölt ki a Dosits (most b. Wodianer) háztól lefelé; s megígérte, hogy „rakhely és tárház állításához“ ingyen telket adand, s ezt a Petrovits és Stojkovits házak közötti térségen — a gőzfürdő előtt — ki is jelölte. Egyúttal elrendelte, hogy jövőre a tiszai hídnak bérleti szerződésébe a gőzhajók javára az ingyen hidnyitás kötelezettsége felvétessék.¹⁾ Az így sikerült egyezményt pedig a hajón víg lakoma követte. 22-én a hajó elhagyta Szegedet azon biztosítással, hogy a jövő év tavaszán három gőzhajó a Tiszán rendes járását felfelé egész Szolnokig megkezdí. S ez úgy is történt. A gőzhajóknak különösen a teher forgalma igen nagy lett, de a személyszállítás is jelentékenyenye vált, úgy hogy a gyorskocsiknak utasaik már alig akadtak, s néha majdnem fogdosták azokat. — A Tiszán járó három gőzhajó neve „Hermine“, „Pannónia“, „Attila“ volt. A második egészen új hajó volt, s első útja 1846. nyarán a Tiszán a szegedi ut volt; de ezen hajó felváltására már ekkor a „Szeged“ gőzös készítés alatt állt.®)

¹⁾ A választott község 1845. évi ápril 20-án 53. sz. végzésévé) a tanács ez eljárását kifogásolta, s III. sz. határozata szerint a városi tulajdon elidegenítése, jogtalan engedmények, s általában a sérelmes eljárás indokából a cancellarianál panaszt emelt. Ezen összeütközés később a város, s a társulat közt a hidnyítás! díjak fizetése tekintetében vitára adott alkalmat.

²⁾ „Budapesti Híradó“ 1844. év 70., 76., IOi., — 1845. év 191., — 1846. év 412. sz. — „Hírnök“ 1844- 95. sz. — „Jelenkor“ 1846. év 58. sz.

Az alakulóban volt tiszai gőzhajózási társulat persze erre megszűnt, noha a társulat egyik tagja Zsóter János vagyonos hajós gazda különösen rajta volt, hogy a „német ellenére“ is a társulat működését megkezdje. Sőt valóban fájtalta, hogy a társulaton a „csúfság megesett“, s mi több, azt a tagok egész közömbösen veszik. Azért is ő egymaga „kifog a németen“, s ő még külömb gőzhajót épített, a mely gőz nélkül magától fog járni. El is készítette a nagy vízi alkotmányt, csaknem a gőzhajók mintájára. Azután nagy költséggel mindenféle géprészeket készíttetett ahhoz, s már több Ízben rájött a szerkezet ez vagy ama hiánya vagy hibájára, s azokat is helyre hozva gyakran titkos örömmel leste a partról, hogy indul meg egyszerre az ő gőz nélküli gőzhajója. De biz az soha meg sem mozdult, s a használhatatlan nagy alkotmány hosszú évek során ott veszteglett az ujszegedi parton.¹⁾

Alig hogy a gőzhajózási vállalat szegedi állomását megnyitotta, már a pest-szegedi és a szeged-temesvári vasút létesítésére megindult mozgalom lépett előtérbe. Különösen a szeged-temesvári vonal kiépítése iránt mutatkozott nagy érdeklődés, s ezen vonal mielőbbi létesítését már a „magyar központi vasut-társaság igazgatósága“ is kimondotta, a mi által a szolnok-aradi vonal tervét egyelőre elejtette. Ezzel majdnem egyidőben hiúsult meg a város által annyiszor nemes buzgalommal szorgalmazott duna-tiszai (pest-szegedi) csatorna terve is. S éppen ez szolgált ösztönül a város ha-

¹⁾ A Dunagőzbajózási társulat térfoglalása miatt az „első magyar Tisza-gőzbajózási társaság“ létesítése körüli kísérlet is sikertelen maradt. E társulat elnöke gr. Széchenyi István, alclnöke gr. Audrassy Gyula volt, s 1846. évi aug. 4-én *Debrecenben* (!) tartott az első ülés. 1847. ápr. 14-én a társulat alclnöke Pestről bocsátotta ki a körleveleket az 500,000 frt alaptőkének 100 fritos részvények útján leendő biztosítására, — kiemelvén, hogy a vállalat célja nem annyira a „haszonosztalék“, mint inkább az „életnélküli tiszavidéken rendes és minél élénkebb gőzhajózás által a felvirágzást előmozdítani.“ S e végre már egy 60 lóerejű gőzgép szereztetett is. — Ezen aláírási felhívás Szegeden úgy mint az Al-Tiszán nem igen fogadtatott részvétellel.

tósága és polgárságának arra, hogy minden lehetőtl elkövesse, s felhasználjon arra nézve, miszerint a vasúti közlekedést most már okvetlenül megszerezze, s az ország központjával az állandó érintkezést biztosítsa. Azért is a mihamarább kiépítendő szeged-kecskeméti szakaszra a polgárság oly jelentékeny számmal jegyzett részvényeket, hogy a város, mint erkölcsi testület ajánlatainak hozzáadásával a vállalat létesítése nagyban biztosítottnak látszott. Nevezetesen a város 50,000 pfrtig terjedő részvényaláírást, s a vasútvonal részére kisajátítandó területnek ingyen átengedését ajánlotta fel.

Ily nagy érdeklődés és jelentékeny áldozatok hozatala után ifj. gr. Zichy Ferencz, az említett társulat igazgatója 1847. évi martius 24-én a főispánt helyettes és a temesvári polgármestertől kísérve Szegedre érkezett, s a következő napon az itteni részvényaláírókkal értekezletet tartott, s ezeknek helyi társulatát megalakította, s az építés fogatnabba vétele körüli teendőket ismertetve, a temesvári társulattal való szorosabb érintkezést és az együttes közös eljárást javasolta. Azután a pályaudvarnak legalkalmasb helyet is kiszemelte, majd a vonal irányáról szerzett általában tájékozást, s a közönséget a legjobb reményekkel táplálva harmadnap elutazott.¹⁾

Nemsokára az előleges felmérések, s a vonal irányának tüzetesb kijelölésére szükséges munkálatok is megindultak, s a közönség már örömmel győződött meg, hogy hő vágya teljesedésbe menend. Hanem a vonal irányára nézve mégis észrevételek merültek fel. Ugyanis az előzetes terv szerint a vasút a várost keresztül szelte volna, a mennyiben a széles budai-országut vonalán végig haladva, a vár északi bástyái és falaira kapaszkodott volna fel, s a Tiszán keresztül építendő vashíd — mely egyúttal közúti híd is leendett — közvetlenül a vár tisz-

¹⁾ „Jelenkor“ 1847. év 28. és 33. sz.

parti falaihoz alkalmaztatott volna. S ezen vonal iránya ellen a budai-országúti háztulajdonosok érdekeltsége a hatósághoz panaszt, s tiltakozást is adott be annál fogva, mert a közlekedő vonatok a *gyermeket elgázolják*, s a mozdonyból kihulló sziporkák a *házakat felgyújtják*. A tervezet azonban komolyabb kivitelre már nem kerülhetett, ezt is a 48-ik évi közbejött események odázták el.

A pest-szegedi hajózható csatorna ügyében megindult mozgalom is dugába dőlt. A csatorna tervét Vedres István mérnök még 1805-ben dolgozta ki, s terjedelmes munkájában annak létesíthetését, valamint a csatorna rendkívüli hasznait alaposan kimutatta.¹⁾ E csatorna létesítése iránt az országgyűlés óhaját több ízben ki is fejezte, de csak a negyvenes években kezdtek a kivitel érdekéből komolyabb előmunkákat tenni. Az 1839/40-ik évi országgyűlés folyama alatt báró Sina György és báró Vécsey Miklós részvénytársulatot igyekeztek alakítani, a melynek pénzerejével a Duna a Tiszával Pestről és Bölcskéről, Szeged, Csongrád vagy Szolnok irányában csatorna által egybekapcsol tassék.²⁾ A kisajátítások eszközölhetésére törvény is alkottatott, — az 1840. évi XXXVIII, t.-cz.—és Gyűrky Pál bízott meg azzal, hogy a *duna-tiszai csatorna* társaságot megalkossa: Beszédes mérnök pedig, hogy a részletes felvételeket, a kivitel technikai tervét és költségvetését pontosan elkészítse. Gyűrky a társulatot meg is alakította, s ez Pesten több ízben ülést is tartott. Beszédes egész lelkesedéssel oldotta meg feladatát, s munkáját hollandi mérnökök vizsgálták meg 1845-ben, a kik az ellen észrevételt nem is tettek. A csatorna összesen 10 millió kiadással lett volna létesíthető.

¹⁾ „A Tiszát .1 Dunával öszve kaptsoló új hajókázható tsatorna, mellynek helyét nemcsak Magyar ország hanem az egész Austriai birodalom hasznára fölkeresni, és meghatározni igyekezett.“ 8-rét 106. lap Szeged. — Német kiadása Dr. Stankovits Miklóstól fordítva ugyanakkor.

²⁾ Követelcnés az 1839/40-iki országgyűlésről. Deák Ferencz és Hertelendy Károly zalavármegyei követektől — Pest, 1842. 57. 1.

A tervezet azonban több oldalról megtámadtatok, nevezetesen ellenveték, hogy a Duna és Tisza színvonalai felett a föld Kecskemét homokpusztáin oly magasságig emelkedik, hogy alig lehetséges a roppant földtömeget a vonal irányában kiemelni, s ha az mégis megoldható lenne, a valószínű kiadás az előirányzott összeget háromszorosan fogja haladni.

E támadások igen sokat ártottak a csatorna ügynek, a melyért főként Szeged és Kecskemét buzgólkodtak leginkább. Ez utóbbi maga 100,000 vfrtot, s ugyanannyi napszámot lett volna hajlandó felajánlani; — de a csatorna ellenében feltámadt észrevételek némileg tartózkodóvá tévők. Szeged is, a csatorna iránt általában tapasztalt elhárító idegülés hatása alatt, buzgalmából sokat engedett. Különösen a mint hírül esett, hogy a csatornában gőzhajók nem közlekedhetnek, már a társulati előleg-betéteiket is sajnálták az aláírók.

Ily kedvezőtlen hangulat közepeit hívta egybe Gyürki a társulat 8-ik ülését 1845-ik évi február hó 10-ikére. A Pesten tartott ülés fő tárgya az leendett, hogy a csatorna-készítés előleges költségei, s Beszédes munkálatainak díjazására összesen szükséges 50,000 frt előállíttassék. E költség fedezésére pusztán három érdekelt mutatkozott hajlandónak. Nevezetesen báró Sina György 5000 frtot, Vodianer Sámuel 2500 frtot, s Szilber Antal Szeged város közönsége nevében felsőbbi jóváhagyás reményében a költség egytizedét, vagyis 5000 frtot ajánlott. A többi érdekeltek, nevezetesen Pest, Nagy-Kőrös, Kecskemét az ügy iránti jóindulatukat ugyan hangoztatva mit sem ajánlottak, a mennyiben küldöiktől ez irányban felhatalmazást nem nyertek.

Az ülés tehát eredménytelen maradt. Egy küldöttség utasított azonban, hogy az előleges kiadásokra szükséges költségeket az illető érdekeltek, s különösen a nagyobb városoknál biztosítani igyekezzék. De bizony a küldöttség

eljárása is eredménytelen maradt. Az érdekeltek akkor már a vasúttól remélték mindazt, mit eddig a csatornától vártak. S a vasút terve a pest-szegedi csatorna tervét egészen háttérbe szorította.¹⁾

Annál nagyobb lendülete volt a tiszaszabályozásnak, a melyről itt csak annyi legyen említve, hogy Vásárhelyi Pál mérnök az 1844-ik év őszén a szegedvidéki Tiszakanyarulatokat tüzetesen vizsgálat alá vette, s az átmetszések terveit elkészítette. A hatóság élénken foglalkozott e kérdéssel, sőt a lakosság is általában érdeklődött az iránt, s az átmetszések mielőbbi létesítését annyival inkább óhajtotta, mivel a tizza-balparti nagy földbirtokosok töltéseiket immár elkészítették, s a felduzzadt víz elterülési helyeit elvesztívén, áradás alkalmával a város határában néhány év óta már oly területek is víz alá kerültek, a melyeknek teljes vízmentessége kétségen kívülnek ismertettek, — mely bajnak teljes megszűnése az átmetszések létesítésétől függött. A következő év őszén pedig gróf Széchenyi, a tiszaszabályozás nagy mozgatója, a csongrádi vízszabályozó társulat érdekében Szegeden ismételve megfordult, s 1846. évi július 16-án újból ide érkezett, hogy másnap a társulat tanácskozmányaiban a központi választmány több tagjával együtt részt vegyen. Este a gróf tiszteletére lakoma és faklyás-zene rendeztetett, a melyben a vezérszerepet maga a hatóság, s az egyenruhás polgárok vitték. Wöber főbíró üdvözlé az ünnevelt hazafit a „*feketesas** szállón vett lakása előtt; a melyre adott válaszában a gróf kiemelte, hogy „állhatatos munkásság, tiszta akarat, s hazafi egyetértés emelheti csak fel a magyar fajt.“ A tiszteletére rendezett lakomán pedig a város polgárságát köszöntötte fel, a *pártok és szakadások megszűnését*, s a hazafi és polgári egyetértés szilárdulását óhajtván. A gróf harmadnap reggel a „Panno-

¹⁾ „Budapesti Híradó“ 1844. év 76. sz. — „Jelenkor“ 1845. év 15. sz. — „Pesti Hírlap“ 1845. év 585. sz.

nia“ hajón elutazott felfelé a Tiszán, melyen Dobig volt menendő.¹⁾

A védegyletről is *ezúttal csak annyit* említhetünk, hogy főleg Felmayer Antal buzgólkodására az ifjúság támogatása mellett 1843. évi martius havában indult meg a mozgalom, alapszabályai a következő évben elkészültek, s ugyanakkor az aláírási iverk is kibocsájtattak és a „honi gyárvédegylet“ szegedi osztálya az 1845-ik év elején meg is alakult. Az egylet működésének különös eredményei nem igen voltak, vigalmai azonban annál népszerűbbek lettek, a melyeknek egyikén nagy feltűnést keltett, hogy a piaristák azon testületileg magyar viseletben jelentek meg.¹⁾

A negyvenes évek mozgalmi, s alkotásai között kétségen kívül legáldásosabb volt a „Szeged-csongrádi takarékpénztár“, mely a 60-as évek végéig Szeged és vidékének csaknem egyedüli ily intézete volt; a mely ekkor rendkívül megerősödve, s a bizalmat a különböző válságok daczára kiérdemelve nemcsak a hitelügyeket igyekezék kielégíteni, hanem jótékony- és közczélokra adott jelentékeny adományai által a humanitárius jelleget is mintegy kiérdemelte. S az intézet valóban jobban humanitárius célból alapított, semmint nyereszkes hajlamból. A takarékosagra, a szerzemény apránként való egybegyűjtésére és megőrzésére a népnek alkalmat nyújtani, valamint a nagyban űzött uzsora dúlásait ha nem is megszüntetni, de legalább lehetőleg korlátozni volt a cél, mely az illetőket az intézet alapításakor vezérelte. A hitelviszonyok valóban rettenetesek voltak. Rendezett viszonyú birtokosok is 12—15 százalékos kamatot fizettek, — s uzsorásoknál a kamatminimum 25 százalék volt, sőt a 40—50 százalék

¹⁾ „Budapesti Híradó“ 1844. év 76. sz. U. a. 1845. év 277. sz. U. a. 1846. év 412. sz. — „Pesti Hírlap“ 1845. év 585. sz. — „Jelenkor“ 1846. év 58. sz.

²⁾ „Pesti Hírlap“ 1843. év 239. sz. — „Budapesti Híradó“ 1844. év 10. sz. — „Jelenkor“ 1845. év 18. sz.

vétel is a gyakori esetek közé tartozott még. Valóság fosztogatások történtek, s több vagyonos család jutott az uzorások tervszerű csapása következtében rövid idő alatt rohamos módon koldusbotra. 1840-ben az akkor alkotott első váltótörvény alapján kerültek a váltók forgalomba. A váltóalíráások természetéről, s jogi következményeiről alig volt még a közönségnek ismerete, a váltó-eljárás gyorsasága pedig elképzelhetlennek tartott. E tájékozatlanságot, mondhatni tudatlanságot a rozlelkűek nem is mulasztották el kizsákmányolni. S ily váltóperrel tettek tönkre nem egy jómódú és jóhiszemű adóst vagy aláíró, kik ha egyszer megszorultak, hitelviszonyaikban fennakadtak, hitelezőik által mesterséges módon mind mélyebben kevertettek a bajba, a melytől később szabadulni csakugyan lehetetlen volt.

A tűrhetetlen viszonyok megszüntetése érdekében Klauzál Gábor emelte fel szavát, s a *takarék pénztár* létesítésének eszméjét pendítette meg. Ily intézet akkor a pesti Fáy András által alapított első hazai takarékpénztáron kívül a vidéken még nem igen volt. A vagyonosb polgársággal tartott magán értekezletek után 1845-ik év elején már az aláírási ivateket is kibocsájtotta 400 db 50 írtal befizetendő 100 frtos részvény biztosítására. S april hó j-án Klauzál már a felsővárosi casino helyiségében az alakuló gyűlést is megtartotta. A túljegyzések következtén a részvények száma ekkor már 100-zal emelve 500-ban állapított meg. Az alapszabályok is vitatás alá kerültek, s kimondatott, hogy az intézet nemcsak Szeged, hanem az egész megye területére kívánja működését kiterjeszteni; így tehát Vásárhely', Szentés és Csongrád városokban is fiókokat fog állítani. A betétek kamatja 1 — 100 frtig 5%-ban állapított meg, s 100 írton felül a kamatláb annál kisebb, minél nagyobb a betét összege. A kölcsönök kamatlábjá pedig 6 száztólira szabott. Részvényesek pusztán szegediek, vagy

csongrádmegyebeliek lehettek, s egy tag sem tarthatott tiz részvéynél többet. Az alapszabályok jóváhagyás végett mind a városi, mind a megyei hatósághoz azonnal be is terjesztettek; s a jóváhagyás megadatván, még ugyanaz évi october hó i-én az intézet működését meg is kezdte. S már a kezdet fényes sikert aratott. Az első három hét alatt a betétforgalom csupa apró összegekből nem kevesebb, mint 15,000 pfirtra rúgott, s ugyanekkor a részvények is már 75 frton keltek.

A betétek oly rohamosan növekedtek, hogy az intézetnek valóban gondot adott a pénznek elhelyezése, noha a betétek majdnem kivétel nélkül a város lakosaitól folytak be, s a megye és a szomszédos városok lakossága az intézet, keletkezéséről úgyszólván tudomást sem vett. Az uzsorások az intézet élénk működését érezték is, s az adósok egyre-másra convertálták a takaréktár! pénzzel a magánosoknál levő tartozásaikat. Az uzsorások ennél fogva maguk igyekeztek tehát a takarékpénztár pénzét mintegy lefoglalni, s így a takarékpénztári kölcsönöket korlátozni, az intézettől nyert pénzt pedig 40—50%-os kamatozással a maguk javára hasznosítani. E tervszerű támadásnak a takaréktár a következő év közepén csak az alkalomból jött reá, a midőn már egyik-másik pénzüzér a „jótékony“ pénzből 6%-os kamatra 20 ezer forinton felüli összeget is igénybe vett. Ezen is segítettek, s nemcsak a kölcsönösszegek maximumát szabták meg, hanem ezenfelül igyekeztek a kölcsönök adásában a szerint eljárni, hogy mindenekelőtt azok igényei elégíttessenek ki, a kik a hitelt leginkább, s legjobban igénylik.

A takarékpénztár működésének jótékony hatása tehát azonnal érezhető volt. De e hatás a legszegényebb osztályra nem igen terjedhetett ki, s ezek érdekében élénk nyilváníások történtek az iránt, hogy egyúttal „királyi zálogház“ állíttassék. De ebből már mi sem lehetett.¹⁾

¹⁾ »Jelenkor“ 1845. év 18. sz. — „Pesti Hírlap“ 1845. év 585. sz. —

Pedig a legalsóbb néposztály hitelviszonyai segítésére nézve valóban soha nagyobb szükség nem volt, mint az 1845—47-ik években, melyekben rendkívüli drágaság uralkodott, s ennek következtében számos szegényebb kézműves család züllött el. A drágaságot főként az Ínség okozta. Az 1846-ik év az „ínséges“ évek közé sorolható, még a következő évi is, a melyben ápril közepétől egész június közepéig nem esett, s a rendkívüli aszály mindent tönkre tett. A felvidéki tót kaszások szokatlan tömegben vándoroltak le az alföldre, hol a nyomort talán kikerülni vélték, de bizony itt sem igen arattak. Csongrádinegye már 1847-ik évi május havában lakosainak Ínséges gabonát osztatott, hogy el ne vesszenek. A városi hatóság pedig gabonát vásárolt, azt lisztté őrllette, kenyérré süttette, a melynek fontját a nagy nyomor enyhítésére 10 váltókrajczáron mérette, sőt a valódi szegényeknek ingyen adatni rendelte. A tiszai molnárok szertelen őrlési vámjainak mértéket szabandó, a Tisza partján felügyelőket — *malom-bíró* — nevezett ki, kik az őrlendő gabonát megmázsálták, ugyanannyit tartozván a molnárok lisztben az őrlőtőnek visszaadni. A nagy drágaság feltűntetésére elég legyen csak azt említeni, hogy míg az 1840. évben az új búza pozsonyi mérője 5 frt 30 kron kelt, már a következő év tavaszán a tiszta búza pozsonyi mérője 16 frt 30 kr, a rozsé 14 frt, a kukoriczáé 11 frt, az árpáé 11 frt 30 kr, a zabé pedig 5 váltófrt volt; s csak aratás után szálltak le az árak egy kevésbé, — nevezetesen a tiszta búza pozsonyija 12 frt 30 kr, a kétszeresé 9 frt, a rozsé 7 frt 30 kr, a kukoriczáé 6 frt, az árpáé 5—6 frt, a zabé pedig 4 frt 15—30 kr-ra. E kedvezőbb állapot a sovány aratás daczára annálfogva következett be, mert a szilva, s barackkon kívül rendkívül gazdag gyümölcstermés

„Budapesti Híradó“ 1845. év 139., 145., 277., — 1846. év 374. sz. — „Nemzeti Újság“ 1847. év 500. sz. — Korda János: „Még egy szó Szeged lakóihoz.“ Szeged, 1847. év 6. lap.

állott be, s a bor is a ködök pusztításai daczára kedvező eredményűnek ígérkezett.¹⁾

A gabnaneműeken kívül egyéb czikkek és élelmi szerek árai is rendkívül felrúgtak. 1847. június elején is még a hús fontja 18 kr, egy közepszerű szegedi kenyér a piacon 1846. őszén 3 vfrt, a következő évben pedig 4—5 vfrton kelt. A zsemlye ára is 2 krról 3-ra emelkedett, a liszt fontját 9 krért (Pesten ugyanakkor 5 kr volt) árulták. A drágaság különösen Szegeden érezhetőbb volt, mint máshol; nevezetesen Pesten vagy egyéb nagy városban, mert ez időben még a czikkeknek font számra való árulása, különösen a szalonna, sertéshús, hal, szappan, kenyér, stb.-nél egészen szokatlan volt. Az elárusítás csak egész darabokban történt, a mi rendszerint a vevő fél hátrányára ütött ki. A marhahús mértéke pedig mindig hiányos volt. A hatóság biztost rendelt ugyan a 8 mészárszékhez — a melyből kettő folyton zárva tartatott, — a mérték ellenőrzésére, de ez sem használt sokat. A „székálló legényeknek“ a mészárosok fizetést nem adtak, hanem azok tudtak az ellenőrzés daczára

¹⁾ A tanács tájékozni óhajtotta magát affelől, hogy a termés eredménye a lakosság fogyasztási szükségletét mennyiben elégíti ki, s így a jövőre nézve (1848.) mennyiben forog fenn az intézkedések szükségége; ennél fogva a termés-eredmény összeírását rendelte el. A lakosság ezen új eljárást gyanúsán fogadta, titkolták a termés eredményét. De puhatolások után az mégis elég megbízható-kig a következő adatokban állapított meg:

	Tiszta búza	Készéres (fele búza, fele rozs)	Árpa	Zab	Köles	Kuko- rica a	Bur- gonya	Á z a l é k		
								bab	bor- só	len- cse
pozsonyi mérő										
Termelt . .	13377	41237	7863	6357	3823	50126	10555	5864	178	60
Ebből vetésre szükséges	5344	16033	1781	2362	318	1781	3267	890	r _s 10	
Marad élelme- zésre .	8032	25204	5081	3994	35°4	48344	7288	4973	163	50

is gondoskodni arról, hogy fizetésük meglegyen.¹⁾ Hanem azért minden drágaság daczára a nép maradt nép, s a szegényebb paraszt leány is drága, sőt selyemruházatban az elmaradhatlan nyakbavaló tallérral jelent meg a közhelyeken.

Emelkedtek a lakbérek is, a melyek aránylag különben is magasak voltak; mert az építkezés jobbra csak saját szükségre történt. Bérházak nem igen voltak. Ki-ki sajátjában szeretett lakni; a vidéki letelepedő is arra volt utalva, hogy telket szerezzen, s „családi“ házat emeljen. A bérhelyiségek drágasága tekintetében elég legyen azon egyedüli esetre hivatkozni, hogy az 1845-ben épült új Kárász-ház egyik bolthelyisége 1150 pfértért adatott bérbe?) Ily viszonyok közt némi lendületet nyert az építkezés, mi a városi dézsmatégla számadásokból nagyon is kitűnik. Az 1845/6-ik katonai évben ugyanis 1.198,600 drb téglá és 834,960 drb cserép; — az 1846/7. évben pedig már 3.203,300 drb téglá, s 66,276 drb cserép égettetett.

E nehéz idők és súlyos viszonyok közt az elégedetlenség további táplálója a terhes adó volt, a melynek súlya és kíméletlen behajtása miatt, mint fentebb láttuk, csak oly érzékeny és keserű kifakadások merültek fel, mint a milyenneket ma hallani. Pedig mi volt az az adó? Lássuk csak az 1846/7-ik évi adókimutatást.

A város által fizetendő volt 31,670 frt 20 kr királyi adó a lakosok közt az érték és jövedelem arányában következő módon vettett ki:

	Érték arány	Egyenkénti adó	Összesen
Gyárosok 1-86 rendű 3	7,500 frt után 15 frt	45 frt — kr.	
„ 2-ik „ 2	4,000 „ „ 8 „	16 „ — „	
„ 3 „ „ 4	2,000 „ „ 4 „	16 „ — „	

¹⁾ „Budapesti Híradó“ 1845. év 139., 191. és 162., — 1846. év 412. sz., 1847. év 601. és 633. sz. — „Nemzeti Újság“ 1846. év 397. sz., 1847. év 500. sz.

³⁾ „Budapesti Híradó“ 1845. év 162. sz.

			Érték arány	Egyenkénti adó	Összesen	
Kereskedők	1-ső randó	8	25,000 frt	után 50 frt	400 frt	— kr.
"	2-ik "	5	15,000 "	" 30 "	150 "	— "
"	3 " "	14	10,000 "	" 20 "	280 "	— "
"	4 " "	17	8,000 "	" 16 "	272 "	— "
"	5 " "	14	5,000 "	" 10 "	140 "	— "
"	6 " "	34	3,000 "	" 6 "	204 "	— "
"	7 " "	55	1,500 "	" 3 "	105 "	— "
"	8 " "	140	800 "	" 1.36	224 "	— "
"	9 " "	380	400 "	" —.48	304 "	— "
"	10 " "	887	100 "	" —.12	177 "	24 "
Kalmárok	1-ső "	1	25,000 "	" 50 frt	50 "	— "
"	2-ik "	1	15,000 "	" 30 "	30 "	— "
"	3 " "	1	10,000 "	" 20 "	20 "	— "
"	4 " "	4	8,000 "	" 16 "	64 "	— "
"	5 " "	3	5,000 "	" 10 "	30 "	— "
"	6 " "	4	3,000 "	" 6 "	24 "	— "
"	7 " "	5	1,500 "	" 3 "	15 "	— "
"	8 " "	12	800 "	" 1.36	19 "	12 "
"	9 " "	15	400 "	" —.48	12 "	— "
"	10 " "	7	100 "	" —.12	1 "	24 "
Iparosok	1-ső "	5	6,000 "	" 12 frt	60 "	— "
"	2-ik "	4	4,000 "	" 8 "	32 "	— "
"	3 " "	18	2,500 "	" 5 "	90 "	— "
"	4 " "	76	1,200 "	" 2.24	182 "	24 "
"	5 " "	484	600 "	" 1.12	580 "	48 "
"	6 " "	1478	200 "	" —.24	591 "	12 "
Munkások		9529-en	—	1 frt	9529 "	— "
Vásárlóvadászok	10 1-ső randó ház	5,000	" "	10 "	100 "	— "
"	15 2-od "	2,500	" "	5 "	75 "	— "
"	22 3-ad "	1,200	" "	2.24	52 "	48 "
"	60 4-ed "	600	" "	1.12	72 "	— "

Az összes házak 3 osztályba beosztva érték-

arányban $\frac{60}{100}$ -ad $\frac{40}{100}$, $\frac{20}{100}$, $\frac{10}{100}$ és $\frac{8}{100}$ kr

egységi adószámítással összesen fizettek 3294 frtot.

Szántó föld 13,425 hold után $\frac{12}{100}$ krral . 2151 frt 12 kr.

Szőlő föld 57,812 kapa „ $\frac{20}{100}$ „ . 2312 „ 28 „

Kaszáló 73,296 hold „ $\frac{30}{100}$ „ . 4397 „ 45 „

A városi javadalmak haszonbérlete (hid, ha-

lászat, mészárszék, sörház, búzapiacz,

mázasház s helypénz, accis, matthyidí váni,

mészégetők, csárdák, élésházi, vagyis laczi-

konyhai boltok és sütőgetők, zsidó konyha,

csárdák, pusztabérlet, stb.) mindössze

26935 frt után 558 frt 47 kr. *

Ezeken túl:

26 külterületi szárazmalom után á 2 frt	52 frt — kr.
19 bel „ „ „ „ 4 „	40 „ — „
19 1-ső rendű vízi malom „ „ 8 „	152 „ — „
30 2-od „ „ „ „ 7 „	210 „ — „
30 3-ad „ „ „ „ 4 „	120 „ — „
11 borsutu á 15 kr	165 „ 15 „
15 olajsutu „ 3 frt	45 „ — „
120 kazán á 1 frt 30 kr	192 „ — „
4,866 kocsiló á 3 „	243 „ 27 „
717 méneses ló „ 6 „	71 „ 42 „
4,026 jármos ökör után á $\frac{5^{10}}{100}$ „	410 „ 20 „
2,901 tehén „ á 6 „	290 „ 06 „
1,433 harmadfű „ á $\frac{4^{10}}{100}$ „	100 „ 18 „
61,460 juh „ á 3 „	3073 „ — „
1,651 sertés „ „ 3 „	82 „ 33 „
17 kecske „ á $\frac{3^{60}}{100}$ „	1 „ 01 „

Összesen 31644 frt 45 kr.

Íme, ily adókat viselt Szeged lakossága a 40-es években. És e nagy adók, (!) Ínség, drágaság és uzsora daczára is a szegedi polgár megmaradt továbbra is jó magyar embernek, s a lyceummal szemben levő „fekete kutya“ című korcsma-kávéház kedélyes társaságait minden este meglátogatni el nem mulasztotta.¹⁾

II.

A tisztviselői állás előkelősége. Ünnepestes kiadványok. Prudentes ac circumspecti. A pontonnier pajta. Fekete sas-utca kinyitása. Gőzfürdő. Tüzek s tűzoltás. Újonczozás, cselérendszer, selyemtenyésztes. Elemi iskolák, tanítók fizetése, iskolába járók száma. Statistikai bureau. Reáliskola. Képeid. Gymnasium és lyceum. Defendálások. Bölcsészek magyar gyakorló iskolája. Dugonics síremléke. Szerb pap választás. Lonovics látogatásai. A polgárság, s polgárörtség. Maróthy István és Punez.

A hatósági működés és közviszonyok köréből szükséges még tudnunk a következőket is.

A tisztviselőség valóban előkelő állás volt, s vetélkedve igyekeztek azt elnyerni. A harminczas évekig jobbra csak a lyceumot végzett ifjak törekedtek a közügy szolgálatára, a kik pályájukat huzamos ideig tartó irnokoskodáson kezdve, lassanként emelkedtek a többféle fokoza tokon a tanácsnoki állásokig, a mit rendszerint már az előhaladt korban értek el. Még a nagyhírű Kiss József is, ki 1844-ig viselte a főbírói hivatalt, csak 5 gymnasialis osztályt végzett volt. A jogvégzett ifjak többnyire megmaradtak *prókátoroknak*, s csak a 30-as évek óta kezdettek azok is a tanácsban tért foglalni, a mi különben csak kedvező rokoni összeköttetések mellett sikerülhetett.

A tisztviselői pálya ekkor még nemcsak tisztességes megélhetést, de egyúttal az anyagi gyarapodásra is módot nyújtott. Élethosszig való megválasztásuk- és állásuknál

¹⁾ „Nemzeti Újság“ 1847. év 500. sz.

fogva a lakosság, a nép előtt mintegy a fenségesség képében tűntek fel a tisztviselők. A tanács megszólítása, czimezése „tekintetes nemes tanács!” volt. Még az éji örök jelszó-váltása is „nemes a város, nemes a patrol” a mindenen felül álló sérthetetlenséget és tekintélyt igyekezett hirdetni.

A hatósági kiadványok többnyire ünnepélyes formában eszközöltettek, s ez az okleveleken a következő nyomtatott bevezető szövegből állt:

„*Mi Szabad Királyi Szeged városának Fő-Birája, Polgármestere és Tanácsa adjuk tudtára, jelen levelünk értelmével mindenknek a kiknek illik: hogy minek utánna Ditsőségesen Uralkodó Királyi Koronás Fejedelmünk szolgálattját, a közjót s ezen Szabad Királyi városnak további megmaradását érdeklő Tárgyaknak folytatása s elintézése végett e mai alól írott napon s Esztendőben Tanács Házunkba öszve gyülekezve lettünk volna; akkoron . . .*“ stb.¹⁾

A felsőbb hatóságoktól érkezett leiratokban a tanács „*Prudentes ac circumspecti*“, „*Okosak és körültekintők!*“ — vagy „*Értelmesek és vigyázok!*“—nak czimeztetett. S e czimezés és megszólításnak mindenkor és mindenben megfelelni volt a hatóság legfőbb törekvése, s úgyszólván minden határozat hozatala alkalmával egy bizonyos körültekintő óvatossággal járt el; sőt a felsőbb hatóságok, illetőleg az udvari kamarával szemben olykor-olykor némi furfang is szerepelt „*ne respublica alicuius detrimenti capiat.*“ De igen gyakran éppen a tulságo.-T'kö'rultekintés, s a város érdekei s állás-

¹⁾ Az ötvenes ívekben az ünnepélyes kiadványok bevezetője ekkép módosult: „*Mi Szabad Királyi Szeged Város Polgármestere és Tanácsa, adjuk tudtára mindenknek a kiket illet, hogy minekutánna császári királyi apostoli felséges Fejedelmünknek legmagasabb szolgálatját, a közjót s ezen királyi város, köz- úgy lakosainak magán ügyeit érdeklő tárgyaknak elintézése végett a mai alolirt helyen, napon és évben tanácsházunkban összegyülekezve együtt lettünk volna, — akkoron...*“ stb. — Az alkotmányos hatóságok ezen formulát majdnem a legutóbbi időkig szintén fentartották, a szövegben a következő természetes módosítást téve: „*minekutána hazánk és felséges Urunk, Magyarország apostoli királya szolgálatját...*“ stb.

pontjának szükségtelen védelmezgetése idézte fel a bajt, vagy szülte azt, hogy némely közhasznú újítás vagy egyéb intézkedés a legjobb igyekezet dacára is életbe nem léphetett.

Élénk példa erre a pontonnier pajta eltávolításának kérdése, a mely tárgyban a hatóság valóban jobb ügyre méltó buzgalommal két évtizeden keresztül fáradozott. A pontonnier ház és pajta a tiszapart halpiaczi részén a vár és komprév között még a tö»ökök kiűzése után a cs. kir. hajótisztség által a Tiszán és a Maroson történő vízi szállítások céljaira állíttatott fel.')

Idővel a katonai vízi szállítások megszűntek, a pontonnier pajta jelentőségét elvesztette, s már jó ideje, hogy benne egy két öreg katonánál több nem is tartózkodott. Az épület mintegy területen kívüli volt, s így a hatóság s a pontonnier katonák, illetőleg a várparancsnokság közt olykor-olykor kisebb összeütközések fejlődtek ki; — a minek következtén a város már a múlt század végén is (1793-ban) feliratot intézett a helytartó tanácshoz az épület eltávolítása céljából,^{a)} de akkoriban az ügy tovább nem szorgalmaztatott.

1834-ik évi április hó 17-én tartott „szépítő küldöttség!“ ülésben azonban a korhadt, s a tért valóban eldisztelenítő pajta és a mellette levő oszlopos kőépület, a melyekről „azt sem tudni, hogy mint jött a katonai karnak birtokába“, onnan eltávolíttatni javasoltatott, és pedig annál fogva, mert a ronda alkotmány lebontása esetén a tér diszesbedik, s az épületek lebontását nem is gátolhatja semmi. A katonaságnak arra szükségé úgy sincs. A tanácsnak ez iránt 1836. évi július 11. és 1839. évi decz. 2-án tartott üléseiből tett felterjesztéseknek semmi eredménye sem lett, noha az utóbbi alkalommal hangsúlyozva volt, hogy a hid az ujszegedi vonal irányában szilárdabb talajra terveztetik áthelyeztetni, a mely szükséges áthelyezést a pontonnier telep teszi lehetetlenné.

¹⁾ A helytartó tanácsnak 1837. évi augusztus 17-én 934. sz. a. kelt leirata.

²⁾ 1839. évi decz. 2-án tartott tanácsülés 3390. sz. határozata.

Így hát egyezkedésre kelle a dolgot fordítani, s ez már jó irányban meg is indult olyformán, hogy a várnak halpiaczi falán belől a város egy másik pontonniert telepít, vagy pedig az Etelka erdő mellett felsőváros szélén építtetnék az fel. De 1841. évi július 30-án egy nagy vihar a rozszant pajtát ledöntötte s összezúzta, a mely körülmény az ügyet más stádiumba terelte. A város a telek tulajdonjogához igényt formált, a mi magában nem lett volna baj, hanem meggátolta a katonaságot a 752 frtnyira becsült faanyag elárverelésében is. — A város a helytartó tanácsnak 1844. évi decz. 3-án 44,331. sz. leiratában alaptalan igényétől ehnozdittatott, s a további gáncoskodástól el títatott: kije en tét vén, hogy vélt jogait a korona ügyésze ellen a törvény rendes útján érvényesítse; a mit a tanács meg is tett, de ezalatt a pontonniert telepen gyakori botrányt szült bordély barlang keletkezett, mely a minduntalan való összeütközésekre bő anyagot szolgáltatott, s végtére is később az egész épületet a vároznak meg kellett váltania. ¹⁾

S az ilyféle meddő küzdelmek nem is igen voltak egvedül állók.

A pontonniert pajta iránt folyt küzdelemből is látjuk, hogy már ekkor „szépítő küldöttség“ is létezett, a mely a város külső díszének emelésére szolgáló javaslatokon munkálkodott.

E küldöttség javaslatára huzattak be a nagy piacon keresztül-kasul haladó szédítő mély, a beomlások által egészen kiszélesedett, s több helyen folyamokra is elegendő hidakkal ellátott bűzös nyílt csatornák; valamint a küldöttség szorgalmazására eszközöltett a feketesas-utczának a búza-

¹⁾ Az. 1849. évi jan. 5-én tartott tanácsülésen tárgyalatott Nyáry Pál, a honvédelmi bizottmány tagjának 1848. évi decz. 19-én 11,829. sz. rendeleté, a melyben a hadügyminister egyetértésével a vároznak a telekhez való tulajdonjoga elismerése mellett az épületeknek a katonai kar által leendő elárverezése rendeltetett el. — 1856. évi június 7-én kelt helytartósági 17,909. sz. leirat értelmében 4000 fitt becsár lefizetése mellett az épületeket a város birtokába vette.

piaczra való kinyitása is, a mely végből a telkeikhez makacsul ragaszkodó tulajdonosokkal már három évtized óta folytak az egyezkedések.

Szóval, a csinosodás iránti törekvéseknek szerény nyilvánulásai már ekkor kezdetüket vették, s a város keleties, illetőleg törökös jellegéből kezdett kivetközni.

Új emeletes épületek emelkedtek, a mi ekkor még nagy ritkaság volt, a mennyiben a negyvenes évek előtt a középületeken túl úgyszólván csak egy-két nagypiaczi és iskola-utczai ház volt emeletre épülve. Az új építkezések között említendő a Petrovits István által 1843-ik évben létesített gőzfürdő.¹⁾

A polgárias csinosabb építkezésekre a legtöbb alkalmat nyújtották a gyakori tűzveszélyek, a melyeknek bő tápláléka volt a külvárosokban ekkor még kizárólag divatos nád-, sőt gyékénytetőzetek.

Nyáron némely időszakban egész rendszerességgel fordultak elő a tüzesetek, melyeknek okát legtöbbször a gyújtogatók „csóva”²⁾ vetésében keresték. De a gyújtogatókat felfedezni soha sem sikerült.

Tűzoltóság nem létezett, a tűzrendőri intézkedések is igen gyarlók voltak. A lakosságnak ügyessége s buzgalma azonban pótolta ezeket. Valóban páratlanul állt ama felebaráti szeretet, a mely tüzesetek alkalmával minden jóra való polgár részéről nyilvánult. Tűznél az oltóknak legfőbb igyekezetük volt a lángban álló tetőzetet leszagatni, a mit többnyire az ácsok, faragók, kőmivesek végeztek. A kovács s bognárok a fecskendőt kezelték, a takácsok, szűcsök a vizet hordták a vedrekben, szóval, a teendők már a gyakorlatnál fogva a munkafelosztás elvére alapítva a

¹⁾ „Hírnök“ 1843. év 84. sz. — Hazánkban az első gőzfürdő Budán a rudas fürdőben 1832-ik évben rendeztetett be

²⁾ Szalma vagy más lobbanó anyag közé kevert kén, lőpor s több efféléből összegöngyölt csomag.

külömböző czéhek szerint el voltak osztva, s ritka esetben égett el egyszerre egy vagy két háznál több, — de ha a tűz elhatalmasodott, akkor azután oly tűz lett belőle, hogy az utca végig égett. A tűzoltás körül rendkívüli ügyességgel még mindig Ördög Ferencz vitte a főszerepet.

Ily nagyobb tűzesetek 1842., valamint 1846-ik év június havában fordultak elő. Az 1846-ik évi tűzveszélyek alkalmából az utcái dohányozás és szivarozás tilalma meg is ujtatott, de a kémények kötelező seprésére még nem gondoltak.¹⁾

Egyébiránt a tűzveszélyek az alföldi városokban ez időben egészen megszokott dolgok voltak. Az 1846-ik évi június havában a város szomszédságában fekvő kis 'J' apé helységben is egy alkalommal 40 ház égett le, a mely nagy szerencsétlenség enyhítésére a város, mint az említett helység földes ura, a kárvallottak közt 2000 forint adományt osztott ki.³⁾

Pedig a tűzkárvallott még akkor igazán nagy szerencsétlenségnek volt áldozata. Veszteségét soká hozhatta helyre, s gyakran egy egész élet szorgalma semmisült meg minden kártalanítás nélkül. Mert akkor a tűzkárbiztosítási ügy még teljesen ismeretlen volt. Lehetett volna ugyan már akkor is tűz ellen biztosítani, hisz Weisz B. Ferencz kereskedésében már régóta létezett tűzkárbiztosítási ügynökség, hanem maga az intézmény nem volt ismeretes, sőt nem is hittek, nem bíztak benne. Néhány biztosított ház kártalanítási esetében követett eljárás és eszközölt levonás az intézmény népszerűségét nagyban hátráltatta.³⁾

¹⁾ „Jelenkor“ 1842. év 40 sz. — „Budapesti Híradó“ 1846. év 374. és 412. sz. — Az utcái dohányzás és szivarozás eltiltásával analóg a hatáságnak ezzel egyidejű azon naiv intézkedése is, a melynél fogva a nagy *pletyka* megszüntetésére czélzólág a templomok előtt dobszóval kihirdette, „hogyha valaki másra egyet s mászt beszél, s azokat igazolni nem képes: keményen fog büntetteim.“ (Lásd: „Nemzeti Újság“ 1847. év 500. sz.)

²⁾ „Budapesti Híradó“ 1846. év 412. és 444. sz.

³⁾ „Jelenkor“ 1836. év 80. sz.

De lássuk a közviszonyok egyéb mozzanatait is, sa hatóság működési köréből ismerkedjünk meg még némely szemelvénynyel, s ezek között az újoncsozás, a cselédügy, a selyemtenyészts, s végül igen röviden a közoktatás állapotával.

A város újoncjutaléka 145 volt, s e létszám sorshúzás és állítás útján egészítettet ki. A helyettesítés meg volt engedve, s helyetteseket 800—1200 vfrtért lehetett csak találni; míg a felvidéken 2—500 frtért bőven akadt az. A hadjutalék kiállítására mindenek előtt az utczai csavargókat fogdosták össze, s azok közül évenként rendszerint 20—25 bevált. Hanem azután következett a java. A védkötelesek előállítása ekkor történt azután *kötéllal*. Néha egy-egy újoncz elfogása egész háborúval járt különösen a tanyákon, a hová az újonczok más vidékekről is gyakrabban menekültek.¹⁾ Állítólag ily üldözés által lett Rózsa Sándor futó betyárrá, majd rablónak.

A cselédügyekre nézve József császárnak 1786. évi július hó 22-én kelt pátense szolgált zsinórmértékül, a mely az idők s viszonyok által már nagyon felül haladtatott; s noha a cselédek hűsége és egyéb viszonyaiból folyólag csak ritkábban fordult elő panaszok, s az évenként szegődött cselédek úgyszólván a családokban vénültek meg, majdnem családtagokul tekintettek: mégis a cselédekről szóló szabályzat készítésének szüksége fenforgott.

Hosszasb munkálat után elkészült a szabályzat, még pedig kettő. Az egyik a pásztorok és pusztai cselédekről, a másik pedig a házi cselédekről szólt. 1845-ben mindkét szabály jóváhagyás végett a helytartó tanácshoz fel is terjesztetett; de onnan azon észrevétellel küldettek vissza, hogy a felsőbbileg már megerősített budapesti e nemű szabályokkal egyeztetve módosíttassanak. 1847-ben végre a szabályzat megerősítettet, s akkor *cselédszerzési és tudakozást intézet* nyitására Gebhard Ferdinandnak ada-

¹⁾ „Világ“ 1841. év 21. sz. — „Pesti Hírlap“ 1841. év 20. sz.

tott engedély, a ki egyúttal a cselédkönyvek kiállítására is felhatalmaztatott. Az intézet azonban két év múlva megszűnt.¹⁾

A selyemhernyó tenyésztés és selyem termelés a kormánynak minden időben, s minden rendszer változás daczára is különös gondoskodás tárgyát, mondhatni, vesszőparipáját képezte. A felsőbbi buzdításokra más törvényhatóságok példájára a város „*selyemtenyésztő-biztosi*”[^] hivatalt is szervezett, s az ügy népszerűsítésére sokat áldozott. Évenként nagymennyiségű pete osztatott ki, de annál kevesebb gubót vittek beváltásra. Az 1845-ik évben a selyemtermelés czéljából nagy arányú eperfaültetések történtek. így a szabadkai országút vonala végig eperfákkal ültetett be. A budai országút végén az ut és a majorok közt elnyúló terület epreskertül lett beültetve; úgyszintén az alsó-nyomáson tíztíz holdas területeknek 20 évre eperfával való beültetés kötelezettsége mellett holdanként 1 váltóforinttal való bérbeadása is elhatározatott. Mindezekon felül maga a főbíró — Wöber — a kálvária mellett levő 12 holdnyi majorját csupa eperfákkal rakatta be.²⁾ De ezen sok szép igyekezetnek haszna egyáltalán nem lett.

S most még az iskolák s az oktatásügy állapotáról emlékezzünk meg igen röviden. A negyvenes évekig a következő elemi iskolákat tartotta fenn a város. A belvárosban 3 fi- és két leányosztályt. A 3-ik flosztály az úgynevezett polgári iskola volt, a melyet az ennek kiegészítésére szolgáló rajziskolával főként az ipar s kereskedői pályára készülő polgárfjak látogattak; s Szeged polgárai műveltségüket és ismereteiket ezen iskolának köszönhették, mely a nagyhírű, s kitűnő módszerű *Menyhárt Ágoston* kegyesrendi

¹⁾ Kossuth Hírlapja 1848. év 157. sz- Lásd egyúttal: „Sz. kir. Szeged városnak felsőbbi helybenhagyással alapított cselédrendje.” Szeged, 1848. 8-rét 31. 1.

²⁾ „Jelenkor“ 1845. év 100. sz.

tanár vezetése alatt állt. Ez osztály növendékeinek száma másfél száz körül szokott lenni.

Felsőváros-, rókus- és alsóvároson az elemi oktatás szükségleteit mindössze egy-egy fi- s ugyanannyi leányiskola elégítette ki. 1841-ben Tabán, Móra és Alvég városszéli tájékokon főleg Kremminger prépost, s Kelecsényi administrator szorgalmazására és részben az ő anyagi hozzájárulásukra a város az úgynevezett *ingyen iskolákat* állította fel egy-egy vegyes osztálylyal, a hol 1844-ben a két nemnek ugyanannyi osztályba való elkülönítése már megtörtént, s ekkor az iskolák összesen kilencz különböző helyen voltak elrendezve. 1841-ben Bakay János köteles buzgóságára Új-Szegeden is létesült egy ilyen *ingyen* iskola, de az csakhamar megszűnt.¹⁾

Mindezekon túl a görög keleti hitközségnek is volt még egy vegyes osztályú elemi iskolája, a melynek tanítóját ugyancsak a város fizette. Úgyszintén Csorej Anna tartott 1845. óta különösen a női kézimunkákra berendezett egy magán nőnevelő intézetet.²⁾ A tanyákon pedig mindössze kéthárom helyen, a város által némileg segélyezett, s egyes tanyai gazdák által „kitartott“ tanító olyan mozgó iskola-félében szolgálta a népoktatás ügyét.³⁾

Az elemi iskolák a tanács kebeléből választott egy *igazgató* felügyelete alatt állottak. Egyébként az iskoláknak az időben „*nemzeti iskola*“ volt a neve.

A fiosztályok tanítóinak évi fizetése a lakás, s némely természetbeni illetményen kívül 200 frt, a nőtanítóké pedig 150 frt volt. E fizetéseket a tanács a választott polgársággal egyetértve 1846/7-ben emelte. Az előbbiekét 300 frt, utóbbiakét pedig 250 frtra, — noha a megszólást ki nem kerül-

¹⁾ „Pesti Hírlap“ 1841. év 86. sz. — „Jelenkor“ 1842. év 89. sz.

²⁾ 1847. évi tanácsi jkv. 5929. száma.

³⁾ A tanyai gazdáknak tanítóik díjazása iránt benyújtott kérelmét 1847. évi november 8-án 2954/5859. sz. határozatával a tanács elutasította.

hették a miatt, hogy az „iskolamester“ vagy „tanító“ név helyett „professor“ címet igényeltek.¹⁾ De ugyanazon alkalmal az egyházi kardalnokok 120 frt, s a városi hajdúk 80 frt évi fizetése is 200, illetőleg 100 frtra emeltetett fel.²⁾

Az 1846/7-ik évi költségeloirányzatban is a népoktatási személyi kiadások összesen csak 3506 frtban számítottak ki. S majdnem ugyanannyiba került a rabok évenkénti eltartása is.

Az 1840/1 ik évben az iskolába járók száma 1840, az 1841/2-ik évben 1500, 1843/4-ben 2475 s 1846/7-ben 2500-at tett. S már ekkor behatóan foglalkozott a hatóság mind az iskolák számának szaporítása, mind pedig az iskolaköteleseknek valamely kényszer módon leendő iskoláztatása kérdésével. Különösen ez utóbbi kérdést illetőleg már 1842-ik évben is folytak tanácskozmányok, s a tanköteles gyermekek — akkor *lanképes-nek* mondták — összeírása, még pedig az adóösszeírással kapcsolatban szóba is került. De éppen az időben tárgyalták egyúttal a „statisticai bureau“ felállításának kérdését is, a melylyel ezt összekapcsolva, a helyes nyomon megindult kérdés utjából kisodortatott. S így csak föltevésből állított fel azon tétel, hogy legalább is még egyszer annyi népiskola létesítendő, mint a mennyi már áll. S noha az elemi iskolák szaporításának szüksége oly kirívó volt, mégis az iparos és kereskedői körök kívánalmának kielégítésére már 1846-ban egy-két osztályú *reáliskolának* létesítése elhatároztatott, a melynek első osztálya már a következő évben meg is nyitottat.³⁾

¹⁾ „Budapesti Híradó“ 1846. év 412. sz. és 1847. év Óor. sz. A kor és felfogás illusztrálására egyébként megjegyzem, hogy nagy feltűnést és megütközést keltett az is, hogy egy szabó magát *tekintetes úr*-nak, s egy zsidónő meg *nagyságos asszony*-nak címzettetni „nem átalotta.“ (Lásd „Budapesti Híradó“ 1847. év 601. sz.)

²⁾ „Budapesti Híradó“ 1847. év 623. sz.

³⁾ „Jelenkor“ 1842. év 89. sz. — „Hírnök“ 1842. év 89. sz. — „Budapesti Híradó“ 1844. év 67. és tol. sz. U. a. 1846. év 374. sz., s 1847. év 623. sz. „Nemzeti Újság“ 1841. év, II. félév 100. sz.— „Pesti Hírlap“ 1841. évi 99. sz.

A népoktatás terén később bekövetkezett örvendetesb fejlődésre az alapok azonban már ekkor letettek. Ez alap-
 letétel pedig abból állt, hogy V-ik Ferdinand királynak 1842-ik
 évi december 22-én 16,917. sz. alatt kelt helytartó tanácsi
 rendeletére az országban öt, — és pedig Pesten, Miskolczon,
 Nagy-Kanizsán, Érsekújvárott és Szegeden — két tanfo-
 lyamra szervezett *királyi képezde* állíttatott fel.

A város által hön óhajtott intézet számára szükséges
 tantermekeket bérlet útján a város állította elő, s az intézet
 első osztálya 1844. évi oct. 2-ikán, illetőleg 13-án nagy
 ünnepélyességgel meg is nyíttatott 33 hallgató részvéte
 mellett; a kik jobbára előhaladtabb korúak, s részben már
 tanítókul alkalmazott, részben az az előbb létezett praepa-
 randiákat már végzett növendékek voltak. A városi nőtani-
 tók legtöbbje, sőt az akkor fennállott katonai növelde egyik
 oktatója is az intézet hallgatói között szerepelt. 1844. évi
 november hó 4-én az intézetet Lonovics püspök látogatására
 érdemesítette, s 1846-ban már 20 egyén nyert képesítő bizo-
 nyítványt.

Az 1846/7-ik tanévben, a midőn az intézetnek már 5
 zongorája, s egy orgonája is volt, a közalapítványi pénztár-
 ból pedig gazdasági műszerek s minták beszerzésére 480
 pfírtot nyert, — a növendékek száma 29-re rúgott; holott
 ugyanakkor az érsekújvárinak 5, a nagy-kanizsainak pedig
 csak 4 hallgatója volt. S hogy a képezde akkor a jó tan-
 erők daczára is nagyobb lendületnek nem örvendhetett, az
 egyrészt azon körülménynek tulajdonítandó, hogy a tanítói
 fizetések a vidéken akkor általában 40 vfrt készpénz, 10
 pozsonyi mérő kukoricza, 8 pozsonyi mérő búza, s két sze-
 kér szalma körül variáltak. De a képezdei szegényebb sorsú
 növendékek fenntartása is nagy küzdelmekkel járt, a mennyi-
 ben naponként házhoz járva, tanításukért havonként 20 pkról
 2 frtig terjedhető keresetre nyílt csak alkalmuk, s a hely-
 tartó tanács által létesített négy állami ösztöndíj olyforma

magán alapítványok által, a milyenek az érsekújvári képezdénél mihamarább keletkeztek — itt elő nem fordultak. Pedig az állás emelésére nézve nagy dolog volt az, hogy egy kegyelmes királyi leirat a tanítómestereket, éneklőket és egyházfiakat — valláskülömbőség nélkül a tisztesek (honorator) jogainak gyakorlatára feljogosította.¹⁾

A népiskolákon s képezdén túl a város által még 1719-ben és illetőleg 1792-ik évben alapított gymnasium és lyceum állt fenn, a melyben a kegyesrendiek tanítottak, s a mely intézet a délvidék egyik legrégibb és leghirvevesebb intézete volt. A lyceum, vagyis a feltanodába a délvidék összes idegen ajkú ifjúsága sereglett egybe, a kik itt nemcsak a magyar nyelvet sajátították el, de egyúttal a hazának is őszinte fiaivá lettek. Az állami intézmények különböző ágai-ban szolgáló, s a magyar állameszme iránt mindenkor hűséget tanúsító nem magyar nemzetiségű notabilitások ezen hazafias érzelmeiket a szegedi lyceum és a szegedi polgárság kizárólagos magyar légkörében szívták be. A közép- és feltanoda népességének kitüntetésére elég legyen azt felemlíteni, hogy 1840-ben a középtanodának 417, a feltanodának 259, — 1848-ban a középtanodának 448, s a feltanodának 222 tanulója volt.

A lyceumi növendékek, a kik már bölcsészeti hallgatók, philosophusok voltak, — a 7-ik s 8-ik osztály neve logica s physica volt, — már némi academiái szabadságot élveztek; „dominus“ volt czimük, szivarozva s pálczával sétálhattak („logicus est animal fumigatum et baculatum“). Az egyetemen a bölcsészeti karnál tudori szigorlatot tehettek, a mit az egyetemre került jelesebb növendékek nem is igen mulasztottak el. Akkor a lyceum két évfolyama a tudorságra már képesítette az ifjakat. Igaz ugyan, hogy a tudomány követelményei, de álláspontja is a maihoz képest vajmi alatt álló,

¹⁾ „Budapesti Híradó“ 1844. évi 67. és 101. sz., — 1845. évi 133. és 277. sz., — 1846. évi 412. sz., — 1847. évi 601. és 623. sz.

vajmi csekély volt. De másrésről az is igaz, hogy a növénydekora, világnézete a mainál haladottabb volt, s a phjlosophiai tanfolyamon az életben hasznos oly soknemű ismeretek tanítottak, — p. o. földmérés, száraz és vízépitészet, gazdaságtan, stb., — hogy valóban nem csodálkozhatunk azon, hogy e sajátos idők mindenhez értő *táblabitói* gondolkodási és értelmi színvonalát a későbbi idők epigonjai csak sokára és jóval hosszabb tanulmány és fáradozás után érték el.

Nevezetesekek voltak a philosophus-ok „defendál“-ásai; a melyek majdnem valódi ünnepek voltak. S a mint a képezdei vizsgákra Csanád-egyházmegye előkelő papsága a közel s távol vidékről nagy számmal egybeseregelve, az ügy iránt legnagyobb érdeklődést tanúsítva, a képezdei vizsgák napjait egész ünnepélylyé tevék; — éppen úgy a legnagyobb ünnepélylyel történtek a defendálások is, a melyeken az egész tanács és a város összes értelmisége megjelenni szokott.

Defendálás évenként kétszer, a tanév közepén s végén szokott volt tartatni. S ez abból állt, hogy a legjobb tanulók egyik vagy másik tantárgy tananyagából 40—60, vagy ennél is több controvers vita-tételt állítottak egybe, s azokat egy kis füzetkében kinyomatták. A kitűnők közül is csak néhányan a tételek valamennyiének, — *ex universo* — a többi pedig azok bizonyos csoportjának vitatása és védelmezésére vállalkozott.

Ennek lefolyása pedig abból állott, hogy a város tudós férfait az illető philosophus urak felkeresték, megkérték, hogy defendálásukra megjelenve, tételeik egy vagy másika fölött „difficultás“-alkat nyilvánítsák, a melyeket azután a defendálónak kellett eloszlatni. E difficultások tételére Sperlagh, Sobay orvosok, a senator urak némelyike, vagy pedig maguk a tanár urak szoktak volt vállalkozni. A defendálás a cathedráról díszes ünnepies közönség előtt történt. Maga a defendáló ifjú dísz magyarban kardosán védte tételeinek alapos-

ságát a támadások ellenében; a mi ha sikerült, az ellenvető kijelentette, hogy meg van győződve a tétel alaposságáról. Ez intézmény is nem kevésbé hatott közre arra, hogy a kornak a nemesebb értelemben oly sok kiváló táblabírái lettek.¹⁾

De meg kell itt említenem a bölcsészeti-hallgatókról még a következőt. 1840-ben *magyar olvasó és gyakorló társaságot* alkottak, mely Horváth Cyrill tanár elnöklete s felügyelete alatt működött. A társaság tagjai kedden és csütörtökön tartották üléseiket. Az utóbbiak a *gyakorló* ülések voltak, a mikor is az elnök az irány- és költészettanból tartott a tagoknak előadást. Az előbbi napon pedig a *működő* ülések tartattak, a melyen a jelíges levél kíséretében benyújtott eredeti munkálatok bírálata terjesztetett elő, mely ha a műre nézve kedvező eredményű volt, s ha a bírálat az elnök nézetével is találkozott, az esetben a szerző a következő működő ülésen munkálatát elszavalta. Sőt 1844-ben a sikerültebb munkálatok a „*Kis Világ*”¹⁾ című hetenként két két írott ívén megjelenő, s az előkelőbb családoknak kéziratban megküldetni szokott lapban közöltettek.

A magyar iskola már alakulása első évében 300 magyar, latin és német szépirodalmi művekből álló könyvtárt gyűjtött egybe, s a könyvtár 1844-ben már 700 kötetre szaporodott. A társulat tagjai egyúttal jelentékeny adománynyal járultak a felsővárosi sírkertben a kegyesrendi tanári kar által emelt azon díszes emlékoszlop felállításához, mely a magyar irodalom egyik úttörője, Szeged nagy fia,

¹⁾ Az 1838/39-iki tanévben a defendálást magyarul kívánták tartani, de a főigazgató a tanári kart ettől eltiltotta. A tanárok e miatt a megyéhez folyamodtak, s ez a helytartó tanácsához pártoló felterjesztést intézett, a honnan a kérelem visszautasítva oly megjegyzéssel küldetett le, hogy a „*magyar defensto nem egyezik meg a tanítói rendszerrel*,“ — Csongrádmegye ez esetet a magyar nyelv körül felmerült sérelmi pontok közé sorolta és a serelem az 1040-ik évi országgyűlésen tárgyalatott is. (Lásd Konkoli 3. hege Pál. 1840-ik évi „Országgyűlés.“ Pest, 1847. I. k. 103. lap.)

a *törhetlen a magyar* Dugonics András hamvainak helyét jelöli.¹⁾

S az ifjúság által is nagyban felkarolt magyar hazafias irányzat a társadalomra kifelé is jelentékeny hatással volt. S ezen irányzat máris oly erős lett, hogy a szerb hitközség is már két élesen szemben álló pártra szakadt; a melyek körül az egyik az akkor küszöbön állott papválasztás alkalmából feltétlen szükségesnek találta, hogy az újon választandó pap a magyar nyelvnek tökéletes birtokában legyen.) És sajnos, legalább a későbbi idők következményeit tekintve mindenesetre sajnos, hogy e párt óhaja diadalra nem emelkedhetett.

S ezzel korszakunk ismertetését be is fejeztem, s csak még némely közesemény rövid előadásába bocsájtkozom. A városnak igazán nagy napja volt az, ha a megyés püspök meglátogatta. Abban a korban a kitelhető legkitűnőbb fogadtatásban és hódoló tiszteletnyilvánításban részesült az egyházmegye feje, a ki pedig sűrűn látogatott el Szegedre, a melynek népét szerette, s hatóságával is benső és bizodalmas viszonyban állott.

így például 1841-ik évi nov. 22-én, mint a nagyvárad tankerület főigazgatója, Lonovics püspök a szegedi összes tanintézetek látogatására ideérkezett, s 25-én távozott. S ezen iskolai látogatás alkalmával rendelte el azt, hogy a közép- és feltanodai ifjúságnak vásár- és ünnepnapokon tartatni szokott szent beszédek jövőre magyar nyelven tartassanak, valamint a hittudomány is magyarul taníttassék.

1842-ik évi május 25-én Torontálmegye diszküldöttségének, valamint a városi polgárőrségnek díszkíséretében a bérmlás kiosztására érkezett ide, a mit négy napon át hét-ezer léleknek adott fel. S még május 30-án a felség név-

¹⁾ „Hírnök“ 1841. év 36. sz., — 1844. év 42—43. sz. — „Pesti Hírlap“ 1841. év 35. sz. — „Budapesti Híradó“ 1846. év 3-4. sz.

²⁾ „Hírnök“ 1844. év 64. sz.

ünnepe alkalmából a fényes istenitiszteleten is pontificalva aznap eltávozott. 1844-ik évi december hó 3-án ismét az iskolák, különösen pedig az akkoriban megnyílt királyi képezde látogatására jött ide.¹⁾

Nem is igen volt ezen időben a püspöklátogatás, s a felség névünnepén túl — melyet Szeged polgárai minden év május 30-án valóban polgárias kegyelettel ültek meg ²⁾ — más egyéb közünnepély; ha csak József nádornak 1846-ban, nádorsága félszázados évfordulója alkalmából az egész országban nemzeti közöröm által megszentelt ünnepélyt is ide nem vesszük, mely Szegeden november 12-én, ágyúzás közt tartott ünnepélyes istenitiszteleten túl több lakoma és tánczvigalom közt folyt le,³⁾ a melyben fő mozgató volt a „polgárórség“, a város polgárainak egyenruhás csapattja.

A városnak az 1847-ik évi követválasztás alkalmából összeírt polgárainak száma összesen 1483 volt, és pedig a belvárosban 590, felsővároson 369, rókuson 260, alsóvároson 264. Ezek között voltak a régi polgárok is, a kik polgárjogaikat még a negyvenes évek előtt szerezték.

Ettől fogva az új polgárok, az egyenruhás polgárok, vagy máskép a polgárórsereg ujonan életbe léptetett intézménye tűnt fel, s ily újabb egyenruhás polgár a fentebbi számba betudva mintegy 400 gyalog és 150 lovas volt.

A polgárórség ezredese Wöber György főbíró, alezredese Kogla. János, őrnagya Krebsz Mihály, kapitányai pedig Bába Antal, Ditzgen József, Schmidt Ferdinand, Jóó József voltak. Hadbíró kapitányi ranggal Dáni Ferencz volt.

A polgárságba való felvétel, s illetőleg a polgári jog elnyerése, nem polgárszüléktől származottaknak 50 frt, vidéki polgárszüléktől származottaknak 12 frt, helybelieknek

¹⁾ „Nemzeti Újság“ 1841. év, II. félév 100. sz. — 1842. év, I. félév 50. sz. — „Pesti Hírlap“ 1841. év 99. sz. — „Budapesti Híradó“ 1844. év lótt. sz.

²⁾ „Nemzeti Újság“ 1847. év 500. sz.

³⁾ „Nemzeti Újság“ 1846. év 397. sz.

pedig 6 frt, s ezen túl még a tűzi tárra fizetendő 2 frt díj fizetése mellett nyílt meg. S ezen felül ha az illető testi fogatkozás miatt a fegyverviselés vagy gyakorlatokban való részvételre nem volt képes, a különben is igen költséges egyenruházat elengedése címén 10 frt váltságdíjat tartozott fizetni. De az egyenruha készítését csak a legkritkább esetben engedték el. A tanács vizsgálta meg a folyamodók körülményeit; s ha az illető feddhetlen életű, tisztességes származású volt, a tanács által a polgárok közé a polgár-eskü letétele után felvétetett.

A polgárok jelentékeny előjogokat élveztek, még a város határterületén túl is kiváló, a nemességgel majdnem egyforma szabadalmak s mentességnek örvendtek. Ezen felül itthon társadalmilag a város lakói közül meg éppen kiváltak. E jelentékeny jogok élvezete serkentette az illetőket nevezetes áldozatok hozatala mellett is annak elérésére, mert néha a polgárosodás bizon nehezen ment. A jogokon kívül azonban sokakra nézve az egyenruhával való hivalkodás volt a polgárságba való lépésnél az indok. S tagadhatlan, hogy a polgárőrsereg némely része az ünnepélyes megjelenések s kivonulások, úgy a hadseregbeli csapatok dísztüzeléseivel való versenygésben nagy örömét találta.

Így például el nem mulasztották, hogy a „pesti magyar polgári őrhad“-nak 1844. évi augusztus 14-én tartott zászlószentelési ünnepére egy nagyobb csapatban felutazzanak, s kivonuljanak.¹⁾ István nádor 1847-ik évi körútja alkalmából pedig, a midőn Szabadkán átutazott, ott a küldöttségek között a szegedi polgárőrség 197 taggal tiszteltgett. A polgárőrségnek 1848-ik és a következő évben a felsővárosi makkos erdőben tartott nyári tánczvigalmi ünnepélyei nagy népszerűségnek örvendtek.

Kiemelem még azt, hogy 1842-ik év nyarán Maróthy István 18 évi távollét után Ázsiából, nevezetesen Persiából

¹⁾ „Jelenkor“ 1844. év 66. sz.

— hol mint a sach udvari orvosa különös kegynek örvendett; 1845-ben pedig ugyancsak hosszas távoliet után Punek János iparos Amerikából szülővárosukba visszatértek. A polgárok e világlátott egyénektől kelet tündériessége, s a tengerentúli világ csodás nagyszerűségeiről úgyszólván napontként megkapó vonásokban festett ismertetést nyertek; de a példa követése, a világlátás vágya senkiben sem ébredt fel.¹⁾

S ezzel, úgy hiszem, a negyvenes évek képét elég részletesen festettem.

¹⁾ „Nemzeti Újság“ 1842. év, II, félév 61, sz. — „Világ“ 1842. év 64. sz. — „Budapesti Híradó“ 1846. év 412 sz. — Maróthy István régi szegedi családból 1799. évi május 29-én Szegeden született. Meghalt 1845. évi július 20-án. Sírhelyét az alsóvárost temetőben szerény emlékkő hirdeti. Orvosnak készült, s Pesten az orvosi tanfolyamot az egyetemen végig hallgatta, de az oklevelet megszereznie nem sikerült. Bizonyítványával keletre indult, s Konstantinápolyban letelepedvén, a míg egyrészt igen kedvelt és keresett orvos lett, úgy másrészt ugyanott a főiskolánál az orvosi tudománynak török nyelven való előadására alkalmaztatott. Ezen minőségben 7 évet eltöltve Görögországba, onnan pedig mihamarább Persiába utazott. Nagy kegyben állt a sachnál, ki a honvágytól meglepett magyart visszatartóztatni már sehogy sem bírta. Vámbéry ázsiai utazásában Persepolis romjain egy fekete márványlapon hírneves turisták névsorában az egyetlen magyar utazó nevét az 1839. évszám kíséretében „Marrothi István“ nevében találta fel. (Lásd Vámbéry A. „Vándorlásaim és élményeim Persiában.“ Pest. 1867. 267. 1.)

1848.

I.

Követjelentés az országgyűlés martius 14—15-iki eseményeiről. Martius 17-ikc. 18-án népgyűlés. A békés átalakulás ünnepe mart. 19-én. Népgyűlés mart. 22., 26., 31-én, apr. 4., 12., s 24-én. Állandó választmány. Ideiglenes nemzetőrség. Utcák s terek új elnevezése. Névmagyarosítások. Az utolsó polgárok. Tisztujítás. Az új hatóság s a szervezkedés a május 25-iki közgyűlésen.

Rengy és Wöber az 1847/8-ik évi pozsonyi országgyűlésre felküldött követek sűrű levelezést folytattak küldöikkel. Az országgyűlési tárgyalások menetét és más közesemények közlését tartalmazták a levelek, melyek rendszert „a követutasításokat kimunkáló választmányának adattak ki, — ennek elnöke Lengyel Pál polgármester volt, — vagy ritkán, fontosabb esetekben, *elegyes* ülésre terjesztettek.

A mint az 1848-ik évi februári párisi eseményekről, Lajos Fülöp király trónjának a forradalom harmadnapján történt összeomlásáról, a *szabadság*, *egyenlőség* és *testvériség* elveinek újabb diadala, s a köztársaság kikiáltásáról a lapokból a polgárság tudomást merített; s a mint arról is értesült, hogy a februári forradalom szele Németországot is már mozgalomba hozta, sőt az már egész Bécsig elhatott: a lakosságot egy szokatlan általános izgalom lepte meg. Ösztönszerűleg mindenki valamely nagy, rendkívüli esemény

küszöbön léteit sejté s mintegy érezte. Az izgalom kihatott a lakosság legalsóbb rétegeibe is, a hol az események híre igen természetesen egészen eltorzított alakban keringett.

Ez izgalmas és bizonytalan hangulatban érkezett meg martius hó 17-én — pénteken — délután 5 órakor a pesti hajó. Némelyeknek ekkor már a pesti martius hó 15-iki eseményekről némi értesüléseik voltak. A hír rögtön elterjedt, s mindenki arról beszélt, hogy Pesten „kiütött a szabadság“ — vagy „ribillio“, mint a mi a köznép homályosb fogalmainál fogva egy és ugyanazon dolognak tetszett. A különös és nyugtalanító hírek mindenkit az érkező gőzhajó elé tereltek, melynek kikötőjét a minden rangú és rendű várakozók teljesen ellepték. A „Pannónia“ nemzeti lobogóval díszített gőzhajón érkezett utasok a pesti eseményekről beszéltek, azokról mint szem- és fültanuk tevén bizonytságot, hoztak néhány példány „Mit kíván a magyar nemzet“ czimű nyomtatványt is, mely a pesti 12 pontot, s Petőfi „Talpra magyar“ költeményét tartalmazta.

A sokaság közt egyszerre szájról-szájra járt, hogy „valamely veszélyes következményű *sürgöny*“¹⁾ érkezett volna. A hatóság tagjait e felől gyanakvólag faggatják, de azok közül senki sem tudott a felől semmit, s megnyugtató választ ki sem adhatott, mert a helyettes főbíró, — a kihez állítólag a sürgöny érkezett volna, — éppen hon sem volt.

A gyanú s nyugtalanság erre még inkább növekedett; s Tary Pál főkapitány ennél fogva Petrovits és Kotolyár tanácsbelieket maga mellé véve, a helyettes főbíró lakásán a sürgönyt átvette, majd a sokaság előtt telbontotta, s kiűnt: hogy az a követeknek az országgyűlés martius 14. s 15-iki üléseiről szóló jelentése. A terjedelmes levél a népnek azonnal felölvastatott.

¹⁾ Sürgönynek nevezték akkor a külön lovas posta útján — staféta — küldött leveleket.

A levél bevezetésében hangsúlyozva volt, hogy „hazánk újjászületésének órája megkondult, a magyar hazája 300 éves küzdés és szenvedés után egy nagy és dicsőbb jövődönk nézhet elébe, a régi átok szűnni kezd“, — továbbá: „a bécsi absolutisticus irányú kormány megbukott, herczeg Metternich, ezen átkos rendszernek személyesítője — többé, Istennek hála! nem minis tér.“ Azután az országgyűlés martius 14. s 15-iki határozatai érdekes alakban közöltéinek. Nevezetesen: hogy a sajtó- s lelkiismereti szabadság, az évenkénti országgyűlés, Erdély visszacsatolása, az esküdszékek, felelős ministerium, stb. tárgyában a karok és rendek — szükség esetén a főrendek elkerülésével — a Felséghez feliratot intéztek, s azt küldöttség — melynek tagjául Rengy is megválasztatott — viszi Becsbe, lovábbá a közteherviselés elfogadtatott, az urbériség megszüntetett, s választmány küldetett a honvédelmi s a népképviselői rendszer kimunkálására.¹⁾

A nép kitörő örömmel s zajos tetszéssel fogadta e levélben foglalt híreket, s kisebb tömegekben zaj és szabadság kiáltásokkal vonult át az utcákon. A közöröm ezen első nyilvánulása alkalmával azonban ellenérzelmek s ellenszavak is nyilvánultak. Többen sajnálkoztak „jogaik elvesztése“ miatt, — mások duzzogtak, hogy a paraszt velük egyenlő lett; — és igen sokan a sajtószabadság s az egyenlőségben, stb. rejő vívmány értékét felfogni nem voltak képesek, előttük csak a szabadság bírt értékkel, a mely alatt a szabadosság ingerlő eszméje rejtett.

Még aznap este az iskola-utczai „fekete kutyához“ című, a polgárság s a hatósági tagok által látogatott igen élénk vendéglőben a helyettes főbíró, s több tanácsbeli azon tervnek nyerték meg, hogy e követjelentés másnapra tartandó *népgyűlés elé terjesztessék*. Külömböző csoportok

¹⁾ Ez igen érdekes levél a tanácsi jegyzőkönyvbe történt bevezetés szerint egész terjedelmében közölve van az „Okmánytár“ 1. sz. alatt.

meneteket tartottak az utcákon zászlók vitele és zeneszó mellett. Mindén csoportnak akadt szónoka is. Egy ily csoport „lelke vágyainak szabadabb tért engedve” — „Horváth Czirill lyceumi igazgató s királyi könyvvizsgáló ablakai alatt a gondolatölő censurának örök requiemet, a sajtószabadságnak pedig, valamint Kremminger prépost ablakai alatt a lelkiismeret- és vallásszabadságnak riadozó éljenekeket hangoztatott.” Egy másik csoport a széképileti „száláiban tartott színelőadásra vonult be, hol Dáni Ferencz a csoport vezetője s szónoka lelkes szavakban hirdette ki a szabadság, egyenlőség és testvériség győzelmeit. Késő éjjelig tartott ezen mozgalom, s a vendéglők s más közhelyekben összegyűlt polgárok a lelkes szónoklatok és hazafias felköszöntések hallásából alig fogytak ki.

Másnapon (martius 18-án) már nyugodtabb, de annál ünnepiesb érzelmek uralkodtak. A tanács előtt Bérczy Antal, Dáni Ferencz, Zsóter Andor és Szubó I'éter-ből álló küldöttség jelent meg, s a széképilet tornyán a nemzeti lobogó kitűzését, s a népgyűlés megtartását kérték. A tanács a kérelmet azonnal teljesítette, a jegyzőkönyv szerint azon indokból, hogy a közönség megnyugtatósa, a rend, személy- és vagyonbátorság iránt intézkedések tétessenek.

Hetivásár napja volt éppen, s így a nagy piacon pár perez alatt mintegy 4000-nyi jelenlevő gyűlt egybe. Felolvasták a követek jelentését, mit a hallgatóság ujongva fogadott, Bérczy Antal pedig a pesti 12 pontot olvasta fel, s ezt is helyesléssel fogadták. A censura azonnal való megszüntetését s a nyomdára nézve a sajtószabadságot proklamálták. A nemzeti őrsereg szervezését, s az ország békés átalakulásának a következő napon való ünneplését, s a város kivilágítását elhatározták. Kimondták, hogy a tanács-, a választott községi- s elegyes ülések nyilvánosak; a követjelenések s az országos érdekű ügyek jövőre mindenkor népgyűlések elé terjesztendőek, Kossuth Lajosnak pedig haza-

fiúi érdemeiért *hálás elismerés* nyilvánított, s arról üdvözlő iratban tudósíttatni rendeltetett. A pesti „közcsendi választmány“ mintájára a mozgalom békés irányú vezetésére, a közbátorság fenntartására, a határozatok végrehajtására Tary Pál elnöklete alatt 24 tagú „*állandó bizottmány*“¹⁾ választott, (köztük egy zsidó is, ki azonban az állásról legott lemondott²⁾) s az ülés jegyzőkönyve a követekkel közölte rendeltetett. A népgyűlésen sok hazafias szónoklat tartott. A szónokok közt pedig több olyan is volt, ki előbb a szabadelvű törekvéseknek mintegy kicsinylője volt. De ez jó alkalmul kínálkozott a népszerűség hajójába való bejutásra, azért különösen a hatósági tagok közül igyekeztek többen nyilatkozataik által maguk iránt kedvező hajlamokat felidézni.

Az állandó bizottmány még aznap ülést is tartott, és a sajtó útján előfordulható visszaélések elbírálására kebeléből Kotolyár Miklós elnöklete alatt Bérczy Antal, Molnár Pál, Réh János, Rónay Mihály, Somogyi Antal és Vadász Manó tagokból álló albizottmányt küldött ki. — Azután a népgyűlési határozatokat „Hazafiak!“ czimzés alatt a nagy közönséggel falragaszok útján tudatta, a melyben a lakosság a „létező polgári őrsergnek szaporítása tekintetéből az abban való beiratkozásra, a következő napon minden egyházban tartandó istenitiszteleten való megjelenésre, a város kivilágítása s a rend fenntartására szólíttatott fel.²⁾

Martius 19-én vasárnapon a haza békés átalakulásának ünnepe minden templomban meg is tartatott, ünnepelt a

¹⁾ E lemondás indoka a-zsidók ellen ekkor lábra kapott ellenszenv volt. Ezen ellenszenv nyilvános kifejezésre talált akkor, a midőn a zsidók mart. 19-én hálaadó istenitiszteletüket sátor alatt a piacon tartották. Másnap a nép ott a járdaköveket felszaggatta, mivel a helyet „Mózes követői lábaikkal megfertőzték.“ — A zsidók iránti kedvezőtlen hangulat az új hatóság működésének megkezdésével legott megszűnt, a mire nagy befolyással volt a Deutsch Gáspár és Izrael-féle csődügyben követett gyors és erélyes eljárás. A zsidók elleni ezen kedvezőtlen hangulat egyik főmozgatója Wagner György mészáros volt.

²⁾ A szabadsajtó ezen első szegedi kiadványa az „Okmánytár“-ban 2. sz. a. közöltetik.

város minden lakója, s az arcok a rendkívüli örömet tükrözték mindenütt. Az épületeken nemzeti lobogók tűzettek ki, s azok a későbbi napokban is mindegyre szaporodtak. Egész nap hullámozott a sokaság az utczákon, s a nagy piacon a Grün-féle nyomda emeleti erkélyéről a szabadsajtó második termékét, az ünnepre készített következő alkalmi költeményt szórtak szét több száz példányban.

Martius 19-én 1848.

Itt az óra, melyre vágya
 Annyi szil;
 Zsarnok kormány sohsem örök
 Életű.
 Szabadság az, melly örökké
 Él s virul,
 S menydörögve hangzik a nép
 Ajkíru).
Testvériség; egyenlőség.
 Szabadság;
 Nélkületek mi az élet:
 Szolgaiig.
 Éljen dicső királyunk a
 Népatya,
 Ki mindazt, mit rég kívántunk
 Megadta.
 Nagy legyen ma kedvünk, mert e
 Vigalom,
 Háromszor száz évi búért!
 Jutalom.
 És mivel ma ünnepély van,
 Nagyszerű,
 S a borúra megjött egyszer
 A derű:
 Feledjük el azt, mi történt
 Régiben,
 S tartson kiki olajágot
 Kéziben.
 Martaléka pártdühöknek
 Már valánk;
 Egyetértés! boldogítsad
 Szent hazánk.
 Éljen a nép s pártfogói
 Végzetén;
 Hölgyeink e szép hazában
 S Szegeden.

E versezet minden gyarlósága dacára nagy hatással volt a népre, mindenki ismételte annak egyes részleteit, s boldog volt, ki annak egy példányával dicsekedhetett.

Este az egész város ki volt világítva, minden ablakban az öröm fénye gyűlt ki, több helyen a „szabadság eszméit helyes kifejezésekben“ lehetett olvasni. Másutt ismét az ablakokba arczképeket függesztettek ki, s a széképület „ablakaiban a pesti 12 pont egyenkint tündér fényben ragyogott.“ A késő éj vetett véget az utczai néphullámnak; a vendéglők s közhelyek pedig hajnalig tömve voltak az öröm ittas vigadóktól.

Másnap martius 20-án este megérkezett István főherceg s nádornak királyi teljhatalommal való felruházásának, s Batthyány Lajos magyar miniszterelnökül történt kinevezetésének hire. A lakosság szokott foglalkozását elhagyva a közhelyeken csoportosulva volt, a midőn a hír elterjedt, mely leirhatlan örömet szült. Azonnal fáklyás-menet rendezését hangoztatták. A széképületben a műkedvelő társulat a kisdédóvó javára Szigligeti „Egy szekrény rejtelsei“ czimű darabját fejezte éppen be, midőn a fáklyásmenet a széképület elé ért, hol egy emelvényen Osztróvszky, kezében nemzeti lobogót tartva — melyen a miniszterelnök koszoruzott arczképe volt — elragadó szónoklatot tartott, a kormány s az országgyűlés iránti bizalomra híván fel a lakosságot. Az alkalmi költőnek ezalatt ismét a következő versezetét szórták szét, mely a hangulat s örömnök valóban találó megörökítője.

Martius 20-án 1848.

Minthogy nem visz a szobámba

Alagút, alagút:

Házi gazda! be ne zárasd, be ne zárasd

A kaput, a kaput.

Elmegyek még én mulatni

S bort iszom,

S azt, mi olly rég szívemen volt

Kimondom, kimondom.

Nem szeretem, ha a torok
 Olly poros, olly poros;
 Inkább legyen holnap reggel
 Mámoros, mámoros.
 Ha az erő a költőben
 Parányi, parányi:
 Megnöveszti az a fehér
 Villányi, villányi.
 Mostan minden óra és perez
 Viselői, viselős;
 Elsősülött: ministerség
 Felelős, felelős.
 Éljen Batthyány és Kossuth
 S a többi, s a többi;
 Ki mást kíván, azt a légy is
 Megköpi, megköpi,
 És én költő mit csináljak
 Mit tegyek?
 Nyíljatok meg, nyíljatok meg
 Szent egek!
 Még ma s holnap folytonosan
 Dalolok,
 S holnapután örömemben
 Meghalok.

A fáklyás-menet azután a polgárőrség zenekarával bejárta a főbb utcákat, s a közhelyek újból lakomázó polgárokkal teltek meg, a mi különben ez időtől fogva úgyszólván mindennapi dolog lett; s mondhatni, hogy a lakosság otthonát, s szorgalommmal űzött mindennapi szokott foglalkozását legnagyobb részben elhagyta. S gyakori eset volt arra is, hogy a mesterlegények elhagyták műhelyeiket, nem igen dolgoztak, mondván: „szabadság van.”

Az ideiglenes nemzetőrségbe való iratkozás, ennek szervezése és más ily ügyekkel töltötték el idejüket. A tanuló ifjúság is szakítani látszott a műzsákkal, s martius végéig a képezdei és bölcsészethallgató ifjak közül 170-en iratkoztak be az ideiglenes nemzetőrség tagjai közé.

Az állandó választmány naponta délutánonként tartott üléseket, s az eseményekről és határozatairól a közönséget hirdetmények útján értesítette. Elrendelte, hogy mindenki

tartozik kalapján nemzeti színű csokrot viselni, s martius 22-ére már új népgyűlést hirdetett. Ezen, a helytartó tanácsnak martius 16-án 12,952. sz. alatt kelt, az előzetes sajtóbírálatot eltörlő rendelete végtelen öröm közt hirdettetett ki. A pesti rendfenntartó bizottmányhoz pedig testvéries üdvözlő levél intézését határozta el, — a melyben kijelentetett, hogy elveiket osztják és Táncsics Mihály political fogolynak a börtönből való kiszabadítása fölött hazafiui örömeiket nyilvánítják. A népgyűlés továbbá a Felséghez hűségi érzelmei nyilvánítása mellett egyúttal a miniszerelnök kinevezéséért köszönő, — a nádor, a miniszerelnök, a főrendi s követi táblákhoz pedig bizalmi és hálaíratok küldését rendelte el.

Martius 26-án vasárnap ismét népgyűlés volt, a melyen a törvényjavaslatok egész serege — melyeket a követek közöltek — tárgyalatott, közöttük a városok rendezéséről szóló is, a melynek szerkezete Rengey és Szentkirálytól származott. A sajtóról szóló törvényjavaslat nagy visszataszítást szült. Azt megégetni akarták, de az ez iránt kelt indítvány mégis mellőztetett a miniszerelnök iránti tiszteletnél fogva azon reményben, hogy az módosítatni fog. Az ülés végén a tanács *felszóliftat olt*, hogy intézzen a Felséghez kérelmet az iránt, hogy Tóth Mihály ügyvéd a nyelvkötés alól felmentessék: — a mely felhívásnak a tanács következő napi ülésében megfelelni nem is késett.

Még martius 31. és april hó 4-én tartattak népgyűlések. Az előbbi alkalommal a szervezendő nemzetőrség számára 2000 darab puska, 200 karabin, 200 kard s 400 pisztolynak a kormánytól való kérése; az utóbbi alkalommal pedig az újabb követjelentések és törvények kihirdetés-e mellett Wesselényi Miklós, Deák Ferencz és Klauzál Gáborhoz üdvözlő iratok küldése határozatott. Ez utóbbi alkalommal már az ingerült elégedetlenség hangjai is hangzottak. A pénz- és hadügyiniszterek kinevezésének késedelve, Zimony és Karloviczban a szerb lobogók kitűzése, s az előbbi helyen

a magyar lobogóval ellátott gőzhajó kikötésének meggátolása, a szegedi vár sarkáról eltávolított, de újból visszahe-lyezett kétfejű sas „*fölrepülése*“, a munkaszünetelések, üzlet-pangás, a kávéházak és mulató helyek zsúfoltsága miatt tétettek panaszok. S csakugyan ez utóbbi helyek folyton tömve voltak. A lakosság mindennap egybegyült azokban híreket hallani, mert ott egy felolvasó folytonos nyilvános hirlapolvasást tartott.

Ezentúl már csak az ápril 12. és 24-iki népgyűlések nyomaira akadunk, a melyeken egyes törvények *kihirdetése* volt a tárgy.)

A népgyűlés, s az állandó választmány lassanként egész fórum, hatóságga nőtte ki magát. Tekintélye s jogköre mind inkább emelkedett s gyarapodott. A tanács a legfontosb ügyekben az állandó választmány meghallgatása nélkül nem is intézkedett, s akaratát s befolyását csaknem teljesen ve-szítve, látszólag az állandó választmány végrehajtó közegévé lett. Nem is csoda, a hangosan nyilvánuló közvélemény eléggé tájékoztatta népszerűtlenségéről, s napról-napra jobban ve-szítve bizalmát a jövő iránt, teljesen az állandó választmány kalauzolása szerint cselekedett, s ülést is már csak ritkábban tartott. — Utolsó összejövetele a május 14-én tartott tiszt-ujítás előtt május 8-án volt.

Annál cselekvőbb lett az állandó választmány, mely sokszor az országgyűlés által még le sem tárgyalt törvény-javaslatok alapján azok végrehajtása irányában intézkedett, így volt ez különösen a nemzetörségre nézve, a melynek nagy keretben való felállítása s szervezésére vonatkozólag tett némely intézkedéséről, mint például a beiratkozások, fegyverzet beszerzése iránti lépésekről már megemlékeztünk.

¹⁾ 1848. év mart. 18—iki tanácsi jegyzőkönyv. — Népgyűlési iratok. — „Budapesti Híradó“ 1848. év 798. és 806. sz. — A népgyűlések jegyzőkönyvei, valamint az állandó választmány iratai elhányódtak vagy megsemmisültek. Néhány töredék maradt csak fenn a városi levéltárban; adataink innen, úgy a tanácsi határozatokban elszórtan előforduló vonatkozásokból vannak egybeállítva.

Igaz ugyan, hogy éppen ez ügyben való intézkedésre az ösztön felsőbb helyről volt adva. A miniszerelnök ugyanis ápril 21-én 15. sz. körlevelében a pozsonyi zsidóüldözések indokából a polgári béke, a vagyon oltalma, s a rend biztosítására ott, hol az iránt nagyobb ellenszenv nem mutatkozik, a nemzetőrség felállítását ajánlotta a törvényhatóságoknak addig is, míg e végre a törvény alapján a rendeletek kibocsáttatni fognak. S az ápril 24-iki népgyűlésből az ideiglenes nemzetőrség szervezésére küldöttség nevezetett ki, a midőn egyúttal az ideiglenes nemzetőrség tisztikara is megválasztott, s ezredes lett: Korda János; alezredes: Östróvszky József; őrnagy: Bába Antal. A többi tisztek pedig többnyire az egyenruhás polgárság tiszteinek sorából választattak meg. Ez ideiglenes nemzetőrség május vége felé azonban feloszlattatott.

Az állandó választmány a mozgalmas napok és nagy hazafiak emlékért több utcának új elnevezésében örököltette meg. így az akkor „nagy piac”-nak nevezett mai „Széchenyi-tér”-t „szabadság-tér-nek” nevezte el. Az iskola-utca Kossuth, a szegfű-utca Szemere, a pacsirta-utca Deák nevről lett elnevezve. A kápolna-tér Batthyány tér, a kápolna-utca Wesselényi-sor nevet nyert. — Volt ezenfelül Eötvös-, Szentkirályi- és Széchenyi-utca, s a Szent-György-utca is ekkor nyerte a Dugonics-utca nevet.)

A hazafiságnak ily külsőségekben való nyilvánulása kihatott az egyesekre is. 1845. óta felsőbb engedéllyel a névmagyarosításnak több esete fordult elő. Ekkor lett Szilbérből Bérczy, Aignerből Rengey, Jégerből Vadász, stb. S most az idegen hangzású nevek egyre-másra kezdtek magyarosodni, s különösen a közpolgároknál. Az új nevek sokszor elég esetlenek, de azért akkor mégis tetszetősek voltak. A legtöbb új név felsőbb hatósági engedély nélkül vétetett fel,

*) 1848-ik évi újonczösszerási lajstromok, s „Szegedi Hírlap” 1849. év 10. sz.

s azért, de meg a rendkívül változott viszonyoknál fogva a következő év végén az illetők letett régi neveiket újra felvenni kénytelenítették.

Sajátságosnak tűnik azonban fel, hogy a már életbe léptetett új törvények, a hön üdvözölt egyenlőség! elvek daczára is, a polgárjog elnyeréséért folyamodók száma oly jelentékeny volt, hogy ily érdeklődést az iránt a korábbi időkből sem igen tapasztalhatunk. Ennek oka abban rejlett, hogy a törvény a választói jog qualificatiójánál fenntartotta a nemesek s polgároknak azon előjogát, hogy választói jogot e minőségüknél fogva is gyakorolhatnak. S így sokan annál fogva, hogy az ekként legkönnyebben megszerezhető választói census, s illetőleg jogosultsággal élhessenek, a 6 vagy 12 pfrtért szerezhető polgárjog s polgárlevél megadásáért folyamodtak. April hó 17-én a következők esküdtek föl polgároknak: Lengyel Pál, Balog Ede, Mózes Pál, Kukli Ferencz, Szilber Lajos és Makra Antal. Őket tekinthetjük tehát az utolsó „^{n/}o>“-oknak, A következő ülésen — 27-én — több folyamodó kérése azon végzéssel utasított már vissza, hogy az april hó 24-én tartott népgyűlésen kihirdetett, s a szabad királyi városokról szóló törvény 23-ik §-a értelmében „a polgárjogok folyamodás utjáni megszerzésére szükség nincsen.“ — De a tanács következetes nem maradt, s még ugyanazon ülésen ismét azon indoklással, hogy az illetők kérelmeiket még a törvény kihirdetése előtt nyújtották be, s körülményeik is már megvizsgálva lettek, többeknek a polgárságba díjfizetés mellett való felvételét elhatározta, s részökre a szokott polgárlevelet kiadta?)

A tisztujtási mozgalmak költöttek e közben legtöbb figyelmet. Erre az első lökést az april hó 24-én tartott népgyűlés adta meg, a melyen a szabad királyi városokról szóló törvény kihirdetése alkalmából 40, sz. alatt kelt határozattal

¹⁾ Ezen módon még Börcsök Sándor és Nagy Péter nyeltek polgárjogot.

a törvény értelmében választásra jogosult polgárok összeírására küldöttségek neveztek ki.¹⁾

A küldöttségek már másnap egybegyűltek, s az előmunkálatokat megtéve, május 2-tól kezdve 5 napon keresztül az e végre kirendelt választmányok által a választásra jelent kezett és jogosult polgárok összeírtak. Ez összeírások a belvárosiakra nézve a székhelyben, a külvárosokra nézve pedig a társalkodó-egylet, a 7 pacsirta-kert, s Rengey Nándor házában folytak. A rendkívüli érdeklődést mutatja az, hogy a választásra jogosultak összes száma 2002-re rúgott. Városrészenként a választók száma a következő volt. Belvárosban 524, Rókuson 245, felsővároson 513, s alsóvároson 720. A két utóbbi összegbe a tanyákról jelentkezett kisebb mérvben érdeklődött választók száma is betudva van.

A korteszozgalmak is már nagy hullámokat vertek, mit főleg a régi hatóság tagjai idéztek fel erőlködéseik s költségeikkel. Pedig kevés kivétellel a közvélemény ellenük nyilatkozott. Az új hatóságot a polgárság egészen új emberekből kívánta megalakítani. A régi tisztviselőkre már azon egy körülmény is hátrányul hatott, hogy a bukott rendszernek közegei voltak, habár e rendszer ellen, s annak megbuktatására ők maguk is közreműködtek. Az ellenszenv főként a volt főbíró Wöber György személye ellen nyilvánult, a ki conservatív hajlamú volt, s kiről azon hír került forgalomba, sőt azzal nyíltan is vádolták, hogy oly nyilatkozatokat tett volna, miszerint „a parasztnak nem szabadság, de rabláncz való.”²⁾ Utána Petrovits és Tary ellenében nyilvánult legjobban a kedvezőtlen hangulat, mit Tóth Mihálynak, a főbírójelöltnek még Bérczy és Rengey ellen is sikerült felkelteni, holott az első a bukott rendszernek éppen áldozata, az utóbbi pedig mint kiváló tehetségű egyén a szabadelvű törekvések buzgó támogatója volt.

¹⁾ 1848. évi május 8-iki tanácsi jegyzőkönyv 1235/2151. sz. határozata.

²⁾ „Szegedi Hírlap“ 1849. év 10. sz.

A közvélemény az ifjú ügyvédek neveit hangoztatta legjobban. A polgármesteri állásra Osztrovszkyt, Schmidt Ferdinándot vagy Dánit óhajtották volna megnyerni, de ők a jelöltségről sorba lemondtak, s kijelentették, hogy ifjú koruknál fogva oszlopos hivatalt nem vállalnak. Fadgyas Pál, ki iránt a polgárok s az ifjak is mindenkor nagy bizalommal viseltettek, Klauzál által meghíva az ipar- s kereskedelmi ministeriumhoz osztálytanácsosnak neveztetett ki, s így az idősb ügyvédek közül egyedül Vadász Manó volt még, a ki iránt a bizalom mind erőteljesebben kezdett nyilatkozni, s mint polgármester-jelölt Bérczy és Rengy neve mellett az övé is mihamarább forgalomba jött. Kiváló előnyére volt, hogy azelőtt hivatalt nem viselt. — Főbíró Réh János óhajtott volna lenni, de miután sajátoságos modoránál fogva hívei nem igen kerültek, sértett büszkeségből a főbírói állásra Tóth Mihály jelöltsége mellett buzgólkodott, kit egyenesen ő léptetett fel. — Tóth Mihály a kortól, ismeretektől egészen elmaradt egyén volt. A vádaskodás már természetévé vált, s a közszolgálatra egyáltalán nem való. A régi hatóság ellen magán sérelmek miatt folytatott küzdelmei, hosszas ideig tartó nyelvkötése őt az új korszak, a diadalra jutott eszmék rég szenvedő mártírjának képében tüntették fel; s ez ellen hasztalan volt minden capacitatio. Az utolsó napokban tette közzé „Szeged lakóihoz“ című füzetben pereit, s ez a mérleg serpenyőjét jelölt társaival szemben egyenesen az ő javára billentette.

Május 14-ikére tűzetett ki a választás, s annak helye a szabadság-téren „isten szabad ege alatt“ jelöltetett ki. Az említett napon — vasárnap — csak a 16 tagú kijelölő választmány alkottatott meg. Második nap a kijelölések, s csak harmadnap történtek a választások, a melyeket Kárász Benő csongrádmegyei főispán vezetett. A szavazatok összegyűjtésére választmány neveztetett ki; a mire Wöber György főbíró a maga és tisztársai névé-

ben a törvény értelmében lemondását jelentette ki. A polgármesteri hivatalra Bérczy, Rengey s Vadász jelöltettek ki. A szavazás golyókkal történt, s 1482 szavazatból Vadász 924-et nyerve, ő lett polgármester. Főbíróságra Lengyel Pál, Tóth Mihály és Wöber György jelöltettek ki. Tóth Mihály kijelölése oly lelkesedéssel fogadtatott, hogy szavazás nélkül óhajtották kikiáltani, s az 1342 szavazatból 1180-at nyert. Az örömittas nép erre az új főbíró lakásához vonult, s a kocsiból a lovakat kifogván, — azt az új főbíróval a választók húzták vissza a szabadságtérre.

Főkapitánynak Farkas János; tanácsnokoknak: Osztrovszky József, Schmidt Ferdinand, Dini Ferencz, Lengyel Pál, Rengey Ferdinand, Reszler József, Lefter Mihály, Bérczy Antal, Vékes Ferencz; főjegyzőnek: Veszelinovits Bazil; aljegyzőknek: Kolb Antal, Szabó Imre, Szilber Benő; benyujtványi jegyzőnek: Bach Sándor; főügyésznek: Mihályfy József; alügyésznek: Agáczy Dániel; alkamarásnak: Tóth Mihály; főszámvevőnek: Pintér János ifj.; alszámvevőnek: Fodor János; tanácsi kiadónak: Malatinszky Márk; törvényszéki kiadónak: Kerny Imre; kapitányi segédnek: Skultéty Andor; levéltárosnak: Szilber Ignác; biztosoknak: Kemény Ferdinand, Reichardt József, Borsos Sándor, Dianovszky József; alkapitánynak: Vékes Imre; pusztai biztosnak: Nyári Mihály; hid-biztosnak: Kókay Károly; főmérnöknek: Maróthy Mátyás; másodmérnöknek: Strasser György; telekbírónak: Pálfy István; ellenőrnek: Novák György; főorvosnak: Steinhardt Antal; másodorvosnak: Kolb Berta; selyem tenyésztő felügyelőnek: Palkovics Pál választatott meg. — A főpénztári (főkamarási) állás betöltés alá a törvény értelmében nem került, e hivatalt tovább is id. Pintér János viselte.

Majd a 185 tagból álló városi képviselőtestület választására került a sor, s ezen is túlesve a választók az új

tisztikarral élükön a belvárosi templomban tartandó hálaadásra seregeitek egybe.¹⁾

Az elősorolt tisztviselői állásokon túl az 1848-ik évi XXIII. t.-cz. értelmében a tanács- és közgyűlési termekben fenntartandó rend biztosítására 150 frt évi fizetéssel a július i-én tartott közgyűlésen egy *csendiiszi* állomás szervezetett még, a melyre legott Ditzgen (Rajnai) József meg is választott.

Az új hatóság május 23-án tartott első tanácsülésen kezdte meg működését, s így május 8-tól fogva 12 napi juristitium volt. Az első közgyűlés pedig május 25-én — csütörtökön — tartott.

E közgyűlés a tisztujításból folyó rendezkedéssel foglalkozott leginkább. Mindenekelőtt megalkotta a követválasztási központi választmányt, s a két választó-kerületet akként állapította meg, hogy a bel- s felsőváros a felső tanyával az egyik, — rókus és alsóváros az alsó tanyával pedig

¹⁾ A tisztujítás egész képét, a szavazatok számát, a képviselőtestület névsorát, stb. tartalmazó jegyzőkönyv az „Okmánytár“ 3. sz. alatt közöltetik.

Az új tisztikarban 1849. évi július végéig bekövetkezett tetemesebb változások e következők.

Az országgyűlési kép viselők ül megválasztott Osztróvszky, s Rengey tanácsnokok helyére állásuk fenntartásával az aug. i-én tartott Közgyűlésen helyettes tanácsnoki minőségben Szcgeő János és Misits (Ligeti) Dániel választattak meg. (Osztróvszky 1849. évi jun. 26-án az *országos föltörvényszék* közbirájának nevezetett ki. Lásd „Közlöny“ 1849. év 144. sz.)

A Belgrádba menekült Veszelinovits főjegyző helyére a július 3-iki közgyűlésen Molnár Pál választott meg.

Az 1849. apri! havában menekült Lefter Mihály helyett apr. 15-én tartott közgyűlésen Rónay János lett tanácsnok. De június 6-án Rónay, valamint Bérczy is az *országos ítélő törvényszék*hez közhírükül nevezetvén ki, (Lásd „Közlöny“ 1849. év 119. sz.) Schmidt h'erdinand pedig honvéddé lévén, az üresedésbe jött 3 tanácsnoki állást Tóth Mihály' főbíró a június 8-án tartott közgyűlésen tett indítványa értelmében a nép által kívánta betöltetni. Mellőztetvén indítványa, Rózsa Sándorra appelláll, a ki majd „megfenyíti a hazaárulókat.“ Június 24-én tartott közgyűlésen a 3 állásra tehát Viday Károly, Takács Mihály és Agáczy Dániel választattak meg. Ez utóbbinak üresedésbe jött állására pedig a közgyűlés Pálffy Kerenczet választotta meg alügyésznek.

a második választó-kerületet képezi, a mely kerületi felosztás az 1881-ik évi 37-ik törvény alkotásáig állt fenn.

A kezdet nehézségei által súlyosított feladatok sokaságát ezután mind megoldotta. Így a sajtótörvény II. fejezet 17. §-a értelmében Ítéendő esküdszék megalakítására új választmányt nevezett ki. (Az esküdtek összeírására a május S-iki tanácsülésből ugyanis azon küldöttség nyert megbízást, a melyet az ápril 24-én tartott népgyűlés a követválasztásra jogosultak összeírására küldött ki. Az esküdszéki bíróság az augusztus hó 7-én tartott közgyűlésen alakított meg. Elnök lett Réh János, jegyző pedig Viday Károly.)

A törvényszékhez a főbíró elnöklete alatt Osztróvszky József, Schmidt Ferdinand, Dáni Ferencz, Lengyel Pál osztattak be; s ugyan ők bízattak meg egyúttal a rögtönbíráskodással (statárium) is. Megalkottattott a gazdaszék, szépitő-, kórház-, árva- és selyemtenyésző bizottmány. Küldöttségek nevezettek a letétek tára mellé, a tiszai malmok felügyeletére, a kisebb szóbeli panaszok elintézésére, az *önkény tes vallásokhoz* (az ügyészek mellé, hol naponként egy-egy tanácsnok volt soros), a bünfenyítő bizottmányhoz, a telekbirtok-tisztséghez, a tisztí utasítások kimunkálására, a város statistikai adatai egybegyűjtésére.

A czéheknek egy-egy tanácsnok személyében biztosaik kijelöltettek, s ily biztost nyert egyúttal az akkori szokásnál fogva a görög-keleti egyházközség is.

Végül az irnoki állások elnyeréséért beérkezett folyamodványok tárgyalásából folyólag a tanács „a baromorvosi állomás“ felállítása iránt teendő javaslattételre nyert megbízást.

A tisztviselők fizetése pedig megmaradt a régiben; sőt az új tisztikar a törvény s gyakorlat értelmében bizonyos eljárás, intézkedés vagy kiadvány után járó taksái s napidíjairól is önkényt lemondott.

II.

Nemzetőrség. Létszáma, s feloszlása. Adakozások a „haza oltárára.“ A 3-ik honvédszászlóalj alakulása és szervezése Országgyűlési képviselők választása. Szeged körül székhely-táborozás és telepítvények terve. Katonai átvonulások.

Már a tisztújítási előmunkálatokkal egyidejűleg, s azokkal csaknem párhuzamosan indultak meg a nemzetőrség szervezési munkálatai is, s mint láttuk, a nemzetőrségi törvény végrehajtására vonatkozó felsőbb intézkedéseket megelőzőleg már egy ideiglenes nemzetőrség létezett. A nemzetőrségnek a törvény értelmében leendő szervezésére a ministerelnök april 21-én kelt körlevelében szőlította fel a törvényhatóságokat. A tanács május 23-án tartott üléséből tehát a nemzetőrség összeírására küldöttségeket nevezett ki, és pedig a belvárosba Dáni Ferencz s Lefter Mihály tanácsnokokat 20 képviselővel, felsővárosra Osztróvszky József és Schmidt Ferdinand tanácsnokokat ugyanannyi képviselővel, alsóvárosra Rengy Nándor és Heszler József tanácsnokokat 23, s végül rókusra Bérczy Antal és Vékes Ferencz tanácsnokokat 16 képviselővel.

Az összeírások az 1848. évi 22. t.-cz. 3., 4., 5. §§-ai értelmében serényen történtek. Az april 24-iki — husvét hétfőjén — Kikindán előfordult vérengzés, s az újvidéki szerb mozgalmak hírei nagyon siettették az összeírás és szervezkedés munkáját. Sokan, kik koruknál fogva még, vagy már nem tartoztak volna a nemzetőri szolgálatra vállalkozni, vagy a törvény értelmében szükséges egyéb qualificationnak hiányában voltak, a nemzetőrségbe felvétettek, s mint a fennmaradt igen hézagos összeírási iverk észrevételt rovata kitünteti, azon indokból, mert az illető „maga kívánczozott“ a nemzetőrséghez bejutni. A zsidók is, ha a törvény értelmében a szükséges qualificationnal bírtak, összeíratnak s a nemzetőrségbe kivétel nélkül már felvétettek. Másrészről azonban nem jelentéktelen volt azok száma, — különösen a

tanyai lakosok között — kik anyagi képesítettségök eltitkolásával az összeírásból kimaradtak, a kikre e miatt a július 10-én tartott közgyűlés 50 firt bírság, esetleg egy hóig terjedhető fogságbüntetést rendelt kiszabni. Nem is kés-tek azért az illetők hibájukat mielőbb helyrehozni. S e miatt, de a későbbi időkben a törvény által engedett kilé-
pési eseteknél fogva a nemzetőrség létszáma folyton inga-
dozott. így az 1848. évi júniusi kimutatás szerint a létszám
5682 fő volt, s ebből a belvárosra 1209, felsővárosra 1262,
rókusra 542, alsóvárosra 1093, felsőtanyára 611, s az alsó-
tanyára pedig 965 esik.

Ugyanezen hóról egy másik adat szerint¹⁾ a belterü-
leti nemzetőrség száma 4600-at, a külterületieké pedig, kik
ekkor még felesküdvé nem voltak, 2000-et tett. Augusztus
közepén pedig 24 gyalog és 3 lovas században a létszám
6000-en felül volt.²⁾

Október i-én ³⁾ a létszám már 7159 volt, s egy novem-
ber 10-én kelt kimutatás szerint a nemzetőrség száma 6907-61
tett, s ebből 4559 gyalog, 590 lovas és 1758 mezei, vagyis
tanyai nemzetőr volt. Kossuth Lajos 1849. évi január hó
9-én kelt levelében a szegedi nemzetőrség létszámát 8000-re
teszi, — ellenben az ugyanaz évi május i-én kelt kimu-
tatás szerint Szeged nemzetőrsége csak 6335 főből állt,
s ebből a belterületi gyalog századokra 3952, lovasokra
625, a mezei századokra pedig 1758 fő esik. Ezek egybe-
vetésével a nemzetőrség közép létszámát hetedfélezerre
tehetjük.

Május végén a nemzetőrség már felesketve, teljesen
szervezve volt, a mennyiben századokba beosztva voltak, s
tiszteiket megválasztották. Összesen 18 belterületi gyalog-

¹⁾ „Közlöny“ 1848. év. 11. sz.

²⁾ „Kossuth Hírlap“-ja 1848. év 49. sz.

³⁾ Szilaveczky Ágoston nemzetőrségi őrnagynak a városi levéltárban
őrzött levele.

század alkottatott, és pedig a bel- és alsóvároson 5—5, rókuson 2, felsővároson 6. A tanyákon 9 mezei század, — 7 az alsó-, s 2 a felsőtanyán. Ezenfelül pedig 4 lovas század szerveztetett. Együttvéve tehát a nemzetőrség 27 gyalog és négy lovas századból állt. Minden századhoz egy százados, egy főhadnagy, 2 hadnagy, s a különböző létszámú altiszteken túl a gyalogságnál két dobos és két ács; — a lovaságnál pedig egy vagy több kürtös volt beosztva. A századok létszáma pedig a 118 — 369 közt változott.’)

A századokat közönségesen századosaik neveiről nevezték el. Néha kapós gúnynev ragadt egyik-másik századra, mint például a belvárosi negyedik századra nézve a „herbatés“ elnevezés, a mitől az soha szabadulni nem tudott.

A nemzetőrségi egyenruhát igen kevés tiszt viselte, jobbára csak a törzstiszteknek volt egyenruhájuk.

A századok kapitányai gyakrabban változtak. Ez többnyire lemondásból következett be, de a tanyai századoknál többször megesett, hogy a százados urat „lecsapták“, s mást választottak.

Korda János volt a nemzetőrség őrnagya, ki mint ilyen „—“ 1 —

utóbb ezredességgig emelkedett, s kinek ezredesi segédje Lász Elórián, s mint egyúttal térparancsnoknak segédtsíztjei Gombás József és Varga Sándor voltak.²; Kordával csaknem egyidőben neveztetett ki a szegedi nemzetőrséghez őrnagy és zászlóaljparancsnokul Szilaveczy Ágoston, nyugalmazott

¹) A nemzetőrség 1849. évi május 1-én kitüntetett létszámának századonkénti kimutatása, a századosok és a tisztek névjegyzéke a mellékletek I. száma alatt közöltetik. E kimutatás észrevétel rovatában előforduló hézagok adatok — a teljes tiszti névsort feltalálni nem lehetett, — a nemzetőrségre fölvetett előlegek visszaszámlálásából, különböző jelentések s az illető századosoktól szerzett előadásokból állítottak egybe. A legfáradtságosabb utánjárás daczára is csak az ott közhitt eredményt lehet az utókor emlékezetének átadni. Alig hinné bárki is a megdöbbentő tapasztalatot arra nézve, hogy 30—34 év mennyit képes az emberek emlékezetéből kitörülni.

²) „Közlöny“ 1848. év 69. sz. — „Kossuth Hirlap“-ja 1848. év 42. sz., s a városi levéltárban több kiadvány.

kapitány, kinek segédtisztje Vidovich Antal lőn. Szilaveczy később mint alezredes a pozsonyi nemzetőrséghez helyeztetett át.¹⁾

Mészáros hadügyminister a város közönségéhez intézett october i 7-én kelt levelében a szegedi lovas nemzetőrséghez őrnagyul herczeg Woronieczky-t nevezte ki,^{a)} de ez állomását el sem foglalta. November 3-án ismét a szegedi lovas nemzetőrséghez őrnagyul Tar Ferencz nyugalmazott százados, segédjéül pedig Iliid Károly hadnagy neveztetett ki.⁸⁾ Ugyancsak november 17-én a 10-ik honvédszászlóaljnál százados Földváry Sándor neveztetett ki a nemzetőrséghez őrnagyul.⁴⁾

A nemzetőrség magvát a *polgárt őrsereg*, vagyis az egyenruhás polgárság képezte, mely a közönségesebb katonai fordulatokban és fegyvergyakorlatokban elegendőleg kiképezve volt, rend és fegyelemhez szokott. Az egyenruhás polgárok különböző városrészi nemzetőr-századokba osztattak szét, noha felettébb rajta voltak, hogy együtt maradhassanak. Elkülönző óhajuknak kifejezést is adtak az által, hogy folya-modtak a tanácshoz a végre, hogy külön vadász-zászlóaljat képezhessenek.

A kiképzés fegyverfogások s mozdulatokban való gyakorlatokból állott, s ez a kisebb szakaszokon kezdve egész a zászlóalj-gyakorlatokig haladt, hét zászlóalj képezvén egy századot. A tanítást a Ferencz Károly főherczeg nevét viselő 54-ik gyalogezred, s a Don Miguel ezrednek Szegeden állomásozott zászlóaljának tisztjei s altisztjei végezték. Június és július havában már majdnem mindegyik század — de csak a belterületi 18 század — kiképezve volt. A mezei századok, a mint hogy komolyabb tekintet alá soha sem jöttek, úgy ez

¹⁾ „Közlöny“ 1848. év 80. és 109. sz. — „Kossuth Hírlapja“ 1848. év 53. sz. — „Pesti Hírlap“ 1848. év 30. sz.

²⁾ „Kossuth Hírlapja“ 1848. év 97. sz.

³⁾ „Közlöny“ 1848. év 155. sz. — „Pesti Hírlap“ 1848. év 205. sz.

⁴⁾ „Közlöny“ 1848. év 164. sz. — „Pesti Hírlap“ 1848. év 220. sz.

évben ki sem képeztettek. Egy-egy század leghosszabb tanulási időtartama 10—16 nap volt, s a napnak csak egy-egy szaka használtatott tanítás és gyakorlatra. A kiképzésre fapuskák készültek,¹⁾ a melyre azután szuronyokat vasaltak fel.⁵⁾

Rendes fegyverzete a nemzetőrségnek kezdetben egyáltalán nem volt. Összesen mintegy 500 drb szuronyos puská, mint a mennyi az egyenruhás polgároktól — a polgári őrsereg-től — átvétetett. S ez még a helyi szolgálat céljaira is kevés volt. Tóth Mihály vásárustól 118 drb, Ráth kereskedőtől pedig mintegy 100 drb szuronyos löfegyvert bírt csak a tanács vásárolni, s a nemzetőrség felfegyverzése iránt a kormányhoz több ízben tett felterjesztésnek csak igen kevés eredménye lett. Ennélfogva a tanács 1000 drb kaszát vásároltatott,³⁾ a mi később a mezei századok használatára engedtetett át. October közepén a Kólán állomásozott alsó városi i-ső és 2-ik század, valamint november elején a Török-Becsén állomásozott alsóvárosi 4-ik század csaknem fegyver nélkül volt. E miatt keserves panaszt küldöttek a századok a tanácshoz, sürgetvén hazabocsájtásukat, mert őket úgyis lenézik ott, hogy fegyverzetük nincsen, de megtámadtatásuk esetén magukat nem is védelmezhetik. Még november to-én is a nemzetőrség összes fegyvere egy kimutatás szerint 2498 drb puskából állt.

A nemzetőrségi szolgálat kezdetben csak helyőrségi szolgálatra, őrállás, szállítások alkalmával való kíséretre terjedt ki. Az őrállásra való kivonulás, tisztelgés, jelszó-kérés, stb. szabályzata minden nemzetőrrel közölve lett.⁴⁾ Később a mozgósítás után Bács-Bodrog- s Torontélm egy é-

¹⁾ A városi számadások szerint 1500 drb fapuska felszija ázásáért Kis István szíjgyártónak fizettetett 499 frt 30 kr p. p.

²⁾ A városi számadások szerint egy szurony I frt 42 pkrba került. A kormány e költség megtérítését ígérte.

³⁾ A városi számadás szerint egyenesre felvasalással ez 1200 frtba került.

⁴⁾ E szabályok az „Okmánytár“ 4-ik száma alatt egész terjedelmükben közzölteinek.

nek a szerbek által fenyegetett községeiben a helyőrségi szolgálat mellett a nemzetőrség már a honvédség hadműveleteiben is mint előőrs vagy tartaléksapat szerepelt. S ily minőségben több csatározásban részt is vett, s ezek közül a lagendorfi csatában dicséretreméltólag vitézkedtek.

A századok szelleme s fegyelme kezdetben kielégítő volt. Később a terheesebb és komolyabb szolgálat közben az mindinkább süllyedt, s a haza és a közügynek fegyverben való szolgálata alól kibújni igen sokan törekedtek. Csaknem becs nélküli dologgá vált a nemzetőrség, s napirinden voltak a helyettesítési botrányok, a midőn a szolgálatra piaczon fogadott napszámosok küldettek.

Az october 30-án tartott közgyűlésen ezen visszaélések, s nagy számmal előfordult botrányok szigorú megtorlása rendeltetett el, sőt a nemzetőrségnek egészen újra leendő szervezésének szüksége hangsúlyoztatok. Ennek daczára a helyzet több századnál nem javult, sőt a mint azt később látjuk, 1849. februárban Kanizsán már egész anarchicus dolgok fordultak elő. A bírságolások sem igen hatottak, talán éppen azért, hogy szigorúak voltak. Legtöbbsnyire papíroson maradtak. 1849. nyarán például a szatymazi 2-ik század legénysége szolgálat elhanyagolása következtében 2000 vfrt bírságolás alatt állt, a mely összegnek a kórház javára való beszerzését Busa János százados megkísérlette ugyan, de alig vihette valamire.¹⁾

De térjünk vissza a május hó 25-én tartott városi közgyűlésre, a melyen a szervezkedési ügyek, s több ministeri leirat elintézése után a *haza oltárára történt adakozások* ügye hívja fel figyelmünket. Szemere belügyminister ugyanis május iq-én 1497. számú körrendeletében tudatta a törvény hatóságokkal, hogy a király Innsbruckba költözött, a haza és az alkotmány titkos ellenségei nyilvános merénylet és támadásokra készülnek, s a válságos körülmények között a

¹⁾ „Respublica“ 1849. év 16. sz., a „Szegedi Hírlap“ után.

haza áldozatokat kíván a nemzettől, A körlevél ez alkalommal még nagyobb felbuzdulást nem szült. A gyűlésen Hódy Imre volt tanácsnok egy évre 400 frt nyugdíjának egy negyedét, Rengey fizetésének egy tizedét, Bérczy három köből búzát, Korda János pedig „két őrseregi vitéznek“ két évre szolgáló díját ajánlották fel. S miután a városi tár szorult helyzetére való tekintettel 20,000 frt kölcsönnek 6%-os kamatra való felvétele határozatott el, — a *haza oltárára* való adakozások gyűjtésével a nemzetőrség összeírásában fáradozó küldöttségek bíztak meg. De a június i-én tartott közgyűlésen — a midőn Pest város 200,000 frtos adományát tudató körlevél olvastott fel, — kitörő lelkesedés közt már jelentékeny adományozások fordultak elő.

Mindenekelőtt a város közönsége 150,000 pírt adományt szavazott, s ez összegből 50,000 frtot egészen adománykép, 100,000 frtot pedig 6%-os kamatra kölcsönkép. Egyúttal a czéhbiztosok felhivattak, hogy a czéheknél a legnagyobb buzgalommal gyűjtsék az adományokat. Pedig a városi pénztár ez időben ugyancsak szorongatott körülmények között volt. Csaknem egészen üresen állt, A kölcsön- és az adománykép megszavazott összeget előbb magának a városnak kelle kölcsönkép felvenni, a mely végből nyilvános ajánlati felhívás közzététele rendeltetett el.¹⁾

A város egyetemének lelkesítő példájára az egyesek ezután egész tömeg adományt jelentettek be. Tóth Mihály főbíró kezdette meg ezek sorát, jelentvén, hogy neki sincs sem aranya, sem ezüstje, azért a Kossuth-utca és Bathyány-tér sarkán fekvő, s a templom-tér kibővítésére szolgálendő a város által megvásárolni rendelt háza és telke vételárából (e ház és telek a most újra épített Rosalia-kápolna helyén létezett) a haza oltárára 1000 frtot adományul felajánl.²⁾ A

¹⁾ Az ajánlati felhívás az „Okmánytár“ 5. száma alatt közöltetik.

Tóth Mihály e háza vételárából a következő évben ismét 1000 frtot adományozott az 5-ik huszárezred felszerelésére, a miért Mészáros hadügymi-

június 13-iki közgyűlésen Fotti János „két vitézinek három évi, a június 19-iki közgyűlésen Götz János és Lefter Mihály ugyancsak 2—2 vitéznek 3 évi tartásdíját, — Steinhart Antal pedig ismét egy vitéznek tartását jelentették ki. — Továbbá a július 10-iki közgyűlésen Kiss József két vitéznek két évi tartásdíját vállalta el.

A magán gyűjtésekből befolyt adományok pedig következőkép nyilvánultak. Június 9-ig a készpénzadomány 1531 frt 39 pkrt tett.¹⁾ A július 10-én tartott közgyűlésen tett jelentés szerint ez összeg már 4687 frt 20 kr-ra emelkedett, s abból 997 frt 12 kr az időközben megalakult 3-ik honvédszászlóalj céljaira használtatott fel, míg a fennmaradt összeg a *sópénztárba* adatott be. Ezen felül nagy mennyiségű gabona és más élelmiszer gyűlt egybe, a mi eladatni és a gyűjtés tovább folytatatni rendeltetett. A tisztikar s illetőleg a tanács „a haza szükségére“ történt gyűjtése eredményét több részletben 3742 frt 3 kr összegben szolgáltatta be.²⁾

Testületek s magánosok pedig részint kamat nélkül, részint kamatra a következő kölcsönöket ajánlottak. Júniusban a fazekas czéh 120 frtot, a kalapos és sarus czéh 40 frtot. A július 10-iki közgyűlésen Kovács Ferencz 400, Tóth István 200, Waldmüller Lénárd özvegye xooo, Maróthy Mátyás 400 frt; ismét a július 24-iki közgyűlésen Pollák Simon örökösei 500, Kohen Ábrahám 500, Kőrösy József 8000, a csizmadia czéh 400 frt kölcsöne lett bejelentve. Majd az october 9-iki közgyűlésen Baurneind Nándor 300, Kárász Benő 13,000 s Pfann József 3000 frt kölcsönéről tétetik em-

nister a „Közlöny“ 1849. évi martius 24-iki számában nyilvános köszönetét tett közzé.

¹⁾ „Közlöny“ 1848. év 8. sz.

²⁾ Az erről szóló jegyzék ez összeget mint egyenesen a tisztikar adományát tünteti fel, de kétségen kívüli, hogy az az általuk eszközölt gyűjtések eredménye. E gyűjtések eredménye részletezve a következő volt: Dáni Ferencz 1246 frt 56 kr, Osztróvszky József 598 frt 36 kr, Schnridt Ferdinand 357 frt 3 kr, Bérczy Antal 156 frt 2 kr, Vékes Ferencz 225 frt, Lefter Mihály 803 frt 22 kr, Lengyel Pál 144 frt 25 kr, Rengey Nándor 210 frt 39 kr.

lítés; s ez folyt mindaddig, míg a megszavazott 150,000 forint fedezve nem lett.¹⁾

Majdnem egy és ugyanazon időben, a mikor a haza oltárára való adakozásokra szólíttatott a nemzet, már egyúttal a honfiak védő karjára is szükség lett. A reactio fenyegetése, az országban több helyen kitört rendetlenség és lázadás, a Horvátországgal mindinkább bonyolódott viszony elkerülhetetlenné tette, hogy a kormánynak egy biztos, s a nemzetőrségnél is képzetebb, valóságos katonai fegyelem alatt álló serege legyen, annyival is inkább, mert az olaszországi mozgalom alkalmából a hadseregnek, a mennyire csak lehetséges, Magyarországból való kivonása véttetett tervbe. Pedig a magyar nép az olaszok mozgalmától rokonszenvét el nem titkolta, a minék Szegeden is megvolt a maga kifejezése a közgyűlésnek azon határozatában, a melynél fogva körlevelet intézett a közgyűlés a törvényhatóságokhoz, hogy az országgyűléshez feliratokat intézzenek „*az austriai népek s illetőleg az olaszok szabadságának elnyomására irányuló merénylet meggátlása céljából.*“²⁾

A nemzetőrségi országos tanács a magyar hadsereg megalakításának eszméjét ki is mondta, s már május 16-án a miniszterelnök és b. Baldacci Mór ezredes a 10. zászlóaljba osztandó, 3 évi szolgálatú, toborzás útján kiállítandó 10,000 főnyi *rendes nemzetőrségi* sereg megalakítására, a felhívást kibocsájtották, s annak értelmében a 3-ik zászlóalj gyülekezési helyéül Szeged jelöltetett ki, mint a hova a Nagy-Várad, Arad, Gyula és szegedvidéki önkényteseknek egybesereglni kelle.³⁾

E zászlóaljakhoz toborzott önkénytesek csakhamar a „honvéd“ nevet kapták. A toborzás a rendelet kelte után

¹⁾ A további kölcsönöket lásd a mellékletek IV-ik száma alatt a város szenvedő vagyoni állapotának kimutatása címén.

²⁾ „Közlöny“ 1848. év 33. sz.

³⁾ „Nemzeti Politikai Hírlap“ 1848. év 21. sz.

Szegeden azonnal megkezdett, s Osztrovszky és Rengey, kik a toborzással megbízva voltak, rövid néhány nap alatt a helybeli és vidéki önkényteseknek a csodálatot felköltötte lelkesedett csapatát állította az *avató bizottmány* elé, mely Korda nemzetőr parancsnok és Jelentsik szerezdbeli főhadnagyból állott. A mindenfelől egybesereglett ifjúság a társadalom és foglalkozás minden rendét és ágát képviselte. Jelentékeny számmal voltak köztük a pályavégzett ifjak, ügyvédek, juratusok, mérnökök, gazdatisztek, papnövendékek, tisztviselők, tanulók, ifjú iparosok, stb., kik páratlan önmegtagadással vetették magukat alá új sorsuk szigorú körülményeinek, büszkén nélkülözve a korábbi jólét s kényelmet. A legtöbbje a belépéskor nyert 20 forint felpénzt is a haza oltárára ajánlotta fel, s lemondva még a napi zsoldról is, a b egy akorlásuk at eszközlő Don-Miguel ezredbeli altiszteket óránként egy forint jutalommal a sajátjukból díjazták. A további időkben is fenntartott kiváló önérzet, s a legénységnek általában műveit jellegénél fogva Damjanich csapatát „mágnás zászlóalj”-nak nevezte.

Az önkénytesek, különösen a vidékiek, a felső- és alsóvárosi zárdákban voltak elszállásolva, s e helyiségekbe június i-én túl már az újabb önkénytesek nem értek. Csupán a felsővárosi zárdában 350 honvéd volt ekkor, kik május 30-án a felsővárosi templom előtt a sorkatonaság zászlójára tették le az esküt.¹⁾

A zászlóalj ellátása s felszerelése a város által eszközöltetett. Felsőbb utasítás az önkénytesek iránt semmi sem érkezett, a mi a június i-én tartott közgyűlésen a kormány

¹⁾ Ennek 30 éves fordulóját a zászlóalj életben maradt tisztjei Szegeden 1878. évi május 30-án történt összejövetelük alkalmával megünnepelték. A zárdában elszállásolt, s Vass István ideiglenes parancsnoksága alá helyezett egyik csapatnak — a mely utóbb a zászlóalj 5. és 6-ik századába lett beosztva — névjegyzéke az ideiglenes parancsnok által osztott ideiglenes tisztí rang kimutatóásával együtt a mellékletek 11-ik száma alatt közölve.

elleni panasz és éles kifakadásokra adott alkalmat, a mi egyúttal a sajtóban is kifejezést nyert.¹⁾

Élelmet s illetőleg kenyeret a tábornok rendeletére az élésházból nyertek, egyébként pedig a város gondoskodott eltartásukról, s ez részint a haza oltárára még folyton érkezett természetbeni, részint pénzbeli adományokból eszközöltetett.

Felszerelésük is megkezdett, s kezdetben csak „tábori“ egyenruházatot nyertek. E végből a várban elhelyezett olasz államfogyók 7817 rőf vitorlavászon készletét 2340 frt 3 kr értékben a város átvette, s abból 1060 frt kiadás-sal 1181 drb kabát („kitli“), s ugyanannyi nadrág készült a honvédeknek. Ez egyenruhát, a bakkancsokat, valamint egyéb szerelvényeiket is szegedi iparosok állították ki, ép oly gyorsan és kifogástalanul, mint a mily valóban hazafias áldozattal igen olcsón. Fehérneműiket pedig a hölgyek honleányi buzgalma teremtette elő. Korda Vedres János nő-társulatot alakított, s ennek tagjai kivetették minden ház asszonyára a körülményekhez képest, hogy ki-ki hány darabot és mikorra tartozik megvarni és beszolgáltatni.⁸⁾

Fegyvert, dobót s más eszközöket ugyancsak a város szerzett be részökre. Fegyverük fekete agyú kovás fegyver volt, s a kinek még ez sem jutott, kaszárt kapott. S a felszerelés oly kielégítőnek találtatott, hogy b. Baldacsi a nemzetőrségi országos hadi tanács nevében a városnak köszönetét szavazott, kilátásba helyezvén egyúttal a város kiadásainak a hadi tárból való megtérítését. A felszerelés munkálatait Korda János nemzetőr-parancsnok vezette.

A zászlóalj részére kezdetben Csuha Antal nemzetőrségi őrnagy, mint a „Tiszánál felállított előőrök és seregek

¹⁾ „Közlöny“ 1848. év 8. sz.

²⁾ A hölgyek ezen társasága később „Testvér-egylet“ czim alatt állandóbb jelleget öltött és a kórházak felszerelése, a sebesültek ápolása körül buzgó szolgálataik rendkívüli beccsel bírtak. — Lásd „Szegedi Híradó“ 1875. év 15. sz.

parancsnoka“ neveztetett ki parancsnokul, majd Damjanich őrnagy vette azt át, a kivel együtt a zászlóalj begyakorlását Zino százados, Dobai, Jelentsik és Utasi Károly főhadnagyk teljesítették.

A zászlóaljnak későbbi parancsnokai lettek Stein Miksa, a „rettenthetlen Bórich“, Földváry Károly, végül Gorove Antal.¹⁾

A zászlóalj közönséges létszáma 1280 volt, de néha a létszám ezen alól is, valamint ezen jóval felül, sőt egy ízben 1680 före rúgott.³⁾ A zászlóalj csak azután, hogy Szegedről kimozdult, lett teljes. Hat századra volt felosztva, s egy század teljes létszámmal a tisztekkel együtt 244 főből állt. Kezdetben a századok túltömöttek voltak, némelyik 300-011 feiül is volt, de a későbbi veszteségek következtében leleapadtak. Hiszen csupán Szolnoknál a kartács-záporban a zászlóaljnak 700 sebesültje s halottja lett; s így valóban nem csoda, hogy az első teljes létszámból 1849. évi aug. havában már csak 193-an maradtak életben.)

Még alig volt begyakorolva s felszelve a zászlóalj, — gözhajón négy ágyúval (3 drb 6 fontos, s egy 7 fontos vetágyú) Ó-Becsére szállítottak Stratimirovics tábora ellen küzdeni.⁴⁾ Július 14-én Szent-Tamás első ostroma alkalmá-

¹⁾ „Temesi Lapok“ 1878. évi 127. számiban „A 48-iki 3-ik honvéd-zászlóalj ünnepélyéhez“ című közlemény. — A 3-ik, úgyszintén a 33-ik, valamint a 103. és 104. honvédzászlóaljak tisztjeinek névsora kinevezési sorrendben a mellékletek közt HL sz. a. közöltetik.

²⁾ Gánoczy és Vachot. „Honvédek könyve.“ 3. köt. 150. lap.

³⁾ Gánoczy és Vachot. „Honvédek könyve.“ 3. k. 150. 1.

⁴⁾ A táborba indult sereghez a tanács két seborvost, s egy segédet rendelt, kik addig is, míg a kormány rendes honvédorvosokat nevez ki, az orvosi szolgálatot végezték. — Az útra indult sereg Ráth fűszerkereskedő boltján ki-tűzve volt szép selyem nemzeti zászlót, a melyen az ország címere diszlett, — nyerte használatra. S october végéig a zászlóalj ez alatt küzdött. A kormány által küldött honvédzászló Ó-Becsén october 23-án Beöthy Ödön országos és Bernáth kormánybiztosok jelenlétében nagy ünnepélyességgel lett felszentelve s a zászlóaljnak átadva. Zászlóánya Földváry Lajosné, s zászlótartó egy ex-capu-cinus volt. („Festi Hírlap“ 1848. évi nov. 3-iki sz.)

ból, a midőn Turia ellen vezettetett, már a tűzkeresztségen is átesett, a hol a zászlóaljnak két halottja, öt súlyos és két könnyű sebesültje lett.¹⁾

Joggal nevezte zászlóaljat Szeged magáénak,²⁾ mely összesen 43 csatában vett részt, s a mely a dicsők közt is a legdicsőbb-, legvitézebbnek vált ki. A délvidéki szerb mozgalmak megfékezésében legtöbb része a 3-ik zászlóaljnak van, s Szolnok, Tápió-Bicske, Isaszegh, Vác, Nagy-Sarló, Komárom, Budavár, stb. inél kivívott fényes eredmények főleg a veres sipkás 3-ik zászlóalj nevével vannak egybeszővődve.

Élénk mozgalmas napokat élt a zászlóalj toborzása idején Szeged. A nagy események, izgalmak egymást kergették, s a politikai viszonyok és köz események a polgárok nyugalmát úgyszólván szakadatlan hullámzásban tartották. Ezek közé tartozott mindenekelőtt a július hó 2-án Pestre egybehitt országgyűlésre az országgyűlési képviselők választása körül kifejtett mozgalom.

A választás napja június 18-ikára tűzetett ki, s jelöltekül általában Osztróvszky József és Kengey Nándor nevei hangzottak. Alig egy-két nappal a választás előtt Réh János az első kerületben Kossuth Lajos, a második kerületben pedig Tóth Mihály Klauzál Gábor ministerek kijelölése és meg-

¹⁾ Szeremlei „Magyarország krónikája a forradalom idejéről“ I. k. 149. l. — „Kossuth Hírlapja“ 1848. év 50. sz. — „Közlöny“ 1848. év 53. sz. A két elesett honvéd neve Szathmári Dani s Szigetin Kálmán. — A súlyos sebesültek közt volt Bauernfeind Gyula, kinek egyik lábát az ellenség ágyúgolyója sodorta el, s kit ápolásra Szegedre a szülői házhoz szállítottak gőzhajón, de útközben sebe üszköt kapott s elhunyt. — A szegedi ifjak közt, a midőn a harmadik zászlóalj részére a toborzás megindult, egész verseny folyt, hogy ki legyen az első honvéd. A versenyben akkor őt többen megelőzték, de Szegednek mégis csak ő lett a legelső honvédje. (Lásd „Szegedi Híradó“ 1871. év 18. és 29. sz.)

²⁾ Az 1848-ik évi 2803/4317. sz. tanácsi feljegyzés szerint a 3-ik zászlóaljbán a szegedi illetőségűek száma csak 150 volt. E létszám később nagyobb lett ugyan, de nem annyira ezen körülmény miatt, hanem annál fogva tekintetjük e zászlóaljat szegedinek, mert azt a város toborzottá, eltartása, felruházása s felszerelése teljesen a város részéről teljестtetett.

megválasztása mellett kezdetek buzgólni; noha akkor az első a pesti, az utóbbi pedig a csongrádi kerületben képviselőnek már megválasztva voltak, s köztudomású volt, hogy az illetők csakis ezen kerületekből nyert mandátumokat fogják megtartani.

Kossuth és Klauzál jelöltsége ily körülmények között csak kisebb körre szorítkozott, s jelöltségüknek voltaképi indító oka az volt: hogy Réh János és Tóth Mihály óhajtottak volna képviselőjelöltekül fellépni; — de miután nevüket senki sem hangoztatta, Osztrovszky és Rengey elleni leplezett vetélkedésből és sértett hiúságból Kossuth és Klauzál neveit tüzték ki. S teljes lehetetlen volt az illetőket meggyőzni a felől, hogy eljárásuk a nagy hazafiak iránt nemcsak hogy nem tisztességes, de egyúttal Szeged hazafias polgárait nézve sértő is, a mennyiben Kossuth és Klauzál a szavazás esélyeinek kitenni meg nem engedik, mert azokat, ha kijelöltenek, nagy multjok és érdemeiknél fogva Szeged jó hírneve érdekében egyhangúlag szükséges megválasztani.

Ily körülmények között Osztrovszky és Rengey vetettek véget a zavarnak azzal, hogy pártjuk szilárd ragaszkodása ellenére is kijelentették, hogy Kossuth és Klauzál kijelölése esetén a jelöltségtől azonnal visszalépnek. A választás alkalmával Kossuth és Klauzál kijelölését a választók egy kisebb csoportja csakugyan hangoztatta is, s Kossuthnak kijelölését Zsóter János ajánlotta. És ekkor Osztrovszky buzgólni kezdett legjobban a színhelyen, hogy a választás egyhangúlag történjék. S az meg is történt. Ugyanily kimenetele volt a választásnak a másik kerületben is, s e szerint Szegednek egyhangúlag megválasztott országgyűlési képviselői Kossuth Lajos és Klauzál Gábor lettek. De ők a választást követő néhány nap múlva már szívélyes hangon ugyan, de egész határozottan kijelentették, hogy a szegedi mandátumot el nem fogadhatják, s így az újabb választás esete csakugyan bekövetkezett.

Az újabb választás július 2-án történt, a midőn az első kerületben Osztróvszky József egyhangúlag, a második kerületben pedig Rengey Nándor választatott meg. Az utóbbi ellen Tóth Mihály főbíró most már csakugyan fellépett, de oly kevés szavazói jelentkeztek, hogy még a szavazás folyama alatt lemondását jelentette ki.¹⁾

A korábbi időkben a gyakorlat az volt, hogy a köve-
teknek megválasztott tanácsstagok tisztviselői javadalmaik
élvezetében meghagyattak. Osztróvszky és Rengey azonban
kijelentették, hogy hivatalos állásukat ugyan fenntartják, de
fizetésükről azon időre, a míg az országgyűlésen mint kép-
viselők működnek — önként lemondanak. S ily értelemben
határozott a július 24-én tartott közgyűlés, a melyen bár
kimondatott, hogy a két állás összeférhetlen, — egyelőre
azonban a képviselőül megválasztott tanácsnokok helyére
mint helyettes tanácsnokok az augusztus i-én tartott köz-
gyűlésen Szegheő János és Misits (Ligeti) Dániel választattak
meg, s az országgyűlési képviselőknek tanácsnoki javadalma
megszűn tettetett.

A további, s majdnem a képviselőválasztási események-
kel egyidejűleg folyt mozgalmat a *székelyek* fogadásának
kérdése idézte fel. Már a június 13-iki közgyűlésen kihir-
dettetett a kormány azon rendelete, hogy a Szeged körül
táborba szállandó székely nemzetőrség élelmezése és ellátá-
sára kormánybiztosul Török Gábor neveztetett ki. A Szeged
körül felállítandó nagy székely tábor felől a kormánynak
oly értelmű tervei jöttek nyilvánosságra, hogy a kincs-
tárnak Torontálmegyében fekvő terjedelmes birtokain a
szerb lakosság ellensúlyozására, s a székely földön már
úgyis túltömött népességi viszonyokból származó bajok

¹⁾ „Közlöny“ 1848. év 14.sz. — A követválasztási központi választmánynak
1848. évi jegyzőkönyvei s összes iratai — kivéven némely városrész követválasz-
tóinak névjegyzékét — a városi levéltárból elvesztek. A fentebb közölt adatok
jobbára a közgyűlés vagy a tanácsi jegyzőkönyvekben szétszórta előforduló
vonatkozásokból állítottak egybe.

elenyésztetésére 12,000 fegyveres székely nemzetőr foglaltatni.¹⁾

A június hó 19-én tartott közgyűlésen a kormánynak már azon értesítése hirdettetett ki, hogy a „székely határőrség” Szeged felé már útban van, a miért is a közgyűlés előintézkedéseket tett a székelyek vendégszerető fogadtatása, nemkülönben az Aradról elindult Don Miguelek j-ik zászlóaljának, és a pesti honvédszászlóalj 1200 főnyi csapatának barátságos ellátása ügyében.

A székely település kérdése azonban végképpen elmaradt. Az erdélyi dolgok aggasztó fordulatot vettek, s a magyar faj és a haza ügyének védelmére a székelyekre Erdélyben még nagyobb szükség lett, mint az ország délvidékén. De a torontáli kincstári birtokokon magyar telepítvények létesítésének kérdése még a legválságosabb időkben is felmerült. Kossuth Lajos midőn octoberben Szegeden tartózkodott, egy nagyobb értekezletben nyilvánította, hogy a békésebb idők bekövetkezése után legelső teendőjének ismerendi a kincstár chanaáni birtokait székely és szegedi települőkkel benépesíteni, s új virágzó községek alapításával a magyar elem többségét a délvidéken biztosítani.

A székely nemzetőrség helyett azonban annál nagyobb számmal özönlött felülről a fegyveres erő Szegeden keresztül. Július első felétől augusztus közepéig vizen és szárazon folyton érkeztek a csapatok, a melyek Szegeden rendszerint pihenőt tartva, innen gőzhajón Ó-Becsére s Verbászra szállítottak. A beszállásolás kellemetlenségeit azonban a lakosság páratlan türelemmel viselte, sőt egymással vetélkedve pazar vendégszeretettel halmozták el az ifjú harcosokat, a kiknek a szegedi fogadtatás és megvendégelés mint ünnepi nap mindenkorra feledhetlen maradt.

¹⁾ Pap D. „Okmánytár Magyarország függetlenségi harczának történetéhez“ I. k. 140. 1. — Mészáros K. „A magyar szabadságharcz előjátéka“ 14. 1. — Szeretnie! S. „Magyarország krónikája a forradalom idejéről“ I. k. 103. és 123.1-

Július 13-án d. e. 10 órakor a Vilmos-ezred 3 százada (500 emberrel), s ugyanaz nap délután 4 órakor ugyanazon ezred 2 százada érkezett ide. Tizenhetedikén a csongrád-megyei őrsereg Kirsner Őrnagy vezetése alatt 1300 emberrel érkezett meg. Augusztus i-ső napjaiban összesen 7900 ember volt beszállásolva. Nevezetesen a veszprémi 6-ik honvédszászlóalj (900 emberrel), a melynek 4-én a belvárosi egyházban volt zászlószentelése (a felszentelést Kremminger prépost végezte), a mikor e zászló alá ismét egy csapat szegedi ifjú, legtöbbsnyire tanuló csapott fel; — a székely határőrezred egyik zászlóalja (1100-an); — a hevesi nemzetőrök (3000-en); — a debreczeni honvédszászlóalj 1200 emberrel; — az oláh határőrezredből 1000 ember, a pesti önkény - tesektől 600 fő, s végül a Württemberg-huszároktól Lenkey százada, mely Galicziából érkezve, a nemzetőrségi zenekartól kísérve, a hölgyek virágzápóra között tartotta bevonulását.¹⁾

III.

Délvidéki szerb mozgalmak. Tanácsülés június 10-én éjjel. Futárok küldetnek a kormányhoz. A 3-ik zászlóalj Ó-Becsére indul. Hadi választmány. Bechtold. A nemzetőrség önkénytes mozgósítása. Bechtold s Edernek fáklyás-zene. Ingerültség a szerb lakosok ellen. A szerbek közül sokan eltávoznak. Bizalmatlanság a várparancsnok ellen. A délvidéki tábor sebesültjei. Kórházak. Mészáros Lázár Szegeden, s nyilatkozata az országgyűlésen. Az oláh határőrezred szökése. Izgalmak aug. 13-án. A nemzetőrség mozgósítása. Az önkénytes „mozgók.“ Görgey nyilvánítása. A 33-ik zászlóalj alakulása.

Az élénk mozgalom a polgárok figyelmét a délvidéki szerb lázadás irányában a legnagyobb mértékben felköltötte, s a polgárharcz és a fajok egymás elleni kegyetlenkedéseinek hírei az izgalmat már tetőpontra emelték, a kedélyek napról-napra nyugtalanabbak lettek.

¹⁾ „Nemzeti Politikai Hírlap“ 1848. év 58. és 82. sz. — „Közlöny“ 1848. év 28., 39. és 68. sz. — „Márczius tizenötödike“ 1848. év 131. sz. — „Kossuth Hírlapja“ 1848. év 34. sz.

Június 10-én későn este a polgármester Zenta, Kikinda városok hatóságai, úgy Vukovits kormánybiztos által küldött futároktól egymás után már arról értesült, hogy a szerbek a római sánczokból és Szent Tamásról kiindultak, s mintegy 8—12 ezren Titelt elfoglalták, hol jelentékeny fegyver- és töltenykészlet, úgy 8 ágyú jutott birtokukba; s ezenfelül a csajkások nyíltan a felkelőkhöz csatlakozva mindenek előtt Kikindát óhajtják elfoglalni, onnan pedig a magyar városok ellen intéznek támadásokat. Vukovits kormánybiztos egyidejűleg a tábornokhoz küldött levelében Kikindára katonai erő küldését szorgalmazta.

A polgármester e hírek következtében még ugyanazon éjjel a tanács tagjait ülésre hívatta egybe, az ülésen leendő megjelenésre egyúttal Eder tábornokot is felkérte. De még az ülés előtt váratlanul Csermelyt Lajos honvédfőhadnagy, mint ministeri futár megérkezvén, az egybegyűlt tanácscsal tudatta, hogy Szerbiából több ezer fegyveres az országba betört, s az alvidéki felkelőkkel egyesülni, s az országba előnyomulni törekednek. Ennek meggátlására a nemzetőrségből több század haladéktalanul Ó-Becsére induljon.

Osztrovszky indítványára a tanács a nemzetőrség mozgósítását egyelőre mellőzte, és abban állapodott meg, hogy a harczvágytól égő, s már jó ideje Szegeden tétlenségre kárhoztatott 3-ik honvédzászlóalj indíttassák Ó-Becsére, a melynek létezéséről is a kormány csaknem megfeledkezett, s melynek teljes felszerelése sürgősen elrendeltetett olykép, hogy a nemzetőrség fegyvereit adja át a honvédeknek. A legsürgősebb szükségletekkel azonnal láttassanak el, s a többi felszerelés pedig hajón küldessék utánok.

A tábornokot pedig felkérték, hogy a veszélyben forgó Kikinda segélyére a helyőrségből 150 főnyi gyalogságot és a környéken beszállásolt lovasságból 400 főnyi csapatot küldjön. S hogy a tábornok annál nyugodtabban teljesíthesse

a kérelmet, a tanács biztosította, hogy a helyőrségi szolgálatot egészen a nemzetőrség fogja teljesíteni.

S hogy a szerbek törekvéseiről, céljaik és számukról biztos tudomása legyen a hatóságnak, Torontál- és Bács-megyébe kémek kiküldését rendelte el. Bérczy Antal és Nagy Pál képviselő pedig mint futárok még azon éjjel elindultak Pestre, hogy a kormánynak a tanács határozatáról jelentést tegyenek, a helyzetet ismertessék, a 3-ik zászlóalj rendszeres és teljes felszerelését, úgy a nemzetőrség felfegyverzését szorgalmazza; s azon esetre, ha a szerbek valóban Szeged ellen nyomulnának, a mielőbbi segély küldését biztosítsák, s végül a várban lévő nagyszámú olasz foglyoknak máshová leendő elhelyezését kérjék, mivel azok őrizete a nemzetőrségnek nagy számát folytonosan lekötve tartja.

Másnap, éppen tanácsülés idején, a 3-ik zászlóalj a városháza előtt megjelenve, rettenetes zajjal követelte, hogy a nemzetőrök helyett őket bocsássák a szerbek ellen küzdeni. Utassy Károly főhadnagy, mint a zászlóaljhoz ezideig megérkezett egyetlen tiszt a tanács előtt jelentette, hogy a legénységet nem képes fékezni, mindenáron indulni akar. A tanács tehát Utassyt a zászlóalj ideiglenes parancsnokául nevezte ki oly utasítással, hogy a zászlóalj századokba osztását szervezze, s a legénységből ideiglenes tiszteket s altiszteket nevezzen ki.

A főhadnagy midőn a székepület előtt álló fogatára felhágva kihirdette a legénységnek: „No fiuk, holnap meggyünk az ellenségre“, egy pillanat alatt a tiszt átkarolására annyi honvéd ugrott fel a kocsira, hogy az a szó szoros értelmében összerogyott. Azután felkapták vállaikra a főhadnagyot, s úgy vitték öröm ujjongva lakására.

Huszonnégy óra alatt ki volt minden szükséges állítva, négy századnak jutott nemzetőri fegyver, a többi pedig kaszával lett ellátva, s 14-én délután a hölgyek virágzaporra és a szülők áldása közben tomboló öröm közt indul-

tak gőzhajón Ó-Becsére. Néhány nappal később a zászlóaljhoz kinevezett és Szegedre tisztikarával együtt megérkezett Damjanich őrnagy meglepetve hallotta zászlóaljának távozásáról szóló híreket. ⁷⁾

Június 13-án a kémek és a futárok is haza érkeztek. E napra a közgyűlés is egybe volt híva, a melyen a futárok előadták, hogy küldetésükben eljárak, 11-én este a miniszterelnöknél a hatóság intézkedéséről jelentést tettek, s kilátásba helyeztetett, hogy a város részére mielőbb 500 fegyver és 3 ágyú fog küldetni.⁸⁾ Ezen felül visszatérők alkalmával Kecskemét város hatóságával is értekeztek, s onnan azon biztatást nyerték, hogy a város veszélyeztetése esetén az ottani nemzetőrség testvéries segélyére bizton számíthatni. A közgyűlés ezután azott jelen volt tábornoknak a nemzetőrséget helyőrségi szolgálatok tételére ajánlotta, egyúttal 1000 drb kaszának vásárlását rendelte el.⁸⁾ Végül Szemere belügyminiszternek azon leirata alkalmából, hogy Szeged táján egy nagyobb nemzetőrsereg s katonaság fog táborba szállani, s annak kormánybiztosául Török Gábor neveztetett ki, a mozgó őrsereg ruházkodása és élelmezésére Tóth Mihály főbíró elnöklete alatt huszonhárom tagból álló hadi választmány alkottatott, a melynek tagjai voltak Osztróvszky József, Schmidt Ferdinand, Dáni Ferencz, Rengey Nándor, Lefter Mihály, Bérczy Antal, Vékes Ferencz, Kárász Benő, Rónay Mihály, Korda János,

¹⁾ Ezzel állhat kapcsolatban az augusztus I-én tartott közgyűlésen felolvasott s július 3-án 8T. SZ. a. kelt levele Mészáros hadügyminiszternek, a melyben köszönetét fejezi ki a város közönségének azért, hogy a lazadók fékezésére 24 óra alatt 1400 embert és 3 ágyút állított ki.

²⁾ A hadügyminiszternek a június 19-iki közgyűlésen felolvasott, s június 14-én 351. sz. alatt kelt leirata ezzel egyetértőleg azt nyilvánítja, hogy a nemzetőrségnek fél ágyúteleppel 500 fegyver s 15,000 töltény útnak indított; Csuha Antal őrnagy a nemzetőrség parancsnokául kinevezetett; az olasz foglyoknak Komáromba kért áthelyezése pedig a munkácsi foglyok mikénti elhelyezésének kérdésétől tétetik függővé.

Tanácsulást s közgyűlési jegyzőkönyvek a kitett napokról. — .Nemzeti Politikai Hírlap“ 1848. év 31. sz. — „Közlöny“ 1848. év II. sz.

Somogyi Antal, Molnár Pál, Ditzgen József, Réh János, Szávits János, Körösy József, Zombory János, Fodor Ádám Ferencz, ifj. Dobó József, Gombás József és Tary György. E választmány teljhatalmú kiküldetést nyert, jegyzőkönyveit azonban a közgyűlésre beterjeszteni tartozott. Június 24-én azonban a hadi választmány Vadász Manó polgármester elnöklete alatt újra alakítottatott, s most tagjai lettek: Tóth Mihály, Dáni Ferencz, Farkas János, Lengyel Pál, Bérczy Antal, Korda János, Nagy Pál, Gombás József, Fodor Ádám Ferencz, Réh János, Körösy József, Választmányi jegyző: Csikós József. A választmánynak pedig utasításul adatott, hogy üléseit zárt ajtóknál tartsa, s a határozatokat mint hivatalos titkokat híven Őrizze. A hadi választmány részére, s illetőleg a nemzetőrség czéljaira szükséges pénz 1000 frtos részletekben mint előleg Korda János kezeihez utalványozhatni rendeltetett.

Az alvidéken kitört szerb mozgalom ezalatt a magyar csapatok buzgó működése daczára sem szűnt meg. A magyar csapatoknak nem volt összhangzó és tervszerű működése, a mi ismét abból származott, hogy a magyar seregnek nem volt vezére. Hosszas ideig keresett a kormány egy alkat más vezért, míg azt végre Bechtold altábornagyban vélte feltalálni.

Bechtold a mint elfogadta a magyar sereg vezényletét, azonnal Szegedre jött, s itt Eder tábornok és Kolowrath ezredessel hosszabb ideig készülődött a tervszerű működés megkezdésére. Tétlensége, a mi alatt a szerbek állásukban mind jobban megerősödtek, már-már bizalmatlanságot keltett, de másrésről lakásán kifüggesztett nagy nemzeti lobogó népszerűségét mozdította elő. S midőn még azon hír is forgalomba jött felőle, hogy kijelentette, miszerint a magyar ministerium törvényes hatalmának hódolni kíván, valamint a Szegeden átutazó hadseregbeli tiszteknek azt adta volna tudtára, hogy a magyar haza és alkotmányt védeni

kötelességük, s ki azt elmulasztja, annak részére „minden helységben van egy oszlop s egy darab kötél”, — egészen úgy tűnt fel, mint a ki a magyar seregek leghivatottabb vezére.

Pedig ezalatt a veszély mind fenyegetőbb lett, s a szerbek kegyetlen pusztításokat vittek véghez a délvidéki magyar községekben, a melyek mindannyian Szegedhez fordultak segélyért. így Bácsrnege községe a magyar községek szenvedéseit tudatva, Szegedről segélyt kért. A június ig-iki közgyűlésen e levél azon indokból, mert az itteni erő kevésbé van még kiképezve, s fegyverzete nincs is, a kormányhoz terjesztetett fel, hangsúlyoztatván mind a szorongatott megye segélyezése, mind a szegedi nemzetőrség felfegyverzése. De a június 10-iki közgyűlés a szorongatott délvidéki magyarság védelmére már a tényleges közbelépést rendelte el. A közgyűlésen Torontálmegye levele olvastatott fel, a melyben Uzdin, Padina, Antalfalva. Debeljács községek feldúlása és lakóinak kínos szenvedései voltak lefestve, s végül a város segélynyújtásra szólított fel.

A városban ekkor már semmiféle katonaság'sem volt. A várban a szerb és olasz foglyok őrzésére, s a helyőrségi szolgálatra, fedezet és kíséretre, a mi eléggé terhes volt, naponta 700 nemzetőr vétetett igénybe.¹⁾ S a közgyűlés főleg a belvárosi 2-ik nemzetőr század önkénytes jelentkezésére a segélynyújtást elrendelte, s a nemzetőrség önkénytes mozgósítását kimondotta olykép, hogy a kiindulás nem száradonként, hanem csak a századokból önkényt ajánlkozó nemzetőrökre szorítkozand.²⁾

¹⁾ Az őrállásokra csupán 240 ember, ágyú, lőpor, fegyver s rabok kíséretére 40—50, sőt olykor 100 ember is kellett naponta. (Lásd „Közlöny” 1848. év 53. sz. — „Kossuth Hírlapja” 1848. év 49. sz.)

²⁾ A kormány azonban június 11-én kelt rendeletében az összes nemzetőrség felfegyverzése mellett egyúttal már annak általános mozgósítását is kimondotta. — Lásd Pap D. „Okmánytár” I. k. 194. 1.

A közgyűlés a mozgó nemzetőrök részére az „álladalom“ által a kenyér-részlet mellett fizetendő 8 pkr napi zsoldon kívül még 30 pkr, a városi tárból fedezendő pótdíjat szavazott meg, s ezen felül kimondta azt is, hogy a harcban elesett vagy megsebesült nemzetőrök árvái és özvegyei ellátásáról gondoskodni fog.

A nemzetőrség ez önkénytes mozgósítására azonban nem került a sor. Bechtold altábornagy ugyanis azon kijelentést tette, hogy a táborban elegendő erő van, a hova már ő is lemegy; azért is a nemzetőrség csak teljesítse helyben a szükséges szolgálatot, s ha éppen a szükség úgy hozná magával, 1000 ember legyen fegyver-készenlétben, s rendeletére az bármikor induljon.)

Bechtold hosszas időzése után valóban elindult a sereg vezérletét átvenni, a mely elhatározásában leginkább Vukovits kormánybiztossal — ki jul. 10-én érkezett Szegedre — folytatott értekezések voltak reá hatással.³⁾

A mint hire ment, hogy Bechtold július 13-án indul Szegedről az alvidéki táborba, a város népe határtalan örömbé tört ki. 12-dikén este nagyszerű fáklyásmenetet rendeztek a fővezérnek, kit Dáni Ferencz tanácsnok üdvözölt. A fővezér válaszában lelkesedve hangoztatta, hogy a királyért, hazáért és az alkotmányos szabadságért kész vérét is ontani, a mire „a tisztos ősz“ a lelkesült csoport vállra kapta, s több perczig körülhordozta. A tisztelgők éjfélkor fáklyafény közt kísérték a fővezért a gőzhajóra, — melyen kora hajnalban Becsére indult. — A tömeg ezután zene- és fáklyakisérettel Eder Frigyes tábornok és várparancsnok lakásához sietett, s őt is a szeretet és bizalom kitörő nyilatkozataival jutalmazta, a mit a tábornok lakásából lejöve viszonzott.³⁾

¹⁾ „Nemzeti Politikai Hírlap“ 1848. év 58. sz.

²⁾ „Kossuth Hírlapja“ 1848. év 13. sz.

³⁾ „Kossuth Hírlapja“ 1848. év 16. sz. — „Közlöny“ 1848. év 39. sz. „Nemzeti Politikai Hírlap“ 1848. év 59. sz.

Az alvidéki zavargások Szeged magyar és csekély részben (mintegy másfél ezer lélek) szerbekből álló lakossága közt fennállott jó egyetértést is már megzavarták. A szerb lakosság általában csendes, nyugodt s a magyar lakosság körülményeihez lehetőleg mindenben alkalmazkodó volt; elkülönző törekvései az utóbbi időkben csaknem megszűntek. Viszont a magyarság legnagyobb türelmet tanúsított irántuk, sőt csekély számuk daczára is a régibb időkől fennmaradt előnyeikben és előjogaikban háborítlanul megmaradtak. A tanácsban és a többi hivatalokban több szerb csakis azon indokból nyert állást, mert az illető szerb volt, s a szerbeknek semmiféle panasza ne legyen a polgárság érzülete ellen. Az izgalmas napokban a délvidéki szerb mozgalmak azonban éles bírálatokat, s kemény kifakadásokat támasztottak a délvidéki szerbek ellenében; a mi különben akkor országszerte nem volt másképp, sőt a magyar sajtó hangja is általában ez irányban volt tartva. Az itteni szerb lakosok közül többen e hangulat miatt érzékenyekedésüknek egyszer-másszor kifejezést is adtak; de sajnos, voltak köztük egyesek, kik az új helyzetet becsmérték, a délvidéki mozgalmak iránt elég botorul rokon-szenvet tanúsítottak, s a tapintat és ildom követelte alkalmazkodás ellenére egész kihívólag viselkedtek. S így gyakori súrlódás és szenvedélyes ingerültség keletkezett a magyar és szerb lakosok egy része között.

Egy ifjú jogvégzett szerb nemzetőr hánytorgatva emlegette, hogy ő szerb testvéreire, bárki parancsolja is, lőni nem fog, sőt esengve várja jövetelőket. Való volt-e ezen nyilatkozat, — nem bizonyos; de általában el volt terjedve, Szrematz Román ellen azonban a tanács már vizsgálatot is tartott azon körülményre nézve, ha vájjon áldozó csü-törtökön a mulatozó tanyai népre kiáltotta-e azt, hogy „csak egyetek, igyatok, őszre fejeiteket úgyis vasvillára aggatjuk.“

A békés egyetértés ily közbejött eseményekre teljesen felbomlott, a fenyegetések kölcsönösen követték egymást, s a szerbek immár a bizonytalanság körülményeit tapasztalták, ugyanígy, hogy a június 13-án tartott közgyűlésre nyilatkozatot adtak be, a melyben kijelentették: hogy a délvidéki mozgalmakkal semmiféle összeköttetésben nem voltak s nincsenek, s azt mint törvényellenes merényletet kárhoztatják, annak elnyomásában résztvenni készek is. S a közgyűlés a míg örömmel vette tudomásul a nyilatkozatot, úgy a szerb hitközséget minden bántalom esetén oltalmáról biztosította.¹⁾ De már a június 14-én tartott közgyűlésen Nagy Pál képviselő oly tüzes és izgató beszédet tartott a szerbek per fi diájáról, — nem kiméivé az ülésen jelen volt szerbeket sem, kiket Slawata és Martinitz sorsára kívánt juttatni — hogy a komolyabb következményeket a polgármester erélyes közbeszólása, s a statáriumra történt hivatkozása akadályozta meg.

Az ingerültség különösen Petrovits István volt tanácsnok és a szerb lelkész ellen nyilvánult, a kik az újvidéki és karloviczi szerb gyűlésekre több ízben leutaztak, s bármily óvatosan tették is azt, a dolog titokban nem maradt. Petrovits a május 23-án tartott tanácsülésből — a mint a kimaradt többi tanácsstagok is — az iránt nyert felhívást, hogy elmaradt jelentéseit, az általa kezelt hivatalos tárgyakat és értékeket, s a titkos levéltári iratokat szolgáltatassa be. A felhívás eredmény nélküli volt, s különösen több árva tömegre vonatkozó számadás betérjesztése hasztalan szorgalmaztatok. Június 15—15-ika közötti éjjel Szegedről ismét elutazott, s 23-án pedig — mely nap a számadástétel zárnapja volt — neje is az értékesb javakkal együtt hajnalban útra kelt.

Petrovits ily módoni távozása a gyanút és elkeseredést ellene még jobban felidézte. A tanács még aznapon 1643/2719.

¹⁾ „Közlöny“ 1848. év 11. sz

sz. határozatával javainak zár alá vételét rendelte el, őt magát pedig az ország déli megyéiben köröztette.

Ugyanaz időben így távozott el a szerb lelkész is és még mások, közöttük Veszelinovits főjegyző, ki július 27-én Belgrádból küldött levelében azt hozta fel okul, hogy terrorizálva volt, s élte megmentése végett kénytelen volt menekülni. Őt azomban a július 3-án tartott közgyűlés már hivatalvesztettnek nyilvánította, s főjegyzőnek Molnár Pál választotta meg.

S oly tömegesen fordultak elő a szerbek titkos költözködései, s közöttük gyanútlan, közbecsülésnek örvendett egyének is, hogy a polgármesternek kelle már közbenjárni, ki az útlevélért folyamodókat a távozásról nagy részben le is ülté. S hogy a megnyugvás mindkét félre nézve helyreállíttassék, a szerb lakosság elleni gyanú megszüntetessék, s viszont a szerbek bántatlansága biztosítás: a hatóság kiáltványt tett közzé, a melyben a szerb lakosságot az ingerlések s bántalmazások ellen biztosította, a mire azután a hitközség is a június 13-iki közgyűlésre beterjesztett nyilatkozatát közzétette.¹⁾

A szerbek költözködései erre csakugyan elmaradoztak: a következő évben azomban az újra lábra kapott, s valóban érthetetlen, hogy miért távozott el ápril havában a kiválóan kedvelt Lefter Mihály tanácsnok is.

A gyanú s bizalmatlanság azomban már nem csak a szerbek, de mások ellen is lábra kapott. A valóban sajátságos, hogy a kedvezőtlen hírek a nép közt mily kapósak voltak, s mily erős gyökereket vertek azok a néphitben. A legtiszteltebb nevek tapostattak sárba egy-egy lelkiismeretlen rágalom következtében, s az egyszer elhangzott hazaárulás! vád ellenében hasztalan volt minden tisztálkodás. Pedig e szó: „hazaáruló“, oly gyakran, oly semmiségekért röpített ki az ajkakon, hogy csodáljuk, miszerint annak mégis hatása volt.

¹⁾ A két kiáltvány az „Okmánytár“ 6. és 7. sz. alatt közöltetik.

A kiket a szerbek után a gyanú legjobban terhelt, azok közé tartozott a várparancsnok. Az ellene felkapott bizalmatlanság abból kerekedett, hogy mint katona a polgári hatóság azon kívánatának teljesítését, miszerint a várkapu fekete-sárga színeit nemzeti szintre befestesse, a kétfejű sast eltávolíttassa — megtagadta. Majd az alkotmányra való felesküvés napját halasztgatta. — Augusztus i-én tartott közgyűlésen azomban a főkapitány utasított, hogy a vár kapujait nemzeti színűre festesse be, valamint a kétfejű sasokat távolíttassa el, a mi nyolczadnapra meg is történt.¹⁾

A várparancsnok ellen a hatóság később a miniszterelnökhöz intézett panaszt, bizalmatlanságot nyilvánítván iránta már csak annál fogva is, mert még Bechtold nevezte ki, — miért is áthelyezése kéretett.) October 9-én tartott közgyűlésen azomban mind Gieropoldi katonai térparancsnok, mind Szilaveczy Ágoston nemzetőrségi őrnagy — ki november elején már Pozsonyba helyeztetett át — megjelentek, s az alkotmányra az esküt letették.

Nagyban folyt ezalatt már a csatározás Szent-Tamás és a római sánczok körül, s az ifjú hadsereg sebesülteinek száma mind több-több lett. A sebesülteket a legalkalmasb gözhajóközlekedésnél fogva mind Szegedre szállították. A kormány talán alapos tudomással sem bírt az ügyről, mert a sebesültek átvétele s ápolása iránt a város közönségéhez semmiféle rendeletet nem intézett. A sebesültek átvétele és ápolása körül a város közönsége hazafias elhatározással saját ösztöne, s legjobb belátása szerint járt el, nem kiméivé költséget s fáradságot.

¹⁾ A várban levő épületek ajtai és kapujai fekete-sárga színűek maradtak. 1849. évi június havában a „Szegedi Hírlap“ 10-ik számában Havi Mihály Fischer várparancsnokot e miatt kíméletlenül megtámadta, — a ki védekezésében azt adta elő, hogy az átfestés már régebben elrendeltetett, sőt a festők a munkadíjat előre ki is kapták, s a késedelem azokat terheli. És csak ekkor festettek be nemzeti színűre a várban levő kis és nagy ajtók.

A felterjesztési fogalmazvány szám és kelet nélküli.

így a július 10-én tartott közgyűlésen a felsővárosi zárdában 150 ágygyal felszerelendő katonai kórház nyitása rendeltetett el, s Gál Damascen házfőnök szíves készséggel át engedvén a kért helyiségeket, a melyek felszerelésük után sebesültekkel mihamarább megteltek. Ekkor tehát az alsóvárosi zárda is katonai kórházzul rendeztetett be, s a július 24-iki közgyűlésen tett jelentés szerint már ekkor 530 sebesültre volt készletben a felszerelés. De ez nem mutatkozott elégnek, mert ugyanezen ülésen a terjedelmes „nagy kaszárnya“ épületének kórházi célokra leendő teljes átengedése és kiürítése határoztatott el annyival is inkább, mert ott úgys kevés katonaság tanyázott.

Még ez sem lett elegendő. Az augusztus 13-iki közgyűlésen a főgymnasium, s az ezzel összefüggő elemi iskolai tantermek, valamint a kegyesrendi tanárok lakóházának kiürítése és kórházzul felszerelése határoztatott el,¹⁾ a mely alkalommal a szomszédos algyevi uradalom is megkerestette, hogy némely terjedelmes gazdasági épületét ideiglenes katonai kórházzul leendő felszerelésre átengedni szíveskedjék. Az uradalom a kérelmet nem teljesíthette, s így a szeptember 3-án tartott közgyűlés már abban állapodott meg, hogy a várban őrzött foglyok átszállítása sürgettesék annyival is inkább, mert a foglyok őrizete a nemzetőrségre is igen terhes, s az így rendelkezésre álló tetemes férhelyiségekben a folyton érkező sebesültek majd csak elférnek.²⁾

¹⁾ A kegyesrendi tanárok magánlakásokba telepítették ki. A gymnasiumi osztályok pedig a boldogasszony-sugáruton fekvő Pálffy-házban helyeztetek el. Sümeghi Pál, a szegedi „fő- és középtanoda“ (lyceum és gymnasium) igazgatója, 1848. évi nov. 14-én kelt hirdetményében kijelenti, hogy a középtanoda hat osztályában a rendes előadások december hó 1-én veendő kezdetüket, ellenben a lyceum megnyitása bizonytalan időre elhalasztatik. — Lásd „Kossuth Hírlapja“ 1848. év 124. sz.

²⁾ A várban levő foglyoknak áthelyezését a város, mint fentebb láttuk, már június 10-én a kormányhoz küldött futárok által kérelmezte, Július 7-én a polgármester ugyanazt a hadügyministernél a nemzetőrségi szolgálat könnyebbitése céljából szorgalmazta. De mint látni fogjuk, a szeptember 3-iki feliratnak sem volt sikere.

Szeptember 8-án kelt kimutatás szerint a kórházakban elhelyezett és gondosan ápolott sebesültek száma már 900-ra rúgott,¹⁾ s a katonai kórházakhoz ekkor már egy külön hadi gyógyszerár is állíttatott, a melynek vezetője Hámory Károly hadi gyógyszerész lett.

A kórházakon kívül magán házakban, rokonoknál és ismerősöknél is a sebesültek száma igen nagy volt. Úgy ezekben, mint a nyilvános kórházakban ápoltak oly figyelemben, oly gyengéd bánásmódban részesültek, hogy a sebesültek minden bajaikat feledni látszottak, úgy hogy az önfeláldozó gondosság és ápolás legnagyobb részüket mihamarább újra képessé tette a haza további szolgálatára. A „testvér-egylet” s a „jótékony nőegylet” tagjai vetélkedő buzgalommal hordtak egybe mindent: ágyneműt, öltönyt, kötszereket, edeleket s mindazt, a mi csak enyhítette a szenvedők állapotát; s a legelőkelőbb úrnők részvétteljes érzelemmel kötözzették az ifjú hősök dicsőségének emlékhelyeit. Nem is volt senkinek panasza, s nem maradt közöttük senki vigasz nélkül, — csak a férgek felszaporodása képezett észrevételt, a mely kérdéssel az augusztus 13-án tartott közgyűlés is foglalkozni volt kénytelen.

De el is terjedt aztán a sebesültek ápolása körüli hazafias buzgalom híre, s Mészáros hadügyminister az alvidéki táborba tett útja alkalmával személyesen is meggyőződni óhajtván a sebesültek állapotáról, Szolnokról gőzhajón utazva augusztus 9-én délután Szegeden partra szállt. Nagy közönség lelkesedve fogadta hadügyministert, kit a hölgyek virágzáporral árasztottak el. Mészáros mindenekelőtt a kórházakat látogatta meg, s mindenütt rendet tapasztalva, legnagyobb megelégedését nyilvánította; azután több küldöttséget fogadott, közöttük az éppen akkoriban ide érkezett erdélyi 2-ik oláh határhozred egyik zászlóaljának tisztikarát, mely tisztelgését egész ünnepélyességgel teljesítette.

¹⁾ „Közlöny” 1848. év 95. sz.

A miniszternek este a polgárok fáklyás-menetet óhajtottak rendezni, de azt a miniszter kereken megtiltotta; de a midőn éjfélkor a gőzhajóhoz indult, mégis fáklya-sor közt haladt a parton, s Molnár kapitány „Neptun“ gőzhajóján Lemle főhadnagy vezetése alatt 32 főből álló válogatott nemzetőri disz-kiséret mellett Ó-Becsére távozott.¹⁾ A miniszter alvidéki útjáról a képviselőházban augusztus 16-án tett jelentést, s abban a szegedieknek a sebesültek ápolása körül tanúsított hazafias buzgalmát kiemelni el nem mulasztotta, a mire a képviselőház lelkes éljenzésben tört ki.

Alig távozott a hadügyminiszter, egy esemény újra — a június 10—13-iki napokhoz hasonló — izgalmat támasztott Szegeden. Ez izgalmat az augusztus 9-én^{a)} érkezett erdélyi oláh határőrezre 2 ik zászlóaljának szökése idézte elő. A zászlóalj szelleméről és tisztikarának gyanús viselkedéséről Vadász polgármester a hadügyminiszternek itt tartózkodása alkalmával jelentést tett, ki a zászlóaljnak Ó-Becsére szállítását egyelőre függőben is tartotta. Utóbb mégis az indulási parancs megérkezett, s augusztus 13-án hajnalban hajón kellett volna Ó-Becsére indulnia.

A gőzhajó már felfűtött, indulni készült, s éjfél után 2 órakor a zászlóalj a várból kimozdul, de a kikötő helyett dobszóval a hídon átkel, Új-Szegeden át Szőreghre ér, hol Lausevits ügyvéd gondoskodásából már kocsik álltak készen. Azokon Bébaig eljutva, pihenő és egyúttal derekas vendégségben részesült. Innen a zászlóalj azután hazafelé tartott.³⁾

¹⁾ „Közlöny“ 1848. év 68. sz. — „Nemzeti Politikai Hírlap“ 1848. év 82. sz. — „Kossuth Hírlapja“ 1848. év 41. sz.

²⁾ A zászlóalj érkezése napját a „Nemzeti“ 82-ik száma aug. 9-ikére teszi. „Kossuth Hírlapja“ 41 -ik, s a „Nemzeti“ 85-ik száma ellenben io-ikére, azonban a hadügyminiszter egyidejű jelenlétét is említik, a mi lehetetlen; mert Mésszáros még 9-én éjjel távozott.

³⁾ „Kossuth Hírlapja“ 1848. év 41. sz. — „Nemzeti Politikai Hírlap“ 1848. év 85. sz. — Gelich Richard „Magyarország függetlenségi harca“ I. köt. 255. 1. ennél fogva tévesen írja, hogy az ezred Szegedről Pestre küldetett, s ott lefegyverezve haza bocsátott volna.

Reggel villámgyorsan járta be a hír a várost. Árulás és nagy veszedelemről beszélt mindenki. Azon napra éppen közgyűlés volt egybehíva, a honnan rögtön futárok küldettek a kormányhoz és Kiss Ernő tábornokhoz, hogy az esemény híret tudtul adják. A futároknak megbízásul adatott egyúttal, hogy 3 ágyút kérjenek Szegednek, sürgessék a várbeli olasz foglyoknak, s a 103 kikindai lázadónak mielőbbi máshova való áthelyezését. Csongrádmegye is értesítettett ez eseményről azon felkéréssel, hogy nemzetőrségét készenlétben tartsa és szükség esetén Szegedre indítsa. A helybeli nemzetőrség pedig fegyverre szólított, századonként összpontosított, folytonos őrzérek és kémszemlék tartattak Szőregh felé, s minden gyanús dolog különös figyelem tárgya lett. Az összes vízi járművek, hajók, malmok mind a jobb partra rendeltettek, s a hajó-híd minden éjjelre felnyitott.

A legnagyobb izgalmak közt így telt el néhány nap, mignem mindenki meggyőződött arról, hogy a várost semmiféle veszély nem fenyegeti.

Még e nyugtalan napok alatt a nemzetőrségnek már egy ízben tervezett mozgósítása csakugyan bekövetkezett. Török Gábor kormánybiztos ugyanis elrendelte, hogy egy zászlóalj nemzetőr (hét század) augusztus 17-én induljon ki Becsére, hol szeptember 4-én leend felváltásuk. — A kirendelt századok ennél fogva készültek, fegyverkeztek, 24 óra alatt 1500 nemzetőr állt készen, s indulásuk előtt való napon — augusztus 16-án — közgyűlés is tartott; a melyen a nemzetőrség ellátása, özvegyeik s árváik sorsának biztosítása tekintetében a július 10-iki közgyűlési határozat megújított. De nyomban a közgyűlés befejezése után a legnagyobb úti készülétek között a miniszterelnöknek rendelté érkezett, melyben a nemzetőrség mozgósítására vonatkozó eddigi szabályzat érvényen kívül helyezése mellett a törvényhatóságok arra szólítottak fel, hogy a nemzetőrök-

bői önkényt ajánlkozó, s a nagyobb fáradozások elviselésére edzett és kész egyénekből külön „mozgó” csapatok alakíttassanak. E csapatok rendszeresen kiképeztetnek, teljes katonai fegyelem alatt államinak, s szolgálatuk által az egész nemzetőrség mozgósításának szüksége mellőzhető leendő.

E rendelet következtén másnapon ismét közgyűlés tartatott, az indulásra kész hét század nemzetőrségnek itt-hon maradása határoztatott el, és az önkényes mozgó csapat mielőbbi kiállítása rendeltetett el. Az önkényes mozgó csapatba belépőknek a honvédek számára biztosított fizetésen, tartáson és hadi felszerelésen túl 100—100 váltóforint díj tűzetest ki, melynek egy negyede a belépéskor, a hátralék pedig a feloszláskor a városi pénztárból fog az illetőnek kifizettetni. Ha pedig a belépő iparos, — a mennyiben a vándor éveket már kitöltötte volna, — a feloszlás után a mesterek közé való felvételét a remekelés és a szokásos díjak elengedésével igényelheti.

Korda elnöklete alatt a toborzó bizottság azonnal megalakíttatott. A csapat létszáma 600 főre állapíttatott, s egy vitéznek felszerelése 20 pfrtban számíttatván ki, a felszerelésre, tartás- és egyéb kiadásokra szükségesnek mutatkozott 40,000 pfrtnak előállítása pótkivetés útján czéloztatott, s különösen a tőkepenzesek lettek volna legjobban terhelve.

Augustus közepétől szeptember elejeig toborzás után a csapat létszáma 242 főre emelkedett, mely miután kellően felszerelve, sőt begyakorolva volt, Szolnokra küldetett Görgey Arthur őrnagyhoz, a hol is a tiszáninneni mozgó nemzetőrségi-ső zászlóaljába osztatott be.¹⁾

¹⁾ E zászlóalj több törvényhatóság önkényeseiből alakult, s Attila-regimentnek is neveztetett. Görgey után a zászlóalj őrnagya Kökényesy volt. A zászlóalj tisztjei jobbára szegediek voltak, ezek közt Pataky János százados, Müller Imre főhadnagy, Ferenczi Adátu, Szűcs Andor hadnagyok, Maczelka Ferencz dobos.

A szegedi önkénytes mozgó csapat tökéletes felszerelése, katonai fegyelme és szelleme, úgy gyakorlottsága Görgeyt annyira meglepte, hogy erről a „Kossuth Hírlapja” 75-ik számában nyilvánítást tett közzé, a melyben Szeged hazafiságát a többi törvényhatóságoknak követendő például tünteti fel.¹⁾

A mozgó csapatnak 600 főre való kiegészítése iránt megindult toborzás szeptember közepétől fogva szünetelt. A szünetelés oka az volt, hogy az időközben Szegeden felállított 33-ik zászlóalj kiegészítésére a szeptember 17-én tartott közgyűlési határozat szerint ugyancsak a toborzás is alkalmazásba vétetni rendeltetett. De a mint a 33-ik honvédszászlóalj megalakult, a mozgó nemzetőrségi intézmény tovább fejlesztését a november 21-iki közgyűlés ki-mondotta, s a csapatnak legalább is 500 főre való felemelését, s ezen felül 100 lovas honvéd kiállítását határozta el. Ezek szolgálati időtartama 4 év leendett, s ellátásuk és fenntartásukra szükséges 100,000 vft alap most már a nemzetőrségre birtokarányban történendő kivetés útján rendeltetett beszereztetni. E határozat a honvédelmi bizottmány-nal is közöltetett, mely azt a december 7-én tartott közgyűlésen felolvasott leirata szerint elismeréssel jóváhagyta, és a város közönségét határozata mielőbbi foganatosítására felhívta.

A december 7-iki közgyűlés el is rendelte, hogy addig is, míg az alap kivetés útján beszereztetni fog, a helybeli sótárból 50,000 ftt előleg vétessék kölcsön, s a toborzás újra megkezdessék; — de az intézmény tovább fejlesztésének munkája ezzel fennakadt. Sok körülmény közrehatása idézte ezt elő, a melyek közül elég legyen azt említeni, hogy october óta már az egész nemzetőrség folytonosan és mindinkább nagyobb arányokban mozgósítottat, s így a mozgók költségeinek viselése ellen tiltakozott. Ma-

¹⁾ Lásd „Okmánytár” 8. sz.

guk a különböző törvényhatóságok mozgó csapatai is már széteszlottak, s decemberben még a jász-kunok is hazatértek, s a szegedi csapat majdnem magára maradt. De végül a honvédelmi bizottmány a nemzetőrség mozgósítására vonatkozó eddigi rendeleteket ismét hatályon kívül helyezte, s a mozgók helyett négy havi időtartamon át szolgáló újabb mozgó — guerilla — csapatok szervezését rendelte el; a miért is a január 22-iki közgyűlés a mozgók feloszlását, fegyverzetük és felszerelésük beszerzését határozta el.

A forradalom nagy képét teljesen megvilágító ez aprólkos mozzanatok felemlítése után a 33-ik honvédzászlóalj alakulását vesszük sorba. A kormány ugyanis a nemzeti haderő szaporítását, új honvéd zászlóaljoknak sorozás utján való felállítását határozta el. Az erre vonatkozó törvényjavaslat az országgyűlés mindkét házában elfogadtatván, a város közönsége augustus 29-én 8370. sz. alatt kelt rendelettel a sorozási előleges munkálatok foganatosítására felhivatott, a mire a tanács szeptember i-én kelt üléséből a védkötelesek kipuhatolása- és összeírására 12 küldöttséget nevezett ki, s az összeírásra 7 napot engedve, a munkálatnak szeptember 8-ikára leendő bemutatását kívánta. S ugyanakkor a belügyministernek azon rendeletére, a melyben az újonczok felszerelése a törvényhatóságok kötelességvé tétetett — a tanács jelezte, hogy 14—20 nap alatt 200—700 honvédújonczot lesz képes felszerelni.

Az újonczozási törvényjavaslat, mint tudjuk, a legfelsőbb szentesítést már nem nyerhette meg, s a fennakadáson a kormány akképen segített, — hogy addig is, míg a törvényjavaslat szentesítettetni fog, az új zászlóalj az „önkénység eszméje alapján“ állíttassanak elő. Gróf Batthyány Lajos ministerelnök szeptember 19-én 9762. számú rendeletében a törvényhatóságokat felszólította, hogy minden 127 lélek után két — s így Szegedről összesen 550 — újoncz

állíttassák ki a 19—22 éves korosztályokból, hely adatván egyúttal a toborzásnak is.

E rendelet a szeptember 28-iki közgyűlésen tárgyalatott, s a városra kivetett újonczjutalókból a belvárosra 134, a felsővárosra 148, rókusra 105 és alsóvárosra 163 főnyi illetőség rovatott ki. Kimondatott egyúttal, hogy az állítás a törvényjavaslat értelmében fog keresztülvitetni, s ki a rendes időben meg nem jelen, 4 helyett 8 évi szolgálatra lesz besorozva. Négy városrészi, s egy központi sorozó bizottmány alkottatott, s a szeptember 17-iki határozat értelmében Korda elnöklete alatt kirendelt küldöttség a toborzásnak is az új honvédszászlóalj részére még azon napon való megkezdésére utasított. A sorshúzás napja october i-ére tűzetett ki.

October-november hónapokban toborzás után 26 és sorozás után pedig 420 újoncz állíttatott ki, s részint a 33-ik honvédszászlóalj, részint a 2-ik számú, vagyis Hannover huszárezred létszámának kiegészítésére osztattak be. A jutalékból hiányzó 130 fő is decz. végéig ki lett állítva.¹⁾

A város a deczetnber 18-án 22,875. sz. alatt kelt pénzügyministeri rendelettel az újonczok avatási díjának fizetése alól felmentetett. A pénzügyminister küldött e végre 11,000 frtot, — minden újoncz számára 20 pfrtot, a mi azonban legnagyobb részben a szülők közt osztatott ki.

A 33-ik zászlóalj felszerelését szintén a város teljesítette, s helybeli iparosok állítottak ki minden szükségletet.

¹⁾ A 2803/4317. sz. tanácsi iratok közt levő kimutatásban Szeged ez évben a magyar hadsereget összesen 968 fegyveressel szaporította, nem számítván azokat, kik vidéken tartózkodva nem a 3-1 k vagy 33-ik zászlóaljnál szolgáltak, vagy pedig a Szegeden átvonuló más, például a 6-ik zászlóaljhoz felsaptak. A 968 fő részletesen a következő csoportokban van kimutatva:

3 évre a 3-ik zászlóaljhoz toborzás után belépett	150
a végső győzelemig a mozgókhoz	243
a 33-ik honvédszászlóaljhoz, s a 2-ik huszárezredhez 4 évre toborzás után 26 sorozás után.....	420 [^]
»	<u>130/</u>
Összesen . ,	968,

A nemzetőrségtől beszerzett 1100 drb szuronyos fegyverrel lettek ellátva, s a mint valamennyire begyakorolva voltak, Petrovoszellora, majd Ó-Becsére szállíttattak.¹⁾

Ezen zászlóaljat is méltán vallja tehát Szeged magáénak, — a zászlóalj pedig bab érái gazdag sorában büszkén mutathat a branyiszközi dicsőségre, mely főként a 33-ik zászlóalj határozó, s döntő fellépésének köszönhető.²⁾

IV.

A népfölkelés. Kossuth oct. 4—6-án Szegeden. Fogadtatása. Beszéde. Az olasz foglyokat szabadoknak nyilvánítja. Levele a város közönségéhez. A nemzetőrség kiindul. Vérengzés oct. 15-én. Kossuth Szegednek missiot ad. A nemzetőrség a délvidéken. Statárium és ostromállapot. Öreg- s gyermek-századok. Rózsa Sándor és csapata. Szeged hadi központ. Sánczok készülnek. A város ágyukat kap. Összeütközés Egressyvel. Fuvarok. A nyugdíjak és más házi ügyek. A cholera. A guerillák vagy négyholnaposok. Karácsony.

A képviselőháznak szeptember 24-ikén tartott ülésén Jellasics előnyomulása, s a főváros szorongatott állapota indokából Kossuth a népfölkelés rendezésének szükségét elerkezettnek nyilvánítja, s kijelentette: hogy e végből az alföldi nagyobb városokba utazik, felhíván társait is, hogy kiki induljon azon vidékre, hol befolyása van, s rendezzék a népfölkelést?)

A városi közgyűlés szeptember 28-án a népfölkelést Szegedre nézve már ki is hirdette, s híre szárnyalt annak is, hogy Kossuth útjában Szegedet is érinti. A hir való volt. Kossuth Czegléd-, Kőrös-, Kecskemétről Szentésre, onnan pedig H.-M.-Vásárhelyre ment.

¹⁾ A zászlóaljban Ó-Becsén a cholera pusztított. Innen a zászlóalj egyharmada (szerbek s oláhok) gyanús viseletük miatt H.-M.-Vásárhelyre szállíttattott át. — „Pesti Hírlap“ 1848. év 210. sz.

²⁾ A zászlóalj tisztikarának névsorát lásd a mellékletek IH-ik száma alatt.

³⁾ Osztrovszky és Rengey Szeged város országgyűlési képviselői ekkor le is jöttek Szegedre, s mint népfölkelési kormánybiztosok időszakonként nagy tevékenységet fejtettek ki.

October 4-én indult innen Szegedre szakadó esőben, mely reggel 7 órakor megeredt, s délután 3 óráig tartott. Vásárhelyről a kocsisort 30 főnyi lovas nemzetőr kísérté, de Algyőnél már 50 kocsis és 100 lovasból álló szegedi kíséret fogadta. Az eső már szünni kezdett, a mikor Kossuth és kísérete délután 3 óra tájban a budai-országuton bevonult. Szerda, — hetivásár napja lévén, az utón mintegy 7000 főnyi nemzetőrség, s Szeged lakóiból mintegy 10,000 lélek sorfalat képezett, s kitörő lelkesedéssel üdvözölte a nép a férfit, kit a bálványozás környékezett mindenfelől. Ágyúzás és a nemzetőrségi zenekar kíséretében ezrek örömiadala közt történt a bevonulás a szabadság-téren levő Bauernfeind házba, a hol a ház előtt sátor alatt felállított egy hordozható egyházi szószékre lépett, a midőn a hölgyek virágzápóra árasztotta el.

S ekkor tartotta Kossuth a szegediek előtt örökre felejthetlen „Szegednek népe, nemzetem büszkesége, szegény elárult hazám oszlopa! Mélyen megilletődve hajlok meg előtted“ — kezdetű beszédét, a mely a népet egészen elragadta, úgy hogy a sokaság kalapemelve tett esküt, hogy megmenti a hazát.¹⁾

Kossuth ezután a szegedi vezéregyházakkal a *casino*-ban étkezett, s itt jelentek meg a Sándor-ezredbeli bakák, letépvén öltönyükről a fekete-sárga zsinórzatot, s kijelentették, hogy mint honvédek kívánnak ezentúl a hazának szolgálni. Este nagy fáklyás-menetet rendeztek a hölgyek tiszteletére. Úrnők, a testvéregylet s a jótékony nőegylet tagjai vitték a fáklyákat, s Dáni Ferencz intézett Kossuthhoz üdvözlő szavakat, ki gyengélkedése daczára is lakása erkélyéről rövid köszönetét nyilvánította.

Másnapon a népfelkelés rendezése ügyében a hatósági tagok, s a nemzetőrségi századosokkal értekezletet tartott,

¹⁾ A beszéd egész terjedelmében az „Okmánytár“ 9. száma alatt van közölve.

s részletes tudomást szerezvén a nemzetőrség létszámáról, a helyi szolgálat viszonyairól a mozgók- s a városnak fegyverfogható férfi népességéről — azon óhaját nyilvánítá: hogy néhány ezer nemzetőr mielőbb induljon el a déli sereg támogatására, a mire a századparancsnokok készek is lettek volna, ha Kiss Ernő tábornok nyomban ki nem jelenti, hogy a déli hadseregnek segédereje úgyszólván felesleges. így tehát csak abban történt megállapodás, hogy 500 lovas legyen minden perczen készen, s ha tőle értesítést vesznek, Korda János térparancsnok vezetése alatt haladéktalanul induljon Pestre, a hol ő fogja őket felfegyverezni. Nagyobb veszély esetén pedig ismét az ő értesítésére az általános népfölkelést Csuha alezredes szervezze és vezesse ki, a honmaradók pedig Vadász polgármester vezérlete alatt legyenek.

Dél felé a várban őrzött olasz foglyokat (deportati-precipitati) látogatta meg, a kiknek áthelyezését a város már oly sokszor kérte. Számuk 500 körül volt ¹⁾ s letartóztatás! idejük már 10—15 évet tett. Fogságukban ipar- s díszmű-czikkék készítésével foglalkoztak, a melyeket a szegediek igen kedveltek. Innen nyert, valamint egyéb jövedelmeik külön pénztárban kezeltettek. Advent és nagyböjt idején Bethlehem- és passió-játékaikra a polgárság sűrűn eljárt, s gyönyörű kardalaik a téli unalmak alatt valóban kellemes szórakozást szültek.²⁾

¹⁾ Horváth M. „Magyarország függetlenségi harca“ I. k. 614. 1. szántukat 500-ra, — Szeretnie! „Kroniká“-ja I. k 248. lapján pedig 480-ra teszi.

A várban elhelyezett olasz foglyok ügyében lett felterjesztések alkalmából Deák Ferencz igazságügyi minster kérdést intézett a bécsi minsteriumhoz, hogy mi okból vannak az olasz társadalom legelőkelőbb osztályához (innen préciptát nevők is) tartozó e foglyok elzárva. Bach minster erre azt válaszolta, hogy a kormány iratai közt semmi nyoma annak, hogy bíróság elé állítva, avagy elítélve lettek volna, s letartóztatásuk „javíthatlan rendzavarást hajlamuk“ miatt történt. (Lásd Horváth M. „Magyarország függetlenségi harczának története“ I. k. 248 1.) A foglyok elszállítása iránt az osztrák minsterium szept. 3-án gróf Montecuccolit meg is kereste. Ennek értelmében az 1831. évi febr. 18-án kelt királyi rendelet a lombard-velencei királyi hely tartót telj hatalom mai ruházta fel arra nézve, hogy a kik a királyságban a nyilvános csend és rend veszélyeztetése nélkül polgári

Kossuth az olasz foglyokat látogatása alkalmával szabadoknak nyilvánította. Leírhatlan tomboló öröm és sírás tört ki a szerencsétleneken, kik már a szabadulás reményét is elvesztették. Kossuthot térdelve körül karolgatták, s alig bírt közülközök kiszabadulni, s hálálkodásuk elől kitérni. Börtöneiket nyomban elhagyták, s a városban „Evviva Kossuth” kiáltásokkal elszéledtek. Kossuth intézkedésére azután oct. 9-én gőzhajón Szolnokra, s onnan Pestre vitettek. A képviselőház october 10-iki ülésében Kossuth indítványára őket teljesen szabadoknak jelentette ki.¹⁾

Az olasz foglyok látogatása után — délután — Kossuth a kórházakat, s az azokban ápolt sebesülteket

jogaik élvezetében meg nem maradhatnak, a szegedi várba deportáltassanak. Hóst, hogy a magyar kormány a deportáltak eltávolítását sürgeti, gróf Montecuccoli azoknak haladéktalanul kisebb csoportokban leendő hazaszállítására szólított fel, mert a magyar ministerium kívánsága „igazságos”, habár a lombard-velencei viszonyokra nézve nem lesz is kedvező az illetőknek hazaérkezése. De mert máshova át nem szállíthatók, és büntető ítélet hiányában tovább letartóztatva nem is maradhatnak, ennél fogva a hazaszállítás érdekében a magyar ministeriummal haladéktalanul közvetlen érintkezésbe tegye magát. (Lásd „Allgemeine Zeitung” 1848. év 354. sz.) A szegedi „erősségben” raboskodó 500 olasz foglynak haza bocsátását, s megkegyelmezési ügyét már az 1839/40'-ik évi országgyűlés is tárgyalta. A rendek sürgetéseire a nádor felvilágosításul azt adta elő, hogy az illetők nem politikai vétség miatt, hanem közönséges bűntettekért vannak letartóztatva. Se vagyonuk, se lakásuk. Már ismételtelen voltak fenyegetve, s ha haza bocsátatnak, visszaesők lesznek. Azért a rrkk. álljanak el kívánatuktól, mert a törvényhozó testület díszével meg sem egyezik, hogy „*megrögzött gonosztevők mellett szólaljon fel*”. S bár a főrendek ellenezték a föl írást, a rendek némi módosítással, nevezetesen, hogy „*a mennyiben politicus rabok lennének*”, előbbi izenetükhöz ragaszkodtak. (Lásd az 1839/40. évi országgyűlési jegyzőkönynek mart 10., apr. 3-iki országos üléseit, s Konkoli Thege Pálnak 1840-dik évi országgyűlés, Pest, 1847. II. köt. 270., 364., 399. s 455. lapjain előadottakat.)

¹⁾ Szeremlei „Kronika a forradalom idejéről” I. k. 248. 1. — A várban azonban még jó számmal maradtak más foglyok. A belügyministeriumnak június 19-én kelt rendelete szerint (lásd Pap D. „Okmánytár” I. k. 319. 1.) mindazon politikai bűnösök, kik a rögtönítélő bíróság által halálra nem ítéltettek, a szegedi várba voltak elzárandók. A december 7-iki közgyűlésen tett jelentés szerint e foglyok száma mintegy 300 volt, közöttük Róth és Philippovics elfogott táborából 96 horvát tiszt, a kikindai 103 lázadó és más oláh és szerb politikai letartóztatott, — kiknek fehérműekkel való ellátása iránt a nép a szószékekről több ízben adakozásokra szólított. — A horvát foglyok később Nagyváradra szállítottak.

tekintette meg. Két héttel előbb ezek száma az 1200-on is felül volt, de ekkor már csak 400 körül levő sebesültet talált.¹⁾

Harmadnap reggel, october 6-án pedig Kistelek felé Szegedről elutazott.²⁾ Elutazása napján, még Szegedről keltezve, mint a népfelkelés teljhatalmú országos biztosa, búcsúlevelet intézett a város közönségéhez; a melyben hivatkozással a nép által a haza megmentése iránt tett esküre, a népfelkelés haladéktalan szervezését kívánja, s kijelenti: *hogy ő is a város zászlaja alá fog állam', hogy részt vegyen Szeged dicsőségében, midőn ez a hazát szabaddá fogja tenni.* Az ötszáz lovas azonban haladéktalanul induljon Pestre.³⁾

Útközben hírért vevén Jellasics hirhede „fiánkén bewegung“-jának, még 6-án Kecskemétről kelt tudósításában az útnak indítandó 500 lovas visszatartását rendelte el. S Pestre érkezve a képviselőházban october 7-én útjáról jelentést téve, Szegedről a következőkben emlékezett meg. „Még Szegedről tesztek említést. Valamint a főváros lelkesedése, melyet a múlt napokban tanúsított, olyan érdem, melylyel Budapest városok lakossága históriai nevet vívott ki magának Magyarország történetében, s azt a nemzetnek legnagyobb hálával kell méltányolnia, úgy ha itt baj történnék is a cselszövények következtében, ott van még Szeged támaszpontul. — Méltóztassanak elhinni, hogy nem termett annyi illyr és szerb, vagy akármicsoda csuda fajbéli áruló a világon, mely a magyar nép összes lelkesedése által támogatott oly magyar várost, mint Szeged, megdöntené, hol önkéntesen, felhívás nélkül a nép esküdött, miként elmegegy a harcra mind, s még a gyermekek sem maradnak otthon.“⁴⁾

¹⁾ „Közlöny“ 1848. év 130. sz. — „Márczius tizenötödike“ 1848. év 177. sz. — „Nemzeti“ 1848. év 131. sz.

²⁾ A városi számadások szerint fogadtatása összes költségei 389 pfírtá rúgtak.

³⁾ A levél egész terjedelmében „Okmánytár“-unk 10. sz. alatt közöltetik.

⁴⁾ Vargyas E. „A magyar szabadságharc története“ 143. l.

Kossuth Szegeden határtalan lelkesedést és személye iránt a rajongásba átmenő tiszteletet hagyott hátra. Szónoklata, kiterjedt személyes érintkezése és lebilincselő modora által elbűvölt mindenkit. S így nincs mit csodálni, hogy Nyáry Ferencz rókusi plébános az istenitisztelet után mondott nyilvános napi imájába Kossuth Lajos mint Magyarország megváltójának nevét mindig befoglalta. Egyébként az sem volt ritka dolog, hogy a templomokban a lelkészeknek politikai vonatkozású hazafias beszédei közben az áhitatos közönség lelkes éljenzésben tört ki.

Míg a magyar fegyvereket túl a Dunán a legszebb siker és szerencse kísérte, addig a délvidéki csatározás minden áldozat és hősieles küzdelem daczára is meddő maradt. Egyre-inásra verték ugyan itt is az apró ellenséges csapatokat, de a százfejű hydra mégis mindenütt felütötte magát. A mi előbb még feleslegesnek látszott, most már szükségesnek bizonyult. Nevezetesen a megtisztított helyeken a lekötött rendes csapatok felszabadíthatására, a rend és biztonság fenntartására a nemzetőrség¹⁾ szolgálatát igénybe kellett venni.

October n-én tehát 7 század gyalog nemzetőr (1400 fő) gőzhajón indult el Verbász és Ó-Becsére.¹⁾

Alig távozott ez első expeditio, Nagy Sándor József őrnagy Szent-Miklósról october 13-án kelt levelében azt tudatta, hogy Kikindát a szerb lázadók elfoglalták, az ellenük intézendő sikeres működés céljából tehát segélyt kívánt. E felszólításra újabb 6 század gyalog nemzetőrnek Nagy Sándor csapatahoz Kikinda felé való kimozdulása rendeltetett el. Az utazás kocsikon 15-én reggelre tüzetett ki.

A kitűzött nap — vasárnap — reggelén a 6 század nemzetőr a vár előtt pontosan egybe sereglett. Dánt Ferencz lelkesítő beszédet intézett hozzájuk, de az mégis némi bizony-

¹⁾ A „Közlöny“ 1848. év 130. számában az elindult nemzetőrök száma tévesen van 2000-re téve. Lásd egyúttal „Nemzeti“ 1848. év 139. sz.

talanságot keltett a kiindulókbán, kik föl-föl szóltak, hogy készek ugyan az ellenséggel szemben kötelességüket teljesíteni, de a hátuk megett a várost környező ellenséges községektől vajjon nem lesz-e szülővárosuk veszélyeztetve?

Az elindulási készülődések egész délig húzódtak, s a hosszas búcsúztatás közben az új bor hatása már igen meglátszott némely századon. Szőreghre a mint az első század beérkezett, ott a magyar és szerb lakosok közt kitört veszekedésnek volt tanúja. A helység jegyzője Barakovics ugyanis a nemzetőrségi fegyvereket mintegy 150 et a községbeli szerbek közt osztotta szét, s a fegyver nélkül maradt magyarok midőn őt e miatt szorongatták — értesülve lévén a szegedi nemzetőrök közeledéséről is, a községből megszökött, fiát azonban elfogták s vasra verték. A szerencsétlen éktelen káromlást vitt véghez, s becstelenítő szavakkal illetve az érkező nemzetőröket, a kik közül egy a káromlót lelőtte. A szőreghi szerbek közül néhányan e közben szintén lövöldöztek, állítólag az átvonuló nemzetőrség tiszteletére — a miből a nemzetőrök, s a szerbek közt kölcsönös egymásra tüzelés fejlődött ki, s az utóbbiak közül már mintegy 15-én estek el, a mire a szerbek a szomszéd Deszkre futottak.

A kiindult nemzetőrök utolsó százada, mely némileg visszamaradva volt, ez alatt a község alá érve az élénk tüzelés hallatára visszafordul, s maga a százados „jönnek a ráczok, a mieinket Szőreghen már öldösik kiáltozással a városban mindenkit megdöbbsentett, s a toronyba sietve, ebéd után 2 óra tájban a harangokat félre vereti.

Villámgyorsan terjedt el a rémhír, hogy az ellenség Szeged alatt van, az útra kelt nemzetőrök egy részét már legyilkolták, és most a város lakosságára kerül a sor. Futkosás, lövőzés, dobpergés, „fegyverre“ kiáltozás hangzott mindenfelől, s vak düh és ingerültség fogott el mindenkit. Zavar, leírhatlan zavar keletkezett: a ki csak mozdulni

volt képes, még az asszonyok is, a szabadság-térre sietett, a hol a rendetlen tömegben összesereglett sokaság egymástól alig bírt elférni. Szerencsétlenségre a leghatározottabb jellemű egyének éppen ez időben a városból távol voltak, s az ingerült tömegnek nem került egy ép oly népszerű, mint egyúttal tapintatos vezére.

A toronyból figyelemmel kísérték az ellenségnek Szőregyh felől való közeledését, s a midőn a toronyőrök azt jelentették, hogy az országúton felvert nagy por a város felé mindjobban közeledik, a hídfőnél kartácscsal töltött ágyuk állítottak fel.

Az ellenség helyett a porfelhőből, a mint az a hidra ért s azon áthaladt, egy nagy falka szarvasmarha fejlődött ki, melyet 12—15 oláh hajcsár terelgetett, a kiket azon kiáltozás közben, hogy kémek és szerviánok, azonnal lödözni kezdtek. A kitört vihar elől a szerencsétlenek már nem bírtak megmenekülni. A marhák között bujkálva a várkapu felé igyekeztek, de egyikök sem juthatott be, — mind elesett.

Ugyanezen idő alatt a löport áruló kereskedésekben port, golyót és egyebeket követeltek, a kiknek csak fegyverük volt. A kereskedésekben, a míg a készlet tartott, fizetés nélkül is osztották a löport; — de a mint az elfogyott, szóváltás, czivakodás kerekedett. A kereskedések többnyire szerbek kezében voltak, kik közül némelyek még ekkor is kihívólag viselkedtek, s a czivakodások közt több helyen a szerb kereskedők a düh áldozatai lettek. A szabadságtéren Zseravitz János nagy kereskedőt kapuja alatt agyonlőtték, s személyzetéből is többen meggyilkoltattak. S azon ürügy alatt, hogy lakásában a szervián generális rejtőzik, boltjában 200 pisztolyt, s a rizs-zsákok alján löport rejteget, lakása és üzletébe törtek, hol mindent feldúltak s elrablottak,

Damjanovits, Szubits kereskedők ugyanily módon gyilkoltattak meg, s majdnem minden szerb boltot kiraboltak,

sőt a már nem szerb szomszéd boltokban is garázdálkodtak, mint például az Ivánkovits-féle üvegkereskedésben, hol nagy kárt okoztak. Többen gyors menekülés által mentették meg életüket, mint a különösen keresett Lausevits. Haris felsővárosi kereskedő pedig a tiszaparton kikötve volt tutajok alá menekült, hol a kiállt halálfélelemben megőrült. Menekülését mégis észrevették, s már el is indult egy csoport keresésére a „nagyfestőhöz“, a hova állítólag futott. A nagyfestő pedig a gazdag, népszerű Felmayer Antal gyáros volt, a kinél dús préda Ígérekzett, — de ekkor már az őrzéreknek némi rendet csináltak s a kutatni akarókat elűzték.

A veszély tetőpontján érkezett Vadász polgármester a szabadság-térre, s „polgártársak, ez hát a szabadság!?” kiáltással csillapítani igyekezett a tömeget. De senki sem hallgatott rá, sőt egyikük fegyverével célba veszi, s hogy ha idősb Habi József a dördülés pillanatában a fegyvert meg nem taszítja, a polgármester halva terül el.

így járt különben Beniczky Andor lovas nemzetőr hadnagy, kit nemes buzgalmában egy golyó leterített. S midőn az összeszedett elesetteket kocsikon a kórházba szállították, egy ittas fegyveres felkapaszkodik az egyik kocsira, s a holtakon kegyetlenkedni kezd. A kocsi fedezetére rendelt nemzetőr az őrzőngőt el akarta távolítani, „minek bántod, — nem látod, hogy már úgy is meghalt” — mond neki. — „Hát még te is a ráczot pártolod” válasz közben fellépéséért halállal lakolt.

A zavargók megrohanták a városi fegyver- és lőpor-tárat is. Majd maguk között kezdtek czivakodni a rablott dolgok bírása felett, s oly fenyegetéseket vittek véghez, hogy a vagyonosabb polgárok a várba menekültek, s az éjrt ott töltötték.

A csekély katonaság és nemzetőrség midőn egyúttal hírül vette, hogy a kiindult nemzetőröket semmi baj sem

érte, öntudatát lassanként visszanyerve, estefelé mégis nagynehezen a rendet helyreállította. Apróbb zavargások ugyan az egész éjen át folytak, de másnapra a nyugalom mégis helyre állt.

Másnap a tanács a szerencsétlen és szegycmentjes eseményekkel foglalkozott kizárólag. A halottak és sebesültek száma 60-ra rúgott. A halottaknak díszes katonai fedezet alatt tartott temetést rendezett. Vagyonuk- és kárukat összeíratta. Zseravitza kára egymaga 100,000 forint körül volt. A netán bekövetkező további szerencsétlenségek meggátolására a nemzetőrség századonként Összpontosított, éjjel-nappal őrzáratok tartattak, s kik magukat ennek meg nem adták, mint ellenségek tekintettek. A székhelyben is egy állandó őrállás rendeltetett, mely csak november elején helyeztetett a várba vissza. A szerb lakosok házaihoz okai-mul fegyveres nemzetőrök rendeltettek, a lövöldözések szigorúan eltiltattak; az álhírek terjesztői, zavart és csoportosulást támasztók pedig befogatni határozottak. S a ki az elhordott fegyver s töltényeket, valamint a rablott tárgyakat 24 óra alatt be nem szolgáltatná, statárium elé állítatik.¹⁾

A tanács határozata 1000 példányban kifüggesztettek. A zavargók előidézői ellen vizsgálatot rendelt, s annak eszközésével Tóth Mihály főbíró elnöke alatt Szegheő János helyettes tanácsnok és Mihályfy József főügyész bízta meg. A vizsgálat meg is indult, de semmi eredménye sem lett azon demagóg nyomás következtében, a melynek a tanács ezentúl mintegy alávetve maradt. A nép szájas vezére ez időben Fodor Ádám Ferencz a tanácsnak majd-

¹⁾ A tanács 2750/4260. sz. iratokon túl lásd „Festi Hírlap“ 1848. év 193. sz. — „Nemzeti Politikai Hírlap“ 1848. év 137., 139. s 145. sz. — „Kossuth Hírlapja“ 1848. év 102. sz. — Horváth M. „Magyarország függetlenségi harczának története“ II. köt. 63. l. — Szeremlei „Magyarország krónikája a forradalom idejéről“ I. k. 221. és 243. lapon ez eseményeket zavartan és hibásan szept. 25. és oct. 7-ére teszi.

nem hangadólag imponált, s a tanácsban pedig a népakarat leghívebb viszhangoztatója maga a főbíró volt. Így a jól ismert zavargók, tettesek és gyilkosok fenyték nélkül maradtak. Sajnos következményei ennek is meglettek. Mint — látni fogjuk, nemsoká majdnem anarchicus állapotok fejlődtek ki.

Ily előzményekre érkezett Kossuth, mint a honvédelmi bizottmány elnökének Budapesten october 15-én kelt levele, a melyben a város népe által a haza megmentésére tett esküre hivatkozva, és sajnálva, hogy itt időzése alatt Kiss tábornok óhajának engedve, már akkor nem rendelte el a nemzetőrségnek Kikindára való indulását — a szerbeknek két irányban Kikinda és Becsére történt előnyomulási hírére a várost tehát lelkes szavakban felhívja nemzetőrségének kiindítására, s megkapólag festvén a délvidéki expeditio sikeréből származható dicsőség képét, azon hitének adott kifejezést, hogy Szeged nemzetőrsége Kikinda s Becse körül ugyanazon szerepet fogja betölteni és ismételni, a mit a dunántúli nemzetőrség Ozoránál megoldott. Tudatta egyúttal, hogy Csongrád- s Csanádmegyékben is elrendelte a népfelkelést.¹⁾

Csaknem ezzel egyidőben érkezett Damaszkín István temesmegyei szolgabíró october 18-án kelt levele is, a melyben Szegedről segélyt kért.

E kétrendbeli felhívásra october 24-én 500 lovas, ugyanazon hó 25. és 29-én pedig 9 gyalog század (mintegy 2400 fő) indult ki a kikindai és verseczi tábor felé, hol ezentúl az egész télen át a nemzetőrség felváltva szakadatlanul táborozott.

A mozgósított nemzetőrség az álladalomtól naponta 8 kr zsold, s illetőleg rangfokozat szerinti ellátást nyert. Az october 30-án tartott közgyűlésen hon maradt családjaik tartására pedig a közpénztárból a következő naponkénti

¹⁾ Lásd egész terjedelmében az „Okmánytár“ ri. száma alatt.

pótdíjak fizetése határozatott: századosnak 2 frt, főhadnagynak 1 frt 50 kr, hadnagynak 1 frt, őrmesternek 50 kr, tizedesnek 30 kr, őrvitéznek 20 kr, s végül közembernek 12 pkr. E pótdíjakat kezdetben minden nemzetőr a távolléti időre megkapta; később már csak azoknak utalványoztatok, kik mint családfenntartók iparuk vagy egyéb keresetüktől elvonva, családjuk léte a bizonytalanságnak lett volna kitéve.

Szolgálatuk bár rendszerint a tábori belső és helyőrségi szolgálatra, szállításoknál a fedezetre szorítkozott, a mellett előőrsi csatározás, sőt némely nagyobb ütközetben is részt vettek.¹⁾ S így a később kimozdított századok rendszeren a legkomolyabb dolgokra készen távoztak hazulról, s különösen a tisztikar végrendeletét a hatósághoz alig néhány kivétellel benyújtotta.

Rendszerint 15 vagy 21 napra történt felváltásuk, a mi ha kellő időben meg nem történt, türelmetlenségüknek kifejezést adtak, s a tanácsnál panaszlevelekkel szorgalmazták felváltásuk és hazaszállításukat. így a november 6-án tartott közgyűlésből Tóth Mihály főbíró küldetett le a délvidéki táborba, hogy némely tanyai s külvárosi már-már lázongó századot lecsillapítson, s még vagy 10 napi szolgálattételre bírja őket, a melynek elteltével mindenesetre felváltatni fognak. A fegyelem ez időben csakugyan már általában annyira meglazult, hogy Rengey Nándor népfel-

¹⁾ Így a Damjanich vezérlete alatt november 7-én kivívtak lagendorfi győzelemben jelentékeny szerepük volt. A csata menetét ugyanis Vojvodincza sánczai megtámadásával Földváry Sándor őrnagy által vezetettve ők nyitották meg, s az első rohamra az ellenségnek 3 ágyúját vették el, s noha csak egy halottjuk volt, a vitéz nevet kiérdemelték. A győzelem kivívásában egyébként Rózsa Sándor és csapatának is jelentékeny része volt. Mint az erről szóló jelentés említi, Rózsa Sándor a csatában 5 szerbet agyonlőtt, 7-et pedig levágott, s hol legnagyobb volt a veszély oda vágatott. Csata után pedig a sereg számára az ellenséges falvakból 1800 juhott, 4U2 szarvasmarhat, 53 lovat, 63 sertest és más különféle tárgyakat requirált. (Szilágyi S. „A magyar forradalom története“ 218. l.)

kelési kormánybiztos indítványára a november 6-iki közgyűlés az egész nemzetőrségnek a legszigorúbb katonai fegyelem alá vételét mondotta ki.

Oly sűrűn, s oly jelentékeny számmal távozott a nemzetőrség, hogy olykor-olykor alig maradt itthon már egy-két század. S ennyi a közbiztonság fenntartására sem látszott elegendőnek az october 15-iki események után; azért is a tanács october 26 án tartott üléséből 3910. sz. határozatával egyúttal az ingerültség és némileg a fenyegető hangulat elnémítására a *rögtönítélő eljárást*, — statárium — valamint az *ostromállapotot* is kihirdette, a minek némi kedvező hatása és eredménye meg is lett. De a honnmaradt és a törvény értelmében nemzetőri szolgálatra nem kötelezhető vagyonszob polgárság is minden kitelhetőt elkövetett, hogy a személy- és vagyonbiztonság veszélyei eltávolíttassanak, megszüntessenek. E végből a belső rend fenntartására, s esetleg a város közvetlen védelmére, valamint a könnyebb helyőrségi szolgálat teljesítésére a kimozdíthatlanság hangsúlyozásával önkényes századokat alkottak, melyek *öreg századoknak* neveztettek. Ily öreg század alsóváros részéről kettő, — egyiknek századosa Várady József, — a belvárosban pedig egy alakult, s ennek századosa Pintér János lett.

S a katonás hangulat mind több meglepőséget tárt fel. Így az october 9-én tartott közgyűlésen 24 ifjú tanuló az iránt folyamodott, hogy nemzetőri tűzerekül képeztesse ki. A közgyűlés elismeréssel fogadta a folyamodók ajánlkozását, közülök Magyar Jánost parancsnoknak kinevezve, 40 pkr napidíjjal két heti tűzértanfolyamra őket Pestre felküldötte.

Sőt a gyermekvilág, a 10—14 éves tanulók, leginkább rókus- és felsővárosról, a deczemberig elhúzódott rendkívüli iskolai szünidő unalmait elűzendők — századokat szervezve, zászló- és dobszóval meneteket, fapuskákkal és más eszközökkel gyakorlatokat tartottak. Majd egymásnak mint ellenségnek

a hadat forma szerint megüzenve, a tactica több nemének felhasználásával valóságos csatározást rendeztek, s a játék sokszor komoly és annyira neki hevült folyamatot vett, hogy az ellenségnek csakugyan igyekeznie kellett a futásban, hogy a bevert fejek száma ne szaporodjék, a mit a másik fél constatálván, még győzelmi örömnépet is rendezett.

S még egyet kell itt a tárgygyal rokonságban felemlítenünk. Rózsa Sándor, ki több rablás miatt üldöz te tett, kinek elfogására egész csapat katonaság volt olykor küldve, s ki minden cselt annyi leleményesség és bátorsággal játszott ki, hogy elfogatása később már egészen hiú kísérletnek mutatkozott, július havában a tanácshoz azon folyamodással járult, hogy bűnbocsánat esetén a haza védelmére 200-ad magával hősi szolgálatoakat teljesíteni kész leend.

A tanács folyamodványát illetékes helyre felterjesztette. A hírlapok elragadtatva írtak e felől. Rózsa Sándorban valóságos Abdel-Kadert láttak, sőt már előre is oly badar híreket hoztak felőle, miszerint csapatával bevonult Szegedre, zászlaját egyházilag megáldatta, s a néphez beszédet intézett, mely őt megéljenezte. E hírek nemcsak hogy valótlank voltak, de sőt a polgárságnak Rózsa Sándor irányában való vélekedésével is egészen ellentétben álltak, s kiterjedt körben ama hírlapi közlemények méltó boszankodást szültek. S a tévútra vezetett közvélemény kellő tájékoztatása céljából a polgárság nevében Gombás nemzetőr kapitány ugyancsak hírlapi utón ki is jelentette, hogy a Rózsa Sándor felől hozott közlemények Szeged 50,000 lelkű magyar polgárságát mélyen sértik. A városnak 6000 nemzetőre nem szorul *„egy gaz rabló segedelmére“*, s Rózsa Sándort *„csak függve szeretnék a városban látni.“*

A honvédelmi bizottmány Rózsának azon feltétellel, hogy vitézsége által a polgárok becsülésére magát érdek-

messé teszi, a bűnbocsánatot megadta. Az erről szóló leirat october 17-én hirdettetett ki a tanácsban, mely napon Rózsa Sándor már a városban meg is jelent, s néhány nap alatt 150 csikós és más pusztafit, kiknek legfőbb fegyvere a karikás ostor volt, egybegyűjtván, a temesi táborba indult. A guerilla csapat több ízben ki is tüntette magát. Rózsa Sándor és csapata a hadi jelentésekben egytől-egyig úgy van feltüntetve, mint a személyesített bátorság. De csakhamar annyi rakoncátlanságot vittek véghez, hogy utóbb a csapatot részben feloszlatni, részben pedig a Hunyady huszárok közé beosztani kellett.¹⁾

De nem is lehet csodálni, hogy a város minden lakóját, gyermekek- és véneket, a nőket s még a gonosztevőket is oly kiváló mérvben látjuk a haza megmentésére sietni. Hisz egytől-egyig magyarok voltak, keblükben a honszerlem habár sokszor szunyadozva is — de mindig élt. A délvidéki súlyos viszonyokról Szeged polgárai értesültek legelőbb, ők voltak ez események színhelyéhez legközelebb, s ők igyekeztek minél nagyobb erővel s lelkesedéssel a szomszédban égő tüzet elfojtani. És csak sajnálni lehet, hogy a rendkívüli nagy erő és fokozott lelkesedés valamely kiválóbb eredményt kivívni nem volt képes, s a Kossuth-tól nyert megbízatás betöltetlenül maradt. Szeged nagy fegyveres ereje a délvidéki csatározásban úgyszólván elpazarolva lett. Ne kutassuk ennek szülő okait, csak két körülményt vegyünk tekintetbe, s meg lesz fejtve a kérdés. S az egyik ok, a legfőbb az volt, hogy a tekintélyes nagy erő elaprózva, szanaszét elszórva, különböző vidékü nemzet-örséggel összekeverve lett. Szeged népe pedig egymás közt és egymás előtt óhajt vetélkedni. A másik ok továbbá az volt, hogy e nagy erőnek nem akadtak tapintatos vezetői; nem került egy népszerű s hivatott vezére, a ki a nyers

¹⁾ „Kossuth Hírlapja“ 1848. év 34., 49., 102., 125. sz. — „Nemzeti“ 1848. év 145. sz.

erőt s a lelkesedést egy célra irányozni, s mintegy kihasználni képes és kész leendett.

A hazaszeretet vezette, mint említők, Szeged népét azon nagy áldozatok és erő kiállítására, a melynek adatait fentebb elősoroltuk. De ha ez nem lelkesítette volna is a lakosságot, a sajátságos helyzet, a rendkívüli mozgalom, a melynek tanúja volt: felhívta, kötelezte volna a tetterre s buzgalomra. A város úgyszólván a délvidéki hadjárat kiindulási pontja, a hadi működésnek a délvidéki szerb és más nemzetiségi területek irányában határszéli viszonyánál fogva mintegy központja, s a magyar érdekeknek végső őrhelye volt. Ilyennek tekintette maga a kormány is Szegedet, s a várost úgyszólván a délvidék központjának tette. így például június havában Szegeden a szomszédos törvényhatóságok nemzetőrsegeiket összpontosítani szándékozván, ezek őrnagya s parancsnokaiul Somogyi József és Kun Bálint nyugdíjas századosokat nevezte ki.¹⁾ A honvédelmi bizottmánnak october n-én kelt rendelete alapján az ország 8 hadmegyére osztván, azok közül a 4-ik hadmegye, — mely Bács-Bodrogh, Csongrád, Csanád, Békés, Arad, Zaránd, Krassó, Temes, Torontálinegyék területeiből kerekített ki — székhelye Szegedre helyeztetett, s a hadmegye főparancsnokául Csuha Antal alezredes neveztetett ki.³⁾ Csuha a következő hóban mint ezredes beteges állapota miatt ez állásáról leköszönvén, gróf Hadik Gusztáv alezredes neveztetett ki újabb hadmegyei főparancsnoknak.⁴⁾

Szemere belügyminister júliusban a „Mészáros“ hadi gőzöst állandóul Szegedre rendelte, s ugyanazon hóban a

¹⁾ „Közlöny“ 1848. év 18. sz.

²⁾ „Közlöny“ 1848. év 154. sz. — „Pesti Hírlap“ 1848. év 212. sz. — „Kossuth Hírlapja“ 1848. év 117. sz.

³⁾ „Közlöny“ 1848. év 172. sz. — „Pesti Hírlap“ 1848. év 227. sz. — A következő évi május 16-tól Csuha már mint tábornok saját kérelmére — talán mint egyedüli — „nyugalomba helyeztetett.“ (Lásd „Közlöny“ 1849- év 119. sz.)

fegyvergyárnak 800 emberrel Nagyváradról Szegedre való áttelepítése határozatok el. November 29-én ismét a honvédelmi bizottmány felhívására a kereskedelmi ministerium a temesvári főpostaigazgatóságnak „a fennforgó körülményekre tekintettel“ Szegedre való áthelyezését rendelte el.¹⁾

A város közönsége maga is érezte, hogy a város a délvidéki hadi működések központja. A november 21-én tartott közgyűlésen azon hírre, hogy a vár külső erődítvényekkel fog ellátni, a közgyűlés felírást határozott a végből, hogy a város egész területe vétessék körül erődítésekkel.⁸⁾ Kossuth november 29-én kelt levelében tudatta is, hogy Szeged általános megerősítése elrendeltetett, s december hó folyamán Új-Szegeden már több sáncz épült. Az erődítési munkálat iránt az érdeklődés igen nagy volt, részt vett abban a lakosság színe-java, s Horváth Cyrill főgymnasiumi igazgató december 18-án kelt levélben a polgármesterrel tudatta, hogy az erődítvényi munkálatokban az ifjúság is a tanári kar vezetése alatt részt venni óhajt.

S a mi után a város kezdettől fogva szüntelen vágyott, a nemzetőrség! tanács october 18-án kelt határozatából már két ágyút is kapott. Igazabban csak két 3 fontos ágyú-cső volt ez, a melyhez a tanács laffetákat készíttetett, s kellőkép felszerelvén, még 400 drb golyót is szerzett azokhoz. A vá-

¹⁾ „Kossuth Hírlapja“ 1848. év 134. sz. — A következő évi május 14-én Duschek pénzügyminister rendeletére a *szegedi főpostaigazgatóság* a temesvári és eszéki egész postakerületek igazgatását átvette. (Lásd „Közlöny“ 1849. év 120. SZ.)

Egy szám és kelet nélküli fogalmazványban a város a ministerelnököt arra kéri, hogy egy szakértő munkavezetőt küldjön, ki a környékbeli rácz falvak hirtelen támadása ellenében védő, s a város által készítendő erődítvény és sánczolási munkálatokat vezesse. E felirat nem novemberben, hanem valószínűleg az augusztus 13-iki események hatása alatt készülhetett. Bizonyos ez abból, mert Batthyány Lajos mint ministerelnök már october t-én lemondott, s így ez időn túl hozzá mint ministerelnökhöz a város kérelemmel nem járulhatott. De a fogalmazvány a nemzetőrség részére egyúttal 2000 jó löfegyver küldését, a várparancsnok elmozdítását sürgeti, a mi csakugyan az augusztus 13-iki eseményekkel áll összefüggésben.

ros e két ágyúja bizony nagy büszkélkedés tárgya is volt. Kimondták, hogy a városból el nem távolíthatók, azok a város legsajátabb oltalmára szolgálnak. Egy ízben miat-
tok Egressy kormánybiztossal komoly összeütközésre is került a dolog.

Egressynek népfelkelést kormánybiztosul történt kiküldetése már magában véve az akkor zavaros időkben is elég különös gondolat volt. Új szerepében is csak színészkedett, minduntalan szónokolgatott nagy pathosszal, s egy-egy hallgatónak azon malitiosus közbeszólása: „nini, most mindjárt meghal“, bizony néhányszor nevetség tárgyává is tette, s komoly számba soha sem is vététt.

Egy ízben Nyáry Pál rendeletére hivatkozva, a város 400 golyóját Aradra leendő küldés végett kiadatni kérte. Persze hogy szavára mit sem adtak. Ő azonban gróf Hadiktól karhatalmat nyervén, a golyókat birtokába vette. A polgármester, Korda ezredes és segédtisztje (Gombás) erre az elszállítást meggátolni igyekezvén, Egressyvel értekeztek, ki utczai nagy közönség előtt a polgármestert s Kordát „hazaáruló“ kifejezésekkel illette. Az utczai közönség felingerült, Egressyt már megrohanni akarta, s a nép dühétől a polgármester csak az által menté meg, hogy fogolynak nyilvánítá, s fegyver között a városházára kísérte.

Ez eset másrésről Hadik és Korda között is összeütközést támasztott, a minek következtében Korda térparancsnoki állásáról lemondott, s e lemondásban követte őt segédtisztje Gombás is. Ez a kedélyeket még jobban felzaklatta, az ingerültséget Hadik és Egressy irányában egészen felköltötte, úgy hogy a december hó 7-én tartott közgyűlésen Egressynek visszahívása iránt a kormányhoz felirat is intéztetett, a mire a közgyűlés felkérése folytán Korda és Gombás lemondásaikat visszavették. Egressy helyzete ilykép tarthatatlanná lett. Azért tehát a december 11-én tartott közgyűlés színe előtt megjelenve, ott a sértett

felektől, valamint a város közönségétől is a dolog feledését kérve bocsánatot vesz. S noha az ügy ilykép kiegyenlítve lön, Kossuth december hó 14-én 4945. e. sz. rendelettel Egressyt teljhatalmú kormánybiztosi kiküldetésétől felmentettnek nyilvánította; — másrésről azonban december 18-án a mozgó nemzetőrség kiállítása s alkalmazása tárgyában különböző megyék és városokban „megbízottak” kinevezettek névsorában Egressy nevét mint újból Szegedre kinevezett kormánybiztosét feltaláljuk.)

És ily nehéz, valóban sajátságos viszonyok között a hatóság különböző feladatait buzgalommal, s a más időkre valló körütekintéssel oldotta meg. A hatóságnak feladatai során a tulajdonképi házi ügyek között legkiemelkedőbb volt a fuvarok előállításának kérdése. Valóban nem csekély feladat volt azon nagyszámú és sűrűn előforduló fuvarokat pontosan kiállítani, a melyek ez időben Szeged lakosságát terhelték. Szeged a szállítások góczpontja volt, s noha a szállítások legnagyobb része gőzhajóval a Tiszán eszközöltetett, azért Szabadka, Vásárhely, Kistelek és Kikinda irányában a fuvarok kiállításának szüksége sűrűn fennforgóit. így a hevesi nemzetőröknek Szabadkára leendő átszállítására augusztus io., 11. és 13-án 415 kocsi, a szerb foglyoknak ugyancsak augusztus 13-án történt elszállítására 83 kocsi állíttatott ki.²⁾ Ismét a hevesi nemzetőröknek szeptember hó 6-án H.-M.-Vásárhelyre történt átszállításakor 199 kocsi, s december 24-én pedig 4 zászlóalj honvédek Kistelekre való szállítására 1500 kocsi állíttatott ki.

S e mellett a csekélyebb fontosságú köz- és magánügyek az izgalmak daczára is, s a nagyjelentőségű határozatok sorában is egész rendszeres módon tárgyaltattak. így Fotti János volt serházbírlóval két kártérítési per megszün-

¹⁾ „Közlöny” 1848. év 192. sz. — „Pesti Hírlap” 1848. év 244. sz. bgy kettős fogat 1 firt 36 krral fizettetett.

²⁾ Egy kettős fogat 5½ krral fizettetett.

tetése iránt egyezség kötöttvén, — noha a közgyűlés az egyezséget elfogadni hajlandó nem volt, a főbíró annak felsőbbi jóváhagyását mégis kieszközölte. Ez ügy a közgyűlésen szenvedélyességet szült, éppen úgy, mint a tisztujtás alkalmával hivatalukból kimaradt tisztviselőknek nyugdíj iránti kérelme is.

Az 1848-ik évi XXIII. t.-cz. 16. §-a alapján ugyanis Kiss József, Hódi Imre, Müller Ferencz, Gerencsér János, Wöber György, Tary Pál, Kolb József, Petrovits István, Kotolyár Miklós, Kolb Ádám és Szluha Gáspár tanácsnokok, Halácsy Miklós mérnök és Zombory Antal kapitányi segéd nyugdíjuk megadása iránt folyamodtak. Tóth Mihály főbíró ezen ügyet magához tereitette, s a közgyűléshez a folyamodók ügyéről a gyűlölet hangján súlyos vádakkal terhelt jelentést adott be, a mely az augusztus 7-iki közgyűlésen majdnem botrányt szült.¹⁾ A közgyűlés véghatározathozatal előtt az összes iratokat a kormányhoz terjesztette fel.²⁾

A kegyúri jogok gyakorlára is nyílt alkalom. Az üresedésbe jött kisteleki plébániai állásra Oltványi Pál administrator ellenében, a kinek érdekében a község előljárósága küldöttséget is bocsátott a tanácshoz, — Bezdán Ferencz választatott meg.

A július 4-én tartott közgyűlésen, a míg a tiszapart szabályozása és kikötővé átalakítása tárgyában készült ter-

¹⁾ „Közlöny“ 1848. év 68. sz. — Tóth Mihály e jelentését egyúttal nyomtatásban is közzétette, s abban a város országgyűlési képviselőit is megtámadta, kik „választásuk alkalmával a néphez mutatott forró lelkesedéssel s buzgalommal nagy-nagy szavakban tett ígéretük ellenére a nemzeti gyűlésen leginkább hallgatnak.“ — Tóth Mihálynak a feladás és árulkodás már egész természetévé vált, s új tisztársaira is a közgyűlésen, — s midőn már itt is elveszítette hitelét — a nép előtt közhelyeken árulkodott, s alaptalan rágalmakat szórt.

²⁾ Ez ügyben a kormány sem döntött. 1849. évi május végén kelt leiratában a város közönségét a folyamodók concret ügyében érdemleges határozatok hozatalára szólította fel. A június 4-iki közgyűlés ennek ellenére egy választmányt küldött ki azon megbízással, hogy a nemzetgyűléshez kérvényt intézzon oly célból, miszerint az 1848-ik évi tisztujtáskor állásukból kimaradt tisztviselők nyugdíjjal az ország pénztárából láttassanak el.

vezet jobb időkre elhalasztatott; addig a tápéi és kisteleki úrbéri ügyek s ebből folyó kérdések egész részletességgel behatólag tárgyalattak. A József császár idejéről való levéltári iratok Bieber Nándor által ekkor lettek rendezve. Mindenféle árszabályok készítették, s a nagy események indokából méltán elodázható ügyek sem hanyagoltattak el, — kivéven a baromorvosi állás szervezésére vonatkozó javaslatot, mely az augusztus 1-én tartott közgyűlésből jobb időkre halasztatott.

S gyakran még igen messze rejlő veszélyek megelőzéséről is gondoskodás történt. így a sáskák rémhírére az augusztus i-én tartott közgyűlésen tüzetes intézkedések tettek pusztításukra nézve, s arról kiterjedt hirdetmények tétettek közzé.

Majd a cholera elleni óvintézkedések kérdése adott foglalkozást. A cholera már szeptember utolsó napjaiban fellépett, s october 9-én a közgyűlésen is említés történt felőle. Igaz ugyan, hogy körülbelül csak egy hóig uralkodott és dühe sokkal csekélyebb volt, mint 1830-ban; ¹⁾ de az is igaz, hogy a járvány pusztítását az emberek alig vették figyelembe, félelem vagy éppen rémület e miatt úgyszólván senkit sem nyugtalanított.

A december 4-iki tanácsülésről Szinay Emilnek egy kereskedelmi tanoda és kölcsön-könyvtár felállítása ügyében kelt tervezete hívja fel figyelmünket; valamint a komáromi tűzkárosultak segélyezése, a kiknek javára a tanács december 11-iki ülésében a házipénztár oly sokoldalú és terhes kiadásai daczára is 100 frtot utalványozott.

A 48-ik évi nevezetesebb események sorából nincs is már egyéb említeni való, mint a *gucrillák* vagy a *négy hónapok* alakulása. A nemzetőrség ugyanis a terhes tábori szolgálat ellen általában panaszkodván, a honvédelmi bizottmány el is rendelte, hogy a nemzetőrség helyett mindenütt

¹⁾ „Kossuth Hírlapja“ 1848. év 102. sz. — „Nemzeti“ 1848. év 145. sz.

magukból a nemzetőrökből négy havi szolgálati időre, katonailag kiképzett és fegyelmezett önkénytes guerilla csapatok alkottassanak, s ezek váltsák fel a mindenütt nagy testekben mozgósított nemzetőrséget. S Kossuth a guerilla csapatok alakítására vonatkozó rendeletet december hó 16-án ki is adta.¹⁾ S e rendeletet a közgyűlés december hó 22-én tartott ülésében tárgyalván, azonnal alakító bizottmányokat nevezett ki, s a toborzás azonnal meg is kezdett. A közgyűlésen az alakítandó guerilla csapat számára a szerb hitközség 22 mázsás harangját ágyuöntésre felajánlotta, a mire azonban szükség nem lett.²⁾

A guerilla csapat rövid idő alatt hét századba osztott 1500 főből álló zászlóaljképpé meg is alakult. A csapat tisztán szegediekből állt. Ügyvédek, tisztviselők, s a vagyonságosabb ifjú polgárok legtöbbje felvettette magát a guerillák közé, s az egyes századokhoz elosztva az egész tisztikar közülök telt ki. A csapathoz a város összes pusziázói is beosztattak, a kik helyett a külterületi rendőri szolgálatot a legelőkelőbb tanyai gazdák teljesítették. Földváry Sándor lett a csapat őrnagya, a ki azt rövid idő alatt kiképezvén, mint látni fogjuk, csapatával a legnagyobb dicsőséget és elismerést vívta ki.

De azért a nemzetőrség kimozdítása még sem szűnt meg, s majdnem az egész télen át felváltva a délvidéken táboroztak a századok. Nem érdektelen azért a február 17-iki közgyűlésen felőlük tett azon jelentés, hogy június i-sejeóta az év végéig a táborba szállt nemzetőrségre a pénztárból fordított összes költség 49,183 frt 15 kr, az önkénytesekre fordított kiadás pedig 13,332 frt 2 krt tett.³⁾

Az év vége, a karácsonyi napok öröm s aggodalom közt teltek el. Örömet szült az, hogy a nagyszámú nemzet-

¹⁾ Szeremlei: „Magyarország krónikája“ I. k. 315. 1.

²⁾ „Honvéd“ 1849. év 97. sz.

³⁾ Lásd egyúttal a mellékletek IV-ik számát.

őrség felváltottan az ünnepekre hazatért, sőt a 33-ik zászlóalj is családi körben töltötte el a szent napokat. De aggodalmat keltett az, hogy az összes haderő Szegeden keresztül a közép-Tisza vonalához húzódott fel, hogy meggátolja a császári hadseregnek előnyomulását, mely már a főváros közelében járt, a honnan újév napján a kormány és parlament a legnagyobb sietséggel menekült Debreczenbe. Ily öröms aggodalmak közt köszöntött be az új év, mely a nemzet ügyére a legkedvezőtlenebb előjeleket tárta fel.

1849.

I.

Az első helyi hírlap. Kossuth január 9-ikt levele. A város köreteinek proclamatioja. Vécsey Szegeden. „Szaladás.“ Dobó s Borbás nemzetőrök haditörvényszék előtt. Theodorovics előnyomulása. Jelentés Kossuthhoz. Kossuth fcbr. 13-iki levele. Febr. 11-én az újszeged! győzelem. 13-án a szőreghi győzelem. Küldöttség Kossulhnál Perczelt kéri vezérül.

Az 1849ik év Szeged történelmében nemcsak political tekintetben, de közmívelődési szempontból is korszakalkotónak mondható. Ez évben január 1-ével indult meg az első szegedi hírlap „Tiszavidéki Újság“ cím alatt, melynek szerkesztője s kiadója Molnár Pál, főmunkatársa Szabó Mihály volt.¹⁾ A lap hetenként kétszer, szerdán s szombaton negyed-rét alakban fél ív terjedelemben jelent meg, s vezérczikk vagy e helyett hadi tudósítás, szépirodalmi, hazai és külföldi hírek, legújabb és hivatalos tudósítások, végül hirdetmény-rovatokra volt beosztva.²⁾ April vége felé, valószínűleg azért,

¹⁾ 1848-ik évi augustustól decemberig Szabó Mihály mint szerkesztő s kiadó, időhöz nem kötött füzetekben 2—3 kis ivén 8-rét alakban Grün nyomdájában „*Alföldi csaták*“ című harezteri tudósításokat tartalmazó folyóiratot adott ugyan ki, de ezt inkább röpíveknek tekinthetjük, s nem hírlapnak. Egy-egy füzet ára 20 pkr volt. (Lásd Szalády A. „A magyar hírlapirodalom statisztikája“ 1780—1880-ig. Budapest, 1884. 2. 1.)

²⁾ Előfizetési díja egész évre 4 pfrt volt. A czimlapon fametszetben a testvériség eszméje — főúr, iparos és pór kezét fogva, az ország czimere korona nélkül, a tudomány, ipar, kereskedelem s földmívelés jelképeitől körvezeve — volt kiábrázolva.

mert politicával is foglalkozott, s a követek óvadék előállítva nem lett, a lap betiltatott. Legalább erre hagy következtetni a „Szegedi Hírlap“ i-ső és 2-ik számában a szerkesztő azon nyilatkozata, hogy a „Tiszavidéki Újság“ a „létező sajtótörvények korlátozó feltételei“ miatt akadt meg, s addig is, míg az újra folyamatba teendő lap megjelen, az előfizetőknek kárpótlásul a „Szegedi Hírlap“ számai fognak megküldetni.¹⁾

A „Tiszavidéki Újság“ azonban új életre nem kelt, hanem május 2-án „Szegedi Hírlap“ czímen megindult politikai hetilap foglalta el helyét, a mely lapért a biztosítékot Tóth Mihály főbíró, mint lap- és kiadótulajdonos tette le. Az új hírlap felelős szerkesztői Havi Mihály és Szabó Mihály lettek, s a munkatársak sorában Szilágyi Sándor, Ludasi és Táncsics neveire akadunk. Július 16-tól fogva a hírlap minden nap megjelent, de ugyanazon hó végén megszűnt.²⁾

¹⁾ Szalády Antalnak „A magyar hírlapirodalom statistikája, Budapest, 1884.“ czimű műve 329-ik lapján tévesen állítatik, hogy a lap „politikai hetilap“ lett volna, s hogy „martius 29-én szűnt volna meg.“ A lap április végén szűnt meg, s politikai irányú ezikkei is csak az utolsó néhány számban találhatók. Szalády egyúttal megjegyzi, hogy „a lap tanács-határozat folytán biztosíték le nem tétele miatt betiltatott.“ A szerkesztőnek fentebb közölt nyilatkozata ezt csakugyan megerősíteni látszik, — de a tanácsnak, vagy a polgár mesternek erre vonatkozó határozatát a városi levéltárban még a tanácsi jegyzőkönyvekben sem találtam fel. — A „Tiszavidéki Újság“ megszűnése után Molnár szerkesztő Szalay József által kiadott „Tiszavidéki Emlék“ czimű politikai röpvckkel kárpótolta előfizetőit. De ebből sem jelent meg több 3 számnál. (Lásd Szalády említett műve 229. 1) Az előfizetők még kisebb alkalmi röpiratokkal is kárpótolhattak. így Kornis Károly egyetemi jogtanárnak 1849. évben Grün Jánosnál „A szabadságról. Szózat a néphez“ czimű 8-rét, 20 lapból álló röpirata küldött szét az előfizetőknek, a mint azt a nyomtatvány egyik példányán olvasható „Tiszavidéki Újság helyett“ bélyegezésből következtetni lehet.

²⁾ Előfizetési ára 2 hóra (május-június) I pfrt, negyedévre pedig I frt 50 pkr volt. A lap félíven jelent meg, mely július 16-tól fogva, a mikor már mint napilap jelent meg, negyedrért alakra ketté hajtva négy oldalból állt. (V. ö. Szinnyi J. „Hírlapirodalmunk a 19-ik században“, „Vasárnapi Újság“ 1865. évi 47. sz., — s „Magyar Könyv-Szemle“ Budapest, 1877. II. évf. 27. lapon „Adalék az 1848—49-iki hazai hírlapirodalom bibliographiájához.“) — A „Szmogyi-könyvtár“ újabb szerzeményei közt a „Tiszavidéki Újság“-nak 20., 22., 23., 24., 28. s a „Szegedi Hírlap“-nak I—8., II., 14., II., 17., 18., 20—22., 25., 30. számai megvannak.

A „Szegedi Hírlap“ azon időben, mikor a kormány és országgyűlés Szegeden székelt, a „Közlöny“ mellett újszólván az egyedüli magyar lap volt, s ekkor homályából mintegy kiemelkedve tekintélyre tett szert. Kossuth nimbusa és népszerűségének súlyedésére egyik tényezőül szolgált. Kíméletlenül megtámadta, a miért Szegeden egy veszélyes udvarszcrű női környezet befolyásának engedte magát át. Majd (július 21-iki szám) Görgey ügyének felkarolása s személye dicsőítésével okozott feltűnést, s ismét a csatát kerülő tiszték léhaságait ostorozta;*) szóval, az akkori közvéleménynek bátor és szabad tolmácsolója igyekezett lenni, de a helyi s illetőleg városi ügyekben a laptulajdonos demagóg irányától szabadulni nem tudott.

E fontos culturalis esemény felemlítése után térjünk vissza az újév első napjaira, melyek szomorúak, lehangolok voltak. A fővárosból való menekülés, Windischgratz előnyomulása, a délvidéki hadsereg felvonulása aggodalmakat szültek Szegeden, s a nagymérvű különféle szállítások bizony zavarak közt folytak.

Torontál s Temesm egy ékből Szegeden keresztül már az összes katonaság átvonult, s Szegeden sem maradt már egyéb haderő, mint a Wázák egy százada, s a Ferdinand-husárok negyedik osztálya Irinyi Bertalan őrnagy vezetése alatt. S a mint kitakarodott a délvidékről a magyar hadsereg, a szerbek azonnal megkezdették készülődéseiket. Tervük az volt, hogy Szegedet elfoglalják, mint a hova Jellasics is igyekezik vala, s innen egyesült erővel Windischgratz táborával összeköttetésbe jöjjenek.⁸⁾

Azért Kossuth már január g-én 142. sz. alatt Debreczenből dicsőítő áradalmak közt tudatta Szeged közönségével, hogy ellenség van közelében, azt Szegednek magának

¹⁾ Szeremlei „Magyarország krónikája, Pest, 1868.“ II. k. 290. 1. — Reizner J. „A Szegedi Híradó negyedszázados pályafutása, Szeged, 1884.“ 19. lap,

²⁾ Szeremlei: „Magyarország krónikája“ II. k. 103. 1.

kell legyőznie, s így paizsa lesz a város a hongyülésnek, a kormánynak s nemzetnek, és kettős lesz a város dicsőség-oszlopa a nemzet életében. Szegednek nem lehet, nem szabad elveszni s ellenség kezébe kerülni. A nemzet bizik, sőt Szegedre támaszkodik; s ha majdan tiszta fényben álland a szabadság napja, Szegedet illetendi annak első fénysugára, s Szegedé lesz a nemzet első hálaszózata. S kijelentvén, hogy Szegeden néhány zászlóalj rendes őrség fog összevonatni, s Szegedért a szegedi 8000 nemzetörnek és 55,000 lakosának kell helyt állni. A szegedi s az Összes környékbeli nemzet-őrség gróf Hadik Gusztáv ezredes s kerületi parancsnoknak lesz alárendelve addig, míg Maderspach ezredes oda megérkezik.¹⁾

Az országgyűlési képviselők Osztróvszky és Rengey szintén levelet, proclamatiot küldtek Szeged népéhez, a melyben — tartva azon eshetőségtől, hogy az előnyomuló ellenséges hadseregnek mindent ígérő felhívására a város népe, a demagóg áramlattól tévútra vezetve, magát még könnyű szerrel fel is adhatja — a lakosságot a fenyegető veszélylyel szemben kitartó bátorságra, s a veszélynek mindenestre hősi leküzdésére serkentik; s óva intik a népet, hogy az ellenség álnok ígéreteire mit se adjon. A proclamatiban emlékeztetik a lakosságot a szegedi vár német parancsnokainak a Rákóczy szabadságharcz idején elkövetett türhetlen zaklatásaira és azon hitszegő, hűtlen eljárására, hogy a lakosságtól loyalis magatartása daczára a fegyvereket beszédtek, s midőn a rácz csapatok a fegyvertelen népre törtek, a német generális a tár faláról tétlenül szemlélte a gyűjtogatást s a rablók kegyetlen öldöklését. Emlékeztették a lakosságot, hogy e bánásmód miatt az 1715-ik évi országgyűlésre küldött követeinek a város azon utasítást adta, hogy: mondják el sérelemkép az országgyűlésen,

¹⁾ A levél az „Okmánytárban 12-ik szám a. egész terjedelmében közlätetik.

hogy *Szeged népe a török basák kormánya alatt távol sem szenvedett annyit, mint a német generálisok igájában.*¹⁾

Kossuth levele s a követek proclamatioja a lakosság előtt a város helyzetét s jövőjének bizonytalanságát egész őszintén feltárta. A lakosság ennél fogva kész is volt arra, hogy az ellenségtől megvédi a várost, s a hangulat ez irányban egészen kedvező volt, noha kedvetlenséggel vették azon intézkedést, hogy várparancsnoknak Csuha ezredes nevezetett ki;²⁾ a mely kedvetlenség valóságos zúgolódás, sőt lázongásba ment át akkor, a midőn Kossuth említett levele értelmében a szegedi nemzetőrség közvetlen főparancsnokául Hadik nevezetett ki, a kivel az előző évben az ágyu-ügy miatt összeütközés is történt, s a kinek intézkedéséből Korda térparancsnoki állása most megszűnt.

Január vége felé már a bácsi tábor is megkezdte felvonulását Szeged felé. Vécsey tábornok hadteste 20-án indult el Verbászról,³⁾ s 25-én Szegedre bevonult,¹⁾ a hol is a kedvezőtlen hangulatot szigorú intézkedések által igyekezett elfojtani. Így már másnap Baudisz József százados és térparancsnok által hirdetménykép a következő rendeletet bocsáj tóttá ki:

„1-ör. E naptól minden polgári s katonai hatóság a mozgó sereg főparancsnoksága alá helyeztetik.

2-ör. Minden parancs meg nem tartása katonai törvények szerint fenytetend.

3-ör. Minden kijárása a városnak katonai őrizet alatt áll, s útlevél nélkül senki ki nem mehet.

4-er. Útlevelet a polgárság a kapitányságtól, — a katonaság pedig zászlóalja vagy parancsnokságtól nyer.

¹⁾ E proclamatio a Hunkár Antal kormánybiztos által tartott népgyűlésen Babarczy József által fel olvastatván, kinyomatása, s a nép közt való kiosztása elrendeltetett.

²⁾ „Közlöny“ 1848. év 178. sz.

³⁾ „Honvéd“ 1849. év 35. sz.

⁴⁾ Szeremlei „Magyarország krónikája“ II. k. 23. l.

5-ör. Minden katona vagy polgár útlevelét a térparancsnokságnál bemutatni tartozik, ellenesetben az őrsök által feltartóztatik.

6- or. Minden a városban levő idegen polgár, nyugalmazott vagy szabadságolt katona 48 óra alatt a térparancsnokságnál jelentkezék.

7- er. Az újon érkezők irataikat a kijáratok őrséinél adják, átvételét pedig a térparancsnokságnál (iroda: Götz-, ezelőtt Benedek-ház I. emelet) személyesen eszközük.“

S e szabályok oly szigorúan s pontosan hajtattak végre, hogy a február 22-én tartott közgyűlésen is a miatt történt panaszkodás, hogy még a tanyákra, a legrövidebb időre tartó kirándulásra sem lehetett útlevél nélkül kimenni.

Pedig a rendre, szigor- és elővigyázatra immár szükség volt. A szerbek készülődéseinek hírei mind határozottabbak lettek, s a mint Vécsey a verbászi táborból Szeged felé kiindult, utána csakhamar egész Bácsmegye magyar lakossága egy nagy karavánban tartott Szeged felé. Becse, Ada. Zenta, Kanizsa, Csóka, — Bács- és Toron tálmegyék összes magyar községei, a szerbek fenyegetései- s kegyetlenkedéseitől való félelemtől űzve, január hó utolsó napjaiban rettenetes zord időben futottak, menekültek községről-községre. A sorsüldözöttek csapatja mint a hempelygő hógömoly mind nagyobbra növekedett, s ezrekre rúgott a menekült családok száma. Szeged szíves testvéries érzelemmel fogadta a hajléktalanokat, s a részvét nyilvánulása irántok határtalan volt.)

A nép e rettenetes időszakot „szaladás“ néven még

¹⁾ Valóban sajátságos és megdöbbentő a tapasztalat, hogy a míg a helyi adatok és emlékek azt bizonyítják, hogy a menekültek valóban vendégszerető fogadtatásban és gondos ellátásban részesültek Szeged lakói- s polgárainál, a kikkel egyébként a menekültek nagy része rokonsági kötelék által is egybeforrvá volt; addig Bácsmegye községeiben Szeged vendégszeretetéről, s a menekülők irányában való bánásmódról az utóbbi évek óta igazán szomorító hírek kezdenek terjengeni. A rász és kedvezőtlen hírek s Ítéletek persze jobban gyökeret vernek, mint maga a valóság, a mit inkább feledni szoktak, mint megőrizni.

ma is fájdalmas érzelmek közt emlegeti. S valóban alig is lehet valami fájdalmasabb, mint a családi tűzhelyt, az édes otthont, a megszokott kényelmet s jólétet hirtelen, készületlenül s kényszer utón elhagyni. A menekültek óriási számát — bár összeírásuk ismételve is megtörtént — nem ismerjük; de elképzelhetjük a sokaságot abból is, hogy pusztán a zsidó iskolában 200 zsidó család volt beszállásolva, s alig volt a városban ház, a melyben egy vagy több menekült család ne lett volna.

A nemzetőrség a katonai erő kivonása daczára azonban még mindig a délvidéki községekbe vezényeltetett helyőrségi szolgálatra: s alig tért haza 22 napi szolgálatáról a felsővárosi lovas és a két felsőtanyai gyalog század Becskerek, Szárcsova, Écska, Lukácsfalva és becsei állomásáról, — január 27-én már az alsóvárosi két lovas század küldetett ki Kanizsa felé, s 28-án pedig Szabadka felé huszárok és ágyukkal indult el egy csapat szegedi és vásárhelyi nemzetőr.¹⁾ A Kanizsa felé kivezényelt Dobó István és Greguss József kapitánysága alatt álló két lovas század már a kiindulás alkalmával is féktelenkedett, nem akarván a városból távozni.

Magyar-Kanizsán mint őrállomásukon pedig a parancsnok Tar Ferencz őrnagynál és segédtisztje Hild Károly hadnagynál több ízben a miatt panaszkodtak, hogy nincsen elegendő töltenyük, láttassanak el tehát bőven lőporral, hogy ellenséges megtámadtatás esetén magukat védhessék. Lőport azonban nem kaptak, sőt az őrnagy katonás rövidséggel a nyugtalankodókat megfenyítette.

A két században erre a gyanú és bizalmatlanság az őrnagy és segédtisztje ellen, felébredt; s majd azon titkos hír kapott lábra kötöttük, hogy az őrnagy a lőport rejtegeti, s a végből nem osztatja ki a két század között, mivel a szerbekkel czimborál, s el akarja őket azoknak árulni.

¹⁾ „Honvéd“ 1849. év 39. sz.

Az őrnagy ugyanis segédtisztjével naponként túl a Tiszán Török-Kanizsán az előkelő Szerviczky családnál szokott volt látogatásokat tenni. E látogatásokat a nemzetőrség saját észjárása szerint oda magyarázta, hogy az ellenséggel való értekezés céljából történnek. Egyik napon tehát, — a melyen hitük szerint az árulásnak bekövetkeznie kelle — a látogatóba elindult őrnagyot és segédtisztjét megtámadták, s azokat csakhamar összeszabdalták, úgy hogy az agg őrnagy legott meghalt, Hild hadnagy pedig súlyos sebeiben néhány nap múlva szintén elhalálozott.

Erre kutatáshoz kezdtek, s az őrnagy lakásán csakugyan több hordó löport találtak. Ebből azután azt a meggyőződést vonták le, hogy valóban elakarták őket árulni; s már el is vannak árulva, körül vannak véve. így tehát a két század azonnal felkerekedett s február 2-án, gyertyaszentelő boldogasszony napján délután haza is érkeztek.

Vécsey a két század tisztjeit azonnal befogatta, s Hild hadnagyot is beszállíttatván, a hadi törvényszéki vizsgálatot megkezdette, s a kiszivárgott hírek szerint mindkét századot egyúttal rettentő példaadás okáért is a legszigorúbb módon kívánta megfenyíteni. A hadi törvényszék zászlóelhagyás, a fegyelem súlyos megsértése és gyilkosság bűnténye miatt a század tiszteit, nevezetesen Dobó István századost és Borbás János főhadnagyot az egyik, s Greguss József kapitányt a másik századból golyó általi halálra ítélte.

A három tiszt a szerencsétlen eseménynek közvetlen tettese ugyan nem volt, de mint a századok fő tisztjei a zászlóelhagyásért felelősek lettek. Éppen ők — különösen a középtanodai iskolákat is elvégezte Dobó, mint értelmes és higgadt polgárok a hatóság és értelmiségnek rokonszenvét is bírták, szerencsétlen sorsuk pedig részvétet keltett.

Alsóváros a halálos Ítélet hallatára forrt és fenyegetett. A város felgyújtásáról s a halálos Ítélet végrehajtása alkalmával az elítélteknek erőszakos kiszabadításáról és

lázadásról beszéltek. Valóban a demagógia nyomása már elviselhetetlennek látszott. A tanács kényszerülve volt Vécsey előtt testületileg a kegyelemért közbenjárni, de titkon meg az ítélet végrehajtását szorgalmazta.

Az ítélet nyomban végre is hajtattott. Február 3-án délután 2 óra tájban a vár árkában Dobó és Borbás agyonlő vettek, Greguss azonban a helyszínén kegyelmet nyert.¹⁾ Az ítélet végrehajtása napján a vár körül, az iskola- és Kárász-utcákban, a budai-országút és a sóházak irányában ágyuk voltak felállítva. Minden városrészben erős fegyveres Őrjáratok tartattak, s így a fenyegető hangulat kitörése elhárítva lett.

Vécsey hadtestével pár nap múlva Szegedről kivonult, s a város ismét katonaság nélkül maradt, ugyanazon katonai erő a Wázák, a Férden d-huszárok s még két század honvéd maradt itt, a melyről már fentebb megemlékeztünk. A kiürített délvidéken ellenben a szerb csapatok minden akadály nélkül, rombolást és pusztítást hagyva hátra — nyomult előre. Január 30-án Theodorovics Athanáz 7000 főnyi sereggel s 8 ágyúval (köztük egy 18 fontos, két 3 fontos, a többi 1 fontos csajkás ágyú) már Kikindára érkezett, b a honnan Szeged ellen volt indulandó. Úgy látszott tehát, hogy a missio, mit Kossuth a múlt évi october havában a városnak szánt, hogy elfogja s lefegyverzi a szerb sereget, ép úgy, mint a tolnai nemzetőrök Róth és Filipovics táborát — betöltve leszen; s a dicsőség azon osztályrészét, a melyet Kossuth január g-iki levelében Szegednek szánt, el fogja nyerni.

A készülődések folytak is. A vidék nemzetőrsége, közöttük a vásárhelyiek, ide összpontosítottak; de sem a seregnek nem volt bizalma a vezényletben, sem a vezér nem tartotta képesnek a nemzetőrséget jelentősebb dolog kivi

¹⁾ „Honvéd“ 1849. év 39. sz.

²⁾ „Honvéd“ 1849. év 39. sz.

telére. A kölcsönös bizalmatlanság egész nyilvánvaló lett. A polgárság I. ladikot czéljai felől több ízben interpellálta is. Majd árulónak tartották, s azon hír kerekedett róla, hogy a szerbekkel egyetért, hogy szökni akar, a mire némely körben már elfogását tervezték. Viszont Hadik kijelentette, hogy a nemzetőrséget szelleme miatt az ellenség elé messzire ki nem vezényelheti, s hogy ennél fogva a Tisza vonal védelmére szorítkozik pusztán. Hadik túl a Tiszán Szőreghen, Szent-Ivánon és Gyálán még előőrsnek is igen gyenge erőt helyezett el. Szőreghen összesen négy század nemzetőr, Szent-Ivánon és Gyálán pedig egy század honvéd állomásozott február 2-tól lo-ig.¹⁾

A népfölkelés rendezésére is Hunkár főispán kormánybiztosul kiküldve már megérkezett, s e minőségben a febr. 2-án tartott közgyűlésen megjelenvén, a népfölkelés mi módon való intézése tárgyában rendelkezett.

A szerb sereg ezalatt Kikindáról kimozdult, és Theodorovics előcsapata, 2000 gyalog és 200 lovas, február 10-én délután fél négy órakor Szőregh elé érve, néhány ágyulövés után oda bevonult, a honnan, valamint Gyáláról is a felette gyenge erőt kiűzte. A Szőreghen feles számmal állomásozott szegedi és vásárhelyi nemzetőrség nem az országúton, hanem a Marostőn vonult vissza, s a Tiszán a „gyenge jégen a legnagyobb életveszély közt kelt át.”²⁾

A szerb csapatnak ily viszonyok közt ezen igen természetes sikere a lakosság különböző rétegeiben különféle érzelmeket keltett. Az egyik része — a sértett alsóváros — némi daczos közönynyel, a másik része keserű szégyennel és tépelődő boszankodással fogadta a legújabb hirt; míg ismét egy másik rész a nyugalmat elveszítve félelembe esett, s a várost már a szerbek prédájául oda dobva, elesettnek és általuk feldúltnak látta.

¹⁾ „Honvéd“ 1849. év 50. sz.

²⁾ „Közlöny“ 1849. év 39. sz. — „Honvéd“ 1849. év 50. sz.

Ily aggodalomba esett a polgármester is, a ki futár által jelentést intézett Kossuthhoz a szerbek szőreghi sikeréről, előadván, hogy a futást a vásárhelyi nemzetőrség a mint megkezdő, a szegedieket is a félelem szállta meg. Az ellenség tehát közvetlenül Szeged alá jutott, és el fog veszni, ha csak rögtön segély nem érkezik.

E jelentésre Kossuth február 13-án kelt válaszában sajtáságos szánmassággal, majdnem a gúnyos bírálat hangján válaszolva ostromozza a félelmet és gyáva futást. Szemrehányólag említi, hogy tavaly még azt fogadták, hogy a hazát mentik meg, s most önnönmagukat 7000 szerbtől megmenteni nem tudják, s Szeged és Vásárhely 100,000 magyar lakossága megszaladt. Azért szedje össze magát a két város és segítsen magán, mert az oly fegyveres népet, mely fél és fut, nem a kormány, de még az Isten sem menti meg. Egyébiránt tudatja, miszerint Damjanich tábornok parancsot vett, hogy egy erős brigáddal személyesen Szegedre siessen az ellenséget onnan elűzni. Ezzel a nemzet nagy áldozatot hoz ugyan Szegednek, s vajha Szeged védelme miatt a nemzet ne essék áldozatul. Szeged védelme a hazát még nem menti meg; Szeged nem Szegednél mentetik meg, a szerbek nem ott győzhetnek le, hanem Windischgratz serege tönkretételében. A kígyónak ha a feje széttiportatott, tagjai még rángatóznak, de nem haraphat. — Szeged csak úgy veszhet el, ha magát elveszni engedi.¹⁾

Kossuth ezen levele a február 11. és 13-iki sikeres fordulatok után érkezett meg, s a közgyűlésre beterjesztetvén, egész meglepetést szült. Felvilágosító választ nem küldtek reá, de a polgármesternek meghagyva lett, — a kinek ez eljárását komolyan neheztelték — hogy többé más, mint

¹⁾ E levél az „Okmánytár“ 13. sz. alatt egész terjedelmében közöltetik. A városi levéltárban Kossuth levelei közül ez egyedüli az, mely egész terjedelmében az ő saját kézírata. Azért is ezen levél leghívebb hasonmása fénynyomatú mű mellékletkép a mellékletek VI. száma alatt közöltetik.

a közgyűlési határozatokból folyólag semmiféle levelezést senkivel se folytasson.

A február 10-iki siker után Theodorovics egész hadteste Szőreghre bevonult. Másnap u-én — éppen vasárnapon — ugyanazon előcsapat, mely az előző napon a szőreghi csekély helyőrséget megszalasztotta, déltájban Új-Szegedre hatolt, azt elfoglalván, a várost onnan ágyuzni kezdte. A csapatban sokan Petrovits Istvánt, a múlt évben elmenekült volt városi tanácsnokot is felismerni vélték. A szerb táborral való utazásának híre különben székében el volt terjedve, de sem az egyik, sem a másik hirt bizonyosra venni nem lehet.

Hadik a nemzetőrséget az egész Tisza hosszában kiállította. Ő maga a komprévben a 8-ik zászlóaljtól két század honvéddel s egy divisio Ferdinand-huszárral foglalt állást, halálbüntetés terhe alatt tiltván meg az átkelést a Tiszán, melynek jege már több nap óta olvadozva úgysis „szotyékos“ lett, a melyen való átkelés a legnagyobb életveszélylyel járt.

Pár óráig folyt a Tiszán át a kölcsönös tüzelés, s a vár tetejéről az ágyuk élénken viszonozták a szerbek lövéseit, de egyik félnek sem volt úgyszólván még semmi vesztesége. Négy óra tájban a sópajták körül felállított nemzetőrök türelmet veszítve, tisztjeik intése daczára neki indultak a szakadozó jégtábláknak, s azokon itt-ott deszkákat helyezvén el, az istenkisértésnek nevezhető utat sikerült óvatossággal s bámulandó ügyességgel egymás után megtenniük. így mihamarább mintegy két századnyi nemzetőr volt a túlsó parton, a hol Gombás József, Kátai Ferencz és Réh Ferencz vezetése alatt az ujszegedi nagy-utczán s a községháza udvarában elhelyezkedett szerbeket oldalról hirtelen és váratlanul hősileg megtámadták. Sűrű kövér hópelyhek kezdtek hullani, midőn a lövések a szerbeket felriasztották, kik kovás fegyvereiknek így semmi hasznát sem vehették; s nem tudván, hogy mily erővel van dolguk,

az egész előcsapat vad futásban keresett menedéket. A megrohant szerbekből összesen 67 esett el, s ez alkalommal a felingerült nemzetőrök Lausevits újszegedi fűszerkereskedőhöz is betörték s felkoncizolták, ki az újszegedi szerbek közül egyedül maradt odaát, míg a többi az ellenséges csapat közeledtének hírére mind elvonult.

A mint a bátor és merész támadás rendkívüli sikerét a jobb parton álló nemzetőrség észrevette, könyörgtek Hadiknak, hogy küldje át huszárait a szerbek üldözésére s elfoghatják minden ágyujokat, a melyeket a sártengerré vált újszegedi országúton az ökrök alig bírtak vonszolni. De Hadik még Irinyi Bertalan őrnagy közbenjárására sem volt erre hajlandó. S csak este felé, a midőn a tüzelés már megszűnt, s az ellenség Szőreghre egészen visszavonult, akkor küldött át Új-Szegedre egy század honvédet, mely egyetlen puskalövést sem tehetett.

A nemzetőrségnek egy halottja és három sebesültje volt, s ezen felül a Wázák közül egy tizedes esett el. Ez utóbbi volt az egyetlen katona, a ki a nemzetőrökkel átvonult, s a csatában részt vett. A jó fiú a kórházban mint lábbadozó sebesült midőn az első ágyuszt meghallotta, a kórházból kiszökött, s ő is a nemzetőrökkel a jégen átmenve, egy furkósbottal a támadók közt a legelső volt s ütötte az ellent, míg egy golyó szívéen találta s „éljen a haza!” kiáltással összerogyott. A nemzetőrök fegyvereikre fektetve vitték át a hős halottat a városba.

A szerbeknek egy másik csapata egyébként ugyanazon a napon még reggel Horgossal átellenben is megkísérlé a Tiszán való átkelést, hogy délre a várost az újszegedi támadókkal összeműködve ez oldalról is ostromolja. De a Horgoson állomásozott szegedi nemzetőrök észrevették a kísérletet, s erős tüzelésük az átkelést lehetetlenné tette. Ugyanezen csapat azután a Tisza mentén feljebb vonult, s a boszorkány-sziget átellenében később újból megkísérlé az

átkelést. Itt viszont Forget kapitány a Wázákkal tartóztatta őket vissza.

Ez volt a napi esemény hű képe, a melyről Hadik Kossuthhoz a következő jelentést intézte:

„Délben egy és fél órakor megtámadták a szerbek Új-Szegedet lovasokkal s mintegy 2000-re menő gyalogsággal, e kívül 5 ágyú és egy csajkával. A megtámadás három felől történt, Új-Szeged egész hosszában.

A Tisza jege biztosan járható nem lévén, Szegedet¹⁾ megszállva nem tarthatám, s azért az ellenség a várral szemközti nagy magtárig közeledék. Mire én a fenyegetett pontokkal áttellenben az innenső partra vonaték fel 6 ágyút s két vetágyút s az ellenség élénk tüzelését az üdvözléshez méltó élénkséggel fogadám. Majdan az ellenség jobb szárnyamat az alsóváros felől akarván bekeríteni, Forget kapitány a Wáza-zászlóalj parancsnoka lefelé a Tiszához küldetett¹⁾ s ügyes manővrírozással megakadályozá a szerbek jégeni átkelését. Ezalatt az ellen Új-Szegeden megfeszkelé magát s kezde rabolni. Fischer őrnagy s egyéb tisztek buzdítására²⁾ 4 óra táján nagyszámú nemzetőrség sereglett össze Gombás vezérlete alatt, kik áttörvén a jégen, a rablással foglalkozó szerbeket, a tűzérség helyes működésétől támogatva, kiverték Semsey százados vezérlete alatt Új-szegedről.

E alkalommal 50, nagyobbán szerb, hullott el, mint ezt a sok zsákmányul esett handzsár és szerb fegyverek igazolják.⁴⁾

Egy ellenséges ágyú leszereltetek s nyertünk egy díszes szerb zászlót is.

¹⁾ Tévesen áll Új-Szeged helyett.

²⁾ A boszorkány-szigetnél.

³⁾ Ellenkezőleg, sőt halálbüntetés terhe alatt tiltották az átkelését.

⁴⁾ A „Közlöny 1849. évi 39. számában egy más hivatalos jelentés alapján a szerb halottak száma 95-re tétetik.

A harcz végeztén egy honvédosztályt s két huszár szakaszt ¹⁾ küldöttem át a Tiszán s ezekkel Új-Szegeden túl a sánczig nyomulván, a szerbek egész Szőreghig vonultak vissza.

Különösen ki kell emelnem Igmándy őrnagy s dandárparancsnok szintoly értelmes mint hősi vezényletét, továbbá a balszárnynak Irinyi őrnagy általi jeles vezetését. Ezeken kívül teljes dicsérettel említendők Michel tüzér altiszt, ki az ellenséges ágyút leszerelte, s több közember a Wáza-gyalogságból.

Részünkről e csatában a Wáza-gyalogságból i tizedes és egy nemzetőr estek el és 3 nemzetőr lön megsebesítve.“³⁾

A győzelem napján „Hazafi“ aláírással falragaszok jelentek meg, a melyben az ujszegedi győzelem s Szeged polgárainak dicsősége megillető módon van magasztalva, s a polgárok lelkesedését a szerb sereg további üldözésére, mielőbbi újabb megtámadására irányozza. A nyomtatvány egyúttal tartalmaz rövid oktatásban a felállás, a támadás, az üldözés, szóval a harczászat elemeiről igen helyes ismeretést nyújtott, kijelölván mindazt, a mire a támadóknak általában ügyelni kell. Az oktatás végén azután ismét a támadásra buzdítva, a következő sorokkal fejeztetik be a kiáltvány: „így csatázzatok; lelkesedve, de higgadtan és előrelátólag; és azon hatalmas erőnél fogva, melyet isten a népbe fektetett — lehetetlen, hogy bátorságtokat győzelem ne koszorozza.

Csak összetartás és egység legyen közöttünk, és isten segítségével nemcsak visszaverjük, de meg is toriunk minden gaz megtámadást — ha mindjárt a pokolból intéztetnék is ellenünk.“³⁾

¹⁾ A hivatalos jelentés ellenében ismételjük, hogy huszárok nem küldettek s nem is mentek át.

²⁾ Szilágyi S. „A magyar forradalom férfiai, Pest, 1850.“ 145. 1.

³⁾ E falragaszkép megjelent kiáltvány az „Okmánytár“ 14. száma alatt egész terjedelmében közölte tük.

A szerb előcsapat fölött kivívott újszegedi siker s e falragasz a lakosságot általában feltüzelte a szerbek megtámadása és szőregyi állásukból való kiverésére. Hadiknál egyre-másra jártak ez iránt könyörögve, ki Vukovics Sebő, a délvidéki hadsereg országbiztosának erélyes közbenjárására csakugyan erre magát elhatározta. Még a győzelem estéjén meghagyta tehát Houchard Ferencz gőzhajókapitánynak, hogy uszályhajókból a Tiszán mielőbb hidat rögtönözzön, ki a rendeletnek a legnagyobb pontosság s „tengerészeti ügyességgel“ már másnap estére megfelelt.¹⁾ A hidbekötési munkálatot Új-Szegedről az átküldött honvédszázad s két szakasz huszár, ezenfelül a rókusi első nemzetőrszázad fedezte. A százados a kirendelési parancsot előbb ugyan félreértve, a kitűzött időre át nem vonult, a minek következtében azonnal befogatott, de a polgárság színejavának tapintatos közbenjárására a komolyabb következmények elhárításával szabadon bocsájtatott.

Február 13-án, kedden reggel tehát Hadik a rendelkezése alatt álló katonaság és nagyszámú nemzetőrséggel kivonult a szerbek szőregyi táborá ellen. A nemzetőrség valóban vitézül viselte magát, s a szőregyi csata sikerében kiváló részzel bir, habár az Hadiknak e győzelemről Kosuthhoz intézett hivatalos jelentésében méltányolva egyáltalában nincsen is. Hadik jelentése ugyanis így szól:

„Van szerencsém tisztelt elnök urat egy győzelemről tudósítani, melyet ma a rácok és szerbek ellen kivívtunk.

Tegnapelőtt megtámadásuk és visszaveretésük után a

¹⁾ A Tiszán öt hadi gőzös közlekedett, és pedig „Mészáros“, „Honvéd“, — előbb „Károly“ — „Neptun“, „Pannónia“ és „Szolnok.“ Majdnem valamennyi Szegeden volt téli kikötőn. A hajók Medgyaszai István felügyelő, Houchard Ferencz, Molnár Gábor és Huszár József kapitányok parancsnoksága alatt álltak. Az ő kiváló érdemük az, hogy a gőzhajók a magyar érdekeknek maradtak tovább is szolgálatában, s Kloibert pesti főnök rendeleté ellenére az eszéki téli kikötőbe be nem vonultak, hanem Szegeden maradtak. (Lásd „Marcius tizenötödike“ 1849. év 26. sz.)

rabló ellenség magát Szőreghen fészkelte be, a helységet több erős sánczokkal látván el.

Hogy ezen, Szegedre nézve igen veszedelmes állásból ki kergethessem, a Tiszán hidat verettem, mely tegnap készült el, a megtámadást ma reggelre kellett halasztanom.

Intézkedéseimet minden hátul vagy oldalról! megtámadás ellen megtevé, a hídon átkeltünk s Igmándy őrnagy és dandárparancsnok vezénylete alatt Szőreghet megtámadtuk és sánczaival együtt bevettük.

A szétvert ellenség 8 ágyúja közül egy 6 fontos, több társzekerek és zászlók estek kezeink közé. Ez utolsók közül hármat előlegesen is felküldök. Az ellenséges halottak száma több százakra megy, de mi is fájjaljuk néhány derék vitézeinket. Halottaink és sebesülteink száma közel óo ra megy.

Különösen kitüntette magát a Wáza-zászlóalj.

Szőregh porrá égettetett.⁽¹⁾

Ez ismételt vereség után a szerbek Szent-Iván- és Oroszlámoson foglaltak állást, besánczolván magukat, a honnan még ió-án is Török-Kanizsa és Horgos között a Tiszán való átkelést megkísérelték, a hol azonban Derra őrnagy vitéz ellentállása törekvéseiket megghiúsította.⁽²⁾

Érdekes tudnunk azt, hogy a szerb közvélemény Zubán ezredest, mint az ujszegedi előcsapat parancsnokát azzal gyanúsította, hogy Új-Szeged és Szőreghnél a győzelmet egy farka disznóért játszotta a szegediek kezére,⁽³⁾ de az sem érdektelen, hogy a főváros némely köreiből oly hírek is hitelre találtak, sőt a sajtóban is közöltettek, a melyek

¹⁾ Szilágyi S. „A magyar forradalom története“ 306. 1. — A „Közlöny“ 1849. évi 39. számában egy más, ugyancsak hivatalos jelentés alapján megjelent közleményben a nemzetőrségnek Szőregh ostromában való részvéte érintve van,

²⁾ Szeretnie! „Magyarország krónikája“ II. k. 55. 1. — A „Közlöny“ 1849. évi 39. számában foglalt közlés ezt még azzal toldja meg, hogy a sikert „az ellenség túlnyomó ereje ellen gr Hadik ezredes és parancsnok ur faradhatlan. érelyes intézkedéseinek köszönhetni.“

³⁾ „Szegedi Hírlap“ 1849. év 3. sz.

a valótlan­sa­got már ön­ma­gu­kban fog­lalták s a mely hí­rek s il­lető­leg hí­rla­pi köz­lé­sek az il­lető la­pok szel­lemét és ha­za­fi­as ér­ze­le­meit is elég­gé meg­vilá­gít­ják.

így a „Figyelmező“ 1849. évi 8. száma ezt közli: „Jan. 30. A rác­zok be­vet­tek Szeged­et.“ — A 26-ik számban pe­dig a kö­vet­ke­ző­ket: „Február 20. Szeged be van vé­ve, (már másod­szor??) a rác­zok há­rom­szor ver­tek vissza *ret­te­ne­te­sen* a rájuk ro­hant ma­gya­ro­kat.“ — A „Ma­gyarőr“ pe­dig 13-ik szá­mában ezt közli: „Bu­da­pest, febr. 22. 1849. *Szeged meg­bukott.* Sv. azelőtt há­rom­szor visszave­retett szer­bek csapa­ta csak 200 em­ber­ből álló kis osz­ta­lyt kép­zett.“

Ha­diknak az ujsze­gedi és sző­re­ghi csatá­ról Kos­su­thhoz in­te­zett s a la­pokban is meg­je­lent, a törté­ne­ti hű­sé­ggel ellentétben álló, részben való­tan és egyoldá­lú je­lenté­sei a nem­zet­ör­ség általános boszankodását idé­zték elő. A tudó­si­tá­so­k által becsér­zető­ket sértettnek találták, s a sértő Ha­di­kot e miatt mélyen gyű­löl­tek. Azért is a nem­zet­ör­ség Kor­dát, Dá­nit és még né­hány tisz­te­ten azon bi­za­lmas küldet­séssel uta­zatta Kos­su­thhoz De­bre­czenbe, hogy Ha­dik el­moz­dí­ta­sát kér­jék. A küldöttség el is ju­tott De­bre­czenbe, Kos­su­thnak elpa­na­szolták sé­rel­meiket, s a midőn az tu­da­kol­ta tőlük, hogy hát kit őhaj­ta­na­nak vezér­ül, Perczel Mór ne­vét em­lí­te­tek fel.

Kos­su­th a for­ra­dalom ügyé­hez csatlako­zott fő­urak iránt ki­vá­ló el­né­zé­ssel viseltetett, s Ha­di­kot pe­dig mondhatni ked­vel­te, mert az ő po­li­ti­cá­ját nyíltan helye­sel­te. S bár ka­to­nai te­he­tség­nek nem tar­to­ta, ke­véssel előbb a IV-ik had­test pa­ra­ncs­nokául ne­vez­te­te ki, a mely had­test egye­ne­sen a dél­vi­dé­ki vá­ro­so­k oltalmára lett volna egybe­vo­na­nandó.¹⁾ Térpa­ra­ncs­nokul is már Schweidel József volt alkal­mazva, de meg Batthyány Kázmérnak a dél­vi­dé­kre telj-

¹⁾ E had­test kez­detben 4000 em­ber­ből állt (de február végén 12,000 em­ber és 30 ágyúra felsza­porodott), s egyik osz­ta­ly­a Szabadka s Horgoson Gál ezre­des alatt, a másik (4 ren­des és egy önkén­tes zászlóalj) Szeged és Sző­re­ghen Ig­mándy őrnagy vezetése alatt állt.

hatalmú kormánybiztosi minőségben való kiküldése szintén befejezett dolog lévén, a küldöttséget jó reményekkel biztatva haza küldte. De azért I. Ladik tovább is állomásán Szegeden maradt, s még a nyáron is mint a 7-ik hadosztály parancsnoka innen adta ki falragaszokban a magyar seregek győzelmi híreit.

II.

Gr. Batthyány Kázmér vezérfőispán s teljhatalmú kormánybiztos. Osztrovszky segédkormánybiztos. Perczel. A szent-iráni és gyulai csaták. Szent-Tamásnál a szegedi csapat dicsősége. A szent-tamási katonai érdemjelvény. Martius 15-ikének ünneplése. A függetlenségi határozat kihirdetése ápril 39-én. Kremminger prépost plébániai állomásától felfüggesztetek.

A déli hadseregnek Torontál- és Bácsmegyékből történt kivonulása után a szerb csapatoknak Szeged, Szabadka és Baja irányában történt felvonulásáról, kegyetlen pusztításairól szóló hírek Kossuthot meglepték s a délvidék sorsa már nyugtalanította, a midőn Vadász polgármesternek február 10-én kelt, s a szerbek ujszegedi sikerét tudató futár által küldött levelét vette. Láttuk e levélre Szeged közönségéhez intézett válaszat, s láttuk a rögtön bekövetkezett kedvező fordulatokat is.

De a Bácsmegyéből is egyre érkezett újabb kedvezőtlen hírekre, még mindig a szegedi tudósítása hatása alatt, a fenyegetett vidék érdekéből általános intézkedések téllének szükségét látta fennforogni, s Baranyamegye főispánját, gróf Batthyány Kázmért, Kis-Kunság, Pest, Csongrád és Bács megyék *teljhatalmú kormánybiztosának* nevezte ki.

Szeged város közönségéhez február 12-én i868/e. sz. alatt kelt erről szóló tudósításában Hunkár főispán s kormánybiztos fáradalmi irányában elismerését kifejezve, hosszasan fejtegeti, hogy miért volt elkerülhetlen a magyar

seregnek Bácsmegyéből való kivonása, ámbár Szabadkán s Szegeden maradt annyi rendes haderő, a mennyinél több rendes erő a lázadók táborában bizonyynyal nincsen. S ha a magyar nemzetőrség sikerrel támogatja az ott hagyott erőt, a gyülevész népet a tűzhely védelmében fel lehetett volna tartóztatni. A bátorság, félelem s a futásról a febr. 13-iki levéllel analóg elmélgedéseket tartva, hazafiui várakozásának adott kifejezést. Ezután a teljhatalmú kormánybiztos gróf Batthyány Kázmér feladatait vázolvá, kiküldetése jogkörét ismerteti, — a melynek értelmében a kormánybiztos nemcsak polgári, de katonai hatalommal is felruházott. A katonai erő teljesen rendelkezése alá adatott, s azt legjobb belátása szerint vezérelhetette; felhatalmazatok a politikai tisztek felfüggesztése-, helyettesek kinevezésére és a vésztörvénysek felállítására is. ’)

Batthyány még le sem érkezett, a midőn Kossuth Vukovicstól azon bizalmas értesítést nyerte, hogy attól egyáltalán nem lehet tartani, hogy a szerbek Szegedet elfoglalják; hanem attól igenis: hogy Szegeden *kitör az anarchia*, a melynek megelőzésére az egyedüli mód az, hogy Osztróvszky Szegedre nézve külön kormánybiztosnak neveztessek ki, mert csak az ő népszerűsége s erélye lesz képes a rendet helyreállítani. így Kossuth Osztróvszkyt Batthyány mellé segéd-kormánybiztosnak ki is nevezte.

A teljhatalmú kormánybiztos kinevezését tudató leirat a február hó 17-én tartott közgyűlésen olvastatott fel, s arra a város közönsége azon határozatot hozta, hogy a polgármester elnöklete alatt „ő nagyméltóságánál“ egy különdtség tisztelegjen.

Batthyány mindenekelőtt a menekültek összeírását rendelte el, valamint azok ellátását vette gondjai közé,²⁾

¹⁾ E levél az „Okmánytár“ 1\$. sz. alatt egész terjedelmében közöltetik.

²⁾ A Horgoson elhelyezve volt menekültek utóbb csakugyan nélkülözéseket szenvedtek, s járvány is pusztított közöttük, úgy hogy naponként mintegy 30 halottjuk volt. (Lásd „Közlöny“ 1849. év 45. sz.)

de a mint a szerbek visszaűzése megkezdődött, azok hazaszállítását szorgalmazta. S lassankint el is fogyott azoknak a száma, úgy hogy midőn az april hó 10-én tartott közgyűlésen Bácsmegye közönségének lakosságát visszatérésre hívó levele felolvastatott — akkor már Szegeden egyetlen menekült sem volt többé. A kormánybiztos felhívására továbbá azon körülmény indokából, hogy a menekültek nagy számánál fogva a rendkívüli mérvben összegyűlt lőpor, gránát és más tűziszerek véletlen felrobbanása iszonyú veszélyt támasztana, s óriási zavart szülne, — ennél fogva a baj és szerencsétlenség megelőzése és elhárítására a város *ideiglenes tűzoltóság*ot szervezett.

Azután a jégzajlás miatt bekövetkezett közlekedési bajok megszüntetése czéljából Ábrahám József hajósgazda a Tiszán egy „*csajkás század*“ felállítására és szervezésére szólított fel. Ábrahám hajósok-, molnárok- és halászból a századot azonnal megalkotta, a közlekedést helyreállítótta, s e nemben tett hasznos szolgálatai sorából a következő esemény ismertetését nem mellőzhetjük. A Maros hirtelen jött tavaszi áradása oly rohamosan emelkedett, hogy a tñaros-melléki községek az akkori mozgalmas időben azt észre sem vették, a védművek gondozását egészen elhanyagolták, s a veszély senkinek eszéágában sem volt. Pedig az már tényleg bekövetkezett. Deszknél az úgynevezett könyöktöltést az ár mintegy 30 ölnyi hosszúságban átszakította. Irtózatos ijedelelem s zavar keletkezett. A mérnökök mentési módot nem tudtak s nem is javasoltak; pedig ha a szakadás be nem tömetik, a kiömlést el nem zárják, Torontálmegyének mintegy felerészét az ár elborítja és semmivé tette volna. A kétségbeejtő órákban Ábrahám jelentkezett Osztróvszky segéd-kormánybiztosnál azon ajánlattal, hogy a csajkás század- és a felsővárosi 5-ik nemzetőrszázaddal — mely jobbára szintén hajós-, molnár- és halásznépből állt — a Marosnak deszki szakadását betömni, s a vízkiömlést elzárni kész és képes.

A vállalat sikerében mindenki kétkedett, lehetetlennek tartotta azt mindenki. De Ábrahám feladatát csodaszert! sikerrel oldotta meg. A vízömlés két szélénél megkezdve, befelé haladva erős czölöpöket veretett le; s bármily rohamos volt is a kiömlő víz ereje, az emberek fáradhatlan munkájukkal az egyenlő távolba levert czölöpök összefüggő sorozatát elkészítették. Azután ugyanolyan rendben fűzfásarkakkal a czölöpök körül sövényfonást készítettek, s annak háta megett a földmunkát is rögtön folytatták.

Igy haladt a munka két oldalról. A kiömlés mind keskenyebbre szorítkozott, s útdíjára a két oldalról összeért munka elzárta a vízömlést, s Toron tálmegye egy nagy catastrophától lett megmentve. E hazafiul és emberbaráti nagybecsű szolgálat a „Közlöny“-ben Batthyány és Osztróvszky nyilvános köszöneté kíséretében van megörökítve.¹⁾

Batthyány kormánybiztos azután egy kelet nélküli 36. sz. rendeletében a vezérlete alá rendelt területről 24 óra alatt minden löfegyvernek, kard-, karikásostornak s nyeregnek Szegedre és Szabadkára való beszállítását rendelte el. Kivételt tett ez alól a mozgó csapatokra, a szegedi és szabadkai nemzetőrökre nézve, a kik ezen kötelezettség alól nemcsak hogy felmentve lettek, de a martius 12-én tartott közgyűlésen tett jelentés szerint a város közvetlen védelmére szolgáló 3 ágyút is kaptak.

Február 21-én kelt rendeletével ismét a szegedi összes nemzetőrséget mozgósította, azt egyúttal a katonai szabályok és legszorosabb fegyelem alatt állónak nyilvánította.²⁾ A beérkezett rendkívüli számú fegyver- s más hadikészlettel a mozgó csapatokat, a szegedi és szabadkai nemzetőrséget tökéletesen felszerelte.

¹⁾ „Szegedi Híradó“ 1879. év 211. és 212. sz. — A „Közlöny“ 1849. évi 122. számában a nyilvános hálával jutalmazottak neve a következőkben sorolatik elő: Ábrahám József csajkás-százados, Ábrahám Antal, Szűcs György, Ökrös József, Dékány Antal, Kopasz Mihály, Vastag Pál és Csányi József.

²⁾ „Közlöny“ 1849. év 43. sz.

Ily előintézkedések után a szerbek megtámadását, s oroszai ősi és gyálai sáncaikból leendő kivetését vette célba. Az ellenük megindítandó sikeres hadi működés fő feltétele az volt, hogy a vedresházi erdőnek a Tiszára dülő része kivágassák, s illetőleg azon keresztül a nagyobb csapatok átvonulhatására az út kitisztíttassék. Február 23-án reggel 8 órakor ennél fogva 5—600 fejszés nemzetőr több ágyú, lovaság és honvédek fedezete alatt a vedresházi erdőhöz kirendeltetett, a hol is a munkát ezek elvégezték, s déltájban már hazafelé indultak, a midőn Gyáláról egy ellenséges lovas csapatnak utánok való nyomulását vették észre.

Még az erdőirtás munkálata közben a nagy szél egy félíg kivágott fát döntött ki, s egy fejszés nemzetőrt véletlenül agyonütött. A holtat csolnokon a Tiszán átszállították, a városba be vitették, a hol is azon hír terjedt el, hogy Vedresházán a nemzetőrök megtámadtak.

Déltájban tehát riadót vertek a városban, s az összes helybeli és vidéki nemzetőrség fegyvert fogott, s 10,000-nyi sereg készült a hídon átkelni. Több század már útban is volt, midőn szemben találkoztak a hazafelé tartókkal, a kiktől megértették, hogy semmi veszély sincs.)

A szerbek ellen való támadó fellépés azonban még mindig késett, a mi alatt azok február hó 25. és 26-án Batthyány kormánybiztoshoz, majd Hadikhoz parlamentaireket küldtek. Martius 2-án a negyedízben érkezett parlamentair a városba már be sem bocsátatott, hanem Hadik ment a hídon át Új-Szegedre az elé, a hol a gyanakvó tömeg előtt már kénytelen volt kijelenteni, hogy a szerbek alkudozás végett küldöttek követeiket, őt azonban ne gyanúsítsák, mert ő hazájáért él s hal. S valóban a nép még mindig nyugtalankodott a miatt, hogy elárultatok. A táma-

¹⁾ „Közlöny“ 1849. év 43. sz. — „Honvéd“ 1849. évi 60. száma a „Tiszavidéki Újság“ után.

dás halogatásának okát egyenesen ebben kereste, s e mellett az élelmi szereknek nagy fogyatkozása, az apró bankjegyek hiányából támadt zavarok is boszankodást szültek, főleg a katonaság körében, mely ennélfogva nem igen költhetett *)

Martius 5-én a szerbek bácsi táborá Szabadka és Horgos ellen 2000 ember és 8 ágyúval újabb előnyomulást kísérletet tett; de amott Tóth őrnagy, emitt pedig Bene alezredes verték vissza a támadókat. *) Ez a szerbek elleni actiot siettetete. A délvidéknek visszafoglalására, s Péterváradnak az ostrom alól való fölmentésére ugyanis a kormány Perczel Mór tábornokot küldte ki. Perczel Szegeden martius 15-én megjelenve, a támadó fellépést azonnal megkezdte, s martius 22-én a Szőregh és Szentiván közt sánczolt 4—5000 főnyi szerb tábornok, melynek 12—14 ágyúja volt, megtámadta.

Reggel 8 órakor kezdetett a csata, mely délig tartott. Forget őrnagy a Wázákkal a legveszélyesebb kereszt-tűz daczára Szentiván falut szuronyrohammal már egy félóra múlva bevette, a hol két ágyú s egy társzekér esett zsákmányul. A faluban talált ellenség felkonczoltatott, s Szentiván felgyujtatott. Forget csapatából eddig csak 3 halott volt. A támadás ezután a Szőregh és Szentiván közt fekvő sánczok ellen intéztetett, a hol élénk tüzelés közt az ellenség még jó ideig védte magát, mígnem Kani-za és Deszk felé visszavonulását megkezdte. Ez utóbbi csapat Deszknél újból állást foglalt, s az üldözőket mintegy negyed óráig fel is tartóztatta, s az üresen talált községet felgyujtván, visszavonulását Béba felé vette.

A csatában maga Batthyány kormánybiztos is részt vett, segy szakasz huszár élén a futókat üldözve, egy tár-

1) „Honvéd“ 1849. évi 60. száma a „Tiszavidéki Újság“ után. — Ugyan-annak 62-ik száma. — „Közlöny“ 1849. év 43. sz.

2) „Honvéd“ 1849. év 64. sz.

szekeret s egy csapat foglyot kerített kézre. A csata befejezése után Szőregh és Szentiván kirendelt lakossága a két község közt levő sánczokat széthányta. Délután 3 órakor tért haza a győztes sereg, melyet zenekar fogadott. A szerbek Összes vesztesége 70 halott és 114 fogoly volt. A nemzetőrség által requirált fegyver és más temérdek hadi zsákmány a várba szállíttatott. Ugyanezen napon egyébként Kis-Zombornál Ketnényfi őrnagy, Horgos és Kanizsa között pedig Gál ezredes és Czintula őrnagy verték meg a szerbeknek más-más csapatjait.¹⁾

Martius 26-án pedig még a Gyálán visszamaradt ellenséges csapat támad tatott meg. Igmándy alezredes a vedresházi erdő és a szőlődombok körül hányt sánczokból két órai heves tüzelés után az ellenséget kiverte, mely Török-Kanizsára futott. Igmándy 30 foglyot, sok fegyvert s társzekeret, ezek között egy császári löporos kocsit ejtett zsákmányul. Gyála felgyujtatott, ellenben az üresen talált Keresztur épen maradt.³⁾

Így Szeged közel és távolabbi környéke az ellenség-től teljesen megtisztult. Perczel Batthyányval martius 23-án már Bácsmegyébe indult s a hadjárat ott oly sikerrel folyt, a feltolakodott szerb csapatok minden vonalon úgy vissza szorítottak, hogy Perczel már 26-án Verbászhoz ért^{s)} s Szent-Tamás ostromához készült, a melynek múlt évi sikertelen vívása ügyében a képviselőházban éppen ő tett oly kíméletlen felszólalást, hogy még a ház roszalását is felidézte.

És Perczel az ápril 3-án intézett ostrommal diadalmasan vette be Szent-Tamás sánczait, a mely alatt már annyi

¹⁾ „Tiszavidéki Újság“ 1849. év 33. sz. — „Honvéd“ 1849. év 8[. sz. Szeretnie! „Magyarország krónikája“ II. k. 85. lóp. — „Közlöny“ 1849. év 63. és 65. sz.

²⁾ „Tiszavidéki Újság“ 1849. év 24. sz. — „Honvéd“ 1849. év 84. si. „Közlöny“ 1849. év 68. sz.

³⁾ Szeremlei i. m. II. k. 85. 1.

hősi vér oly hiába omlott. *Szent-Tamás bevétele pedig valóban Szeged és a szegediek dicsősége.* A szegedi önkénytesek, — a Jh'öldváry őrnagy parancsnoksága alatt önkénytes nemzet-örökből négy hónapi szolgálatra szervezett csapat — *a guerillák* — vették be ez erődített helyet. E csapat az egész bácsmegyei hadjárat alatt valóban hősi szerepet töltött be. Szent Tamás ostrománál kartács-záporban a zászlóalj parancsnoka Földváry Sándor ¹⁾ maga ragadta kezébe a zászlót, s azt magasan lobogtatva vezette rohamra csapatát, mely a sánezokon a legelső volt. Ott az ellen soraiban kegyetlen pusztítást vittek véghez, s a szerbeket a falun keresztül űzve, a túloldalon időközben a sánezokon szintén betört 7-ik honvédzászlóalj kereszttüze közé szorították.

A legerősebb sánezon, a legveszélyesebb körülmények közt, igazi halálmegvetés közt a szegedi csapat tűzte ki a tricolort Szent-Tamásnál, a miért is a csapat akkoriban mindenütt a dicsőítés tárgya volt. A szerencse azután egyre-inásra követte a szegediek zászlaját. April 7-én ismét Goszpodinczenél a római sánezok bevétele alkalmával ugyan-csak ők voltak az elsőek. Ők foglalták el itt is a sánczokat,²⁾

¹⁾ A zászlóalj 7 századból s mintegy 1500 főből állt. Tisztjeik közül említendő: Schmidt Ferdinand, Pataky János, Molnár Márton, Bizinger Andor és Mussely századosok; Várady Ignác, Szilber Lajos, Poór Mihály, Zsóter Andor, Hámory András, stb. főhadnagyok; Bérczy Kálmán, Szilber Ferencz, Müller Imre, Korda Benő. Fekete Nándor, stb. hadnagyok: Atkári István, Milkovics Gergely, stb. őrmesterek.

A szegedi guerilla csapat tisztjeinek s legénységének a bácsi hadjárat során véghezvitt bravurjait majdnem lehetetlen felsorolni. A zászlóalj minden egyes tagja mint igazi *hős* viselte magát. Hihetetlennek látszó, vakmerő dolgokat műveltek ezen azelőtt és azután is békében élt polgárok. Egyik-másik ma is élő „jámbor alak“ vitéz tettei már is mythosi kódbe borultak, pedig a guerillákról szóló regyszerű dolgok egytől-egyig igazak.

Ha az egyes apróbb cpisodok feljegyzésére nincs is elég terünk, Szent-Tamás és Goszpodincze bevételéről mégis a következő részleteket tartozunk előadni.

Szent-Tamás egyrésről a Tisza folyó, másrésről a Fercenz-csatorna és egy nagy mocsár (Csernabara) által volt védve. A bara és a csatorna közt nyugotról levő nyílást erős hármassáncz zárta. A Fercenz-csatornán át a községbe vezető híd ismét erős sáncz védte, mely a szent-tamási védművek legerősebbje

Batthyány Szent-Tamás ostromáról szóló részletes jelentésében a szegedi csapat érdemeit ki is emelte, a mely jelentés Szegeden falragaszok alakjában közzé is tétetett.¹⁾ Havi Mihály pedig élénk menetű versetben dicsőítette a szegedi csapat szent-tamási hősiességét.³⁾ Ezen felül a „Tisza vidéki Újság“ 28-ik száma a legrészletesebb leírást adott az április 3-iki eseményekről, a mely a lapnak úgyszólván egész terjedelmét igénybe vette.

A guerilla zászlóalj parancsnoka Földváry, a szent-tamási diadalról a város közönségéhez szintén küldött jelen tést, a melyben a csapat vitézségét általában dicsérve, különösen kiemeli Schmidt Ferdinand, Molnár Márton, Pataky János és Bizinger Andor századparancsnokokat.³⁾

Ezenfelül Földváry a tanácshoz beküldötte még Bérczel Mór tábornok külön vezéri köszönetét is, melyet Új-

volt. Perczel a derék sereggel a támadást nyugat felől a hármassáncz ellen intézte. (Az előző évben Bechlold s Eder 60,000-nyi sereggel szintén ez oldalról vívták Szent-Tamást, s egy alkalommal a Sándor-ezred Bakonyi vezetése alatt már a harmadik sáncz vívása közben kénytelen volt visszavonulni, mert a fővezér visszahívót fuvattott.)

A ferencz-csatornai hídfő ellen Perczel öcscsét, Perczel Miklós ezredest. Földváry szegedi guerilláival, 2 század Turszki-gyalogsággal s fél üteggel rendelte ki. Földváry guerilláit azonnal rohamra vezette a hídfő-sánczok elé. A szerbek sűrű tüzelése nagy pusztítást vitt véghez, de senki sem hátrált, mert Földváry maga ment elől a zászlóval. A guerillák midőn a sánczokon a legelkeseredettebb harezot vívták, a szerbek a csatorna hidját igyekeztek kinyitni, hogy az előnyomulóknak további sikereit, s különösen a városba való behatolását meggátolják. Pintér János ujszegedi hajós vette észre a tervet, ki néhányad magával előtört, s csakugyan meggátolta a híd kinyitását. így juthattak a guerillák a városba, melynek szélén egy pár házat felgyújtottak, s ezzel tudatták a derék sereggel sikerüket, a mely ekkor a hármassáncz ellen döntő rohamot intézett.

Perczel a diadalmas nap estvéjén Földváryt, mint a nap hőst üdvözölte, s a guerilla-csapat tisztjeit minden kép kitüntette.

Gospodince ostrománál a zászlóalj maga kívánta, hogy a támadásban elsőnek bocsájtassék. S úgy is történt. Nagyszombat napja volt, s a rohamra indult csapatban felhangzott az ének: „Feltámadt Krisztus e napolt!“ A mire az egész zászlóalj „Alleluja“ harsogása közölt véres szuronyharczczal vette be Gospodince sűnezeit.

¹⁾ Az „Okmánytárban 16. sz. a. egész terjedelmében közöltetik.

²⁾ Az „Okmánytár“-ban 17. sz. a. egész terjedelmében közöltetik.

³⁾ Az „Okmány tár“-ban 18. sz. a. egész terjedelmében közöltetik.

vidéken április 16-án a szent-tamási, goszpodinczei sikerekért a szegedi zászlóalj parancsnoka, tisztjei és legénységének nyilvánított.¹⁾

A város közönsége Földváry őrnagy jelentését, mely büszke örömrözetet keltett minden polgár keblében, a „Közlönyében” leendő közlés végett illetékes helyre megküldetni rendelte. S egyúttal intézkedett, hogy a szabad csapat, — melynek szolgálati ideje immár lejáróban volt, még tovább is zászló alatt maradjon. Az április hó 10-én tartott közgyűlésen pedig a város iránt szerzett érdemei méltatásául Földvárynak a város közbirtokából 100 lánccs föld örök tulajdonul adományoztatott.⁸⁾

Batthyány kormány biztos a szent tamási harangok töredékeit pedig Szegedre küldötte, hogy abból a szent-tamási dicsőségben résztvevő hadfiak számára 6000 darab érdemjelvény készíttessék, a mely végből az érczanyag Kocsis János szegedi aranyművesnek átadatott, ki a katonai jelvényeket el is készíttette, de azok ki nem osztattak, kiosztóhatók már nem voltak.³⁾

¹⁾ Az „Okmánytár”-ban 19. sz. a. egész terjedelmében közöltetik.

Az adománylevél az „Okmánytár” 20-ik száma alatt egész terjedelmében közöltetik. — Földváry Sándor az alsótanyai járás-széliben adományul nyert birtokba nagy ünnepélyességgel be is iktattatott. Az adományozást az abszolút kormány érvénytelennek nyilvánította, s a birtok ismét a város használatába jutott. Az 186(-ik évben működött alkotmányos hatóság az adományt megújította, s az átadás az adomány tárgyára nézve ismételve megtörtént. De a felsőbb] hatóság ezen közgyűlési határozatot is megsemmisítette. Földváry ekkor tulajdonjogi pert támasztott, a melyben 1865-ik évben a legfőbb ítélszéken nyertes lett Rövid idő múlva azonban a birtokot elidegenítette, mely ma Gerle Antal tulajdonát képezi. Földváry örökösei később a földeknek 1849— 1865-ik évi időközi hasznai iránt a város ellen keresetet támasztottak. S mily sajátságos a véletlen. Ez ügyben a város álláspontjának védelmét egyideig éppen Molnár Mártonnak, Földváry őrnagy egykori vitéz századosának kelle teljesíteni. Az örökösök keresetükkel elutasítottak, mert a birtok tulajdonjogát az adományos csak az 1865-iki bírói határozattal szerezte meg.

²⁾ Kocsis János aranyműves megbízható előadása szerint a szent-tamási katonai érdemjelvények érdekes története a következő. Mindjárt a szent-tamási győzelem után következett napok egyikén a szabadság-téri Zseravitz-házban székelő kormánybiztosság elé felidézttetvén, ott Osztrovszky segédkormánybiztos

Perczel bács megyei hadjáratának s a Földváry-zászlóalj sikereinek e kitéréssel történt vázolója után térjünk vissza Szegedre, még pedig azon időre, a mikor még az ellenség közelében táborozott.

Martius 15-ikének évfordulója közeledett, a melynek megünneplését a martius 12-én tartott közgyűlés elhatározta.

Az ünnepély a Mars-mezőn, szabad ég alatt folyt le, s hálaadó istenitisztelettel vette kezdetét, mit Kremminger prépost fényes segédlettel végzett. Az istenitisztelet után Szabados József theologiai tanár mondott szent beszédet. Az ünnepélyen részt vett az összes katonaság, a nemzetőrség, a political hatóság, és a különféle testületeken túl a zord havas esőzés daczára az összes tanuló ifjúság is tanárainak vezetése alatt, s ott volt a nép beláthatlan tömege is.

által arra szólíttatott fel, hogy a szent-tamási győzelem emlékére 6000 drb katonai érdemjelvény készítésére vállalkozzék. Az érdemjelvények harang-érczből készülendnek, s azok a császári katonai érdem jelvényektől való különbség okáért se kereszt- se érem-alakúak ne legyenek. Kocsis János a munkát teljesítését darabonként „3 ezüst garas“ árban el is vállalta. Átvette az ércz-anyagot is, s munkájára 300 frt előleget nyert.

Kocsis előbb az utasítás értelmében az érdemjelvény alakját „eszelte“ ki. Ez egy ezüstforint nagyságú 8-szögű érczlap volt. A nyolekszög egyik oldalán keskenyebb szalag átfűzésére szolgáló fül volt alkalmazva. A nyolekszög oldalai a központ felé gyengén bekanyarodtak s a szög csúcsai egy-egy götnböcskében végződtek. Az érdemjelvény előlapján koszorú-körzetben „Szent-Tamás April 3-án. 1849.“ felirat volt olvasható, — a hátapon pedig szétterjedő sima kereszt, a melynek közei a központból szétsugárzó vonaldiszítéssel vannak kitöltve. Egyébként a szent-tamási katonai érdemjelvényt a mellékletek V-ik száma alatt közölt rajz híven tünteti elő.

Ez alakra Kocsis mindenekelőtt czinnből előmintákat készített, a melyekről azután ellenlenyomatokat vett, s csak ezekbe öntötte az érdemjelvények előállítására felolvasztott harang-érczet. Az öntvényeket végül egyenként kicsiszolta. Keserves fáradozással egyedül maga készítette el a megrendelt darabszámig a jelvényeket. Munkást nem kapott. Azok a harezmezőn voltak.

A mire munkájával elkészült, a kormány már Szegeden székelt. Sokszor sürgette az érdemjelek átvételét, s az ő szerény, keservesen kiérdemlőit munkadíjának utalványozását. De a mint neki mondták, akkor „ily csekélységgel bíbelődni“ idejük nem volt. Kocsis tehát nyugalmas!» napok után várt, mígnem egyszer azt látta, hogy kormány és a sereg elköltöztek, a császári hadak pedig bevonultak.

De azért reményt nem veszített. A közhiedelemmel tartva soká várt Kossuthra, a kormány és a hadsereg visszajövetelére; mert még követelni is fog-

S alig hogy elmúlt ezen nemzeti ünnep emléke, már is egy újabbra készültek elő. Ez újabb ünnepély a képviselőház Debreczenben ápril 14-én tartott ülésében hozott határozatának, — a függetlenségi nyilatkozatnak — kihirdetése volt. A magyar seregek egymást követő diadalainak hírei között érkezett parlamenti határozat az ápril hó 23-án tartott közgyűlésen tárgyalatott. A közgyűlés a volt honvédelmi bizottmányhoz köszönő, Kossuth Lajoshoz, mint az ország „kormányzó elnökéhez“ pedig üdvözlő irat küldését határozta el.¹⁾ A függetlenségi nyilatkozat kihirdetésére pedig a mars-mezőn ápril 29-én népgyűlés tartása tűzetett ki.

Kossuth a város feliratára május hó 12-én kelt levelében válaszolt, a melyben Szeged népét mag asz tál ásókkal illetve ismét „*nemzetem büszkeségeinek*“ nevezi, s Szegednek Szent-Tamásnál és a római sánczoknál teljesített hazafiul szolgálatait dicsóíti.²⁾

jak majd töle a dicső napok tanú- és emlékjeleit. Munkájának nagy halmazát tehát elrejtő, elásta jó helyre, s a temetés titkos művét nem leste ki senki. Azután sok ideig faggatták is a hatalom közei hol szeliden, hol fenyegetőn; de Ő a titkot nem fedte fel, azt állította, hogy az érdemjelvényeket az elmene-kült kormány magával vitte.

Csak hosszú idő elteltével, a midőn a remény utolsó csillága is elhalványult már, bizalmas barátja Bognár Lajosnak eskü mellett a titkot felfedezte. Bognár ügyes kovács volt. A rókusi toronyórát is ő készítette, s öntött harangokat, sőt ágyukat is. A szent-tamási érdemjeleket tehát Kocsistól átvette, az ő jelenlétében azokat felolvasztotta, majd harangot öntött azokból.

Kocsis neje azonban a beolvasztás alkalmával mintegy 25 darabot a legnagyobb ügyességgel mégis megmentett, s azokat gond és félelem közt rejtette. Az alkotmányos élet megújulása idején egy-egy bizalmasának titokképen az érdemjelvényt mutogatni, s mindig mint az egyedüli és utolsó példányt ritka kegyképpen elajándékozgatni kezdte. Ez után lett ismeretes a szent-tamási katonai érdemjelvény. Bérezel 1868-ik évi szegedi látogatása alkalmával a tiszteletére rendezett lakomán tisztelői által egy ily érdemjelvényvel nagy lelkesedés közt féldiszesített.

¹⁾ Mindkét felirat az „Okmánytár“-bán 21. és 22. sz. alatt egész terjedelmében közöltek. Egyébiránt ez alkalommal ily forma „hódoló feliratot“ a kormányhoz, s illetőleg a cultusministerhez a szegedi képezde tanárai is intéztek. (Lásd „Közlöny“ 1849. év 119. sz.)

²⁾ A levél „Okmánytár“-unkban 23. sz. a. közöltek. Annak idején mint falragasz tétetett közzé.

S az április 29-iki népgyűlés fénynyel, nagy sokaság jelenlétében tartatott meg. A mars-mezőn felállított nemzeti színű tábori oltár körül 20,000 ember sereglett egybe ünnepi díszben. Képviselve volt ott a társadalom minden rendű és rangú eleme. Jelen volt a hatóság minden tagja, az összes testületek, az intézetek, valamint a tanulóifjúság.

A jelenlevők nagy tömegét a nemzetőrség-, honvédségnek és vadász-seregeknek tágas négyszöget alkotott, s mintegy keritésszerű sorfalai vették körül.

Az istenítiszteletet Szabados József végezte, mely alatt ágyúzás és a csapatok üdvölvései folytak, mit a Tiszán horgonyzott hadi hajók ágyúi élénken viszonyoztak. Az istenítisztelet után a polgármester intézett a jelenlevőkhöz beszédet, s felolvasta és kihirdette a képviselőház április 14-iki nyilatkozatát, a mely után Osztróvszky nagyhatású zárbeszéde az ünnepélyt, a népgyűlést berekesztette.

Este a város ki volt világítva, s a város széképülete előtt zenekar gyönyörködtette a szabadság-téren összegyűlt sokaságot. A széképület ablakaiban transparentek voltak „Árpád Magyarhon szerzője, s Kossuth Magyarhon megmentője“, stb. feliratokkal. Grün nyomdász háza erkélyén tűz-gloriett között egy kisebb sajtó működött, a mely alól kikerült „függetlenségi dalok“ több ezer példányban szórattak szét a nép között.¹⁾

De az örömnylvánulások nem voltak egészen zavartalanok, A rajongó lelkesedés közepette az aggodalmak is ki-kitörték, sőt a függetlenségi nyilatkozat aminthogy sokakat meglepett s megdöbbenett, úgy többek részéről némi

¹⁾ „Közlöny“ 1849. év 99. sz. — „Szegedi Hírlap“ 1849. év I. sz. — Ez utóbbi megrovással jegyzi ugyan fel, hogy a városháza és a vár kivilágítása — hol az előbbi évben az olasz foglyok ügyeskedtek — nem volt oly fényes és sikerült, mint az előző évben a király születésnapján évfordulóján. A széképületen a nemzeti lobogó sem volt kitűzve, a melynek a nemzeti ünnepek alkalmával minden középületen kifüggesztve kell lenni.

tiltakozó, vagy legalább is kétkedő és balsejtelmű nyilatkozatokat idézett fel.

A kik a debreczeni parlament végzésének mintegy nyíltan ellenszegültek, s kik e lépést és irányt a hazára nézve egyenesen károsnak tartották, azok közé tartozott a belvárosi plébános Kremminger Antal prépost is, a ki a forradalom irányával már kezdettől fogva mintegy ellentétes álláspontot foglalt el. A prépost, mint már előbb láttuk, a csongrádmegyei conservativ pártnak jelentékeny tagja volt; s láttuk, hogy Csongrádmegye political küzdelmeiben a pártszenvedély már polgárvért ontott, s a pártok ott már nem is mint ellenfelek, hanem mint ellenségek állottak egymással szemben. Azt is láttuk, hogy e szenvedély Szegeden is tért foglalt, s a szabadelvű polgárság előtt a prépost conservativ politicájánál fogva már a forradalom előtt majdnem ellenszenves egyéniség lett, s olykor-olykor a mint lehetett, kisebb tüntetések nyilvánultak ellene, sőt már az összeütközés esete is előfordult.

A martiusi napok után Szeged papsága általában a szabadelvű haladás politicáját követte, s különösen az egyház-fegyelmi és egyéb kérdésekben a lakosság rokonszenvétől kísért alkalmazkodást tanúsított. A papság ezen irányának vezére Nyáry Ferencz rókusi plébános volt, a kinek követői között a legbuzgóbb volt Szabó Richard belvárosi káplán; kik bajuszt, szakáit növesztettek, a nemzetőrség fegyveres gyakorlataiban részt vettek.

Kremminger ez áramlattal szemben tartózkodott minden újítástól, s a politicának a szószékre való felhurcolását meg éppen helytelenítette. A népszerűtlenné lett prépost ellen már az 1848-ik évi december 17-én tartott közgyűlésen a gyanú és bizalmatlanság, sőt a hazafiatlanság vádja is felmerült, a mennyiben főként ellene irányult a közgyűlésnek azon határozata, hogy a lelkészek miután „a népet a haza állapotáról fel nem világosítják, nem lelkesí-

tik, hivatásuknak meg nem felelnek“ — miért is működésük ellenőrzésére minden egyházhoz polgári biztosok nevezettek ki, a kik a lelkészek működését csakugyan felügyelet s ellenőrzés alatt tartották.

A kedélyek általános felfingerlését ápril havában egy széliében elterjedt hír idézte elő, mely hogy valóban igaz volt-e, nem bizonyos, de a város népe azt igazul hitte, arról beszélt a legelkeseredettebb hangon. E hír s ez állítólagos esemény az lett volna, hogy a Földváry csapatában szolgáló guerillák egyikének gyermeke meghalt, s a vagyon-talan anyja a prépostnál gyermekének „Isten nevében“ ingyen eltemetését kérte. A kérelmezőt a prépost azonban oly nyilatkozattal utasította volna el, hogy „olyan embernek, a ki most is a király ellen harcol, nem temeti el a gyermekét ingyen.“

E hír elképzelhetlen ingerültséget keltett, mely mégis már-már elenyészett, a midőn Földváry csapata a dicsőség áradalma közt hazaérkezett. Az ingerlő hír a guerillák között is elterjedt, kik az ügyet egészen magukénak tették, s a prépost ellen szőtt veszélyes fenyegetésekben törtek ki. Egy csapat közülök Csanády — másképp jaksza Pista — vezetése alatt egyenesen Osztróvszky segédkormánybiztoshoz állított be, kijelentvén: hogy ha elégtételt nem nyernek, a prépostot felkonczolják. Osztróvszky martius elejétől fogva Batthyány nevében, ki székhelyét akkor Szabadkára helyezte át — a szegedi ügyekben legjobb belátása szerint egyedül intézkedett, a merész fellépőket hadi törvényszék elé leendő állítással fenyegette, s kijelentette: hogy intézkedni fog, de ha a prépostnak legcsekélyebb bántalma leszen, azért ők lesznek felelősek.

De a guerillákat a fenyegetés le nem hűtötte. Ingerültségük, dühök fékezhetlen volt, s a míg egyrésztől méltán lehetett attól tartani, hogy a prépost az ingerültségnek áldozatul fog esni, úgy másrésztől a guerilla csapat

feloszlása, s a további szolgálatnak felmondása is bekövetkezni látszott.

A legválságosabb percekben érkezett gróf Batthyány Kázmér Szabadkáról Szegedre, hogy Debreczenbe sietve ministeri tárczáját átvegye. Szegeden a guerillákon s a nemzetőrségen kívül ekkor semmi fegyveres erő sem volt, s a veszélyes állapot megszüntetésére, a prépost fenyegetett életének megmentésére a polgármester, a tanács, s a segéd-kormánybiztos egybevágó javaslatai szerint más alkalmas mód nem kínálkozott, mint az, hogy állásától felfüggesztettnek nyilváníttassék, s ellene a vizsgálat elrendeltessék.

Batthyány ennél fogva ápril hó 26-án, Szegedről való távozása napján,¹⁾ utolsó intézkedésül „Nyílt rendelet”-et intézett a tanácshoz, — mely nyomban falragaszokban is megjelent, — a melyben Kremminger prépost-plébánost „közönségesen ismert szelleménél fogva” mint hivatalának „további vitelére érdemetlent” állásától felfüggeszti, s a várost mint egyházpártfogót az állásnak más érdemes egyén által leendő betöltésére kötelezi.

Kremminger erre „Nyílt választ” bocsátott közre egy külön nyomtatványban, mivel válaszának közzétételét a helyi hírlap megtagadta. Ebben a hatóság és hívei irányában igazolta szellemét, irányát, hazaszeretetét, s ezt támogató tényeket sorolva fel kijelenté, hogy bizik ügyében; a lelkiekben! hatalmat a polgári hatóság el nem veheti, azért tehát csak hivatalától függesztetett fel.²⁾

E nyomtatványban foglalt némely czélzatok által Nyáry Ferencz rókusai plébános magát találva érezte, s ő is „Nyílt felvilágosítás”-t bocsátott közre, a melyben magát védel-

¹⁾ A „Szegedi Hírlap” 1849. évi i-ső száma Batthyány távozása napját hibásan teszi ápril hó 25-ikére.

²⁾ Batthyány „Nyílt rendelet” és Kremminger válasza az „Okmánytár” 24. sz. alatt egész terjedelemben közöltnak.

mezve Kremminger ellen éles támadásokat intézett, a melyeket ez már válaszatlanul hagyott.¹⁾

A város közönsége a megörültnek tekintett plébániai hivatalt május 21-én tartott közgyűlésen be is töltötte. Horváth Mihály Csanádi püspök, mint vallás- és közoktatásügyi minister, értesítette ugyan a város közönségét, hogy Kremminger ügyében a vizsgálat folyamatba tétetett, s ennek befejezése- és az ügy végelintézéseig a plébániai hivatal be nem tölthető; de a közgyűlés a már említett napon egyházkegyúri jogánál fogva plébánosnak Szabados József²⁾ teológiai tanárt megválasztotta, Kremmingtonál a javadalmak élvezetét megvonta, s az ez ügyben kinevezett küldöttség az elmozdítás és beiktatás tényeit erőhatalommal teljesítette.

Horváth minister Debreczenből május hó 31-én 901. szám alatt kelt erélyes hangú rendeletében a közgyűlés intézkedését, s illetőleg Szabados József megválasztását megsemmisítette, a mire a június 8-án tartott közgyűlés Kossuthhoz fordult panaszával, felterjesztvén oda az ügyiratokat, s egyúttal az ügy vizsgálatára küldöttséget nevezett ki. zV vizsgálat a következő három nap alatt befejeztetett. Összesen 17 tanú hallgattatott ki, kik a prépost egyes szavai és kifejezéseiről tőnek vallomásokat. A vizsgálat ezen iratai a június 29-iki közgyűlésből szintén felterjesztettek.

A minden fórumon kellemetlennek tekintett ügy hivatalos elintézését nem is nyert. Elintézte azt az idő. Kremminger ugyanis Róka József püspöki helynöknek Makón

¹⁾ Ily falragasz-polémiák az időben gyakrabban fordultak elő. 1849. évi mart. 39-én Huszár, a „Károly“ hadi gőzös kapitánya, a polgármestert a miatt támadta meg, hogy szenetrakodó gőzhajójáról terjesztett azon álhir következtében, mintha a hajó a szerbek részére rakodnék s éjjel megszöknék — a gőzhajó őrizetére félszázad nemzetőrt rendelt ki; a mi miatt a polgármestert több szemrehányással, s ezek közt a február 10-iki nap felem ütésével illeti. Vadász polgármester ugyanígy módon válaszolt erre. — Május hó utolsó napjaiban ismét Kremminger bocsátott ki falragaszokat a bírói ítélettel felmentett Fábry kánok ártatlanságáról. (Lásd „Szegedi Hírlap“ 1849. év 10. sz.)

²⁾ A közgyűlési jegyzőkönyv tévesen ismételve is Antalnak írja.

1849. évi június 21-én kelt levele által — mely az összes egyházakban kihirdettetett — egészsége helyreállítása-, s a budai gyógyfürdők használhatására két hóig terjedő távozási engedélyt nyert. Távolléte alatt az ügyek kedvezőtlen fejlődése oly rohamos lett, hogy a mire a prépost visszatért, állásának elfoglalása ellen már senki sem tett észrevételt.

III.

A véstörvényszék. Újonczozás. Köszönet Szegednek a „nemzet nevében.“ A 103. és 104-ik honvédszászlóaljak alakulása. Tüzér-toborzások. A nagy-sarlói győzelem, s Budavár bevételének ünneplése. Keresztes búcsúk. Népgyűlés a keresztes hadjárat tárgyában. Sárosy Gyula fölolvása. Sebesültek. Beteg-ápoló nőcgyelet. Házi ügyek. Viszályok a főbíróval. A szépítő bizottmány élénk működése. Élénkség. A vár melletti nyári szinkör. Katonatisztek. Idegenek. Menekülők visszaterelése. Cholera.

A midőn a forradalom ügye a legszorongatottabb körülmények közt volt, nyílt és titkos elleneinek megsemmisítésére már minden módot fel kelle használni; a képviselőház február 8—10-én kelt határozata alapján katonai s polgári vegyes rögtönítelő bíróságok, közönséges néven *vcsztörvényszékek* állítottak fel. E törvényszékek ítélték mindazon katonai s polgári egyének felett, kik a haza és alkotmánya, független állása, területi épsége ellen fegyvert fogtak, másokat erre felszólítottak, kik ellenséggel czimboráltak, azok céljait — kivéven a kényszerhelyzetet — elősegítették, az ellenség túlnyomó ereje vagy győzelmeiről hamis híreket koholnak s terjesztenek, vagy a kik az országgyűlés határozatainak nem engedelmeskednek. E törvényszékek a felebbezés kizárásával Ítélték, s halálos ítéleteik kihirdetésük után 3 óra alatt végrehajtandók voltak.¹⁾

Ily véstörvényszék Szegeden is állíttatott, s az 5 tagból álló bíróság egyik tagjául Dáni Ferencz tanácsnok

¹⁾ Szeremlei „Magyarország krónikája“ II. k. 44. 1.

neveztetett ki. S a törvényszéknek szomorú feladatai teljesítésére többször nyílt alkalom. Ítélete folytán martius 8-án a vár árkában egy zsablyai szerb csajkás, úgyszintén egy ó-kéri szerb, Horgos körül tett kémkedésük következtében agyonlövettek.¹⁾ Május 8-án ismét Berkovits Ádám, a temesvári bizottmánytól a nagyszentmiklósi odborhoz kirendelt szolgabíró és Perisics János ugyanott alkalmazott tollnok s illetőleg esküdt, kik Lovrinban elfogatván, — a császári alkotmány kihirdetése, a magyar bankjegyek forgalmának eltiltása, továbbá az ellenség részére újonczok állítása által elkövetett bűntetteikért a mondott napon délután ó'j órakor ugyancsak a vár-sánczban agyonlövettek.²⁾

A véstörvényszék még ezeken felül is több ízben bíraskodott, de gyakori esetben a kellő bizonyítékok hiányában a vádlottakat vagy felmentette, vagy ügyüket a törvény rendes útjára terelte.

A tavaszi hadjárat a magyar seregek diadalának egész sorozatából állott. Győzelemről győzelemre haladtak, s az ország szívébe hatolt ellenséget onnan kiűzték, s minden oldalon a határok felé visszanyomták. E győzelmek nagy áldozatok, nagy veszteségek árán vívattak ki. A honvéd-zászlóaljok sorai már igen megritkultak, s a haderő pótlásának szüksége már nagyon is előtérbe lépett. Kossuth már ápril 8-án Gödöllőről kelt felhívásában a hatóságokat kötelezte, hogy a múlt évről visszamaradt újoncz-jutalékaik kiállításán felül igyekezzenek ez évre is még annyi újonczot kiállítani, mint a mennyi a tavalyi jutalék volt.

Mint láttuk, Szegednek az előző évi hadjutalékából nemcsak hogy hátraléka nem volt, de sőt a köteles részen jóval felüli számmal adott fiaiból védőket a haza oltalmára.

¹⁾ „Közlöny“ 1849. év 51. sz.

²⁾ „Szegedi Hírlap“ 1849. év 4. sz. — „Márczius tizenötödike“ 1849. év 24. sz.

Az április hó 23-án tartott közgyűlés tehát lelkesedve határozta el, hogy a múlt évi 550 újonczjutalék most is kiállíttassék. A sorozó küldöttségek meg is alkottattak s az újonczozás a 18—24 évesek korosztályaiból volt megejtendő olyképp, hogy a védkötelezettség alól a családos állapot sem képezhet kivételt. S be sem várva az újonczozásra vonatkozó további kormányrendeletek részletes intézkedéseit, a munkálatnak azonnali megindítása lett meghagyva.

A „Közlöny“-ben azonban az ezen évi újonczozást illető azon hivatalos értesítés tétetett közzé, a mely szerint az ez évi 200,000 újonczjutalékból ez alkalommal a kormány csak 50,000 főnek kiállítását kívánja, a mely számból Szegedre csak 137 főnyi jutalék esik. Es a május 4-én tartott közgyűlésen tehát szóba is került, hogy az 550, vagy pedig a 137 újoncz állíttassék-e ki. S a közgyűlés egyhangúlag megmaradt előbbeni határozata mellett s elrendelte, hogy a köteles 137 szám helyett 550 honvéd soroztassék be.

Május közepétől fogva tehát az újonczállítás egyre folyt. Hetenként kétszer küldetett annak eredményéről kimutatás a kormányhoz, s az időközönként besorozottak egyes csapatokban az állomásparancsnokságnak azonnal át is adattak. A június 25-iki kimutatás szerint a 137 főnyi jutalékra, s illetőleg az 550 főnyi ajánlatra már 529 honvéd volt besorozva. Július első napjaiban pedig már az ajánlat egészen ki volt állítva, a mennyiben Tóth Mihály főbíró indítványára a város börtöneiben elítélve volt rabok is besoroztattak azon kijelentéssel, hogy hősi szolgálatok teljesítése által a büntetéstől magukat mintegy megváltják.

Szeged város ezen páratlanul álló lelkesedése és hazafiúi áldozatkészsége a kormánynál kellő méltánnyal fogadtatott, s mintegy például emlegettetett mindenfelé. Sőt a „Közlöny“ 102. számában ez hivatalos alakban a „*nemzet nevében*“ nyilvánított *köszönet* kíséretében közhírré is tété-

tett, megjegyzésével annak, hogy Szeged fiaiból a haza védelmére már 3000-et adott.¹⁾

Az újonczok a 103-ik zászlóaljba soroztattak be, a hova egyúttal a szabadkai, vásárhelyi és a felsőtorontáli — ez utóbbinak többnyire német ajkú, de azért szívből-lelkeben magyar — újonczok is beosztattak. A zászlóalj felszerelése most már a zászlóalj-parancsnokság által eszközöltetett, s a zászlóalj parancsnoka Maygraber Ágoston Őrnagy lett, ki előbb az 52-ik gyalogezrednél mint százados szolgált.²⁾

Ezen zászlóaljon kívül még egy másikat is magáénak vall Szeged, s e másik a 104-ik honvédzászlóalj, mely ugyanez időben ugyancsak Szegeden alakult. E zászlóalj voltaképpen már kész szervezett zászlóalj volt és csak felvette a 104-ik honvédzászlóalj nevet, a mely időtől már mint a honvédsereg valóságos bekebelezett tagja szolgált tovább. A 104-ik zászlóalj ugyanis a Földváry-féle szegedi önkénytes nemzetőr — guerilla — zászlóaljból alakult. Midőn a zászlóalj négy havi szolgálati ideje lejárt, a tanács felhívta az önkényteseket, hogy tovább is együtt maradjanak. S a zászlóalj összes tisztikara, legénysége készségét ki is jelentette, sőt hajlandónak nyilatkozott, hogy mint honvédzászlóalj átalakul. így lett a guerillákból a 104-ik zászlóalj. A zászlóaljnak továbbra is Földváry Sándor őrnagy lett a parancsnoka, ki június i-én alezredesnek neveztetett ki: megmaradt továbbá a zászlóaljnak minden fő- és altisztje ugyanazon rangban, a mely rangot még a guerilla-csapatnál viselt.³⁾

¹⁾ Lásd az „Okmánytár“ 25. száma alatt.

²⁾ A zászlóalj tisztikarának névsorát lásd a mellékletek III-ik száma alatt.

⁴⁾ A tisztikar névjegyzékét lásd a mellékletek III. száma alatt. A 104-ik zászlóalj mint ilyen a szeghegyi csatában vett először részt, hol elővédet képezett. Földváry Sándor ekkor mint súlyos beteg Pesten feküdt, s így a zászlóaljat mint helyettes parancsnok Schmidt Ferdinand százados vezényelte. A zászlóalj a siirü golyózáporban bátran haladt előre. Sorai nagyon megritkultak. Midőn a zászlótartó is elbukott, Schmidt Ferdinand maga vette kezébe a zászlót,

A 104-ik zászlóalj zászlószentelési ünnepe június 17-én volt, s zászlóánya Schmidt Józsefné lett. A zászlóalj i8-án gőzhajón Pest felé vitetett. E zászlóalj felszerelése is kivételesen még a polgárság áldozataiból eszközöltetett. így például Götz János a zászlóalj felszerelésére maga 400 frtot adományozott.¹⁾

A 103. s 104-ik zászlóalj egyébként az első tartalék-hadtestbe osztatott be, mely a 92., 93., 101. s 102-ik zászlóaljból, úgy a 16-ik huszárezred i-ső századából, végül egy hat fontos és egy tizenkét fontos ütegből lett szervezve s a melynek parancsnoka Hadik lett, ki is midőn főhadiszállását május 18-án Szegedre helyezte, s ezt hirdetményileg is tudatta, a polgárságnak ellene még mindig táplált nehezeltése hírlapi kifejezést is nyert.²⁾

És alig múlt el az újonczozás, június végén már ismét toborzás folyt a tüzéség számára. Az utczákon az ágyú elé fogott lovak virágfüzékkel voltak feldíszítve. A tüzer kezében nemzeti zászlót tartott, melyen két keresztbe fektetett ágyú s ezen fölirat „az édes hazáért“ volt festve. A vig toborzást a legkedvezőbb siker követte.³⁾

S az „édes hazáért“ hozott áldozatok csakugyan páratlanok voltak. Elég legyen például csak az egyet említeni, hogy a város egyik legvagyonosabb polgára, Blázs-Kovács József, 17 éves egyetlen fiát mindennel felszerelve, lóval ellátva a haza védelmére négy évi szolgálatra a kormány rendelkezése alá bocsájtotta.⁴⁾

s századát a szuronytámadásban hősileg vezette, de lábán súlyos golyósebet nyervén, harczképtelenné lett

A zászlóalj Világosnál rakta le fegyverét. Zászlajából azonban nem lett muszka diadalmi tropheum, mert Miller Imre főhadnagy a rúdról a zászlót és szalagját leszedte, s azokat ruhája alatt maga köré csavargatva megmentette.

¹⁾ „Szegedi Hírlap“ 1849. évi 8. és 15. sz. — „Dér Ungar“ 1849. év 120. szám.

²⁾ U. a. 6., 7. sz.

³⁾ „Szegedi Hírlap“ 1849. év 15. sz.

⁴⁾ „Közlöny“ 1849. év 132. sz.

S mi sem jellemzi jobban Szeged lelkesedésének kiapadtan bőséget, — mint Vettet altábornagy következő elbeszélése:

„Titel ostroma után a kormány rendeletére július utolsó napjaiban Szegedre érkeztem, a hol jelentették, hogy egy üteg legénység nélkül maradt. Ennélfogva kihirdettem, hogy az üteghez legénységet keresek. A belépők 14 évesnél ifjabbak, s 18-nál idősebbek nem lehetnek. S már aznap délre, a mikor a hirdetmény közhírré tétetett, a jelentkezők nagy számából az üteg legénysége kitellett. Igaz, hogy jobbára még gyerekek voltak, de első magatartásuk is bizalmat gerjesztő volt.“ Az altábornagy ez előadásának érdekét fokozza még azon záradéka, hogy „az anyák sírtak, a fattyúk nevettek, én meg nem engedtem.“

De nem is csoda. A hadsereg dicsősége, győzelmesehol oly ünneplés tárgya nem volt, mint Szegeden. így a nagy-sarlói győzelem, s az ott elhullott hősök emlékére május 20-án a belvárosi egyházban fényes istenitisztelet tartatott, a melyen a hatóság testületileg megjelent. A kegyeletnek mély kifejezése még abban is nyilvánult, hogy a boltok, kereskedések egész napon zárva voltak.¹⁾

Budavár bevételének híre is rendkívüli lelkesedést s örömet támasztott. Május 22-én az egész város kivilágított, s a legutolsó parasztház ablakában is a hazaszeretet tüze fel volt gyújtva. Aznap este pedig Houchard gőzhajókapitány a Tisza közepén „Szolnok“ hajójáról fényes tűzijátékot rendezett. Budavár bevételének örömére 24-én ismét nagy tánczvigalom rendeztetett, melynek 800 frt tiszta jövedelme a sebesültek javára felküldetett.²⁾ Grün nyomdász a Budavár ostroma iránt nyilvánult rendkívüli érdeklődés kielégítésére a lapok közléseiből egy terjedelmes

¹⁾ „Szegedi Hírlap“ 1849. év 7. sz. — Szabados Józsefnek ez alkalommal tartott egyházi beszéde nyomtatva is megjelent.

²⁾ „Szegedi Hírlap“ 1849. év 8. sz.

félivnyi ismertetést tett közzé, mit azután majd minden ház megszerzett s örvendezve olvasott.

És ezentúl mind sűrűbben következtek a nagy események egyházas ünneplései. így a muszka beavatkozásból származható veszélyek elhárítására a kormány keresztes bucsújárások tartását rendelve, ezek május utolsó és június első napjaiban Szegeden meg is tartattak. A plébániák lelkészei „Istentisztelet a hazáért” című nyomtatványt bocsájtottak ki 8000 példányban, mely a városrészi egyházakban tartandó istentiszteletek s körmenetek sorrendjét tartalmazta, megtoldva egy „Könyörgés”-sel, melyet a vallás- és közoktatásügyi ministerium a „Közlönyében” bocsátott ki, s mely „Vad ellenség készül megrohanni bennünket” bekezdéseiről ismeretes.)

A keresztes bucsújárások a következő sorrendben tartottak. Az első, rókuson május hó 31-én tartatott, a hol Korompay (Krum) Antal mondott hazafias alkalmi beszédet, mely egyúttal nyomtatva is megjelent.²⁾ A második, felsővároson június 3-án; a harmadik, a belvárosban június 7-én; azután alsóvároson június 14-én tartatott a negyedik keresztes bucsújárat,⁸⁾ melyeken a nép ezrenként! tömegekben vett részt, s a mely alkalmakkor a lelkészek hazafias beszédekben a rettegett hirű muszák ellen a keresztes hadjáratot hirdették.

A keresztes hadjáratot a kormány június 27-én kelt terjedelmes kiáltványában el is rendelte,¹⁾ a mely kiáltványnak közhirűvé tétele s a keresztes háború megindítása céljából a közgyűlés július hó 4-én népgyűlés tartását ren-

¹⁾ A Könyörgés bár a „Közlöny”-ben, s ezen felül Pap D. „Okmánytár” II. k. 457. lapján is főtálatálható, az „istentisztelet a hazáért” czimű programmal együtt „Okmánytár”-unk 26-ik száma alatt egész terjedelmében közöltetik.

²⁾ „Szegedi Hírlap” 1849. év 10. sz.

³⁾ „Szegedi Hírlap” 1849. év II. és 12. sz.

⁴⁾ Pap D. „Okmánytár” II. k. 480. 1. A kiáltvány Szegeden is Grün nyomásában fél ívén megjelent.

delte el. A népgyűlés a mondott napon meg is tartatott. A polgármester ezen a kormány felhívását maga olvasta fel, s azt több ezer példányban legott kiosztatta. Azután a keresztes háború hirdetésére szolgáló vörös kereszt jelvényekből egyet mellére, egyet a városháza falára kitűzött, a mire az egybegyűlt sokaság a vörös keresztkéket magára szintén feltűzdelte.

Keresztes hadjáratí népgyűlést később — június 24-én — Sárosy Gyula az „Arany trombita“ hírneves szerzője is kívánt tartani, a melyen költeményeiből óhajtott többet a népnek buzdítására felolvasni; s noha a vasárnapra kitűzött gyűlés előre és kellőképpen kihirdetve volt, az a nagy rész vétlenség miatt megtartható nem lett.¹⁾ A július 8-ikára az alsó városi templom előtt kitűzött újabb határnapon a népgyűlés mégis megtartatott. Reggel 7 órakor az istenitisztelet után Osztróvszky kormánybiztos beszéddel nyitotta meg az ülést, utána Sárosy felolvasása következett, a mire azután 1000 darab egyházilag felszentelt és megáldott vörös kereszt osztatott szét a jelenlevők között. S miután még a sebesültek javára 100 frt 15 kr adomány gyűjtetett, a népgyűlés berekesztetett.¹⁾

Ezalatt változó szerencsével folyt a hadjárat, a megdicsőült hősök és a sebesültek száma egyre szaporodott. A szegedi kórházak újra benépesedtek lassanként, s még jobban, mint az előbbi esztendőben. De a sebesültek ápolása körül azon honleányi buzgalom és lelkesedés, mely az előbbi években Szeged hölgyeinek hervadhatlan babérokat nyújtott, — mintegy eltűnt s illetőleg szunnyadozott. Az ápolás körül tapasztalt mulasztás és hanyagság vádja a „Tisza-vidéki Újság“-ban már nyilvánosan is felmerült, s Gieropoldi ezredes, a kórházak főigazgatója, hevesen megtámadtatok, a miért az ápolási teendőket a horvát és szerb foglyok

¹⁾ „Szegedi Hírlap“ 1849. év 17. sz.

²⁾ „Szegedi Hírlap“ 1849. év 20. és 21. sz.

által teljesítette, s hogy a Vécsey tábornok rendeletére teljesen magyar nyelvűre berendezett kórházi kezelést és igazgatást ismét német nyelvűre változtatta át.¹⁾

A hírlapi felszólalás nem is maradt hatás nélkül. Ösztróvszky kormánybiztos május hó 3-án Szeged hölgyeihez intézett szózatában az ő szent és magasztos hivatásukat fejtegetvén, a katonai kórházakban levő sebesültek ápolására egy „betegápoló nőegylet” alakítását indítványozta, hogy a midőn a lelkes Meszlényi Kossuth Zsuzsanna, a tábori kórházaknak legközelebb kinevezett főápolónője Szegedre érkezend, az egyletet már feladata buzgó teljesítésében találja.²⁾

Az egylet mihamarább meg is alakult Kordáné Vedres Rózái elnöklete alatt. Rónay Karácsony Emília, Schmidt Józsefné, Kohen Ábrahám né, Scháffer Götz Borbála, Vadász Bero Josefa, Osztróvszky Palásthy Leopoldina, Fischer Scháffer Katalin, Dáni Korda Teréz, Kovács Ferenczné, Felmayer Antalné, Pollák Kohen Teréz tagok 20 frt személyenkénti belépési díj mellett a sebesültek gondos ápolási munkáját újból megkezdették. S valóban a hölgyek gondossága, buzgalma határtalan volt. Előteremtettek mindent, a mit a harczfiak jobblétének elérésére szükségesnek találtak. Figyelmük, részvétük a szenvedéseket valóban enyhítették. Gyűjtéseket, tánczvigalmakat rendeztek, s több ezerre rúg azon pénz, ruha s természetbeni adományok összege, mit lankadatlan buzgalommal egybehalmoztak. Elég legyen például felhozni, hogy május 6-án rendezett tánczvigalom Forget nyilvános köszöneté szerint 1347 frt 45 kr tisztajövedelmet hajtott, mely összeg május 19-én 33 sérült és csonka vitéz között egy katonai osztályozó bizottmány által 80, 52, 26 és 13 frtos részletekben osztatott ki.³⁾

¹⁾ April 4-én megjelent 26-ik szám.

²⁾ „Szegedi Hírlap” 1849. év 2. sz.

³⁾ A „Közlönyének 1849. évi június 10-én megjelent 128. számában Korda jelentése 644 ing, 512 gatyá, 58 lepedő, 34 sebkötő és 11½ font tépés beszolgáltatását nyugtatja.

A hölgyek buzgalma felülmúlta még a tavalyi sikereket is, s méltán kiérdemelték az osztatlan mérvben nyilvánult tisztelet és köszönetét.

S most még a hatóság működési köréből lássunk némely mozzanatot. A tanács tagjai nyílt viszályba keveredtek egymással, s féltékenykedtek egymásra éppen úgy, mint a kormány tagjai. Ez okból tekintélyök s népszerűségük mindegyre süllyedt. A vizsályt Tóth Mihály főbíró idézte elő a régibb tisztviselők nyugdíjazási ügyében elfoglalt s a tanács többi tagjaival ellentétben levő álláspontjával. Tisztársait ezen és egyéb dolgok miatt gyanúsítva, magát a nép előtt demagóg szerepben régibb küzdelmeiért magas tal gáttá. A tanács több határozatának ellenszegülve utólagos óvásokat emelt. Ily óvással élt a polgármesternek bünyenyítő üléseken való elnökösködése, több vádlottnak elítélése, a véstörvénysszék felállítása és tárvizsgálatokra történt kirendelése miatt. Óvásait persze a tanács roszaló határozattal vetette vissza, a mire panaszait a június 4. és 8-án tartott közgyűlésekre terjesztette be, a hol azok letárgyaltattak ugyan, de határozat fölöttük nem hozatott.

És saájtságos, hogy a nagy hadi zaj közepett, s az ellenséges hadsereg előnyomulásának hírére beállt lehangoltság daczára tömegesb építkezések történtek, s Dáni tanácsnok elnöklete alatt a szépitő bizottság *élénk* működést fejtett ki. Hanem a mellett az utcák piszokkal és feneketlen sárral voltak tele. S az is a viszonyok jellemzésére szolgálhat, hogy június havában tűnt csak fel, miszerint a vár több kapuja s ajtaja még mindig fekete-sárga színű, a melyeknek azonnal nemzeti színűre leendő befestése végett a helyi lap csodálandó hevességgel intézett támadást Eischer őrnagy s várparancsnok ellen.¹⁾

Külömben a Város oly élénkségnek s oly forgalomnak volt színhelye, a milyent azelőtt Szeged soha sem tapaszt-

¹⁾ „Der Ungar“ 1849. év. 120. sz.— „Szegedi Hírlap“ 1849. év 10. SZ.

talt. Május végén a vár mellett levő sétányban 40 részvényre egybegyűlt összegből egy nyári színkör emeltetett, a melyben Havi Mihály rendezett előadásokat, melyek július utolsó napjain mindennaposak lettek.¹⁾

Az utczákon a katonai csapatok menetei majdnem szakadatlanok voltak. A közhelyek élénk tisztekkel voltak tömve, a kiknek száma ez idő tájban mintegy 500 körül állt, közöttük rendkívüli számmal voltak olyanok, a kiknek zászlóalja messzi vidéken állomásozott. Fel is tűnt ez a lakosságnak, a melynek körében egész mondássá lett: „csata lesz, mert sok a tiszt közöttünk.”¹⁾ Egyébként a közvélemény még azt sem hagyta megszólás nélkül, hogy az ostrom alatt álló aradi várból tájékozás czéljából Budapestre kiküldött császári tisztek, — a kik Budapestre fel sem menve Szegedről azonnal visszatértek, s Aradvár capitulationját a parancsnoknak javasolták — a honvédtisztek által az „Oroszlán”-ban megvendégeltettek.²⁾

Az idegenek általában folyton nagyszámmal jöttek-mentek. Az állami s üzleti érdekek sokak látogatását terelte Szegedre. S így igen természetes, hogy a lakáshiány, s az élelmiszerek drágasága igen érezhető lett, a mihez nem-sokára a magyar bankjegyek ellen feléledt bizalmatlanság is hozzájárult. A midőn a kormány Szegeden székelte, az idegenek összeírását el is rendelte, meghagyván egyúttal, hogy a kik az álladalom szolgálatán kívül álló dolgok miatt tartózkodnak itt, azok kiutasítsassanak.

S így történt, hogy június vége felé, a midőn Bács-megye déli részének magyar lakossága különösen Kér és Verbász vidékéről újabban menekülve Szegedre igyekezett, a hontalanokat a katonaság innen vissza, avagy másfelé terelte.⁴⁾

¹⁾ „Szegedi Hírlap” 1849. év 2. és 29. sz.

²⁾ „Szegedi Hírlap” 1849. év 31. sz.

³⁾ „Der Ungar” 1849. év 121. sz. A „Szegedi Hírlap” után.

⁴⁾ „Der Ungar” 1849. év 125. sz. A „Szegedi Hírlap” után.

A sok mindenféle idegen között ekkor fordultak meg Szegeden Bolexes és Bolliak romániai emigránsok is, a kik a kormánynak egy oláh légio szervezése iránt tettek ajánlatot.

A nehéz viszonyok között azután még a cholera is föllépett; még pedig pusztítóbban, mint az élőbbéni esztendőben. A járvány első esete június 28-án fordult elő, áldozatait azotnban leginkább az alsóbb néposztály és a katonaság soraiból szedte. E járványnak esett áldozatul július végső napjaiban Répásy Mihály huszártábornok is, kit a legbuzgóbb ápolás sem volt képes megmenteni.¹⁾ Fényes katonai kísérettel temették el a belvárosi sírkertbe, s végtiszteletén Kossuth is, úgy a város polgárainak óriási száma jelen volt.²⁾

IV.

A kormány fenyegetett helyzete Budapesten. A bankjegysajtó szállítása. Menekülés Szegedre. Kossuth érkezése. Szeged hadi központ. Az erősítések. Terv a Tiszának a Matyérbe való vezetésére. A parlament. Az újszeged! Zsótérmagtár felrobbanása. Guyon megérkezése. A polgármester állásáról lemond. A magyar hadsereg a Tiszán átvonul, A császári hadsereg bevonulása. Az újszeged-szőregi csata. Az utolsó szegedi honvéd.

Budavár bevétele fölött érzett nemzeti közöröm csakhamar szomorúságra változott, s a forradalom ügye rohamosan kezdett lehanyatlani. Az osztrák s orosz hadseregnek újabb sikeres előnyomulása csaknem egyidőben fenyegette Budapestet és Debreczent, a mely utóbbi hely még nem igen régen a kormány és parlament menekülő pontja volt. Egyébiránt mind a két helyen az álladalomnak különféle raktáraiban a szerelvények nagy készletén túl többféle gyárak voltak elhelyezve, ezek között a bankjegygyár is,

¹⁾ „Szegedi Híradó“ 1875. év 15. sz.

²⁾ A július utolsó napjaiban elhalt Répásy tábornok, Szöllősy Gáspár hadügyi titkár, s Tóth János tüzér főhadnagynak a helybeli honvédegylet 1861-ik évben a belvárosi sírkertben egy közös díszes emlékoszlopot állított.

E készletek-, szerelvények- és gyáraknak mint az ellenállás egyik legfőbb tényezőinek biztos elhelyezésére, valamint a kormány és a nemzetgyűlés újabb székhelyül legalkalmasabb pontnak Szeged kínálkozik, mint a honnan az összeköttetést különösen Erdély felé a legjobban fenn lehetne tartani.

Kossuth a mint Görgeynek a győri csata balkimendeléről szóló tudósítását vette, s azon felszólítást nyerte, hogy a kormány Budapestről meneküljön, mindenekelőtt a pesti és debreczeni banksajtók megmentésére fordítá figyelmét és mindkettőnek Szegedre való szállítását rendelte el. A pesti sajtó mintegy 6000 mázsa, 100 szekéren érkezett Szegedre, a debreczeni pedig Szolnokig szekereken, s innen a „Kossuth“ nevű hadi gőzösön szállítattott ide.¹⁾ A bankjeggyárnak ezen kényszer szünetelése az apró bankjegyforgalom elégtelenségéből felmerült bajokat még jobban fokozta.

Mindkét sajtó a várkapolna épületében állíttatott fel. Egyike csakis a 15 és 30 kros jegyeket nyomta, a melyekben olyan nagy volt a hiány, hogy az ápril hó 5-én tartott városi közgyűlés ezt mint legfőbb bajt jelezte. A sajtó másik része pedig a fekete nyomatú két forintos kincstári utalványokat készítette, a melyek „Budapest“ keletük daczára csakis Szegeden készültek, s azért közönségesen *szegedi kétforintosoknak* is neveltettek.

Július 2-án tartott képviselőházi ülésen Kossuth a helyzet feltárása mellett kijelentette, hogy a kormány és képviselőház székhelyét Szegedre helyezi át, s néhány nap múlva a képviselők, valamint a hivatalnokok nagyobb része is Szegeden volt, noha ez utóbbiak közül csak a kisebb résznek tétetett kötelességévé az átköltözés. S a hivatalnokok nem is soká maradtak Szegeden. Ezek mihamarább Aradra telepítették át, főként Damjanich sürgetésére, ki

¹⁾ Szokolv V. „Honvédelet“ 125. l.

több fontos ügynek elintézését Szegeden személyesen szorgalmazta.

Kossuth július 12-én érkezett Szegedre. Délben tartotta bevonulását a budai-országúton haladva, s bevonulási útján az utcákon s a szabadság-téren Szegednek úgyszólván minden lakója, apraja-nagyja lelkes üdvözléssel fogadta. Szállása a Kárász-házban volt, a hol érkezése napjának estéjén a város hölgyei ismét fényes és gazdag fáklyamenetet rendeztek tiszteletére, mely a „*szabadság-tért egy lobogó lángtenger képében*“ tüntette fel. Dáni Ferencz lelkes szavakban üdvözölte a város polgárai nevében a vendéget, azok tisztelete s határtalan szeretetéről biztosítva őt.

Kossuth a ház erkélyéről hatásos beszédben válaszolt, *mit 60,000 lélek hallgatott. Ez volt Kossuthnak a hazában utolsó nyilvános beszéde.*¹⁾ A tisztelet és szeretet nyilvánulását mindenekelőtt megköszönve, áttért a helyzet ismertetésére. Előadta, hogy a közigazgatás és hadi működések központjává Szeged tétetvén, hangsúlyozva emelte ki azt, hogy „ha — mint előre megjósolám — Debreczen lesz a hely, hol hazánk függetlenségét kivívjuk, úgy Szegedről fog Európának a szabadság kihirdettetni; s vagy egy nagyszerű sir lesz az, hol a világszabadság eltemetetik, vagy terített asztal, hol a szabaddá lett népek élvezik a boldogság áldomását.“ — Azután fförgyre célzással említette, hogy „ha találkozónék oly nyomorult, ki a hazát leigázni, s dictatori hatalomra vergődni erőlködnék, azt önkezeivel gyilkolná meg.“²⁾

Es a külső jelek csakugyan azt igazolták, hogy Szeged egy nagy hadi központ, egy erődített tábor-hely. Az erődítési munkálatok már huzamosb idő óta folytak a város körül. A szilléri híd, Öthalom, Dorosma és a matyhid irá-

¹⁾ „Ellenőr“ 1877. év 443. sz.

²⁾ „Szegedi Hírlap“ 1849. év 22. sz. — Szilágyi S. „A magyar forradalom napjai“ 25. 1.

nyában félkörben mintegy három inértföldnyi hosszúságban a sánczerődök egész láncolata húzódott, a melyek közül különösen a matyhidi volt nevezetes. E sánczok terveit Török Ignác mérnök tábornok készítette. A munkálatokat Gál ezredes, majd Pörget erődítési igazgató vezette, ki e minőségben Dorosmán székelt. Ezernyi ember s katona dolgozott azokon naponként. A június 4-én tartott közgyűlés segélykép 300 munkást rendelt ki a sánczkészítéshez, a melynél a kegyesrendi tanári kar az ifjúság munkaerejét ide is felajánlotta.

S hogy az erődítési rendszer annál tökéletesebb legyen, még az is tervbe vétetett, — legalább a közgyűlés tárgyalta azon kérdést, ha vajjon nem volna-e lehetséges a Tisza vizét a baktón keresztül a matyérrel összeereszteni, a mely módon Szeged s illetőleg az erődök láncolata egy valóságos szigetbe kerülne, s a kiterjedten elterülő víz egy magában is hozzáférhetlenné tenné a várost. A június 27-én tartott közgyűlésen az olasz Bainville, a város „egyenesítő mérnöke“ — ki a június 4-iki közgyűlésen a város szépítése s rendezése tekintetében régen kiáltó szükségül ismert lejt mérési munkálatok teljesítésével bízott meg¹⁾ — most arra nézve nyert kiküldetést, hogy puhatolja ki, mily irányban volna lehetséges a Tiszának új ágát a matyérbe bevezetni. A tervezet azonban a rohamosan fejlett viszonyok, s az idő rövidsége miatt abban maradt.

A fegyvergyárok s Öntödékben is lázas gyorsasággal folyt a munka. Az ágyuk, golyók, fegyverek s töltények négy hadi gőzösön egyre szállítottak minden irányban a magyar seregek számára.²⁾

A katonaság is mindegyre szaporodott, a különböző irányból húzódó hadtestek itt találkoztak ismét, s alig lehetett már helyet találni számukra. A várban, a nagy kaszánya

¹⁾ „Szegedi Hírlap“ 1849. év 11. sz.

²⁾ Horváth M. „Függetlenségi harcz“ III. k. 393. 1.

épületben zsúfolva volt a katonaság, s a Dercsényi, most Zsóter-ház és más nagyobb magán épületek mind kaszárnnyául volt berendezve, s mindezeken túl majd minden háznak meg volt a maga egynéhány katonája. Szóval, Szeged valódi hadi központ lett.

Az országgyűlés is megkezdte működését. Csak két nyilvános — július 21. és 28-án — és egy zárt ülést tartott. Az első ülésen Szemere belügyminister tartott a helyzetről terjedelmes beszédet, a zárt ülésen Görgey ügye és a fővezérség kérdése tárgyalatott. A második ülésen pedig, — mely különben a képviselőháznak már utolsó nyilvános ülése volt, mert Aradon már csak egy zárt értekezlet tartatott — a nemzetiségi és a *zsidók egyenjogúsítására* vonatkozó törvényjavaslatok fogadtattak el; valamint 60 millió újabb hitel megszavazása s a kormány székhelyének Aradra áthelyezésének elhatározásával az ülés véget ért. A főrendiháznak július 20-ra hirdetett ülése azonban a határozat-képes szám hiányában megtartható nem volt.¹⁾

A képviselőház ülései a széképület közgyűlési termében tartattak. Az ide beszerzett, fehérre festett padok és asztalok később a gymnasium! tantermekben iskolapadokul használtattak,

Július 28-án reggel fél kilenczkor egy rémületes dőrej ejtette a város minden lakóját kétségbeejtő félelembe. Kimondhatlan zavar, örületes futkosás, s kétségbeesett jajkiáltások voltak mindenütt; mígnem köztudomású lett, hogy a várból az újszegedi Zsóter-raktárba átszállított 60 mázsza lőpor és töltény robbant fel.

A felrobbanás oly légrázkódást szült, hogy az ablakok a város legtávolabb részében is betöredeztek. A Tisza medréből majdnem kicsapott, számos dereglyét felborítva

¹⁾ Lásd ezekről bővebben: Horváth M. „Függetlenségi harc története“ III. k. 353—384. 1. — Szilágyi S. „A magyar forradalom története“ 397. 1. — Szilágyi S. „A magyar forradalom férfiai“ 218—293. 1. — Szeremlei S. „Magyarország krónikája“ II. k. 239., 250., 275. 1.

s összezúzva vetett ki a partra, a legtöbb hajó s malomnak horgonya elszakadt, s jelentékeny sérülést szenvedett. A légberöpült magtár romjai, tégladarabjai a vár mellett levő sétány és a szabadság-térre hullottak át, s mindenféle törmelék, szétromcsolt tetemeiket lehetett látni. A raktár közelében 10 ház teljesen összeomlott. Az ujszegedi hídfőnél összetorlódott egész sereg kocsi, több falka juh, úgy a közelben állt ember, állat a szerencsétlenség áldozata lett, — a Tiszába hullott, vagy legalább is megsérült.

Mintegy 800 ember esett e nagy szerencsétlenség áldozatául, noha akkoriban a közhiedelem a halottak számát csak 50—60-ra helyezte. A szerencsétlenség okát, körülményeit kifürkészni s megállapítani soha sem sikerült. Csak gyanítás, a mi erre vonatkozólag felhangzott. Így némelyek a raktárban történelmi készíttéssel foglalkozott osztrák fogoly tüzérek valamelyike boszujának, mások ismét Kupp felügyelő hanyagságának tulajdonítják azt, s ismét mások a fuvarosok roszakarata s gondatlanságában vélték a baj szülő okát rejleni. A nagy szerencsétlenségben vigasztaló szerencsétlenség tűnt fel az, hogy az egész közelben fekvő hajóhidnak semmi baja nem esett.

Délután a romok összetakariálásán, a szerencsétlenek tetemeinek összeszedésén, a sebesültek elszállításán s a számlálhatlan állathulla eltávolításán folyt a munka.

Az országos rendőrhivatal a szerencsétlenek összeírását rendelte el. Özvegyeik és árváiknak nyugdíjakat helyezett kilátásba. Az épületek, hajók, állatokban esett károknak, s az emberek egyéb veszteségeinek eskü melletti bevallások utján eszközözlendő becslését rendelte el.¹⁾

E szerencsétlen s szomorú eseményt követő napon, július 29-én érkezett meg Guyon 12,000 főnyi serege. Az érkezők ünnepélyes fogadtatásban részesültek. A vár előtti téren Kossuth a 8-ik zászlóalj zászlajára személyesen tűzte

¹⁾ „Szegedi Híradó“ 1869. év 35. sz.

fel a harmadosztályú érdemrendet.¹⁾ A csapatok szemléje hosszasan tartott, s annak végén a sereg rendes napi élelmezéséhez hozzá nem juthatott, mert az akkorra a megrendelés szerint már Dorosma alá, Guyon kijelölt táborhelyére elszállítva lön.

Guyon ezen rendkívül felindulva a polgármestert s főkapitányt letartóztatta és agyonlövésétük emlegette.

Kossuth közbenjárására a város két főtisztviselője szabadon bocsájtatott, s ugyancsak az ő rábeszélése bírta a polgármestert azon elhatározásra, a melynél fogva állásáról való lemondását visszavonta.

Ekkor már az itt összevont sereg 40,000 főre emelkedett 100 ágyúval.²⁾ A város körül létesített védművek azonban gyengéknek, felszerelésük pedig elégtelennek találtatott. Különösen a sánczok mellvédéi látszottak gyengéknek, s komoly védelem esetén számba nem jöhettek volna. Vetter tehát új tervet készített ezekre, a mely még 15 újabb erőd emelését czélozta, a melyek közül csak három épülhetett már ki.

A sereg fővezérletének kérdése is eldőlt ezalatt, Dembinszkyre bízván az, ki a július 29-iki ministeri tanácsban azt oly kikötéssel vette át, hogy az ütközet színtere a Tisza balpartjára helyeztessék át, ámbár többen s közöttük különösen Vetter ezzel ellenkezőleg állította, hogy Haynauval a mérkőzés Kistelek körül a siker reményével megtörténhetik, a mely esetben az események valóban nagy fordulatot veendnek, — de vereség esetén is elég idő marad a sereg hátrálására s a Tisza balpartjára való átvonulásra.³⁾

S ekkor a császári hadsereg már Fél egyházán volt, honnan augusztus lén kiindult; s a balszárnny Alpárnál átkelt a Tiszán Makónak tartva, a jobbszárnny pedig Sza-

¹⁾ Horváth M. „Függetlenségi harca“ 3. k. 346. 1. — „Honvéd“ 1868. év 8. sz.

²⁾ Horváth M. „Függetlenségi harc története“ 3. k. 393. 1.

³⁾ Horváth M. J. m. Hl. k. 384. 1.

badkán át Kanizsánál igyekezett a Tiszán átkelni, a centrum pedig egyenesen Szegednek tartott.¹⁾

De ugyancsak augusztus r-én a magyar hadsereg is átvonult a Tiszán, — elhagyta Szegedet.²⁾ A kormány, a képviselőház tagjai Aradra költözésüket már július 30-án megkezdték.³⁾

A városi hajóhídon kívül még más két hid volt rögtönözve, s ezenfelül az Algyőről iebocsájtott s a Maros torkolatánál kikötött komp is egész napon az átszállítást teljesítette, melv oly sietve eszközöltetett, hogy néhány ágyú, jelentékeny munitio és mintegy 300 beteg vissza is maradt.

Szomorúan, zeneszó nélkül hagyták el a búsan utánuk tekintő Szegedet, a melynek lakosságából nagyon sokan a császári hadseregtől való félelem miatt a várost szintén elhagyták s a magyar hadak után menekültek.

Még a hatóság tagjainak nagy része is elmenekült, úgy hogy a július 27-iki közgyűlésről felvett jegyzőkönyv hitelesítés és egészen aláírás nélkül maradt. A polgármester kevesed magával helyt állt, a városban maradt kötelesség híven, várva a mit a sors osztályrészül kiszab.

Alig takarodott át a Tiszán a menekülő utolsó csapata, midőn augusztus 2-án két kémlelő dandár a sánczokig ért; s azokat üresen találván, a siri csöndben levő városba bevonult.⁴⁾

¹⁾ „Újabbkori ismeretek tára“ VI. k. 193. 1. — Szeremlei „Magyarország krónikája“ II. k. 273., 274. 1.

²⁾ Aulich hadügyministernek a hadsereg átvonulása közben is folyton felszerelési bajokkal kelle küzködni. Még július 31-én is a városi tanácshoz intézett levelében 50 huszár részére ugyanannyi kard átadását kéri; a mi még ugyanazon napon meg is történt. A hadügyministernek a tanácshoz intézett ezen levele az „Okmánytárban 27. sz. alatt egész terjedelmében közöltetik. Találón jellemzi a kort és viszonyokat e levél. 50 kard kiszolgáltatásáért a legkomolyabb időkben mily *esengéssel s mily áraduzással telt levelet* ír egy minister a városi tanácshoz.

³⁾ Horváth M. J. ni. III. k. 384. 1.

⁴⁾ A várban Csömör Pál főhadnagy volt a fő őrállomáson, midőn a cs. hadsereg előőrsei bevonultak a városba. Első teendője volt ezeknek a várat

A következő napon augusztus 3-án Haynau egész hadserege már benn volt Szegeden. Még azon nap közismereti! proclamatioit kibocsájtotta, az ostromállapotot kihirdette, az inquisitiót is megindította; másrésről pedig a vár mellett az alsó- és felső-tiszaparton felállított röppentyű és ágyúütegek védelme alatt Benedek és Jablonovszkyval kompok s dereglyéken az átkelést megkísérelte.

Új-Szegedről a honvédek élénk tüzelése egy ideig az átkelést csakugyan hátráltatta. De a röppentyűk Új-Szegedet lángba borították, s a jól működő császári ágyuk a magyar csapatokat visszavonulásra kényszerítették.

Így Új-Szeged a császáriak kezébe került, s késő este a magyar sereg részéről visszafoglalása céljából megkísérelt erős rohamnak sem lett semmi eredménye. S így az ujszegedi elővéd földzete alatt a hidbekötés munkája nagy erővel folytatott, s az átkelt haderő is mindegyre nagybodott.

A Szőregh- és Új-Szegeden szemben álló két sereg mérkőzése augusztus 5-én vasárnap jókor reggel heves ágyúzással vette kezdetét, mely 9 óráig tartott. Haynau a mozdulatokat látcsövön a székepületi torony erkélyéről kísérte. Szőreghről azonban észrevették, s a reá irányzott golyó feje fölött csak néhány hüvelyk távolra fűródott a falba. (A golyó ott egész 1857-ig a falba befalazva is volt.) Délután két óra tájban ismét heves ágyúzás folyt, a mire a magyar seregek visszavonulásukat megkezdették.

A csatában herczeg Woroniczky, — ki dzsidásai élén hátrálni sehogy sem akart, s Abancourt Károly, Dembinszky segédtisztje, a császáriaktól majdnem elfogatott; Guyont is csak nehezen vágták már ki huszárai.

Mindkét félről tetemes volt a veszteség. A magyar sereg 300 foglyot s 250 halottat és sebesültet veszi-

birtokukba venni. A nemzetőrt őrséget egyszerűen lefegyverezték, s azokat szétbocsájtván, a helyzetnek minden nehézség nélkül urai lettek.

tett.¹⁾ A halottak az újszegedi kamaratöltés lábánál egy közös gödörben temették el. — Emléküket ma sem hirdeti semmi. A szegedi zászlóaljnak ezen csatában volt az utolsó veszteségük. Jegyezzük fel egyúttal az utolsó szegedi honvéd — *Bérczy Kálmán* — nevét is.

A szőregyi csatavesztéssel a forradalom történelme Szegeden véget ért, s egy Szomorú szenvedésteli korszak vette kezdetét.

¹⁾ Az újszegedi és szőregyi csaták bővebb leírását lásd Horváth, Rüstow, Szilágyi, Szeremlcv s inások művem kívül „Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen im Sommer des Jahres 1849.“ Fest, 1850. 305-333. lapokon. Ezen mű térkép-mellékletei között a szőregyi csata hadállási, s a szegedi és újszegedi erődítések rajzai is közzétérnek.

OKMÁNYTÁR.

I. sz.

1848-ik évben Marezius hó 18-án Nemes szabad királyi Szeged városban tartott Tanács ülés alkalmával.

803.

1429. Wober György és Rengey Ferdinánd Pozsonyban folyó év s hó 14-én költ levelükben következő jelentést tesznek.

Hazánk újjá születésének órája megkondult, a magyar hazája 300 éves küzdés és szenvedés után egy nagy és dicsőbb jövődönék nézhet elejbe; a régi átok szűnni kezd, s Isten felvirasztandja még reánk is a jog-egyenlőség, a terhekbeni közös osztozás, szóval az alkotmányos élet malasztos áldásait.

A Bécsi absolutisticus irányú kormány rendszer megbukott, herczeg Metternich — ezen átkos rendszernek személyesítője — többé, Istennek hála! nem Minrster.

Folyó év s hó 14-én dél előtti 10¹/₄ órákor kerületi ülés tartatván, hol a városi szavazat kérdésnek kellett volna befejeztetni, Kossuth Lajos Pestnek dicső követe fel állott, s jelenté, hogy kevéssel az előtt kapott biztos tudósításnál fogva Bécsben az alkotmányosságért polgár vér folyt, hogy herczeg Metternich többé nem minster s a zavarban a szeretett dynastiának egyik tagja is bantuimat szenvedett, hogy felséges Urunk a birodalmi tartományoknak sajtó szabadságot adott, a nemzeti őrsereg organisatioját megengedte, s az alkotmány sietős létesítéséről ígéteret tön.

Metternich buktát harsogó hosszas öröm rivalgások követték, és ki volna oly nyomorult ezen nem örvideni? — Kossuth jelentése után indítványt tön, hogy miután a Mgos fő rrkk. az országgyűlési teendők iránt átküldött felirási javaslatot mind ez ideig nem tárgyalták, az alsó Tábla által azonnal kéressék meg Nádor Főherczeg Ő fensége, hogy azt felvétetni még ugyancsak azon napon méitottassék, a rrkk. pedig szinte országos ülésbe n jöjjenek öszve, s mivel biztosan remélhetni, hogy a Mgos fő rrkk. az idő szavát megértendik, s a felírást minden változtatás nélkül el fogják fogadni, a felírás azonnal, még pedig országos küldötség által vitessék sietve Bécsbe.

Ezen indítvány egyhangúlag elfogadtatván, minthogy csak Kossuth Lajos volt a küldötség szónokául felkérve, egyébiránt a küldötségbe kiki tetszése szerint részt vehetett, mi is megjelenőnk az országházinál volt Nádorunk előtt, hol Kossuth Lajos elmondá a kerületi határozatot, O Fensége pedig a legjobb akarataról biztosítván a rrket, egyszersmind megígérni méltoztatott, hogy a fő rrket azonnal Ülésbe hivatandja.

A kerületi ülésbe vissza térvén, több féle, főleg a fiatalságot csendes-ségre és rendre lelkesítő előadások mellett, elfogadtatott Ung megyei követ Bernálh Zsigmondnak azon óhajta, hogy Szentkirályi Móricz kerületi jegyző egy nyilvántartást készítsen az eseményekről, mindegyik követ által küldőinek elküldendő, mellyel jelentő követek ide mellékelnek.

Gróf Széchenyi István, ki még most sem akará tudni, ha örvendjen-e vagy bánkódjék a történetken, több rendű megrovást lön méltán kénytelen eltűrni.

Kossuth Lajosnak ellenben minden indítványa egy szívvel lélekkel fogadtatott el, nevezetesen miután Pázmándy Dienes komáromi követ azt kívánta volna, hogy mivel a sajtó szabadság az érintett felírási javaslatban világossan megemlítve nincs, ez iránt egy pótló izenet küldessék által a főrrkhez. Kossuth Lajos megmagyaráz, mikép nem csak a sajtó szabadság, hanem a nép-nevelés, a vallás szabadság, s az évenkénti országgyűlés is ben foglaltatnak a felírásban; s indítványára a rrkk. egy határozatot hoztak, melyben kijelentik, hogy az imént emlgetteteket ők a felírásban ben foglalva értik, Erdély vissza csatolását és az esküdt székeket is.

E közben ugyan csak Kossuth Lajos jelenté ismét, mikép éppen akkor nyert tudósításnál fogva Apponyi Gróf a fő Cancellárságról lemondott, — e jelentést leírhatlan hosszas öröm zajjal üdvözlötte a Tábla, és utána harsogd a hallgatóság.

Ugyan ezen ülésben Kossuth Lajos elmond:!, hogy ő a felírási javaslat utolsó szakaszában felelős ministereket értett, kik a többséggel tartozzanak kormányozni, nem pedig királyi biztosokat, kiket részéről el nem fogad. — A Tábla egyhangú akarata e nyilatkozást is magáénak tette.

A sajtó szabadságról lévén szó, Gróf Széchenyi István mint választmányi elnök az eddigi munkállanságot egyéb számos teendőivel mentegei, Kossuth Lajos pedig felhozá, hogy hosszú condifactionalis munkákra most nincs idő, a sajtó ügyet is rövid néhány szakasszal el lehet végezni, s az egész egy 24 órát is alig igénylő inkább leírásból mint egyéb nehezebb munkából áll. — A küldötségnek az azonnali munkállás és jelentés tétel kötelességéül tétetett, valamint hogy az nap esti 8 órakor már öszve is ült.

Vége ismét Kossuth Lajos indítványára küldötség nevezetett rögtön a kerületi ülésben s ennek Kossuth Lajos kívánságánál fogva a második meg-nevezett követ is tagja lön,¹⁾ mely küldötség tüstént és azonnal a honvédelmi rendszert s a nép képviseletet kimunkálja.

Délután 3 órára mind a két táblának gyűlése lévén, miután a rrkk. a felírás világosítására hozott határozatukat előbb kerületi ülésben meghitelesítették, s 40 megyei s 10 városi követet s ezek közt Rengy Ferdinándot is a Bécsbe menendő küldötség tagjainak megválasztották s egyszersmind Kossuth

¹⁾ T. i. Rengy.

Lajost a menyire a rrkk. küldötteinek maguknak lenne szükséges Ő Felségével értekezni, szónoknak felkérték volna, — országos ülés kezdődött, hol a határozat, mely még leíratva és kinyomatva nincs, minden ellen mondás nélkül meg erősítetvén, a Mgos főrrkktől azon szóbeli izenet érkezett, hogy a felírási javaslat, — mely a közelebbi múlt napokban a főrendi conferentia által megválasztatni tervezetett — köz akarattal elfogadva lön, mire a rrkk. ismét megizenteték, hogy ők küldötség által kívánnák a felírást Ő Felsége elejbe juttatni, melynek elnökéül a Nádor Főherczeget kérik. — Ezt mind ő Fensége mind a Mgos fő rrkk. szinte elfogadván valamint a felső Tábla az általa választottaknak, úgy a rrkk. és kiküldött tagjaiknak névsorát egymással közölték, s elegyes ülésben a felírást lepecsételvék, a gyűlésből szét oszlottak.

A küldötség Bécsbe 15-én reggel induland. Kossuth Lajos a lelkes hazafi fáklyás zenével tiszteltetett meg marcius 14-ke estve, az egyenruhás polgárság és ország gyűlési ifjúság által. — A tömétebn sokasága fáklyákat 1600-nak mondják. Kossuth Gróf Batthyányi Lajost, mint nem csak óhajtott, hanem sikeresen remélhető minister elnököt jelenté ki.

A dolognak ily váratlan fordulata sietős tudósításra készítette jelentő követeket. — Biztos hírek szerint Bécsnek külvároaiban a gyűjtások egymást érik. — Isten óvjon meg bennünket minden ily bajtól, de zavarok történhetnek nálunk is. A törvényhozás Pozsony polgáraitra számít, azt hiszik jelentő követek: szeretett szül földünkön is le tűntek a napok, hol merő zsarnokságnak szabad volt, *nem annyim a rendet fenntartani, mint némaságban és vakságban, meg-rak engedelmességből látni és láttathatni biatosítékát a csendnek;* s azért feleslegesnek találnák jelentő követek e tanácsot és választott községet felkérni, hogy szeretett polgár társainkba bizalmat a törvényhozás és lángoló szeretetett a renddel azonos szabadság iránt felköltene és táplálja.

1430. Wóber György országgyűlési egyik követ folyó év s hó 15-én Pozsonyba költ pötlőlág! levelében jelenti: hogy követ társa Rengey Ferdinand, a felírásnak Bécsbe Ő Felsége színe eleibe leendő vitelénél megbízott választmánynak egyik tagja már elutazván, folyó hó 15-én 8 órákkor reggel tartott kerületi ülésben egyhangúlag elfogadott határozatokról tudósítást teszi.

Kossuth Lajos Pest megyei követ szokott ékes szállásával előadó, mikép a perczek mind inkább fontosságánál fogva, a népben lévő óhajtsók és vágyok kielégítését semmi inkább eszközölni nem fogja, mintha táp asztalaiul ja, hogy a nemzeti rend és főkép az ország gyűlés feladását és hivatását felfogja és azon felelősséget is érezi, melyet a haza ügyeinek békés át alakítása tekintetéből a köznek tartozik. — Minthogy azonban az erre kellő erőt csak a nemzet öszvegeben a törvényhozás iránt levő bizodalomból meritheti, indítványozó: — hogy a már elvált hazi és országos pénztári adókon felül, a hadi adónak is birtok aránylagos viselését a nemesi rend is vállalja el — mely indítvány minden ellenszó, sőt minden oldalról) pártolás mellett elfogadtatott. Ez után

Szentkirályi Móríc Pest megyének második érdemes követe pedig azon indítványát tette, — hogy az úrbéri örök váltási törvény kihirdetése által, e hazában minden jobbágysági viszony szűnjön meg, és az illetők kárpótlása a status által eszközöltessék — mi szinte egyhangúlag elfogadtatott.

Végre Kossuth Lajos bejelenté, mikép a legközelebbi kerületi ülésben, a városoknak még ez ország gyűlésen gyakorlatba veendő bizonyos aránybani vokok megadását fogja indítványozni; azon arányban tudni illik, mely a sza-

badság és függetlenség teljes megóvása mellett a városok voksolnak igénybe vételét eszközölni lehetőségessé teendi.

Megérinti itt egyéb éránt jelentő követ, hogy a kk. és rrkk. fennebb érintett nyilvánítását, minthogy mind ez ideig sajtó alól még ki nem került — megnem kültetik.

V.

Miután az európai, s legújabb időkben valamint Austriában, úgy hazánkban is a kifejlett s napról napra fontosabbá vált események a személy s vagyonszármazás *kellő biztosítását igényelnék: ennél fogva a követi jelentésnek a közönség megnyugtatóására szolgáló felolvasása, s annak közben jöttével a csend, rend, s a személy úgy vagyonszármazás fenntartása éránt teendő intézkedések végett máj napra nép gyűlés tartása rendeltetik.*

(A városi levéltárban őrzött tanácsi jegyzőkönyvből.)

2. sz.

Hazafiak!

Szeged város közönsége alolirt napon a hozott s külön hirdetményben közléte által határozatok végrehajtására, és a rend fenntartására közértelemmel *állandó bizottmányt* választván, s ez ugyan csak mai napon összeülvén, következőket határozott. I. A létező polgári őrsereg szaporíttatni fog. E végett minden becsületes ember hónaptól kezdve a választópolgárság termében Bába Antal, Joó József, Dietzgen József, Dáni Ferencz és Schmidt Ferdinand őrsereg tisztet előtt a polgári őrsereg ivébe magát beírhatja. 2. A haza békés átalakulásáért vasárnap délelőtti 9 órakor minden hitvallású egyházban isteni tisztelet fog tartatni. 3. A város vasárnap este ki fog világíttatni. A bizottmány minden becsületes embertől teljes bizalommal várja: hogy a személy és vagyonszármazást nem fogja megsérteni, sem a közbékét és rendet megháborítani. Hazafiak Jelszavunk: éljen a király! alkotmányos reform, szabadság egyenlőség, testvérség, béke és rend! Költ Szegeden 1848-ik évi mártius 18-ikán. Az állandó bizottmánynak meghagyásából. Tary Pál bizottmány! elnök. Somogyi Antal bizottmány! jegyző.

(Nyomtatvány a városi levéltárban.)

3. sz.

Szabad királyt Szeged városban

1848-ik évi Május 14-én reggeli 8 órakor mint e folyó évi Szent György hava 24-én azon újon alkotott törvények kihirdetése után tartott nyilvános gyűlésben meghatározott tisztt ujjítás hatánapján több ezrekre rugó városi lakosok a szék épület körüli szabadság téren megjelenvén, mindenek előtt horgosi

Karasa Benjámin, Csongrád megyei főispán ur, és Szeged lelkes polgárai közbizodalmaival megválasztott tisztújítási elnök egy számos tagból álló küldöttség által az érintett szabadság téren Istennek szabad ege alatt tartandó tisztújításra megkéretetvé, — tisztelt úr a kirendelt küldöttség kíséretében csak hamar megjelent, és öröm rivalgások között a lakosság által nyilvánított bizodalom teljesen fölruházott hatalomnál fogva az elnöki széket elfoglalván, ezen ő, a Hazával egykorú városi közönséget lelkesen buzdító beszédjével üdvözlő, ki jelentvén üdvözlő beszédjében valamint ezen fontos tisztújítási működés nagy feladatát, úgy azt: miképp a kezdetbe veendő tisztújítás ideje alatt, és e város lakosainak a csend, rend, és szabályszerűség fentartását, — mely a szabadsággal ugyan azonos, különösen szívükre kötni, és a városi közönséget a Hazának ezen nagyszerű átolakulásával e város Elöljáróinak és tisztviselőinek korszellemi elviségét becsületességét értelmiségét és tevékenységét tekintőleg kifogáson túl eső egyének megválasztására felhívni hazafiul kötelességének esméri.

Megnyittatván ekkép Elnök ur által a tisztújítási gyűlés és a választók kiknek száma a bemutatott össze írárok szerint Palánk részen 524, Felsőn 513, Rókuson 245, s alsó részen 720-ra ment, az 1848-ikéviNNIII-ik Törvény czikkely 13. §-a rendeleténél fogva 16 kijelölő bizottmányt tagoknak,titkqs szavazás utjáni megválasztására felcszöllitaván, a dolognak sietetése tekintéből a szavazatoknak kerületenként négyrészbeni össze szedése közös akarattal elhatározatván s e végre Palánk belváros részére: Gercntsér János tanácsnok, Veszelinovits Bazil jegyző, Farkas János tiszti Ügyész, Korda János, Nagy Pál, Fotty János, Dietzgcen József, Molnár Pál, Lemle János, Adler János, Zseravitz János, Vadász Emanuel, és Viederman József; felső külváros részére: Lengyel Pál polgármester, Tary Pál főkapitány, Körösy József, Felmayer Antal, Bába Antal, Hubert András, Kátay György, Joó József, Bánbidy József, Réh János, Takáts Mihály, Schmid Ferdinand, és ifiu Osztróvszky József; alsó külváros részére: Hódy Imre tanácsnok, Rengey Ferdinand tiszti főügyész, Szávits János, Egresi Péter, Vida Ferencz, Tóth Mihály, Radoszlav Balázs, és Várady József; végre Rókus külváros részére Kotollyár Miklós tanácsnok, Rónay Mihály, Varga Vendel, Dobszai Antal, Bezdán Ferencz, Babarc zy József, Kordás Pál, Hauzemblaz György és Bérczy Antal kirendeltettek, A szavazatok össze szedése és kiszámítása esteli 8 óráig megtörténvén, a kijelölő bizottmányi tagok választásának eredménye a lön, hogy:

Korda János	1358	Bába Antal	1023
Varga Vendel	1330	Bánhidy József	909
Rónai Mihály	1333	Nagy Pál	821
ór. Dobó József	1269	Nagy Ferencz .	801
Fodor Ádám Ferencz	1335	Börcsök Antal	707
Somogyi Antal	1208	Zsoter János	697
Szávits János	1091	Réh János	887
Kiss István	1032	Sperlák Endre .	669

szavazattal kijelölő bizottmány tagjainak megválasztottak. Mely választás megtörténtével Elnök úr a megválasztott 1,6 tagokat másnap reggeli 8 órára a kijelölés feletti tanácskozmányra felkérvén, és tisztújítás folytatását Május 16-ra kitűzvén, az ülést eloszlatta.

Másnap vagyis .Május 15-ön a tisztújítási Elnök a megválasztott 16 tagokkal valamint dél előtt, úgy délutáni órákban is a kijelölés felett intézkedett.

A tisztújítás folytatására kitűzött határ napján pedig vagyis .Máj us Aurán mélyen tisztelt Elnök úr az ülést azzal nyitván meg, mikép a törvény, és annak szellemét magyarázó Belügyi Minister meghagyása rendelte előzményeken túl esvén, nem marad egyéb hátra, mint a tisztujítás tetteges végrehajtásához hozzá látni; melly kijelentés után Wöber György fő bíró ön úgy többi tisztviselő társai nevében eddigi hivatalos pályáru li leléptüketaz 1848-ik évi XXHI-ik törvény cikkely 14-ik §-a értelmében nyilvánítva, s magát tisztársaival a közönség szívességébe ajánlv a, igen tisztelt Elnök úr ugyan azon felidézett törvény cikkely rendeleténél fogva tisztújítás idejére kapitánynak Tary Pált, tishti ügyésznek Farkas Jánost és jegyzőnek Veszelinovits Bazilt helyettesíteni; a közönséget pedig a kivivott szabadság, és eme szép alkotmányos jognak — szabályszerű leges rend, és csend fentartása melletti gyakorlatára ujjon felazólit-tani és felkérni méltóztatott, — minek következtében a szavazatok össze sze-dése arányában következő intézetek tétettek.

Középponti választmányi tagoknak:

Kárász Benő tisztujitási Elnök, Korda János, Somogyi Antal, ör. Dobó József, Sperlák Endre.

/ultink belváros részére: Réh János, Nagy Pál, Börsök Antal, Adler János, Szabó János.

Felsli külváros részire: Bánhidy József, Nagy Ferencz, Zsóter János, Habért András, és Csöke István.

Alsó külváros részire: Bába Antal, Fodor Ádám Ferencz, Szávits János, ifj. Dobó József és Ábrahám Furús János.

Rókus külváros részire: Rónay Mihály, Varga Vendel, Kis István, Bez-dán Ferencz és Kordás Pál kinevezettek.

A szavazatok össze sedése iránti intézkedések ekképi megtörténtével a város legfőbb hivatalára, vagyis

Polgármesterségre: Bérczy Antal, Rengcy Ferdinand és Vadász Emanuel kijeleltettek, kik közül Bérczy Antal 209, Rengcy Ferdinand 349 szavazatokat nyervén: *l'adász Emanuel* 924 szavazattal *polgármesternek* megválasztatott.

Fobiróságra: Lengyel Pál, Tóth Mihály és Wöber György kijelöltetvén, azok közül Lengyel Pál 48, Wöber György 114 szavazatokat nyertek, s így *Tóth Mihály* 1180 szavazatokkal főbírónak választatott meg.

Főkapitányságra: Farkas János, Gerentsér János és Tary jelöltettek ki, kik közül Gerentsér János 24, Tary Pál 68 szavazatokat nyervén, *Farkas János* 1080 szavazatok mellett Főkapitánynak megválasztatott.

A város három oszlop hivatali betöltésével az első s illetőleg *legöregebb tanácsnoki állásra:* Molnár Pál, Kis József és ifj. Osztróvszky József kijelöl-tettek, s azok közül Kis József 26, Molnár Pál 132 szavazatokat nyervén, 1099 szavazatokkal ifj. *Osztróvszky József* tanácsnoknak választatott meg.

A második tanácsnoki állásra: Hódy Imre, Agáczi Dániel, és Schmiedt Ferdinand jelöltetvén ki, kik közül Hódy Imre 50, Agáczi Dániel 69 szava-zatokat nyertek, s ekkép *Schmiedt Ferdinand* 1065 szavazatokkal megválaszta-tott tanácsnoknak.

A harmadik tanácsnoki állásra: Millier Ferencz, Kolb József és Dani Ferencz kijelöltek, azok közül Kolb József 10, Millier Ferencz 77 szavazatot nyervén, *Báni Ferencz* tót 5 szavazatokkal tanácsnoknak megválasztott.

A negyedik tanácsnoki állásra: Lengyel Pál, Varga Sándor és Zotnbory Antal jeleltettek ki, kik közül Zotnbory Antal 8, Varga Sándor 24 szavazatot nyervén, tanácsnok 871 szavazatokkal *Lengyel Pál* választott meg.

As Ötödik tanácsnoki állásra: Csakovác György, Kolb A dánt és Rengey Ferdinand jeleltetvén ki, ezek közül Csakovác György 83, Kolb Adám 164 szavazatot nyertek, s így *Kengey Ferdinand* 755 szavazatokkal tanácsnok lön.

A hatodik tanácsnoki állásra: Heszler József, Tary Pál és Veszelinovits Bazil kijellettettek, kik közül Tary Pál 58, Veszelinovits Bazil 166 szavazatot nyervén, *Heszler József* 858 szavazatokkal tanácsnoknak megválasztott.

A hetedik tanácsnoki állásra: Kotolyár Miklós, Lefter Mihály és Petrovits István jeleltetvén ki, azok közül Petrovits István 16, Kotolyár Miklós 286 szavazatot nyertek, s ekkép 577 szavazatokkal *Lefter Mihály* tanácsnoknak választott meg.

A nyolezadik tanácsnoki állásra: Babarczy József, Bérczy Antal és Szűts Ferencz jeleltettek ki, kik közül Babarczy József 58, Szűts Ferencz 306 szavazatot nyervén *Bérczy Antal* 584 szavazatok mellett tanácsnokságra emeltett.

A kilencedik tanácsi állásra: Ifj. Szegbó János. Vékes Ferencz és Wöber György jeleltetvén ki, azok közül Wöber György 54, Szeghő János pedig 160 szavazatot nyervén, *Fékes Ferenci* 724 szavazatokkal tanácsnoknak megválasztott.

Betöltetvén ekkép a tanács.

Fojegy tőségre: Kolb Adám, Molnár Pál és Veszelinovits Bazil kijellettettek, kik közül Kolb Adám 15, Molnár Pál 80 szavazatot nyervén, *leszelinovics Bazil* 801 szavazatokkal főjegyzőnek megválasztott

Első aljegyzősegre: Kolb Antal, Csikós József és Zombory Antal jelöltettek ki, s azok közül Zotnbory Antal 61, Csikós József 316 szavazatot nyervén, *Kolb Antal* 388 szavazatokkal I-ső aljegyzőnek választott meg.

Második aljegyzősegre: Bieber Ferdinand, Damjanovits János és Szabó Imre kijellettettek, kik közül Bieber Ferdinand 67, Damjanovits János 95 szavazatot nyervén, *Szabó Imre* 494 szavazatokkal 2-ik aljegyzőnek megválasztott.

Ezek után tisztujtítási Elnök ur a következő még egy jegyzői állás kijelzésére nézve kellő felvilágosításul azt terjesztvén elő, miképp az új rendszer következtében a választott község eltörlésével a közkezelés alatti tárgyak napról napra szembetűnő szaporulata még egy jegyzőt elkerülhetetlenül igényel e tekintetből

A harmadik /egyzősegre: Szilber Benő, Damjanovits János és Pálffy Ferencz kijellettettek, kik közül Pálffy Ferencz 121, Damjanovits János 191 szavazatot nyervén, *Szilber Benő* 307 szavazatokkal 3-ik aljegyzőnek választott meg.

Tiszi főügyészségre: Mihályfy József, Csakovác György, Babarczy József jeleltetvén ki, ezek közül Csakovác György 66, Babarczy József 240 szavazatot nyertek, s így *Mihályfy József* 358 szavazatokkal tiszi főügyésznek megválasztott.

Alügyészre: Viday Károly, Csakováczy György és Agáczy Dániel kijelöltettek, kik közül Csakováczy György 13, Viday Károly 28 szavazatot nyervén, *Agáczy Dániel* 636 szavazatokkal alügyésznek megválasztott,

Alkamardsi tisztségre: Dietzgen József, Malatinsky Márk és Tóth Mihály jelöltelvéni ki, azok közül Malatinsky Márk 16, Dietzgen József 149, szavazatot nyervén, ifj. *Tóth Mihály* 355 szavazatokkal alkamársnak választott meg. *Számvevői állásra:* ifj. Pintér János, Fodor János és Gombás József kijelöltettek, kik közül Gombás József 16, Fodor János 18 szavazatot nyervén, számvevőnek 574 szavazatokkal ifj. *Pintér János* megválasztott.

Számvevői tiszt állásra: Fodor János, Gombás József és Kókay Károly jelöltettek ki, azok közül Gombás József 13, Kókay Károly 62 szavazatot nyerve, számvevői tiszt *Fodor János* 531 szavazatokkal lön.

Igtatói tisztségre: Back Sándor, Malatinsky Márk és Pálffy Ferencz kijelöltettek, kik közül Pálffy Ferencz 38, Malatinsky Márk 309 szavazatot nyervén, *Back Sándor* 337 szavazatokkal iktatónak megválasztott.

Tanácsi kiadói állásra: Dosity János, Malatinsky Márk és Virág János jelöltetvéni ki, azok közül Virág János 51, Dosits János 99, s így *Malatinsky Márk* 527 szavazatokkal tanácsi kiadónak megválasztott.

Törvényes kiadói állásra: Lovászy József, Kerny Imre és Ököl Máté kijelöltettek, kik közül Ököl Máté 46, Lovászy József 131, szavazatot nyervén, 510 szavazatokkal törvényes kiadónak *Kerny Imre* választott meg.

Ez alkalommal igen tisztelt Elnök ur mielőtt a kapitányi segéd állásra a kijelölést megtelte volna, több választóknak abbeli óhajításukat, melly szerint Reichhardt József eddigi csendbiztost kapitányi segédnek kijelöltetni kívánnák, közönségessé tette, azonban a kijelölő bizottmány e kérdés feletti tanácskozmánya után, miután a kérdésben forgó állásra kijelölendő egyénben mint a főkapitánynak más hivatalos tárgyakkal! elfoglalás esetében ön állású bíróban törvényekben! jártasság igényeltné, e tulajdonokkal pedig nevezett Reichard József jelenleg felruházva nem lenne.

A kapitányi segéd állásra: Csikós József, Skultéty Andor és Zombory Antal jelöltettek ki s azok közül Zombory Antal 22, Csikós József 279 szavazatot nyervén, *Skultéty Andor* 364 szavazatokkal kapitányi segédnek megválasztott.

Levéltári állásra: Szilber Ignác, Georgievits György és Zombory Antal jelöltetvéni ki, ezek közül Zombory Antal 17, Georgievits György 115, szavazatot nyertek, s így *Szilber Ignác* 388 szavazatokkal megválasztott levéltárosnak.

Palánki csendbiztosi állásra: Atkári István, Iváncsics József és Kemény Nándor kijelöltettek, ezek közül Atkári István 16, Iváncsics József 22 szavazatot nyervén, *Kemény Ferdinand* 482 szavazatokkal Palánk belvárosi csend biztosnak megválasztott.

Felsővárosi csendbiztosi állásra: Reichard József, Ruff István és László Pál lévén kijelölve, ezek közül Ruff István 6, László Pál 7 szavazatot nyertek, s ekkép *Reichard József* 508 szavazatokkal Felsőkülvárosi csendbiztosnak választott meg.

Alsókülvárosi csendbiztosi állásra: Borsos Sándor, Lódy László és Tokár József jelöltetvéni ki, a kijelöltek közül Hódy László 2t. Tokár József 49 szavazatot nyertek, s így *Borsos Sándor* alsókülvárosi csendbiztosnak 445 szavazatokkal elválasztott — végre

A Rókuskülvárosi csendbiztosi állásra: Dianovszky József, Lovász Andor és Szluha Adám lévén kijelölve, azok közül Lovász Andor 5, Szluha Adám 8 szavazatot nyert, *Dianovszky József* 462 szavazatokkal megválasztott Rókus külváros csendbiztosságának.

Az alkaptányi s illetőleg pusztai kapitányság irányában számos mezei gazdák részéről előterjesztett azon kívánságnak, melynél fogva azon állomást megszüntetni, s illetőleg a felállítandó mezei nemzeti őrsereg rendszerével felszereltetni, s a köz bátorságra való felügyelést az által kipotoltatni óhajtják, — Elnök urnák kijelentése szerint a nemzeti őrsereg rendezése előtt a külső bátorság veszélyeztetése nélkül jelenleg azonnal teljesíthető nem lévén, s ezen óhajtásnak eldöntése egyenesen a közgyűlés köréhez tartozván, annak a legelső közgyűlésre való által tételével —

Alkapitányi állásra: Idősb Abraham József, Szabó András és Vékes Imre kije ellettek, kik közül Szabó András 48, idősb Abraham József 90 szavazatot nyervén, Vékes Imre 425 szavazatokkal alkaptánynak meg választott.

Pusztai biztosságra: Humay Antal, Nyáry Mihály és Tóth János jelöltetvén ki, azok közül Tóth János 60, Humay Antal 200 szavazatot nyertek, s ekkép *Nyáry Mihály* 389 szavazatokkal pusztai biztosnak elvált úztatott.

Hidi biztosi állásra: Idősb Abraham József, Georgievits Sándor és Kókay Károly jelettették ki, s ezek közül Abraham József 14, Georgievits Sándor 165 / szavazatot nyervén, hidi biztosnak *Kókay Károly* 466 szavazatokkal elválasztott.

Főmérnökségre: Halátsy Miklós, Maróthy Mátyás és Strasser György kijelöltetvén, miután a kijelöltek közül Halátsy Miklós 83, Strasser György 304 szavazatot nyertek, *Maróthy Mátyás* 353 szavazatokkal fő mérnöknek megválasztott.

Második mérnökségre : Novák György, Jency József és Strasser György jelöltettek ki, s azok közül Jeney József 9, Novák György 55 szavazatot nyervén, 2-ik mérnöknek 631 szavazatokkal *Strasser György* el választott.

A telekbirúi állásra: Pálffy István, Németh János és Jency József jelöltetvén ki, s ezek közül Jeney József 15, Németh János 19 szavazatot nyervén, *Pálffy István* 626 szavazatokkal telekbírónak megválasztott.

Pelekbirói ellenőrség: Németh János, Novák György' és Várady Ignác kijelöltettek, kik közül Németh János 23, Várady Ignác 60 szavazatot nyervén, *Kovák György* 501 szavazattal telekbirói ellenőrnek el választott.

Eddigi első fő orvos Sperlák Endrének ministerialis titkárságra lett elő mozdításával —

Első orvosi állásra: Heyd Ecrencz, Steinhardt Antal és Tary Alajos jelöltetvén ki, miután a kijelöltek közül Tary Alajos 2r, Heyd Ferencz 30 szavazatot nyertek, *Steinhardt Antal* t-ső főorvosnak 364 szavazatokkal megválasztatván.

Steinhardt Antal eddigi másod fő orvosnak elő léptetésével —

Második főorvosi állásra: Cajus Gábor, Kolb Berta és Stojkovics Sándor kijelöltettek, kik közül Stojkovits Sándor 4, Cajus Gábor 74 szavazatot nyervén, 2-ik főorvosnak 323 szavazatokkal *Kolb Bertha* elválasztott, végre

Selyemtenyésző felügyelőségre: Alhanász Szilárd, Palkovics Pál és Wimmer Sebestyén kijelöltetvén, ezek közül Athanász Szilárd 30, Wimmer Sebestyén 54 szavazatot nyertek, s ekkép *Palkovics Pál* 318 szavazatokkal selyemtenyészői felügyelőnek megválasztott.

Polgármester :	Vadász Emanuel.
Fő-bíró :	Tóth Mihály.
Főkapitány:	Farkas János.
Tanácsnokok :	Osztrovszky József.
	Schmiedt Ferdinand.
	Dánt Ferencz.
	Lengyel Pál.
	Rengey Ferdinand.
	Heszler József.
	Leffter Mihály.
	Bérczy Antal.
	Vékes Ferencz.
Főjegyző:	Veszelinovits Bazil.
Aljegyzők :	Kolb Antal.
	Szabó Imre.
	Szilber Benő.
Benyújtván!*: jegyző :	Bach Sándor.
Fő-ügyész :	Mihályfy József.
Alügyész :	Agáczy Dániel.
Al kamarás:	Tóth Mihály,
Főszámvevő:	ifj. Pintér János.
Alsószámvevő :	Fodor János.
Tanácsi kiadó :	Malatinsky Márk
Törvényes kiadó :	Kerny Imre.
Kapitányi segéd :	Skultéty Andor.
Levéltaros:	Szilber Ignác.
Palánk: biztos :	Keménydy Ferdinánd.
Felsővárosi biztos:	Reichardt József.
Alsóváros: biztos:	Borsos Sándor.
Rókus városi biztos :	Dianovszky József.
Al kapitány :	Vékes Imre.
Pusztai biztos :	Nyáry Mihály.
Midi biztos :	Kókay Károly.
Főmérnök :	Maróthy Mátyás,
Másod mérnök :	Strasser György.
Telekbíró :	Pálfy István
Ellenőr :	Novák György.
Főorvos :	Steinhardt Antal
Másod orvos :	Kolb Berta.
Selyem tenyésztői felügyelő :	Palkovits Pál.

Az ekkép megújított városi tisztikarnak sora így következik:

Kiegészítve e szerint e város tisztii kara, a képviselők választása a népességhez képest már megállapított arány szerint hasonlóan kerületenként fogantatba vitetni határozottatott, s e végre Palánk belváros részére Schmiedt Ferdinand, Bérczy Antal tanácsnokok, úgy a szavazat összeszedésével fentebb megbízott választmányi tagok; felső külváros részére: Dánt Ferencz, Lefter Mihály tanácsnokok és szavazat szedő választmány tagjai; rókus külváros

részére: Rengey Ferdinand, Vékes Ferencz tanácsnokok és szavazat szedéssel megbízott volt választmány tagjai; végre alsó külváros részére: Osztróvszky József, Lengyel Pál tanácsnokok és szavazat szedő bizottmány tagjai kirendeltettek. Az ekkép kirendelt s megbízásában híven eljáró választmányok hivatalos jelentéseik szerint a választás ekkép ütött ki.

Megválasztott képviselők névsora.

(Belyárosiak)

Zseravitz János
Molnár Pál
Göcz János
Heszler József
Korda János
Radoszlav BaTázs
Adler János
Czirneg György
Habi József
őr. Máhr Ferencz
Lemlc János
Nagy Pál
Szávits János
Vidai Károly
Gyöngyi Nagy István
Szabó János
Vágner György
Fotty János
Hanke Mihály
Grün János
Misits Dániel
Kárász Benjámin
Kátay János
Gurgl Mihály
Kunszt József
Bauernfeind Ferdinand
Viderman József
őr. Nyári János
Dietzgen József
Gera János
Császár János
Nagy József vékabíró
Rúza György
Szeghő János
Burger Antal
Vedres János
Georgievits György
Masa István
őr. Mihály Ferencz

Damjanovits János
Joó József
Szüts Mihály
I lovai István
Schmiedt József
Lábdí Mihály.

(Eelsővárosia k.)

Zsóter János
Zombory János
Kopasz István
Bánhid József
Imre Antal
Szüts Pál Antal
id. Dékány Lőrincz
Nagy Tóth János
Hódy Antal.
Szüts Ádám
Savai József
Bába Antal
Tóth János esküdt
Fabók Antal
Lovászi József
Busa Kováts Antal
Benkő József
Klivinyi József
Ábrahám Antal
Kátay Ferencz
Csikós István
Ábrahám Pál
Kátay György
Beznovszky Antal
Kopasz Ferencz
Hamerschmied Andor
Kopasz Mihály
Fogas Illés
Körösy József
Ábrahám József
Tombác József
Zsölér Andor

Csóké István
klubért András
Kis János
Tari Ferencz
Halátsy Miklós
Takács Mihály
Felmayer Antal
id. Hutnay Antal
Szalai Pál
Bárkányi János
Bognár Lajos
Zombory Tóth János
Réh János
Csikós József ügyvéd
Förgeteg József
Somogyi Antal
Felmayer Károly
Szűbő Péter.

(Rókusiak,)

Dobszai Antal
Fodor Mihály
Kordás Pál
Rónay Mihály
Tary György
Varga Vendél
Szilber Illés
Bokor Antal
Hofler Károly
Kotsis Imre
R özen mán n Imre
Volford János
Mihálkovits Illés
Plinkay István
Almásy János
Bottyán József
Jankovits Ferencz
Nagy Mátyás
őr, Rózsa Márton
Vetrő Mátyás

Babarczy József	Fodor Ádám Antal	Király János
Killer Eerdinand	Szabó Antal fazekas	Márki György
Luncz Márton	Kátser János	Mészáros József
Veszclka Ferencz	Bozsó Ferencz	Ábrahám József super
Horváth Mihály	Dobó Imte	Dobó Antal János
Bezdán Ferencz	Börcsök Antal	Márki Antal
Freyler Eduard	Kalmár Antal	Szűts József
Gombás József	Nagy Ferencz képiró	Nyári András
Kotollyár Miklós	Rósa István	Debreczeni Ferencz
Hauzenblaz György	Szabó József	Kószó Pap István
ör. Kováts József	Lantos István	Kószó Pap Ferencz
Csepregi Mátvás	Ábrahám Fúrús János	Tóth Szűts István
Szabó Mihály	Pap István	Vas Jakab
Vadász József	Váradý József	Kertész Ferencz
Dosztig András.	Pálfy Sándor ügyv.	I.ádbi Antal
	Szűts Vincze	Balog Pál
(. Ilsiĥ ü rosiak.)	Kövecs Antal	Varga Mátvás
Kis István	Oltványi Ferencz	Róka Antal
Csonka Imre fazekas	Masa István	Fodor Márton
Zombory József csizmad.	Szétsi Gál József	Tóth Mihály
Szabó Sándor	Bokor György	Vida Ferencz
Fodor Ádám Ferencz	Dobó Miklós József	Csányi Mihály
Szűts András	Börtsök István	Babarczy István
ifj. Dobó József	Farkas János kántor	Papdi Gáspár.

Végte're: valamint a megválasztott tisztviselők, úgy a képviselők és törvény által kiszabott hatás körben! beléptük előtt esküvel leköteleztetvén, mélyen tisztelt Elnök úr Szeged polgárainak benne helyezett bizodaiomért, és a Haza újjá születésével! alkotmányos jog gyakorlatában 3 napokig tartott tiszt ujítás ideje alatt a rend és csendnek kitünőlegi fenn tartásáért köszönetét szavazva a tisztujítást befejeztelnek nyilvánítani méltoztatott, melyre polgármester tisztujítási elnöknek fáradozásait az egész polgárság nevében meg köszönnvén, — ugyan azon mélyen tisztelt Elnök ur felszólításához képest az egész tiszt kar, és képviselőség isteni tiszteletre hála érzelmét a menyei gondviselésnek nyilvánítandó palánk belvárosi egyházban vonulva, a tisztujítási gyűlés illy örömrágások között Éljen a Haza ' Éljen a Király! Éljen a felelős Nemzeti kormány! eloszlatott.

Jegyzetté: Veszelinovits Bazil s. k. tisztujításra elnökileg kinevezett jegyző.

4. sz.

A szegedi nemzetőrség ideiglenes szabályai. Az illető hadi választmány által, 1848. június havában.

A személy- és vagyonbátorság, a közcsend és belbéke biztosítása az ország polgárainak örködésére bizatván — hogy e részben városunk nemzetőrserege rendeltetésének tökéletesen megfelelhessen — a helybeli hadi-választmány, további rendeletig, következő ideiglenes szabályokban állapodott meg:

1- ször. Minden nemzetör kapitánytól lefelé közviléig, letett esküje szerint teljes erejét a közbátorság föntartására fordítani köteleztetvén, — ba a szükség úgy hozza magával, tartozik hazája, alkotmánya és királya oltalmára hősileg fölkelni, — és így mihelyt a dob az utczákon megpördül, vagy a tornyod harangjai félreveretnek, minden nemzetör fegyvert, vagy ha ez nincs, kaszát, vasvillát ragad, és siet a közpiacson lévő szabadságiérre, — hol is minden összekavarodás elkerülése végett a palánkiak a városház előtt, a felsővárosiak az Aigner féle gyógyszerár előtt, a rókusiak a Zsótér-Dercsényi féle ház előtt, az alsóvárosiak pedig a Sz.-Háromságnál, századokba állva, a további rendelkezet bevárndják.

2- ször. l'egyvergyakorlat nélkül a nemzetörség rendeltetésének meg nem felelhetvén — minden nemzetör kötelcztetik a kirendelt órákban gyakorlaton megjelenni, ha pedig ezt betegség, vagy a város határántuli távollétén kívül elmulasztaná: akkor a százados kapitány meghagyására fegyveres emberek által előállítván, s az elmulasztás oka lelkiismeretesen megvizsgáltván — előszűri elmulasztásért pengői egy forinttal, másodszeri vagy többszeri mulasztásért ezen pénzbeli büntetésen felül még 13 vagy a körülményekhez képest 24 órai fogsággal is fenytelik, — mely megfenytésről a százados jegyzőkönyvet vezetönő.

3- ször. Ki a rendelt órára a nélkül hogy beteg, vagy a város határán kívül lenne, órállásra meg nem jelenik: első esetben pengői egy forinttal és 12 órai fogsággal, másodszeri esetben, pengői két forinttal és 24 órai fogsággal, többszeri ismétlés esetében pedig annyiszor a mennyiszor mint makacs és engedetlen, pengői 4 forinttal és 48 órai fogsággal fenytelik.

4- szer. Minden százados az általa hozott ítéletért, hogy t. i. megvizsgálás nélkül senki el nem ítél, a hadi választmánynak felelettel tartozik; — minélfogva az elmarasztalt fél a pénzbeli büntetésre nézve birtokon kívül, a fogságra nézve pedig birtokon belül a hadi választmányhoz ügyét feljebb viheti.

5- ször. A pénzbeli büntetéseket az örmesterek szerzik be, azokról a százados számadással tartozik, — ha pedig e részben az elmarasztalt nemzetör ellenszegülne, akkor a százados megkeresésére a beszédés a városi kapitányi hivatal által eszközöltetik.

6- ször. Mindenki tartozik fegyverére felügyelni és azt tisztán tartani; ellenkező esetben a kapitány a gondatlanság által okozott hibákat a fegyvertulajdonos költségén helyre hozatja, vagy annak költségén megtisztztatja.

7- szer. Minden nemzetör az általa megválasztott főbb és altisztje rendeletének és felszólításának engedelmeskedni tartozik; ellenkező esetben a kapitánynak hatalmában áll, az engedetlen legottan fegyveres kíséret mellett a kijelelendő *porkolábhoz* (Profoszhoz) küldeni, és ötét a körülményekhez képest egy órától számítandó 24 óráig letartóztatni.

8- ször. A ki örhelyét elhagyja még onnan föl] nem váltatik, nem csak hogy első tettéért rögtön 8 napi fogsággal fenytetik, hanem a netalán eltávoztá által okozott kárt is megtéríteni tartozik; — azonban a kárnak megítélése a hadi választmány által lett vizsgálat nyomán a városi törvényszéket illeti, — ismételt eltávozás esetében a hadi választmány fog súlyosb ítéletet hozni.

9- szer. Az örállónak valakit örhelyéhez közelíteni engedni, az örtiszleu kívül, nem szabad, — nem szabad fegyverét másnak átadni, vagy valakivel beszélgetésbe ereszkedni, — a rendeléseket is csupán csak örvectőjétől tartozik elfogadni.

Egyes őrálló jelszót nem kérhet, — hanem estveli 10 óra után, reggeli 3 óráig megszólít minden őrzőjét, vagy gyanús személyt ezen szavakkal: *zz»«-állj, ki az?* s ha ily feleletet kap: *Őrző* (Patrol) vagy *jámbor* (gut Ereund), akkor tovább bocsátja ezen szóval: *haladj* (passiert).

10-szer. A főortanyáról kapott jelszót csak az eikülönzött őrállomások vezérei (Posten-Commandanten), az ezek által állomásaikon kinevezett altisztek, valamint az őrzők vagy kerülők vezérei tudhatják. — Erre nézve mihelyt a soromp-őr valamely őrcsapatot lát közelíteni, azonnal kiáltja: *megállj, ki az?* s ha a megállított ezt feleli: *arjára*, akkor az őrálló kiáltja: *altiszt fegyverhez!* mire egy altiszt, ki a jelszót tudja, két őrvitézzel kisiet, fegyvert ragad s azt kész állásba véve az őrzővel szembe megy, s melléje érvén mejjének szegzett szuronnyal követeli: *jelszót adj!* s ez helyes lévén, az altiszt kiáltja: *a jelszó igaz*, erre pétiig a soromp-őr az őrzőjét tovább bocsátja e szavakkal: *Őrző! haladj* — különben lia a jelszó igaz nem lenne, az őrzőjét letartóztatja,

11-szer. Az éjjeli czirkálásra kirendelt őrzők (Párlól) vezetői mielőtt elindulnának, minden nap jelentik magukat a jelszóért (mit azonban a többinek megmondani nem szabad) a városházi őrállomás vezérének, — s ha útközben két őrző egymással találkozik, a megszólítás a 10-ik szabályban leírt módon történik, azon különbséggel, hogy annak van joga jelszót követelni, ki a fel-szólítást előbb tette. Ha azonban *köríti* (Ronde) találkozik az őrzővel (Patrol), akkor mindég a körítő követeli a jelszót.

12-szer. Tűztámadáskor minden őrállomási tiszt az őrállókat megkötözteti, s helyéről eltávozni senkit sem enged.

13-szor. Ha a nemzetőrök közül valaki meghal, a százados ennek temetésére 50 fegyveres és 50 fegyvertelen nemzetőrt rendel, s maga is többi lisztjeivel megjelenvén, az ezredestől a zenekart kikéri. A fő- és altisztek temetésére az egész század kirendeltetik.

14-szer. Nem lévén célja a nemzetőrségnek hogy valakit kenyérkeresetétől megfoszson, ezennel rendeltetik: hogy mindenki, kinek a város határából eltávoznia kellett, a végett, hogy holléte tudathassák, magát legközelebbi fő- vagy altisztjénél jelentse; — egyébiránt a szőlőbe, kertbe, vagy tanyára való eltávozás, különösen őrállási alkalmammal, egyúalán tekintetbe nem vétetik, hacsak maga helyett más nemzetőrt nem állítana.

ri király és haza elvárják, hogy a hon fia, kiknek becsületére törvény által a közállotmány védelme s a kivívott szabadság fentartása bízva van, kötelességüknek híven és buzgósággal fognak megfelelni.

(Nyomtatvány a városi levéltárban.)

5. sz.

„Dicső magyar hazával egykorú szabad királyi Szegedváros közönsége is a nemzeti felelős kormány által a haza oltárára leteendő pénzáldozatra fcl-szólíttatván, miután hazánk jelen veszély kétes perczei a segedelem nyújtást rögtön, hirtelen s egyszerre megtétetni igénylik, minden igaz honfinak ezennel tudtul adatik: hogy 185,222 holdnyi kiterjedésű városi határban 83,319^{993/1200} holdakat tevő közlegelővel bíró, és a hitelezésre felesleges biztosítékot nyújtó Szeged város közönsége 150,000 pengői forintot, félvéenkint száztóli 6 kamat-

nak pontos fizetése mellett kölcsön felvenni szándékozván, a hazának eme szent ügyében Szeged város közönségének segédkezet nyújtani óhajtó hitelezők a kölcsönzésre felhívatnak és e tekintetből városi elnök Vadász Emanuel polgármesterhez utasítatnak

Kelt Szegeden, 1848. évi június I-sőjén.

Szabad kir. város közönsége

(„Közlöny“ 1848. 1 sz.)

6. sz.

Óhitű polgártársaink azon panaszkodván, hogy találkoznak köztünk, kik őket fenyegetőzésekkel s egyéb férfiúhoz méltatlan kitörésekkel ijesztgetik.

Magyarok! mi eddig minden ajkú polgártársaink iránt testvéri s felebarát! szeretettel viselteténk, annál inkább megkívántatik most, hogy óhitű polgártársaink megmutassuk: mikép általunk senki vallása és nyelve tekintetében nem üldöztetik, hogy polgártársaink személyes bátorságuk sehol biztosabb nem lehet, mint éppen nálunk, mert törvényteleniséget a magyar senkin elkövetni nem enged, — Mi ellenségeink irányában sem akarunk zsarnokok lenni, és hinni szeretjük, hogy velünk lakozó óhitű polgártársaink irántunk is hasonló érzellemmel vannak, — egyedül csak azok irányában tartozunk szigorúan óvatossá lenni, kikre nézve törvényhatóságunk nyomozása folytán meggy őzöttünk, hogy csakugyan ellenségeink.

Legyenek tehát óhitű polgártársaink személyes bátorságukra nézve megnyugodva, hogy egy a haza békéjét és csendét igaz kebellel fentartani óhajtó magyar sincs köztünk, ki magáru! megfélejtkezve békés óhitű polgártársainkat ingerlő beszédekkel nyugtalanítani ólálkodnék; s ha találkoznék is, ki köztünk a békét ingerléseivel feldúl!ni törekednék, annak inegfenyítését a törvény fogja eszközö!zni tudni. — Jelszavunk: nem üldözni senkit — örködni ugyan bátorságunk felett férfiasán, de nem engedni, hogy a köztünk lakozó becsületes óhitű felebarátaink törvényellenesen nyugtalanitassanak; s valamint eddig senkinek közölünk bántalma nem volt, és csak némely magukról megféle!dkezett egyének húzták magok után a vizsgálat tétel szükségét, úgy ezután sem lesz a magyar körében bántalmuk; csak legyenek ö!k is, mint illik hívek hozzánk, hogy nyílt ragaszkodásuk által a magyar kormány- és alkotmányhoz a bizodalmatlanságunk legkisebb szikrája is elfojtassék s egymást testvériséggel és szeretettel ö!lelhessük.

(„Közlöny“ 1848. év 24. szám)

7 sz.

Polgártársak! Hazafiak!

„Az európai mozgalmak színvonalára fölmerült alvidéki lázadá!sszülte boszus ingerültség, városunk népessége és ó-hitű lakói között létezett bizalmaságot és testvéri békés egyetértést, szinte, mint a hazának számos vidékein, mindjárt kezdetben szétrombol!ni fenyegette.

Az emberiség és igazság oltárát leronthatlanul örökre felállítani törekvő idő szellemétől, az embernek eszközül ajánlott szabadság, egyenlőség és testvéri-

ség megőrzéséért. városunk köztörvényhatóságához intézett nyilatkozatunkban a haza és királyhoz! tántoríthatlan hű ragaszkodásunkat, és a korona épsége s az országos törvények tiszteletben tartásához, vérünk s vagyonunkkal való {árulás i készségünket, nyilvánítani nem késünk.

Azonban az érdekelt alvidéki mozgalmak komolyabbá vékával, az olly sok időktől fogva fennállott kölcsönösség és testvériség érzelme, városunk egy-némellyi kében lehangoltatván, nem kételkedhetünk a tisztelt közönséget mindenkori, soha és semmiféle körülményekben sem változandó rokon érzelmeink és testvéries ragaszkodásunk felől biztosítva, ünnepélyesen nyilvánítani:

Hogy az alvidéki bősziült lázongokkal, valamint eddig legkisebb összeköttetésben nem valánk: úgy azoknak országunk épsége és felelős magyar ministeriununk a bel csend és bátorlét fenlartása érdekében tett intézkedései ellen elkövetett vakmerő törvényellenes merényeit kárhoztatjuk és biztossá kívánunk tenni mindenkit, hogy azok — mint az emberiség és hazára vészt árasztó törekvések — elnyomásában, minden erőnkkel részt venni készek vagyunk.

Szegeden, 1848-ik évi július 20-án.

já helybeli áhitű Inkossdg. “

(„Közlöny“ 1848. év 53. sz.)

8. sz.

.Szolnok, szept. 22. Kedves kötelességemnek ismerem, tudatni a hazával, hogy Szeged városa volt az, melly a rám ruházott tiszáninnenni önkénytes mozgó nemzetőrseregi vezérség alá első küldött 242 főnyi egyenruházott, fölszerelt és fegyverzett önkénytes csapatot, *első* valamennyi tiszáninnenni törvényhatóság közül, *első* a tetemes távolság dacára; és oly lelkes csapatot küldött, melly megérkeztek a fegyverfogásban és mozdulatokban már váratlan készültséget hozott magával, melly Pataki századosnak és derék tiszti társainak becsületére válik.

Szeged után Kassa város tarthat legközelebb igényt a közméltánylathoz, 15 teljesen fölruházott és fölszerelt tüzért, és 3 hidászt küldött; és egy ágyúhoz 6 lovat. A ló jó, és erőteljes; a tüzérek pedig értelmes és lelkesült ifjak, kik f. hó 17-én este Szolnokra beérkezvén, négy honvédtüzér keze alatt, rász időjárás daczára is, ma szept. 21-ig már annyira betanultak új foglalkodásukba, hogy ezentúl újabb újoncz tüzérek tanítására fognak használtatni Hogy ily ügyes embereket állított ki: ebben áll Kassa város érdeme. Szolgáljon e kevés szó méltánylatom kifejezéséül, a nevezett két város iránt, szolgáljon egyúttal ösztönül a lelketlenebb hatóságoknak. Stb. — — Görgey Arthur őrnagy.“

(„Kossuth Hírlapja“ 1848. 75. sz.)

9. sz.

„Kossuth Lajosnak Szeged népéhez 1848-ik: évi october 4-én mondott beszéde.

(Emlékezet után.)

Szegednek népe, nemzetem büszkesége, szegény elárult hazám oszlopa! mélyen megilletődve hajlok meg előtted.

Mikor Szegedhez közeledtem, sajnálni kezdém, hogy mellemből kifogyott a hang: de midőn Szeged népét látom, úgy látom, hogy nincs mit

sajnálnom, mert itt többre nincs szükség, mint hogy a lelkesedés előtt mélyen meghajoljak.

Midőn én, mint az ország teljhatalmú biztosa, s a honvédelmi bizottmány egyik tagja, népfelkelést intézendő, utómban más helyekre bementem, azért mentem be, hogy lelkesedést ébreszsek; de Szegedre azért jöttem, hogy itt a lelkesedést szemléljem.

És én mondhatlan örömmel szemlélem Szeged népében a lelkesedést; mert veszedelem fenyegeti szegény elárult hazánkat, oly veszedelem, ' mellyhez hasonlót évkönyveink nem mutatnak, s mellynek láttára némely kicsinyhitűek a fővárosban azt mondák, hogy a magyar nemzet napjai megszámitvák. De én azt mondtam: ez nem igaz.

Alkudozásba akartak ereszkedni Jellachichchal, ama gaz árulóval, kit az ármány pokoli céljainak kivitelére, arra, hogy csak nemrég visszanyert szabadságunkat s függetlenségünket kezeinkből újra kicsikarja, s a népet újra a szolgaság jármába hajtsa, eszközül szemelt ki. De én azt mondtam, hogy mielőtt a nemzet annyi erővel s küzdelemmel kivívott szabadságából csak egy hajszálnyit is lealkudnék, elmegyek és megtekintem a népet.

És most, miután Szeged népét látom, látom szemeiben a lelkesedés szikráit, nóm késsem megírni a fővárosba, hogy Szeged népe az árulóival minden alkudozás ellen ünnepélyesen tiltakozik. Megírhatom-e ezt? (A nép: „Meg!”)

Igenis megírom, hogy miután Szegedet s népének ezreit a haza szerelmétől lelkesülve láttam, köszirtté szilárdult keblemben a hit, hogy e haza, lépjen bár a pokollal szövetségre ellene az ármány, mentve lesz.

Krisztus mennyei országát megalapítandó a földön, egynek választottal közül azt mondó: e köszáira építem én egyházamat; és én hasonlóan azt mondom: hogy Szegedre s ennek lelkes népére építem nemzetem szabadságait, és , a pokol kapui erőt nem vesznek azon.

Oly hatalmasnak hiszem én a népet, hogy ha fel kel, és összetart, a ropogva összerogyó ég boltozatait is képes fenntartani erős karjaival.

Hazámfiái! inoudhatlnnul fontos az óra, melyben hozzátok szólok; talán épen ebben az órában ütköznek vitéz seregeink az áruló csordáival. Ki tudja, mit hoz ránk ez óra? győzelmet-e vagy veszteséget? De győzzünk bár vagy veszítsünk, én Szeged népére mindenesetre számolok. A népre mindenesetben szükségünk lesz: ha győzünk, hogy a győzelem gyümölcseit learassa; ha veszünk, hogy a veszteséget győzelemmé változtassa.

Tehát e fontos órában, e mondhatlanul fontos pillanatban kérdek: találkozik-e egy lia a hazának, találkozik-e egy polgára e városnak, ki hazája szabadságáért, vérét és életét feláldozni kész nem volna? (A nép egyhangúlag: „Nem!”)

Én esküszöm a mindenható istenre, ki védi az igazságot, és a hitszegő árulót megbünteti; esküszöm, hogy hazánk szabadságából egy hajszálnyit utolsó csepp véremig elraboltatni nem engedek; esküszöm, hogy hazánkat védeni fogom, míg karomat fölemelhetem, A magyarok istene úgy segítjen, és áldjon meg engemet!

(A nép e szavakat lefedett fővel, s fölemelt kezekkel lelkesülve mondotta el a szónok után.)

Hajdan midőn a hazát veszély fenyegette, hős apáink véres kardot hordoztak körül a hazában, s ennek láttára mint sasok repültek harczmezőre a vitéz

magyarok. Én látván a haza jelen veszedelmét, zászlót ragadtam kezembe, megesküdve, hogy addig nem nyugszom, szegény fejemet nyugalomra nem hajtom, míg az elárult haza fiait szabadságának megmentésére, annak árulói ellen, zászlóm alá nem gyűjtöm. De most mintán Szeged népének lelkesedését látom, bízást összehajtom c zászlót, e zászló nem enyém többé, én Szeged zászlója alá állok. És én bízom a magyarok istenében, bízom Szeged népének lelkesedésében, hogy kevés idő múlva mentve lesz a hon; ha pedig a hadi szerencse kevésbbé mosolygna fegyverünkre, ha netalán a végrehajtó hatalom, az ármány által a fővárosból kiszoríttatnék, azon esetre Szegedet oly pontnak tekintem, melyről a haza szabadságát, a nemzet függetlenségét megmenthetni erősen hiszem.

Szegediek! Testvériség köt össze bennünket. Nincs nemes és nemtelen többé; egy hazának fiai, polgárai vagyunk mindnyájan. Tehát testvéreileg összetartva ragadjunk fegyvert, az árulók ellen, legyünk készen hazánk óltalmára.

Testvérek! Ha úgy jöttem volna c városba, mint valamely rendkívüli örömnök, boldogságnak hírnöke, igényelhettem volna talán töletek koszorúkat; de miután a végre siettem körötökbe, hogy benneteket fegyverre, a haza megmentésére hívjalak fel, azon virágkoszorúkat, melyeket lelkes hölgyeitek utamba elhintettek, nem tekinthetem másképp, mint előjelül azon győzelemnek, melyet a haza ellenségein nemskára kivivandunk.

Egész életem küzdés és szenvedés vala; de e pillanatban jutalmazva érzem magamat, — ám pihenni nem fogok, árva fejemet nyugalomra nem hajtom: míg el nem mondhatom az írás ama szavait: „Most bocsátod el uram szolgálodat, mert láták szemeim hazám szabadságát, boldogságát megmentve.”

Keblem tele érzéssel, még sok mondani valóm volna hozzátok; de az érzés elfojtja ajkamon a szót. Különben cgy pár napig körötökben szándékoztán maradni, még lesz alkalmam hozzátok bővebben szólani. De most nézzétek — soha nem sírtam — és most könyezek.”

(„Közlöny“ 1848. év. 130. sz. — „Kossuth Hírlapja“ 1848. év. 92. sz.)

10. sz.

Népfelkelési teljhatalmú orsz. biztos Kossuth Lajos,

Szeged szabad királyi városa közönségének

A' legszívesebb hálával veszek búcsút c lelkes várostól, inellynek ezereit esküdni haliám, hogy megmenti a hazát minden gonosztól. Mióta a' Magyar nép kimutatá, hogy elvan határozva elárult hazánkat szabaddá tenni, a sors maga is kedvezőbbre látszik fordulni; mert bátor nemzetet mint bátor férfit igazságos ügyében Isten segíti. Azonban sokkal több ellensége van a magyarnak, és sokkal szövevényesebbek azon politicának csclszövényei, mely századok óta hol erőszakkal, hol hitegetéssel rontják ez árva hazát, mintsem bizonyosak ne lehetnének, hogy kis idő alatt itt lesz az alkalom, mellyben Szegednek lelkes magyar népe beváltsa az esküt, mellyet esküdött. És én ekkor ismét Szegeden leszek, hogy helyemre álljak *mint Szeged polgára, e lelkes városnak zászlója alá*, s elvegyem parányi részemet Szegednek dicsőségében, midőn e' város hazánkat szabaddá fogja tenni.

Mi hogy annál sikeresebben végrehajtsák, midőn a cselekvésnek ideje elkövetkezik, ezennel Szabad kir. Szeged városában is a' népfelkelést akként rendelem el, hogy az haladék nélkül organizálassék ugyan, de a városból mindaddig ki ne inditassék, míg ez iránt hivatalos felszólításom nem érkezendik.

A parancsnokoknak, kik a felkelés vezérei legyenek, kinevezéséi a' nagyérdemű városi Tanácsra bízom, Polgármester ural azonban magam részéről is felkérem, hogy vagy úgy, mint polgári meghatalmazott biztos, vagy úgy, mint népfelkelési parancsnok Szeged népének a haza megmentésében is vezére legyen.

A népfelkelés lényegesebb szabályait útközből fogom megküldeni azon értelemben, miként a tegnapi tanácskozmányban szóval előadóm.

A lelkes térparancsnok úr által ígért 500 lovasra a legbiztosabban számíthatok, s amint Pestre érek, kard és pisztolyokról nyomban gondoskodandom.

Fogadja Szabad kir. Szeged városának lelkes közönsége legforróbb hazafiul köszönetemet azon több mint testvéries szívességgért, mellyel kebelében fogadott — és fogadja még forróbb köszönetemet, hogy a reményt, mellyel hazánk megmentése iránt tápláltam, bizonyossággá érlelé.

Kelt Szegeden oct. 6-a 848. Kossuth Lajos s. k. orsz. biztos.

(Eredetije a városi levéltárban.)

1092 Szám. it. sz.

eln,

Szabad királyi Szeged városának

A legszebb reményekkel hagyotn el Szeged városát, mert láttam annak lelkes népit, miként tette le esküjét, hogy egyig felkél a haza oltalmára

Emlékezetükben van önöknek uraim, miként bár Szeged lelkes lakosságának vitéz készségét Jelassics ellen nyomban igénybe venni szükségein nem vala, de a rücz lázadás tovább terjedésének meggátlása tekintetéből önökkel egyetértőleg ép arról tanácskoznék: hogy egy pár ezer szegedi lelkes magyart Nagy-Kikindára vessünk azon vidékei biztosítani; — midőn Kiss tábornok ur hozzánk érkezett, s arról biztosított, hogy ezt tennünk nem szükség, mert ő saját seregével is az ellenséget sánczai mögött féken lartandja, míg némi segély erőt kapván, sikerrel meg is fogja támadni.

E segély erő kiállítására önök a legszívesebben nyújtanák segét kezei 's lelkes térparancsnokuk 500 lovas magyarnak kiállítására vállalkozók.

Az Isten megbüntetett hogy nem engedtem a biztatásnak, 's nem követtem saját lelkem sugallatát.

Most vesszük a' tudósítást, hogy a ráczok Tomcsöveczről kitörtek, egészen Nagy-Kikindáig vonultak, ezt is elfoglalók, a nélkül hogy Kiss tábornok serege ezt még csak észre is vette volna. — Más részről meg Csurognál ájtöttek 's Török-Becsét elpusztították.

Rendelet megyen mind Kiss, mind Éder tábornokoknak, hogy e' csorbát rögtön helyre hozzák — Kikindát visszafoglalják, 's a' sánczaikból kibúvott ellenséget semmivé tegyék — és ígéreteit tettem nekik, hogy Szegednek 's Csongrád megye alsó részének és Csanádnak felkelt népe a két tábornokot ezen munkálatban tömeges felkeléssel fogja segíteni.

Emlilém Szegedet, hogy ha vitéz seregeink az ellenséget sánczlyukaiból kiugratják a haza szent nevében megvárom Szeged lelkes népétől — hogy mint a kiöntött ürgéket fogja irtani, s egyet sem ereszttem! többé, vissza sánczaiba. Most itt az alkalom.

Mit seregeink vitézségétől váriam, ezeknek vigyázatlansága 's az ellenség vakmerősége adta meg.

Fel tehát tömegestől lelkes Magyar nép! Tisztítsa meg Szeged a' szent Magyar földet c rablóktól, s váltsa be nekem adót szavát olly igazán, mint a miként hiszem és hirdetem én a* Nemzetnek: hogy *Szeged hivatva van <.' habi-nak oszlo/a lenni.*

Kész az aratás. Kaszálja le, a* bátor Magyar.

Isten, győzelem és a haza hálája önökkel uraim!

Legyenek szívesek a népfelkelést tömegben elrendezni 's e' levelem vételével magokat azonnal Eder és Kiss tábornokokkal a mozdulatok irányá végeit érintkezésbe tenni.

Imitt Ozoránál a felkelt nép 10,000 főnyi sereget két generálist — 's 16 ágyút fogott cl. Nekem azt súgja lelkem, hogy Kikinda körül Szeged fog hasonlót tenni.

Legyenek szívesek az ide rekesztett leveleket Csongrád és Csanád főispánjainak, vagy ha ők távol volnának alispánjainak, gyorsan kezükhöz jutatni. Ezek is a nép felkelés iránt szóljanak, s meghagyatík bennük hogy Vásárhely, Szegvár, Algyő, Kistelek, Makó, Földeák népe a rabló ráczok kiirtásával önök dicsőségében osztozzanak.

Kelt Budapesten oct. 15-én 848. a honvédelmi bizottmány nevében. Kossuth Lajos s. k. elnök.

(Eredetije a városi levéltárban.)

12. sz.

142. sz.

Az országos honvédelmi bizottmány elnöke.

Szeged város közönségének.

Vész fellegek tornyosulnak ifjú szabadságunk egén! A fellegekben vilámok rejlenek lecsapni készülők a Marcziusi szabadság diadal ivére! — A népek Istene megkísérteni látszik az e hazán ezred éves magyar fajt, ha váljon ősi dicsőségünk világ híres hőseinek szelleme él-e benne még? azon büszke faj-e még, mely 150 éves rabigái akart, s mert akart, tudott is megtörni, mert nem élhetett másként, mint szabadon? — látni akarja méltó-e még e nép, hogy éljen szabadon és dicsőn, avagy oda jutott, hogy túl élhesse szabadsága halál harangjának kongását? — A villám-sújtó fergeteg után a tisztult lég balzsamot ad az életnek. Akiben lélek, erő és szabadság érzet van, az kísértések közt magasból a végveszély fenyegetései közt leghatalmasabb. — Mi tölünk még távol a végveszély, de csüggednünk nem szabad — lelkesülnünk, egybe olvadnunk, — akarnunk kell szét-zúzni mindent, mi szabadságunk, — életünkre tör. Szegednek népe! önök tiszta romlatlan utódai régi dicsőségünknek, magyarázzák meg önök nemzeti életünkre, s ott a szomszédban önök életére törő ellenségeinknek, mit tesz magyart bántani. Keressék fel önök történetünk lapjai

közt azon lapot, melyen Szeged, mint a magyar nemzet véd oszlopa áll. — És illessék meg e szent emléknél az önérzet, a nemes dicsvágy, az igaz haza szerelem hűrjait; mutassák meg miként a nép, melynek köréből az előtt 400 évvel a magyar nemzet eddigi dicsőségének tetőpontja virágozék fel — unokáiban is azon törzsnek méltó sarjadéka, melynek legyőzhetetlen karjaival Hunyadi Mátyás nemzetet alkotott, melynek nagysága előtt meghajolának Európa minden népei. Ellenség van önök közelében. Szegednek 55000-nyi népe ha akaratan egyesül elég lehelléssel elfűjni a rabló csordát, mely vakmerő szentségtelen lábakkal közeledni a magyar szabadság újan felszentelt templomához. — Fel uraim, védjétek ezredéves tűzhelyeiteket — lelkesülten összeolvadva egyakaratra, elszántan, bátran, — és paisai lesznek önök a hongyülésnek, a kormánynak, a nemzetnek és kettős lesz önök dicsőségének oszlopa nemzetünk életében. — Míg Szeged áll, addig van haza és e hazán magyar nemzet él. — E megismé-
 rése a nemzetnek oly nagyszerű miként nem lehet, hogy önök uraim, ezt meg-
 czáfolni engedhessék, a míg egy magyar él Szegednek sánczai között. Szeged-
 nek nem lehet, nem szabad ellenség kezébe kerülni. — A nemzet bízik önökbe,
 a nemzet támaszkodik önökre, és ha lezűgott az egünkön tornyosuló fergeteg,
 s tiszta fényben ülland a kivívott szabadság napja, önöket illetendi annak első
 fénysugára, önöké leend a nemzet első hála szózata — Alsó seregeink felfelé
 rendelvek egyesülésre, mert egyesülésben van erő. — Ezen egyesülés egyik
 támasz pontjául Szeged van számítva, oda egypár zászlóalj rendes őrség fog
 rendeltetni; de a mellett őrt kell állani Szegedért, a szegedi 8000 nemzetőrnek,
 s 55000 lakosnak, hogy Szeged a nemzetnek minden esetre megtartva legyen.
 A szegedi s Szeged vidéki egész nemzetőrség gr. Hadik Gusztáv honvéd kerü-
 leti parancsnok ezredesnek, s mihelyt megérkezendik Madersprach ezredes ur,
 mint szegedi dandár parancsnok, annak rendelkezéseit teljesíteni tartozik. —
 Költ Debreczenben Január 9-én 1849 év. a honvédelmi bizottmány elnöke:
 Kossúth Lajos s. k.

(Eredetije a városi levéltárban.)

Másolat. 13. Sz.

Szeged városa közönségének!

Polgármesterüknek a Szőregi veszteséget tudató, s rendes katonai erő segítséget sürgető levelükre röviden válaszolom: hogy Damianics Tábornok parancsot kapott egy erős Brigádával, saját személyes vezérlete alatt Szeged tájára sietni, minden erőt összpontosítani, s a rabló ráczokat vissza verni.

A nemzet ez által roppant áldozatot hoz Szegednek. De Szeged városa közönsége gondolja meg, hogy ha ezen vitéz Tábornok s erős Brigádája a nép részéről! erélyes támogatás hiánya miatt ott soká vesztegelni volna kénytelen, meglehet, hogy Szeged védelmének a nemzet élete eshetnék áldozatul.

Azért tehát szedje össze Szeged, Vásárhely és vidéke minden erejét, s maga magát segítsen védeni — mert ha egy rabló népcsorda előtt a magyar fegyveres nép megfűt, mint Szőrcghnél megfűtott, akkor e vidéket nem a kormány, de Isten maga sem képes megmenteni.

Csatában száz közül egy kettő meghalhat — talán — ez lehetséges, de nem bizonyos, a bátor ember a helyett hogy maga halna meg, ellensé-

gét teríti földre — a gyáva ellenben meghal mind bizonyosan, mert a vad ráczok le ölik; őt, feleségét, gyermekeit, kegyetlenül, és felpörzsölik házát, vagyonát.

Azt gondolom nem nehéz a választás. És még is önnök Polgármestere azt írja, hogy a vásárhelyi lovas nemzetőrök futnak, a Szegedi nép pedig megremült és fél. — Félelem még senkit sem mentett meg a bajtól soha. — Szeged és Vásárhely együtt közel 100.000 magyar! és ez fél hogy Szőregről 7000 rácz rabló erőt vészén rajta.

Én láttam Szeged népét megesküdni hogy a hazát menti meg, hallottam asszonyait mondani, hogy piszka fával is leverik a ráczokat; s most azt írja Polgármesterük Szeged városa nevében, hogy Vásárhely szalad és Szeged fél! 7000 rácz tói!

Önnök segítséget kérnek a rabló rácz csorda ellen. íme a kormány a nemzet rovására leküldi Damjanich Tábornokot — a ráczok retentő ostorát egy erős gyalog és lovas Brigádéval. — Isten adja, hogy Szeged félelmének miatta a nemzet maga ne vesszen el.

Azonban leküldök; de megkívánjuk hogy Szeged — ezen erős hadcsapatra támaszkodva — védje magát férfiasán — mert hiszen most ott nem is a hazáról, hanem csak ön magukról, saját életükről, saját vagyonukról van szó. — Emlékezzenek meg hogy Szeged megvédése még a hazát nem menti meg, sőt ha tíz mértföldnyire egy rácz sem közelítene Szegedhez, de ide fent egy eldöntő csatát elvesztenénk, ezen vesztett csatával Szeged is elveszne menthetetlenül — de el veszne a haza is! — Az igazság Istene őrizzen ettől!

Szeged nem Szegednél mentetik meg, a Ráczok nem a Bánságban győzetnek le, Arad, Temesvár nem Aradnál, Temesvárnál vétetik be; mind ez ide fen történhetik csak. Ha Windischgratz legyőzetik a rácz lázzadas magúban megszűnik. A kigyónak, melynek feje szét tiportatott, tagjai rángatózhatnak egy kissé, de nem harapnak.

Azért tehát bátorodjanak fel Önnök, és siessenek; Damjanich megmenti önöket, ha nem félnek, hanem bátor férfiakul csatlakoznak hozzá, s védelmezik magokat.

Isten önökkel. Miskolci, Kassa, Eperjes, Lőcse, Eger, Gyöngyös ki van ragadva az ellenség kezeiből. Szeged csak úgy veszhet el ha maga magát el veszti. Isten önökkel

Debreczen február 13-án 1849. a honvéd, bizottm. elnöke:

Kossuth Lajos s. k.

(Eredetije a városi levéltárban. Hasonmása a mellékletek VI. száma alatt)

14. sz.

Polgártársak!

A haza bízott bennetek, és nem csalatkozott!

Ti megmutattátok; hogy halálba az, ki ősi tűzhelyeiteket vakmerően megtámadni merészlt!

Ti megmutattátok: hogy hajdani vitéz ősapáitoknak méltó utódai vagytok!

Ti győztetek! — a rácz és szerb rablók lakottak némileg vakmerőségükért! —

Az Ur Isten áldjon meg benneteket!

Ez el nem hági' soha; csak talpon legyünk!

Köszönet nektek bátor szegedi polgártársak! — Köszönet néked bátor vidéki nép! — és ezer köszönet nektek dicső huszárok, győzelemhez szokott honvédek és tüzérek, és nektek is gyalog és lovas mozgó-csapatok, és mindazoknak kik győzelmünket segítették és segitendik — a haza, az emberiség nevében!

Meggyőződünk valahára: hogy ki ellenünk támadólag fellép, azt le lehet ütni mint a kutyát; s megmutattátok: hogy a magyar nem ijed meg a maga árnyékától.

A ki nem hiszi: menjen át Új-Szegedre, és győződjék meg, mint bűntetést isten általatok mind azokat — kik gögös elbizakodásukban ősi tűzhelyeitekhez közeledni merészeltek,

A rablóktól elfoglalt zászlók s fegyverek maradványaitoknak is dicső vitézségtől tanujelülű főgnak szolgálni — míg e földön magyar él!

És ti élni fogtok, és győzni l mert bátrak vagytok és a szabadságért harcoltok!

És hogy ezután is győzelmet arathassatok, figyeljetek erre mit jó tanácsképek nektek javaslok:

Mihelyt a láma-dobot halljátok: mindenki azon fegyverrel, mellyel bír — legyen az puská, kasza, dárda, vaskap, ásó, kapa, fejsze vagy bármely más fegyvernem — siessen oda, hol a legközelebbi nemzetőri százados lakik, ott álljon rendbe, még pedig olly módon: kik szuronyos fegyvert bírnak az első sorban, a szurony-nélküli fegyveresek a másodikba — de minden fegyveres ember közé egy kaszás vagy láudzsást állítsatok, — a többi fegyver-nemekkel bírók alakítsák a harmadik vagy ha kell a negyedik sort. — így rendezve jelenjete meg a főpiacon, és várjátok be annak parancsát, kit nemzeti kormányunk e város védelmével megbízott, és ki ennek fentartásáért felelős. — Ez el fogja helyezni a csapatokat azon helyekre, a honnan a védelem legkönnyebb.

Ha támadást parancsolnak, vagy ha vezér nemléteben ezt szükségesnek látjátok, tegyétek ezt következő rendben:

Körülbelül háromszáz lépésnyire az ellenségtől álljatok meg. A szurony-nal bíró első sor 100 vagy 150 lépésnyire töledek lépjen elő, ezek széledjenek el egymástól, annyira, hogy minden ember közt legalább tíz lépésnyi hely legyen; ezek az úgynevezett csatár-lánczot képezik, és kezdik meg a csatát. — Ha az ellenség valamely biztos állást vagy helyet foglalt volna el, úgy-hogy őket sövény, kerítés, fa, bokrok, árok, töltés, épület vagy más valami fedezné, és őket onnan kizavarni akarnátok: akkor a csatár-lánczot képezők tegyék fel a szuronyt, és rohanják meg; ha ezek a rohanásra elég erősek nem volnának; akkor ez a többi zárt-sorok által gyámolítassék, — a löfegyverrel bírók Jöjjenek, a többiek pedig aképp segítség a győzelmet kivívni — ki mint tudja és jónak látja.

Ha az ellenerő a csatár-lánczot vissza-nyomná, akkor szinte készen legyetek az általános megrohanásra. — Ha hátrálni kénytelenítenétek, akkor se bontsátok fel a sorokat, és rendes lépésekkel mindég csak annyira hátráljatok, mennyivel a csatár-láncz hátrálna; raelly illy esetben a többinek fedezésül is szolgál, minthogy hátrálás közben is egyre tölt és lő.

Csatázás közben vigyázzatok, hogy az ellenség nem támad-e meg benneteket több oldalról, s nem akar-e benneteket bekeríteni; — mi ha úgy lenne, s nem volna elég erő ennek meggátolására: vonuljatok rendben vissza; vági' ha már ez sem volna lehetséges, foglaljatok oly biztos állást, hol magatokat legkönnyebben tarthatjátok — míg segély érkezik.

Ha az ellenség ágyúi felétek volnának irányozva, és a lő vonali eltaláltak volna; változtassátok álhístokat; — de ellenben arra is vigyázzatok kell: hogy a mi ágyúink Jövonalaiba ne álljatok; mert azok akkor vagy nekünk ártának, vagy nem működhetnének.

Ha az ellenséget megszalasztanátok, s nem volna lovasság, mely őket üzőbe vegye, rohanjatok ti utána, foglaljátok el — ha lehet — ágyúikat és túszerkeiket; mert ha ezeket elvesztik, fél erejük megsemmisítve van.

De óvatosságot legyetek az üzésben is, mert az ellen néha cselt is szokott vetni, és csak azért hátrál, hogy oda csalhassa ellenfelét — hol ereje elrejtve van, és könnyebben megsemmisítheti.

Illy rendben s módon barcoljatok a síkon.

Ha pedig az ellenség a házakba vagy más épületekbe húzódnék; gyűjtésüket ezeket fel feje felett; fulasszatok meg kénkövei vagy más fojtó-szerrel.

De akár a síkon, vagy akár hol csatázzatok is: használjatok fel minden árkot, partot, sövényt, kerítést, épületet vagy bár mit mi testeteket fedezheti, s a honnan az ellenségnek még is árthatok.

Így csatázzatok; lelkesedve, de higgadtan és előrelátólag; és azon hatalmas erőnél fogva, melyet isten a népbe fektetett — lehetetlen hogy bátorságotok győzelem ne koszorúzza.

Csak összetartás és egység legyen közöttünk, és isten segítségével nem csak vissza-verjük, de meg is torolunk minden gaz megtámadást — ha mindjárt a pokolbúi intéztetnék is ellenünk!

Éljen a magyar

Szeged február 11-én, a győzelem napján 1849. *Haza!fi.*

15. sz.

1868.

Az országos honvédelmi bizottmány.

Szeged város közönségének.

A magyar nemzet fenálló országos élete a históriában példátlan hűségével megtámadtatván, eltörő'htlen szükséggé vált a nemzet haderejét azon főellenség ellen oszpontosítani, mely a rác és oláh lázadásnak minden emberiségből kivetkezett borzas kegyetlenségeit is irtozatos eszközül felhasználni nem iszonyodik.

Elkerülhetlen volt ezen oszpontosítás, mert a főellenség legyőzésével a melléktámadások támaszpontja esik el 's azok könnyen legyőzhetőkké válnak, míg ellenben ha ezen támadások féken tartása miatt az erők oszpontosítása elmulasztatnék 's a főellenség a nemzeten diadalmaskodnék, a nemzet maga veszne el, 's az ellenség ezen diadala által a raczlázadás is czélját érné.

A kormány fél esztendei folytonos táborozás 's annyi nemes véráldozat, annyi temérdek költség, a bácsi seregnek annyi hősiessége után arról volt kény-

telén meggyőződni, hogy a rácz lázadás ügye 's Bács megyének sorsa nem Bácsban, nem a rabló ráczokkal szemközt, hanem egészen másutt fog eldöntetni.

A haderőknek tehát más dispositiót adott, s a bácsi hadsereget is felrendelte.

A kormány tudta, hogy ennek következtében pillanatnyilag dúlnak, rablásnak pusztításnak tétetik ki Bács vármegye, de tudta azt is, hogy csak az erő-cenientratio által mentethetik meg a nemzet s a nemzetnek Bácsvármegye is.

Azért vérző szívvel bár, de elkellet magát e lépésre határozni; mert az egyesek iránti humanitásnak, a nemzet existenciáját nem dobhatá áldozatul.

Azonban még ekkor sem hagyó ügyelem nélkül az emberiség tekintetét.

Szegeden és Szabadkán hagyott hátra annyi harcز edzett erőtt, minél több rendezetteb erő bizonyosan nincs a bácsi rácz rabló táborokban.

És biztosan számított arra, hogy a bácsi, szegedi, kiskunsági, alsó csongrádi, 's alsó pestmegyei magyar nép, nemzetőrsége s összes férfi ereje, midőn saját életét kell a gyilkostól, saját vagyonát a rablástól, lakhelyét a vad rablók gyújtó kanóczától, nejét leányát a megfertőztetéstől, gyermekét a kínos haláltól védeni, — nem fogja magát gyáván legyilkoltatni, hanem összesereglen a védelmül otthagytott rendes haderő körül, 's arra támaszkodva izmos magyar karjainak ezernyi ezreivel, reá rohanand a vad rablókra mint a fergeget s kiirtandja a rablókat, kik ötét s a magyar fajt akarják kiirtani.

Ezt a kormány méltán várható a magyar néptől; mert ha nem védi magát, legyilkoltatok a rablók által.

Joga volt megvárni, mert hiszen ezen rabló csordák tömegei is jobbra csak gyülelvész nép, nem rendes haderő; — népnek pedig nép mindig ellent állhat.

Joga volt megvárni; mert azon vidékek magyar népének lehetlen nem tudnia, lehetlen tapasztalásból nem látnia, hogy ha nem védi magát meghal okvetlenül mind, mert e fenevadak nem ismernek könyörületet; — de ha védi magát, akkor a harciban dicső halált halhatnak ugyan néhány egyesek, ezer közül 10—20 talán, de a többi élve marad, s a rabló ellenség leszen semmivé.

Ki volna tehát oly kába, hogy a halál lehetőségűli félelemből, magát a bizonyos halálnak megadná.

Ki volna oly kába, hogy gyáva futás által földönfutó koldussá akarjon lenni, midőn bátor ellentállással életét s feleségének s gyermekeinek életét és házát és vagyonát a pusztulástól megmenetheti.

Joga volt megvárni a kormánynak, hogy' a magyar nép magát sikerrel fogja védeni, mert hiszen ha a fenyegetett vidékek magyar s más ajkú bár de becsületes honszerető népe összetart, 's erejét összeszedve felkel, számban is sokszorosan felyül haladja a rabló vad ellenséget. — Maga Szeged, Szabadka és Baja, a falvak lakóit a népes csongrádi községeket nem is említve, elég volna arra, hogy minden rabló ráczot kiirtson.

Elég pedig annyival inkább, mert azon rendes erőn kívül, melyet a kormány a volt bácsi seregből azon szerencsétlen vidéknek és fenyegetett szomszédjainak védelmére hagyott, — még dunántúliról is egy erős brigada több ágyúkkal egyetemben Bács védelmére sietett.

És valóban azon várakozásában, hogy Bács, Csongrád, Szeged városa, a Kiskunság s Pestmegye alsó része temérdek eletekben képes ön védelmére sikra szállani, a kormány nem is csatlakozott meg.

Hanem előadta magát a rendezetlen erők rendezésének s egyesítésének, előállott a rendnek, fegyelemnek szüksége, mely a győzelemnek nélkülözhetlen feltétele, mely által kisebb sereg is erőssé válik, nagy sereg pedig győzhetetlenné.

Ezen czélt a kormány egy erélyes kormány biztosnak kiküldése állal vélte elérni; s választása a rendiden hazaliságú s tapasztalt erélyű Hunkár Antal veszprémi főispánra esett. Es a honvédelmi bizottmány teljes méltánnyalattal elismeri s nyilvános köszönettel tanúsítja, miként a nevezett főispán s kormánybiztos minden lehetőet elkövetett, mit e rövid idő alatt azon fenyegetett vidékek biztosítására s a védelmi erőknek kiállítására és rendezésére kormánybiztosi körében a körülményekhez képest tennie lehetséges volt, mely működésében Horváth Antal bácsmegyei főispán által lett őszinte férfias gyámolítását a honvédelmi bizottmány teljes méltánnyalattal elismeri.

Azonban a körülmények Bács megyében és környékén annyira rendkívüliek; a népvédelmi erők, melyeket kormány biztosilag organisalni kell, annyira rendezetlenek, miszerint a kormánynak lehetetlen azon meggyőződésre nem jönni, hogy Bács megyében és környékén a fellázadt ráczok megfékezése s a magyar és más ajkú békés nép megóvására szükséges erő-rendezés okvetlenül azt kívánja meg, hogy' úgy a polgári mint katonai kormányzat honvédelmi tekintetben egy kézben egyesítessék.

Ezen szempontból indúlva, minthogy gróf Batthányi Kázmér baranyai főispán s dunántúli kormánybiztos a haza jelen védelmi harcának kezdete óta, mindig egyszersmind sereget is vezérlett,— Hunkár főispán úr szíves köszönettel fogadott hazafias készségének más vidékre igénybe vétele mellett, a honvédelmi bizottmány ezennel Bács vármegye s a kebelében! királyi városok polgári és katonai kormányzatával gróf Batthányi Kázmér vezérfőispánt mint teljhatalmú kormánybiztost megbízza; ezen megbízását mind azon szomszéd törvényhatóságokra s vidékekre is kiterjeszti, melyekre nézve a rácz lázadásból eredő veszélynek közössége, a védelmi intézkedések összhangzását s egyesítését szükségessé teszi, adván vezér főispán s kormánybiztos urnák teljes hatalmat és hatóságot a küldetések körében! szabad mozgó csapatokkal, nemzetőrséggel s népfelkelési erővel a fenyegetett vidékek védelmére s a fellázadt ráczok legyőzésére és ártalmatlanokká tételére rendelkezni; új csapatokat alakítani, mindnyáját rendezni, fegyelmezni, tisztekkel ellátni, azokat belátása szerint alkalmazni, a seregek ellátásáról, elhelyezéséről, alkalmazásáról intézkedni, azokat vezérelni s vezéreltetni, szóval mind azt megtenni, a mit az országnak s különösen a rácz lázadás által fenyegetett vidékeknek oltalmára czélszerűnek látand — mely czélnak elérésére gróf Batthányi Kázmér vezér főispán s kormánybiztos úrral egyetértőleg működni, a rácz lázadás elleni hadi munkálatra utasított rendes hadcsapatok illető parancsnokságai is köteleztetnek.

Hogy pedig vezér főispán úr mint országos biztos és katonai parancsnok a reá bízott nagyszerű hivatásban s különösen a honvédelmi erők rendezése, fegyelemben tartása és alkalmazása körül, minden hatóságok, tisztviselők és csapat vezérek részéről rendeletéinek végrehajtásában feltétlen engedelmességgel s pontos végrehajtással találkozzék; — ezennel rendeltetik, hogy a honvédelmi s vidék biztosítási és minden erre s a fenyegetett vidékeknek s törvényes érzelmű lakosoknak személy s vagyonbeli biztosítására vonatkozó tárgyakban minden illető hatóságok rendelkezése alatt állandanak, a hatóságok működését-

— a hol szükség — felfüggesztetheti 's a vész idejére rendkívüli eszközökkel pótolhatandja, tisztviselőket elmozdíthat s másokkal helyettesíthet, a vész törvényt azonnal kihirdetendi, rögtön ítélő bíróságokat állítand s a rendelkezése alatti fegyveres erőknak rendben fegyelemben tartása, s kötelességeiknek pontos teljesítése végett, hadi törvények szerint hadi törvényszékek ítélete által netán halálra ítéendő bűnösök irányában az ítélet végrehajtásának vagy megkegyelmezésnek joga is kezeibe tétetvén le. — Miszerint pedig a statusnak és egyeseknek a fellázadt rácz rablók által kegyetlenségekkel párosult terhét a bűnösök viseljék, azon árulóknak, rablóknak, pártutóknak, kik a felállítandó rögtön ítélő bíróságok által elítéltetnek, ingó és ingatlan vagyonát kár és költségtérítésül lefoglalandja s abból a kárt szenvedett szerencsétlenek sorsát belátása szerint enyhítend!

Eddigi hatósága, s megbízatása a dunántúli vidékekre nézve épségben maradván.

Miről a város közönsége ezennel azon hozzáadással értesítelik, miszerint gróf Batthyányi Kázmér főispán s fővezér urnák azon egész vidék hatósága alá helyeztetvén — az ennek megvédeltnezésére vonatkozó intézkedéseiben nem csak segédkezet nyújtani, hanem rendeleteit és parancsait feltétlenül foganatba is venni — maga irányában Önfentartási — a kormány irányában pedig felelet terhével járó kettős kötelességének ismerje, másként nem cselekedendvén.

Kelt Debreczenben február 13-én 1849.

a honvédelmi bizottmány nevében:

Kossuth Lajos s. k.
elnök.

(Eredetije a városi levéltárban.)

16. sz.

Szent-Tamás a rabló rácsok főfészeke nincs többé!

Péterváradról és Újvidékről visszatért hadseregünk egyesülve az Ó- és Kis-Kéren szállásolt dandárokkal, múlt mártius hó 31-én Verbászon át Kula felé vonult.

A verbászi zsilipnél megjelent mintegy 500 szerb — seregünknek még a hídon át nem kelt részét két ágyúval megtámadta, — de lovas ágyú-ütegünk hatalmas tüzelésével visszariasztatván, — a rabló csorda futásnak eredt, huszárajaink által üzőbe vététt, — sok közülök lekonczoltatott, — s egy ágyújuk elfoglaltatott.

Kulát az ellenségtől tisztán találtuk. — A megyebeli helységek egymás után küldék hozzánk választottaikat, a hadsereg megérkezten örömeiket kijelentők.

Folyó hó 2-án hadseregünk Verbászra és Kiskérre visszatért. — Verbászon a *Forge* őrnagy 3 zászlóaljából álló dandárja velünk egyesült. —

3-án reggel korán hadi csapatjaink, Verbász és Kiskér felől Szent-Tamás alá húzódtak. —

8 órakor az ágyúzás megkezdetett, s erősen folyt fél-10-ig. — Ekkor a temerini hídfőnél álló erős sánczok ellen roham intéztetett. — Az itteni dandár balszárnán lévő V-ik zászlóalj két százada *Bach* százados vezénylete alatt égé-

szén a sánczok ig nyomult, mire a sánczbeliek megrémülve beljebb vonulni kezdettek. — Ugyanekkor a jobb szárnyon csatárlánczban a szegedi önkéntesek *Földvár?* őrnagy által vezényeltetve a sánczokra felháltak, s *Földvár* őrnagy a kezében lévő nemzeti zászlót kitűzte a sáncz tetején; csapatbeliei elszántan nyomultak utána; ugyan a bal szárnyon a Thurszki zászlóaljbeliek a csatorna szélén nyomultak be a sánczok közé. —

így mind a három részről egyszerre elfoglalt sánczokban a megrémült ellenséges csoport a mieink által öldöstetve a csatorna keskeny hidján a város felé eszeveszetten szaladt, — mikor a töltésről és hídról közülök több száz a csatornába hullva befuladt. — A sánczok e részén 2 ágyút hagytak a mieinknek.

Még ezek a kiskéri oldalon történtek, addig a csatorna bal partján a verbászi oldalon folyt a csata, s az ellenség erős kartács-tűzzel iparkodott visszatartoztatni a *Gál* ezredes vezénylete alatt csatározva előhaladó *Kasa* zászlóaljbeliket, s a rohanó 5-ik zászlóalj néhány századját, — A szinlett hátrálás! parancs következtében visszaindult 5-ik zászlóaljbeliek után kitört szerbeket és ráczokat az 5-ik és 8-ik honvéd zászlóaljak üzőbe vevén, a Vasúkkal együtt létrák segítségével a sánczokba berohantak, s heves csatázás után az ellenséget ez oldalon is vissza nyomták, melyly 10 óra tájban Becse felé futásnak eredt, 4 ágyút hagyva a sánczokban. —

Az öldöklés rémitő volt; — a csatornába újra sok száz bele fült; — a Krivaja vizen át szaladók nagy része oda veszett; a vizek lovakkal, kocsikkal, poggyászokkal, holt tetemekkel telve vannak. Részünkről mindössze 28 vitézünk múlt ki dicső halállal e nagyszerű diadalnál, ezek közt *Pap János*, Vasa ezredbeli főhadnagy és *Reményfi* 5-ik zászlóaljbeli hadnagy; — sebesülteink száma mintegy 120.

Két ezernél jóval több veszett el a rablók közül.

Szent-Tamás lángba boríttatott és hamuvá tétetett, sánczai behuzattak. — És így csak emléke maradt fen ez istentelen bünfészeknek; — hogy az utódok a helyen hol Szent-Tamás állt, egymásnak majd elmondhassák: „Itt volt Szent-Tamás, a magyarok élte és szabadsága ellen fellázadt ráczok főtanácsa, hol annyi magyar vér folyt, de melyet az igazságos isten büntetése valahára 1849-diki április 3-ikán elért.“

Batthyány Kázmér,

vezér-főispán és teljhatalmú országos biztos.

17. SZ

Szent-Tamás a pártütő ráesői büntanyájának ostroma. Peresei Már vezér által április 'j-án

Tavaly Júliusban, a pesti gyűlésben —
Blomberg, Éder, Bechtold, és a többi ellen,
Kik el voltak küldve bevenni Szent-Tamást —
I'erczel férfiasait tesz vala kifogást. —
Árulóknak mondá e gaz vezéreket;
Kik jégre vezették vitéz sereginket;
„Ott esznek isznak ők egész hosszú nyáron,
Fel alá nyargalnak kényes paripákon, —

S ha néha ostromra viszik vitézinket,
 Rácز tigyük elébe állítják fel őket;
 S ha déli véreink százanként elhulnak
 Áruló vezérik hátrólót fuvatnak. —
 És Szent-Tamás ott áll gaz hiénaival,
 Rabló szerbeivel és vadráczaival, —
 Csúfolva fütyött hány a magyar hadaknak
 Hogy epévé forr fel vére a magyarnak.“
 Perczel elmondá ezt a nemzetgyűlésnek,
 De intő szavára haraggal felelnek; —
 Kardot köt hát búsan karcsú derekára,
 S kis hadával megy a horvátok nyakára,
 Kik a Dráva felől szinte beütöttek,
 És elfog belőlök számra tíz ezeret —
 Úzi hajtja ő a németet horvátot.
 De Szent-Tamás áll, s élnek a vadrácзok! —

Windischgratz is beüt a császár nevében
 Hazánk felső részén pusztít saskaképpen,
 Bejött hogy a magyart végképp tönkre tegye
 S a népek sorából pusztán kitörölje, —
 Vajdaságot ad a rabló gazrácзoknak,
 Hej beillenék ő is cigány vajdának;
 Csak egy tollvonással elveszi Bánátot,
 Hegyes völgyes Erdélyt, horvát, tót országot —

*

* *

De alsó seregink fölvezéreltetnek,
 Hogy eszére hozzák a dölyfös németet;
 S halljuk hogy naponként úgy úgy megmegverik.
 Hogy a rósз sógorok helyöket sem lelik, —
 És az öreg Tati — így hívják sergei —
 Bem, oláht, száaszt, muszkát pokolba kergeti!
 Erdélyben dolgaink hát jó rendén vannak.
 De áll még Szent-Tamás, s élnek a vadrácзok.
 E gaz fajt a magyar vendégkép fogadta,
 Legdúsabb földével megajándékozta;
 S köszönet fejében az most mit mivele? —
 Pártot ütött! — el hát a földszinről vele!
 S minthogy a magyarral síkra kelni nem mer,
 Disznóként földet túr, s mint a dög ott hever,
 Szent-Tamást Szerbográd névre keresztelte,
 Rablott zsákmányait ott halomba tette,
 S fennen dicsekedett: neki ott nem ártnak,
 S állni fog Szerbográd, orvára a rácznak, —

De im látjuk Perczelt mint isten-ostorát.
 Eljött, hogy megölje a vadráczok torát.
 Eljött megmutatni, hogy igazat szóltott,
 Midőn Szent-Tamásnál árulást gyanított.
 Eljött, hogy elvegye a gazok bűneit.
 Kik ott fcláldozák a nemzet gyermekit;
 S Április hónapnak reggel harmadikán
 Ott áll Szent-Tamásnál serege homlokán.
 A lelkes gróf Battyán' más oldalon délre,
 Sas szemekkel vigyáz a rohanó jelre,
 Mig a Vázák élén Forgé a hős lengyel
 Iszonyú harczszomjjal nyargal alá és fel;
 Földvári kis serge, lelkes szegediek,
 Ott állnak egy' lábíg ha kell halni készek.
 Gálnak, a magyar hőslelkűvezérnek.
 Szemében a harezvágy villámai égnek;
 A honvéd, a Váza s a sok szabad-csapat
 Úgy áll itt, mint egy szív, gondolat, akarat. —

* *

Megdördül az ágyú, — bömböl egy óráig,
 De a győzelem még egy részre sem hajlik; —
 Rohanót vernek most, s a kis magyar hadak
 Mint sebhedt oroszlán a sánezra rohannak;
 Övig érő vízben a szegedi csapat
 Hős vezére után harezreszkette halad, —
 Földvári tűzi fel a sáncz tetejére
 Nemzeti zászlónkat ráczok ijedtére. —
 Vázák, s a nyolezadik zászlóalj vitézi
 Magát a sáncz-szélre létrákon fölveri;
 De Perczel, hogy a gaz bitorló szerbeket
 Bünfészkökből síkra csalhassa, egy cselt vet; —
 Visszahívó! veret, és seregünk hátrál,
 Omlik rá a sok rácz, tapsol, ordít, ugrál. —
 De Perczel megadja Battyán'nak a jelet,
 S Battyán' előrohan, mint zúgó fürgeteg;
 Aztán vitézeit ő is rábocsájtja,
 S meg van dicsón mászva a vadráczok árka.

* *

Halált osztogatva tör elő a sereg,
 De a mit most látnak, hajuk rá fölmered:
 Magyar rabmenyecskék omolnak le térdre,
 Szabadulást kérvén a nagy istenségre! —
 Férjeiket a rácz régen felkonczolta,
 S ők lőnek a vadrácz biinkéj martaléka.
 Semmi korosabb nőt nem hagytak meg élve
 Mert nem használhatták förtelmük ingyére.

A fölserdült lánykák gyenge szűz ölében,
 Undok vadrácz dőzsölt szőlős jó kedvében.
 De a mi hallatlan: az anyák ölében,
 Csonkított figyermek nyöszörög sebében;
 Hogy a magyar népnek faja is kivessen:
 Megcsonkíták őket nemző részeikben.

* * *

Látva ezt a vezér, s győző seregei,
 Véroket a kin és bosszú fölkeveri;
 S ha hét ördög jönne minden rácz jobbára
 Segíteni: levernék lelkük bosszújára.
 Hull a vadrácz csorda a magyar lábához,
 Bög, ordít, könyörög, kegyeimért kiáltoz;
 De illy ördög-fajnak nincs többé kegyelem,
 Mellynek élte átok, halála fortéián. —
 Nincs nekik irgalom a vérebeknek,
 Mint a veszett kutyák halomra lövetnek;
 Öldököl a magyar s a Krivaja vize,
 A rácz omló vértől veres szint öltöze.
 A túlsó csatorna folyása megakad,
 A bele hull ember, marha, kocsi miatt. —
 E hős diadalban *Pap János s Kenu-nyfi*
 Főtisztek, s huszonnyolcz közvitéz műla ki.
 De a mit a ráczok egy hosszú év alatt
 Kincset, marhát, löszert eltakarítának,
 Ágyúik, jószáguk, temérdek gabona,
 Arany, ezüst, — minden a győzőknek juta.
 Három ezer dögöt vonnak be a sánczba,
 Mellyet ördögi kéz egész nyáron ása. —
 S az udvari ármány e pokol műhelye,
 Egy pár óra alatt így lón eltörölve.

* * *

Kevés halottaink dicső sírhalmára
 Száljon végfohászunk, s a béke pálmája;
 S mi kik megmaradtunk; mondjunk egy nagy esküt:
 Hogy véggyőzelemig kardunk le nem tesszük;
 S ha tán szabadságunk mennyei szent kincsét,
 Poklok fenekére ellenink levítették,
 Utánuk rohanunk s onnan is felhozzuk,
 Hűségünk adóját még így is leróvjuk.

* *

Éljen Perczel, Batthyány, Forge, Gál, Földvári,
 S vitéz seregeik hazánk védbástyái!

Havi Mihály.

18. sz.

Szeged város tanácsának!

Kedves kötelességemnek ösmerein a Szeged városi tanácsnak azon ben-nem helyezett bizalmáért, miszerint saját kebeléből, hazafiai áldozattal kibocsájtott, s a honvédelemre szánt polgártársai parancsnokságával olly őszinte jó indulattal megbízott, — legalább azon csekély örömet és önérzetbeli megnyugtatót szerezni; miszerint valóságos tények elősorolása által kétségtelenné tegyem: hogy Szeged városa, valamint eddigelő minden alkalommal önmagára, — úgy jelenleg parancsnokságom alatti harezfiaira, büszkén tekinthet. A Szenttamást csata alkalmkor! tények egyszerű elősorolása elég bizonyossága ennek, melyeket is következőleg jelentek be, szárazon, igazán és híven:

Ápril 3-án megindultunk a kiskéri oldalról, a híres „rácz büszkeség“ felé, a hol is csatarendbe föllálitván, megkezdett az ágyúzás. Rövid idei vesztelés után csapatom 4-ik századát csatár lánczban előre vezettem, mit azután követett a 3-ik, — hátra hagyván az I-ső és második századot tartaléknak azon meghagyással, hogy a csatár lánczot 100 lépésnyi távolságban kövessék. A csatár láncz, valamint a többi legénység mindamellett hogy a sánczból tüzelés által már jó eleve sebesült egynéhány, — olly elszántsággal és bátor magatartással nyomult az ágyú és puska lövés zápora közt előre, mi rögtön bizalmat gerjesztett bennem a magyar hadviselési szellemhez legméltóbb harezfogást t. Í. a rohanást megpróbálni. *J'VeM várva hivatalos parancsot*, megkezdtem a sünczokkal szembeni roham vezénylést, — 's miként illy esetekben minden hivatását fölfogni tudó parancsnoktól várhatni, kezeimbe vettem a zászlót s azzal nyomulván előre olly elhatározottsággal, 's férfias erőlkiesztésShl követett — daczára minden golyó zápornak, — az egész legénység, — hogy pár perez alatt az ellenség nem csak hogy ki verve a sánczból, de a város alatti folyó hidján a gyors, és nem várt rohanás által tömegben meg lepetve, abból 200-an felül részint leöldöstettek, részint vízbe fullasztattak.

Csapatom volt legelső a szenttamási sánczon, — s rajta a Szeged városi lobogó első tüzetett fel, — utánnunk jöttek a többi csapatok, — s a szegedi szabad csapat halált megvető elszánt lelkesedése biztosítá, sőt mondhatni egyedül idézte elő az egész ostrom sikerét.

Köszönhetem pedig az eredményt az egész legénység jó szellemén kívül csapatom tisztí karának, — állását felfogni tudó határozott erélyességének; és lelkesen működő közremunkálásának. Mindnyája elszánt, méltó vezető harcziia volt a becsületnek, mindnyája méltó az elismerésre, s a hazafiú méltánylás koszorújára. De mégis különösen ki kell emelnem Schmidt Ferdinánd százados urat, kinek lelkesítő és rendre, s bátorságra, férfias szilárdsággal biztató vezénylete, a nagy részben új meg új lelket s eredményt biztosító határozottságot ébresztett. Továbbá Molnár Márton, Pataki János és Bizinger Andor 2-ik, 3-ik és 4-ik századbéli parancsnok urak neveit is, mint különösen megemlítettöket jegyzem fel.

Különösen szerencsémnek tekinthető, hogy az eredmény nagyságához, s helyzetünk veszélyességéhez képest vesztéségünk csekély. Sebesültünk van 17. halottunk 5. A sebesültek eddig Szegedre megérkeztek, kiket a tisztelt tanács ápoló gondoskodása alá felesleges ajánlanom. —

Csapatomnak feuntebb leirt vitézsége fensőbb helyen is méltólag elismertetett; — ugyanis a tábornoki napi parancsban a *szegediei első helyen megkülönböztetőleg említettek*. Csekély egyéniségem pedig a magyar katonai harmadik osztályú érdemjellel jutalmaztatott.

Ennyit találtam szükségesnek mint közelebbről érdeklőt a tisztelt tanácsnak följelenteni. Magam részéről azon őszinte nyilatkozattal zárom be leveletem, hogy valamint jelenleg büszke önérzettel viselem a szegedi szabad csapat parancsnokságát, ugyan ez után is Szeged városának bármi tekintetben hasznos szolgálatot tehetni, — életem legszebb és legohajtottabb feladata leend.

Földváry Sándor

őrnagy.

(Eredetije a tanácsi jegyzőkönyvben.)

19. sz.

Nyilvánítás! .-I Földváry őrnagy parancsa alatt álló szegedi szabad csapathoz, A nevezett szabad csapat Bács megyének és a csajkás kerületnek vissza foglalására irányzott táborozásom alatt is különössel! az elhárult Szent Tamási erősség elfoglalásánál, valamint a Római sánezokba törésnél 1849. Martius és April havában oly vitézül viselé magát, miként kötelességemnek ismerem számára ezen nyilvánítást, mely iránta, őrnagya, fő és altisztjei és vitézei iránt is egyenkint vezért köszönetétin és érdemeik tellyes elismerését fejezi ki — kiadni. A Nemzetnek hivatalos Jelentéseimben, úgy azok által az utókornak is tudomására adatván dicső hadi eljárása a szegedi szabad csapatnak; szolgáljon még ezen nyilvánítási okirat becsülésem és elismerésem zálogául, melyeit a szolgálat idejülj kitelével távozók nyertének tőlem.

Percsel Mórícz

(P. H) ^{1A b (> m o l t)}.

(Eredetije a tanácsi jegyzőkönyvben.)

20. sz.

Mi szabad Szeged városa közönsége adjuk tudtára jelen levelünk rendiben mindeneknek, a kiknek illik, hogy tekintetbe vevén a harcز téren bölcs vezényleténél, rettenthetlen bátorságánál fogva Sz.-Tamás úgy a római sánezok alatt a rácz lázadók ellen vivőit győzedelem által a városnak, a haza előtti érdem elismerését, dicsőségét előidéző helybeli szabad mozgó csapat őrnagyának, Földváry Sándornak a magyar hazára, úgy közvetve e városra dicsőséget árasztó vitézségét, hívségét és hasznos szolgálatait, melyeket hazánk és e város javára, boldogságára, dicsőíttésére minden alkalommal tanúsított, és jövődöre is, a mint hisszük, tanúsítaná, bár vitézi működésének, bajnokságának legszebb jutalmát az öntudat édes érzelmében találhatván fel, vitézségének és szerzett érdemeinek méltánylata anyagi jutalom által alig lehetne elérhető; minthogy azonban mi, kivívtott magasabb polgári érdemek kitüntetésére hatalmunkban álló minden módot megragadni cl nem mulasztthatjuk: Földváry Sándor őrnagyot a haza oltárára letett, s eléggé nem méltányolható érdemeinél fogva, mind pedig jelöl azon soha meg nem szűnő hálának, melyre Szeged város közönségét a helybeli szabad mozgó csapat oktatása körül tanúsított fáradhatlan munkássága — mint a következés mutatta — sikerrel koszorúzott intézkedései rettenthetlen bajnoksága Sz.-Tamás és a római sánezok bevételével e városra árasztott dicső-

ség által örökre lekötölte, — ezennel Szeged város lakosai sorába igtatjuk, számláljuk és sorozzuk; egyszersmind azon hősiek vitézségének örök emlékeztetésül, mely a helybeli szabad mozgó csapatok Sz.-Tamás és a római sánczok bevételénél, — hol a sánczok megrohanásában elsők valának, a dicsőség mezejére vezette, és hírnévre magasztalta fel, többször nevezett Földváry Sándor őrnagynak és általa örökösének tisztelet adóképp Szeged város közös pusztájából azon too azaz egyszáz láncz földet, melynek határa és fekvése az A alá zárt hiteles térképen van kijelölve, mindazon jogokkal, igazakkal, melyekkel mi bírtuk és használtuk, örökösen átadjuk, ajándékozuk és engedjük, azt egyúttal telekkönyvünkben nevére is Írttuk, adván, ajándékozván és engedvén Földváry Sándor őrnagynak és örökösének teljes tulajdoni jogot, ezen egyszáz láncz földre nézve mindazt végbe vihetni, mit hasznára, javára teni tud vél és ítél.

Melyeknek elhitérc s állandóságára nézve, adjuk városunk hiteles pecsétjével erősített jelen állomány levelünket. Költ Szegeden egy ezer nyolcz száz negyvenkilencedik évben, április hó 15-ik napján tartott közgyűlésünkben.

Kiadta *Kolb Antal* mk. aljegyző.

(Gánoczy és Vackot. „Honvédek könyve.“)

21. sz.

Szeged város közönsége a volt honvédelmi bizottmányhoz!

Az idők nehéz perceiben, midőn nemzeti létünk felett a pálezatörést kimondó a zsarnok hatalom, a tisztelt honvédelmi bizottmány köztem un kálása volt az, mely c nemzet erejét felébresztvén, a nemzeti nagyságnak és dicsőségnek templomába szolítá magyar véreinket.

E nemzet ügyének vezetése a vésznapokban oly feladat olt, milyen ritka halandónak jut osztályul és még ritkább halandók vállalai viselhetik el azt.

A tisztelt országos honvédelmi bizottmány vezette az ügyet szilárdul, rendületlenül, hűn és magasztosan.

Kormányzó a népet, hogy méltó legyen ősei dicsőségére, nemzeti életére, hogy megérdemelje ős apái szerzeményét, a gyenge ágat cserré neveie, hogy legyen oszlop a zsarnokság ellen.

Magyarország statuséletének, önállóságának, függetlenségének, és a hit-szegő Lothringi ház elkergetésének kimondása azon gyümölcs, melyet az országos honvédelmi bizottmány érlett.

Büszke örömmel élvezi e nemzet ezen gyümölcsöt, és hála érzetével adózik érte.

Köszönet a tisztelt honvédelmi bizottmánynak sáfarkodásaiért, vegye ezt tőlünk mint bizonyosságát a tiszta hazafias indulatnak, és ragaszkodásnak.

Fogadja a tisztelt országos honvédelmi bizottmány kösz Ön etünket, mint egyszerű polgári koszorút, melyet bú érzés szőtt, s melynek főékszere azon egyetemes közelmecrés, hogy a tisztelt bizottmány hív, erélyes eljárásával a hazának közös tetszését kiérdemli.

Kelt Szegeden, 1849-ik april hó 23-án tartott közgyűlésből.

Szeged város közönsége.

(„Közlöny“ 1849. óv 98. sz.)

22. SZ.

Szeged város közönsége Magyarhon kormányzó elnökéhez .'

E magyar haza képviselőinek legutóbbi legnevezetesebb határozatai — a hazával egykorú ezen ős magyar város közönségére hatásméltúliek nem lehettek. — hazánk szabad, önálló függetlenségének f. évi ápril hó 14-én lett kimondása, és a trónról a hitszegő Habsburg-Lolhringi ház lerázásának kinyilatkoztatása, mely Európaszerte a legnagyobb hatású események közé soroztatand, e város közönsége által a leghálásabb örömmel fogadtatott. Fogadtatott pedig oly örömmel, melyet csak egy szabadságért hön dobogó kebel, a hon megmentése perezésében érezhet és érez.

Múlt évben, oly ártatlanul minden oldalról fegyveresen megtámadtatott, jelenig zaklatott hazánk, erejének és tiszta bünnélküli létének tudatában találta föl vigaszát és istenében bizalmát. —

És isten felkarolta az ő ártatlan népét, sugalt leikébe bátorságot, erőt, kitűrést, elszántságot, szent malasztjával ihletvén meg szenvedésiért.

Hullanak már most a vitéz magyar fegyverek előtt a zsarnokság bérenczei, győzelemtől győzelemre halad a magyar hadsereg, viv e nemzet, mint oroszlán, letiprandó minden bűnt, vétet, mely a legundokabb armányok között fogantaték, hol e leghűségesebb nemzet világi széké emelkedik.

Vétek, bűn, armány, gonoszság, minden ördögi tulajdon elővételék halálára e nemzetnek, a cselszövények egész iszonyának hálója vettetett ki e nemzetre onnét, ahonnan azt legkevésbbé érdemlette, várta, avagy gyanította.

De a gondviselés virasztott a magyar nemzet felett, és a nagy isten, ki e nemzetet annyi vész napjain keresztül megőrzé, megáldotta törekvéseit.

Kimondatott önálló nemzeti függetlenségünk, kikiáltatott a hitszegő háznak a magyar trónról! lerázása, száműzetése.

Üdvözlünk nemzeti életünk e nagy jelentőségű szakán, a nemzet fellépésének e bíbor hajnalán, Téged, mint a magyar önálló függetlenség nagy bajnokát, és kormányzó elnökét, légy üdvöz e város áldáskívánatitól körül-sugárzottan! Áldás és szerencse vezéreljen e pályádon hosszú és igen hosszú időig!

Örömmérleink között vezérletre bízott zászló alá érzelmeink s akaratunk egész összegével csoportosulunk.

Ez üdvöz nyilvánítása e városnak, melylyel a tettek napjain ereje egész súlyával fölfegyverzetten valamint már találkozott, úgy foghat jövőre is találkozni az önkény és zsarnokság.

Szegeden 1849. évi ápril hó 23-án tartott közgyűlésünkben.

Szeged város közönsége.

(„Közlöny“ 1849. év 98. sz.)

878 23 sz-

k. Az ország kormányzója.

Szeged várót közönségének.'

Ezen ősmagyar város, hazánknak az ország gyűlés által April 14-én kinyilatkoztatott függetlenségét, April 23-án kelt örömiratában hazafiul melegséggel karolta fel, 's üdvözlétét azon nemes nyilvánítással kíséri, miszerint, valamint erejének egész súlyával találkozott eddig is már az önkény és zsarnokság, szinte úgy foghat ereje egész súlyával találkozni jövőben is.

És én Szeged városa népét, mint személyes jelenlétem alkalmával, úgy most újólág örömmel nevezem e nyilvánításáért *Nemzetem büszkeségének!*

Midőn Szeged népe erejének egész súlyát ajánlja fel valamely ügy mellett — ez nem jelent kevesebbet, mint legalább is egy ország részre kiható győzedelmét a felfogott ügynek.

Mit képes Szeged önerejével tenni; inegmutatá legközelebb a ráczok ellen Újszegednél. S hogy önöké Uraim! a kiválóság koszorúja más erők társaságában is, bizonyosság erre, Szent Tamás és a római sánezok.

És bizonyóságot fog tenni a jövőndő, miként azon város népe, melyet nemzetem büszkeségének mondtam, a szabadság és függetlenség Isten és világ előtt kijelentett ösvényről lelépni, vagy azon megingani soha nem fog, s perczig sem tűri el, hogy önerejét érző lelkét rabság vagy gyalázat átkai égensék. Ez hitem önök felől; mit hogy a jövőndő fényessen igazoland, kezeskedik azon nyilvánításuk: miszerint az önkény és zsarnokság erejük egész súlyával fog találkozni.

Önszemélyem 's a volt honvédelmi bizottmányi tagok iránti méltányolásukért, magam és a volt bizottmányi tagok nevében meleg köszönetét mondok.

Engedje Isten, hogy minden időben és mindnyájan a híven teljesített kötelesség érzetében találhassuk fel megnyugvásunkat.

Éljen a szabad magyar haza!

Kelt Debreczenben Május 12-én 1849 az ország kormányzója:

Áéossuth Lajos m. k.

(Falragasként nyomtatványban is megjelent.)

24. sz.

NYÍLT-RENDELET.

A szegedi városi hatóságnak ezennel meghagyatik, hogy Kreminger Antal prépost és belvárosi plébános urat ki a hivatásának, a haza jelen vész állapotában mint kötelessége lett volna, semmi módon meg nem felelt, a népet a jelen körülmények között nem oktatta, sem nem világosította fel, szóval, közönségesen ősmert szelleménél fogva, jelen állomásának további vitelére érdekmetlen, hivatalától felfüggesztvén, helyette pártfogói jogánál fogva más érdemes egyént válasszon.

Szegeden April hó 26-kán 1849.

Gr. Batthyány Kázmér
(P. W.) országos biztos.

NYÍLT-VÁLASZ.

Ezen személyemre vonatkozó nyílt-rendeletre a szegedi hatóságnak és közönségnek, de különösen palánki híveimnek, becsületem, egyházi és polgári állásom szeny nélküli megmentésére, önvédelmemül, nyíltan kell válaszolnom:

A rendelkező nemes gróf urnák igaz hazafiul tisztelet; nem övé a felelősség isten, a haza, Szeged közönsége és palánki hiveim előtt; hanem azoké, a kik engem nála bevádoltak.

1- ör: Meghallgatva s kérdőre vonva nem voltam, és vádolásra, papi hivatalomtól, mint arra érdemedem felfüggesztetem.

2- or: A haza jelen vész állapotában, a mibe megbízottam, az ország gyűlése vagy kormánya, a városi hatóság, vagy a püspök rendeleti által, azt mindég egész készséggel nem csak hirdettem, de meg is magyaráztam úgy, mint isten azt értenem és felfognom engedte, és mint csekély szónoki tehetőségemből kitelt.

Két zászlót is szenteltem a 6-kat és 8-kat a honért lobogókat. Utóbbit Márczius 15-kén a szent-rókusi, az elsőt Augustus 4-én 1848-ban a palánki szentegyházakban, és ha ekkor mondott pár szavaimra a honvédek felbuzdulnak — mint ezt nekem igaz örömemre akkori őrnagy Szabó Zsigmond s tisztikara szóval és levélben, a 8-ik zászlóalj parancsnoka pedig szinte tisztikarával szóval a helyszínen ki nyílt atkoz taták — istené a dicsőség nem enyém.

Még 1848-ik év Július 29-kén, tán legelső a hazában, a szegedi egyházakban közajátatosságot egyházi imákkal rendeltem vásár- és ünnep-napokra, mit később az October 15-ki iszonyatosság után — ezt szó nélkül nem hagyva — naponkéntire változtattam.

A többire a mit a haza érdekében tehettem, az evangéliummal tartok, sz. Máté 6. rész 3. 4. vers. „Tudják azok kikre ilyes bízva volt.“ — No

De igaz: újságlapot a szószekre nem vittem, s belőle felolvasásokat nem tartottam; mert nem gondoltam, hogy ezzel az evangélium helye kipótolva lenne.

Sánczot ásní nem voltam; mert arra nekem századosom Lcmle János be nem mondatott; miért? nem tudom. De az nem is az én dolgom, s akkor csak nem minden időm lelki foglalkozásokra volt felhasználva.

Őrt nem állottam; mert ezzel senki meg nem kínált. A mit én szives kíméletnek vettem.

A megszökést meg nem kísértettem, mikor Szeged ágyuztatott, mint ezt másról itt Szegeden közszó után hallottam; mert Jézus parancsolta meg, hogy hiveimmel éljek, haljak.

Fegyverrel, fegyveresek után szinte néni vonultam, szemeim előtt tartva, hogy e miatt vérontás esetében, mint áldozár és lelkész, isten oltárához egyházi vétség nélkül nem léphetnék: mert erre a papi fegyelem püspöki feloldozást rendel.

Tisztes papi Öltönyömet eddig szerettem és megtartottam: mert ilyet rendel bajusz szakái nélkül a még el nem törölőit egyházi fegyelem. — Illyésekben hazafiságot pap részéről nem kerestem nem is találók. —

Nem utón útfélen üres szavakban, hanem keblemben kerestem az igazi magyarságot s hazafiságot, mely tud érzeni vérzeni, mikor vész, buzdulni örülni» mikor dús jó remény éri s érte a drága hont. Ebben isten bizonyságom.

Igaz: nem hirdetem azon rendelményt, mely 1848. September 27-ről meghagyja, hogy Lanberg grófnak senki sem engedelmeskedjék: mert isteni szolgálat után érkezett hozzám, és Lamberg már meghalt volt.

Igaz: az 1848-ik September 19-ik rendeletből azt nem hirdetem, hogy a volt nádor vezérlelő hadseregünket: mert akkor ő a hazából már elvonult volt, s nem gondoltam hirdethetőnek olyast, mi nem úgy leszen. De hirdetem a rendeletét magát, és pedig röviden October 1-én; bőven magyarázva October 8-kán.

S ha e két utóbbit lehet nekem hibás elmulasztásul beszámítani, akkor ez az volt.

S csakugyan úgy vették ezt ítéletük szerint, három híveim, és a dolgot a polgármesternek fel is jelentették. Én előtte igazoltam magam és ő megnyugodott. A bejelentők is felvilágosításomra megnyugodtak.

S tán ez az, hogy hazafiul kötelességemnek semmi módon meg nem feleltem volna.

Igaz még egy van: felhozott 1848-ki év december 17-én Szeged városa közgyűlése előtt: hogy a Szegedi lelkészet — a szent rókusit kivéve — nem teljesíti hazafiui kötelességét, nem világosít, nem buzdít S. a. t. Mire örködő választmányok rendeltettek minden templomba. Ez nekem igaz hazafiúi megkereséssel és «őszinteséggel, bizodalmasan, hírül hozott. A megkereső uraknak, az akkori körülmények közt, tán egész szívemet megnyitottam; és nem hihetők, hogy ezeknek részük legyen, a „nyílt rendelet“ létre jöttében. — A vádemelőt December 23-kán levélben, mely ha kell, világot látand, „becsülességére“ hivatkozva a szabad sajtóra, felszólítottam: hogy a szegedi lelkészet elleni vádat bizonyítsa be; mit ő elhalasztván s 1849-ki év Január 14-kén nálam e végett megjelenvén, előadására, irányában oda nyilatkoztam: „hogy a vád igazolására továbbá sem nem szorítom, sem attól nem tartóztatom; a következő közgyűlés előtt ez iránt tegyen a mit akar, de az alacsony rágalmat mindig meg fogom vetni.“

Már nem tudom, ez alapja-e a nyílt rendeletnek? vagy mi más. Előtte semmi más fel nem merült.

3- or: Miként feleltem meg 14 év alatt híveim oly sok tűz, víz, cholera, és e mostani vészes csapásai közt — de általában miként vittem oktatási és. keresztény felvilágosítási hivatalomat, mit tettem a népért, tudja a nép, melytől templomnál hallgatott engem, s követett a hova mentem oktatásomat kikérve és kikötte. Ebben már csak az övé az ítélet, és — hála isten! — nem remeg lellem tőle.

4- er: Szellemem irányát sz. Péter és sz. Pál szabták elébem azon leczkében. mely husvét után III-ik vasárnap olvastatik, és a rómaiakhoz 13-ik rész 1-ső versben: „Miserint szívből kell tisztelnem minden létező hatalmat és előljáróságot; mert minden hatalom istentől van.“

Es a ha a közönség másképpen ismerné szellememet, azt igen tudnám sajnálni, mert mende moi da plétyka, rágalmazás vagy éppen roszakarat után indult volna. De hogy lelkében tévednie ne lehessen, tudtára vittem a szabad sajtó útján ezen nyílt választomat.

j-ör: Vádolóimat ismerni kívánnám, s az ellenemi tanúknak szemükbe nézve szerették, s erre jogomat az igazságos kormánytól és a nemes grófnál

fen tartom és követelem: mielőtt papi javadalmamtól búcsút vennék, vagy attól megfosztatnám.

6-or: Azt is még fel kell hoznom: hogy mi nálunk római katolikusoknál hitünk elvei szerint, a lelkiekben! hatalom az anyaszentegyházé. Ezen hatalom kifolyása a lelkiekben! hivatás, minő a plébánusi hivatal. Ezt tehát valamint ő adja, úgy ő veszi el, S ezen elidegeníthetetlen jogát a catholicismusnak a vallás és közoktatási ministerium, hova folyamodni köteles vagyok, megvéendő és tisztán megőrzendi; még pedig azért is mert a honvédelmi bizottmány f. é. február 12-ki 1868. e felhatalmazási rendeletében (lásd „Közlöny“ 28-ik sz.) egyedül a polgári és katonai hatóságokra szorítkozik.

Úgy hiszem és vigasztalódom hitemben — hogy az evangélium szelleme az, és az apostol fenti oktatása, mely lelkemet áthatva borítana még akkor is, ha fejem felett ég föld összeroskadva romjai alá borítana. — Most pedig csak hivatalomtól függesztetem fel!!!

Béke és az Ur Jézus Krisztus legyen ami lelkünkkel! Kegyelem velünk. Ámen sz. Pál Tim. 2 levél 4 rész 22 vers.

Irárm Szegeden April hó 26-kán 1849. *Krém inger Antal*
prépost, szegedi alesperes
OS
képezdei igazgató.

D: g. 13513. sz.

Országos kormányzó urnák a „Közlöny“ 83. számában megjelent szózata következtében Szeged város lelkes tanácsa, s képviselő testületé rendkívüli közgyűlést tartván, a város részéről 550 ujoneznak rögtöni kiállítását elhatározt.

Szeged városnak ezen hazafias készségéért, miszerint ámbár fiai közül 3000 egyén vesz részt szabadsághareunkban, mégis nem várva felszólítást, nem a reá eső 138 ujonezot, hanem a régiebb kivetés szerinti illetőséget siet a haza és szabadság védelmére újabban is felajánlani, — a nemzet nevében nyilvános köszönet mondatik.

Debreczen, Május io-én 1849.

Répásy tábornok ur távollétében:

Okolicsdnyi József, őrnagy.“

(„Közlöny“ 1849. 102. sz. máj. II)

26. sz.

Istentisztelet a Hazáért

A muszka hadseregnek az országban! betöréséből a magyar hazára, nemzetre, annak szabadságára, vallásunkra s életünkre származható veszedelemnek tőlünk a kegyes Isten általi elhárítása végett — a vallás- s közoktatásügyi minister f. hó 18-án kelt rendelete következtében, országszerte tartandó áhitatosság Szeged városában, a helybeli lelkészek közmegegyezése szerint, a következő renddel s módon fog tartatni.

I. E folyó hó 31-kétől kezdve, jövő június hó 14-kéig mindennap reggel mise után, s azon napokon, melyeken déleesti isteni tisztelet vagyon, ennek vé-

geztével délután is, az alábbi könyörgés az imádásra kitett oltárt szentség előtt el fog mondatni.

2. Ez idő alatt mindennap, minden templomban, minden haranggal $\frac{1}{4}$ óráig kétszer harangozás tartatik, — a délelőtti akkor, midőn mise végeztével a könyörgés után a nép a templomból kijő, a délutáni 3 órakor. Ez történik azért, hogy a harangok megható zengzetének árján küldjék fel a hívek áhítatos kebleik utófohászeit a népek Istenéhez, áldást kérve le igazságos fegyvereinkre.

3. Jövő június 6-ára vagy is az Úrnap előtti napra országszerte rendelt böjt mindenki által itt is szigorúan megtartandó, hogy Isten hatalmas segedelmét szent ügyünk gyámolítására ez által is kiérdemeljük.

4. A fenemlített napok alatt 5 Ízben fog egyházi menet — processió — tartatni; és pedig:

a) E folyó hó utolsó napján csütörtökön a belvárosi szentegyházba a város többi részeiből a hívek az illető lelkész kíséretében a szent kereszt alatt egybe gyűlnek, honnét 8 órakor reggel a sz. rókusi templomba leend az egyházi menet, hol sz. beszéd, mise s könyörgés fog lenni.

b) A jövő hó 3-án, vagyis Szent Háromság vasárnapján, az egyházi-menet az említett időben, módon s rendben a felsővárosi templomban fog tartatni.

ej A jövő hó 7-én vagyis Úrnapján, a belvárosi szentegyházban az egyházi-menet a bevett szokás szerint fog megtartatni, s vele ezen könyörgési-menet is egy be köttetni.

d) A *jövő* hó 10-én a sz. rókusi, felső- s alsóvárosi templomokban a szokott urnapi egyházi-menetekkel a könyörgési szentmenet is egybekapcsolatik.

e) A *jövő* hó 14-én csütörtökön az egyházi-menet a fenlített időben, módon s renddel az alsóvárosi templomba leend.

Ha az itt elszámlált napokon a kereszti kimenés a város részeinek templomaiba akadályozva lenne, az ájtatosság a kijelölt szentegyházakban mind a mellett is meg fog tartatni.

Az itt leirt ájtatosság történik, hogy könyörögjünk Isten szent Eelségéhez igazságos fegyvereink győzelméért, ellenségeink megszégyenítéséért, a nép vallási s polgári szabadságának fentartásaért, s azért, hogy a népnek erőt, buzgalmat, kitűrést s áldozat-készséget adjon szabadságát megvédeni.

Szegeden 1849-ik május 26-án.

A szegedi plébániáklelkészei.

Könyörgés.

Isten, népek hatalmas istene! Hozzád emeltük szavunkat, midőn az áruló fejedelmi ház először küldé be országunk földére pusztító seregeit, hogy fel-dúlván a jogot és szabadságot, kiirtsanak közülünk minden emberi jót, minden isteni igazat és szentet. És te bennünket meghallgattál, adván ifjaink és férfaink karjába s kebelébe lelkesedést és erőt, míglen megverték s kiűzték hazánkból a szívtelen, a hitszegő király öldöklő, pusztító hadait.

Most újra színed elé járulunk igazságnak nagy istene, s gyermeki bizo-dalommal kérjük le népünkre, országunkra mindenható segélyedet. Megújulni készülnék rajtunk a kísértet keserű órái. Alig volt a föld népe szabaduló félben

a hitszegő királyi ház zsoldosaitól; alig üzte ki azokat hatalmad által támogatott seregünk az ország határai felé, már újabb ellenség, a muszka, fenyeget bennünket, kit az áruló fejedelmi család akar behozni leigázásunkra.

Istimünk, főlseges — nagy isten, hallgasd meg könyörgésünket.

Vad ellenség készül megrohanni bennünket, mely butaságot, babonát terjeszteni s minden felvilágosodást és műveltséget, melynek fáklja világát szent fiad, a mi megváltónk, gyűjtotta meg az emberek között, kiirtani és örökre eloltani törekedik. Isten, értelemnek és világosságnak istene, segíts meg bennünket!

Vad ellenség készül megrohanni bennünket, hogy feldúlja a szentegyházaidat, lerontsa oltáraidat, melyeket hívő népek emeltek tiszteletedre, s dühös vallási türelmetlenséggel támadjon meg s irtson ki mindent, mi a vallásban és hitben az ő rabszolgaságra vezető intézkedéseinek és parancsainak nem hajt fejet . . . Isten, az igaz hit és boldogító keresztény vallás alapítója, segítsd meg harczában nemzetünket, mely egyházaid és oltáraid fentartásáért küzd!

Vad ellenség készül megrohanni bennünket, s hozni az ember számára, kit szabaddá teremtettél, rablánczokat, s hozni újra szolgaságot a réginel százszorta elviselhetlenebbet . . . Isten, szabadság erős istene, legyen áldásod szabadságért villogó fegyvereink felett!

Vad ellenség készül megrohanni bennünket, hogy letiporja a méltóságot és jogokat, melyek a népet megilletik, hogy kiirtsa közülünk a szabadságot, egyenlőséget és testvériséget, az emberi nem tökélyesedésének feltételeit, s ismét lealacsonyítsa a nép legnagyobb részét, hogy egy kis rész korlátlanul uralkodhassék felette. Isten, ki szereteted legszebb áldásául adtad a népeknek a szabadságot, egyenlőséget és testvériséget, gyámolítsd gonosz ellenségeink ellen fegyvereinket!

Vad ellenség készül megrohanni bennünket, melynek dézma kell és robot s lealacsonyító jobbágyság minden egyéb jogtalan szolgálatait, százszorta nagyobb mértékben, mint az volt a habsburg ház fejedelmek alatt . . . Isten, ki szent felségedben, nem kívánod az emberi arcz véres verejtékének gyümölcsét, hanem jószágodban, minden adományodért egy hálafohással megelégedsz, ne engedd rablók és martalóczok zsákmányaivá lenni népedet!

Vad ellenség készül megrohanni bennünket, melynek gonosz törekvése, nemcsak honn tenni bennünket boldogtalanokká, elszakítani szíveinket oltárainktól, inegfertőztetni nőinket, megszeplősíteni leányainkat, leölni tisztas öregeinket, felmészárolni szeretett kisdedeinket, elrabolni minden vagyonainkat, hanem, célja e vad ellenségnek, rablánczra fűzve magával ragadni e hon népéből minél többet, hogy elvigye magával a rabság legkinosbikába, hol nyögéseire hasogató korbácsütések, panaszaira rablánczainak súlyosbítása a felelet! . . . Isten, ki a jósnak és igazságnak istene vagy, ki a jókat kegyelmeiddel tetéztvén, a bűnösöknek is kész vagy megbocsátani, ha hozzád folyamodnak, hallgasd meg fohászunkat, hallgasd meg könyörgésünket! mentsd meg hazánkat e vad ellenségtől, áld meg, mint eddig meg ákiád, fegyvereinket győzelemmel, hogy így messze űztvén őket hazánknak határaitól, a szelíd béke boldogító kebelén áldjuk és magasztaljuk szent nevedet.

Hallgass meg atyánk, mindenható szent istenünk, a te szent fiad a mi urunk Jézus Krisztus által! Amen.

<E nyomtatván^ 8000 példányban adatott ki, — bevezetését Szabados József belvárosi helyettes-plebános készítette, a könyörgés pedig azonos a Horváth miníster által a hivatalos lapban közzétettel. — A forradalom után elkobzása rendeltetett cl.)

27. sz.

A magyar hadügyministerium.

Szeged város érdemes tanácsának

Szeged, július 31. 1849.

Midőn egy nemzet szabadsága életének eldöntő harczait küzdi, hol minden erőnek cselekedni, minden eszköznek használatba vétetni kell, — lélekismeretlenség lenne egy már rendezett erőt tespedni hagyni ott, hol az emberkötelességek legszebb! kének teljesítésére aranymező nyílik.

Tartalékhadunkat a gyorsan haladó idő miatt nem fegyverezheténk fel úgy, a hogy óhajtottuk; különösen egy század lovasság vezéreltetett ide, melynek lelke szomjazza a szabadságot, s szíve vérzik a harci dicsőségért, de fájdalomdúlt arcza! kell olvasnia a pillanatokat, s majd tán az ágyúk durrogásait is, — mert nincs kezükben acél, nincs kard, mellyel a megtámadott édes hazát oltalmazák.

Szeged polgáraihoz fordulok a bizalom és őszinteség szavaival, hogy 50 huszár számára 50 darab kardot esti 9 óráig átadni szíveskedjenek. — Harmadik Richárd egy lóért országát Ígérte; — én szabadságot s diadalt Ígérek Szeged polgárainak azon kardok élén, melyeknek számát ők ismét 5⁰⁰⁰⁰ szaporítandják.

Esti 9 órakor egy főtiszt meg fog jelenni a városházánál az 50 darab kard átvételére, s én hiszem: hogy már 10 órakor lelkes seregünk 50 kardos huszárral szaporodott, — Hadügyminíster *Aulich*,

(Eredetije a városi levéltárban.)

A szegedi nemzetőr-századok létszámkimutatása

1849. évi május hó 1-én.

Lásd a 139. 141. lapot

a) Gyalog századok.

A század neve és száma	A százados neve	A században volt						
		félfahagy	hadnagy	örrmester	tízkes	dobos	ács	közevitész
Palánki	Előbb:							
	Dietzgen József,							
	utóbb:							
	I. Lemle János	1	2	2	24	2	2	175
	II. Dáni Ferencz	1	2	2	24	2	2	167
	III. Molnár Pál	1	1	2	24	2	2	187
	Előbb:							
	Vedres János,							
	utóbb:							
	IV. Ligeti Dániel	1	2	2	22	2	2	186
Alkövárosi	Előbb:							
	Katona József,							
	utóbb:							
	V. Steinhard Ignác	1	2	2	24	2	2	314
	I. Nagy Ferencz	1	2	2	24	2	2	191
	Kezdetben:							
	Rengey Nándor,							
	később:							
	Várady Ignác,							
	legutóbb:							
Rókusi	II. Farkas János	1	2	2	22	2	2	248
	Előbb:							
	Kiss István,							
	utóbb:							
	III. Szabó József	1	2	2	24	2	2	215
	Előbb:							
	Fodor Ádám Ferencz,							
	utóbb:							
	IV. Farkas Mihály	1	2	2	22	2	2	167
	V. Szabó János	1	2	2	22	2	2	151
Rókusi	I. Babarczy József	1	2	2	21	2	2	249
	II. Gombás József	1	2	2	30	2	2	320
	Összesen	12	23	24	286	24	24	2516

A század neve s száma	A százados neve	A században volt						
		féldandár	hadnagy	örmszer	tízkes	dobos	ács	közpály
	Áthozat . . .	12	23	24	186	24	24	2516
Felsővárosi	Előbb: Osztróvasky József, később: Szűcs Ferenc, utóbb:							
I.	Benke József	1	2	2	24	2	2	152
	Előbb: Schmidt Ferdinand, utóbb:							
II.	Kelemen István	1	2	2	24	2	2	137
III.	Tary Pál	1	2	2	24	2	2	152
IV.	Réh János	1	2	2	24	2	2	140
V.	Takács Mihály	1	2	2	12	2	2	96
	Előbb: Borhola Mihály, később:							
VI.	Fodor István	1	2	2	9	2	2	116
	Összesen . . .	18	35	36	403	36	36	3370

b) Lovas századok.

A század neve s száma	A százados neve	A században volt						
		féldandár	hadnagy	örmszer	tízkes	kőrőcs	Zászlóvivő	Összesen
Palánki s felsővár, lov. század								
I.	Joó (Jópál) József . . .	2	2	2	12	2	1	105
Szatymari s feladótanyai lovas század								
II.	Korda István	1	2	1	12	1	—	126
Előbb:								
Alsóvárosi s tanyai								
I.	Dobó István, utóbb: Tóth János	1	2	2	12	2	—	151
	Előbb: Greguss József, utóbb:							
II.	Bap József	1	2	2	12	1	—	166
	Összesen . . .	5	7	7	48	6	1	548

/ Mezei századok.

A század neve s száma	A százados neve	A század létszáma
Alsótanyai		
I.	Kószó Antal	214
II.	Egressy József	144
III.	Pap István	223
IV.	Lovászi Antal	116
V.	Osznovits György	194
VI.	Bálint Máttyás	124
Kőszkei sz.	Abrahamovits Máttyás	132
Felsőtanyai		
I.	Csurgy Illés	329 ³²
II.	Szűcs Ferencz	282 ²⁴
	Összesen . . .	1758

A fent elősorolt századoknál a következők viseltek-tiszti s altiszti rangot,

¹⁾ Wiedermann József főhadnagy. Szávits János, Viday Károly hadnagyok. Bakay János, Pap Ignác, Szűcs Ferencz őrmesterek, Zsiga György dobos.

²⁾ Mihályfy Ferencz h. százados. Császár János főhadnagy. Rigl Ignác, Skultéi Mihály hadnagyok. Jeney Ferencz, Visky István őrmesterek. Busa József, Gerbli Jakab, Skultéi József tizedesek. Pilinger Mihály dobos.

³⁾ Kunszt József főhadnagy. Geizler János, Pillich Imre hadnagyok. Mezey Péter, Georgievits György őrmesterek.

⁴⁾ Grün János főhadnagy. Asztalos Jenő, Wagner János hadnagyok. Schardt József őrmester. Gondák Sándor tizedes. Goldstein Jakab, Kurcz József dobosok.

⁵⁾ Regdon Mihály főhadnagy. Zsarkó János hadnagy. Katona Antal tizedes. Bársony István dobos. Piskovits Antal altiszt.

⁶⁾ Tóth Mihály (meszes) főhadnagy. Lábdy Antal, Csonka . . . hadnagy. Börcsök Ignác, Hódy László, Pálffy Sándor őrmesterek. Börcsök Sándor tizedes. Vastag Imre, Kocsis József dohosok.

⁷⁾ Farkas János főhadnagy. Kertész Ferencz, Vida Ferencz hadnagyok. Kiss Elek őrmester. Bakró József dobos.

⁸⁾ Szabó József főhadnagy. Fodor Antal hadnagy. Rokosinyi Pál őrmester. Börcsök Mihály dobos.

⁹⁾ Fazekas Mihály, Fodor Imre főhadnagyok. Dobó József, Horváth Antal hadnagy. Fodor Imre, Kövecs Antal őrmesterek. Nacsá János, Vecsernyés Antal tizedes. Rác Ferencz, Nyáry Ádám dobosok.

¹⁰⁾ Csiszár József főhadnagy. Ördög János, Masa István hadnagyok. Szabó József, Csiszár Ferencz őrmesterek. Ábrahám József, Szeles Gergely, Csonka József tizedesek. Szélpál Gergely dobos.

¹¹⁾ Mihálkovich János főhadnagy. Szluha Ádám, Volford János hadnagyok. Szilber Illés, Magyart György őrmesterek. Rózsa Márton, Bánóczi István, Bognár Mihály tizedesek.

¹²⁾ Becsei (Pillér) Ferdinand, Szabadi) Ede hadnagyok.

¹³⁾ Szűcs Ferencz főhadnagy. Hámory András, Tóth István hadnagyok. Urbán István, id. Zombory Mihály őrmesterek. Farkas József tizedes. Bogács Károly dobos.

¹⁴⁾ Rózsa József hadnagy. Konkoly István dobos

¹⁵⁾ Várady János őrmester. Molnár István dobos.

¹⁶⁾ Réh Ferencz főhadnagy. Kátai Ferencz hadnagy. Dobos István, Torma Imre őrmesterek.

¹⁷⁾ Szűcs Neczkó György főhadnagy. Abrahám István, Kis István dobosok.

¹⁸⁾ Csömör Pál főhadnagy.

¹⁹⁾ Csikós József, Tóth Mihály (vasárus) főhadnagyok. Götz Károly, Tóth Mihály (kamarás) hadnagyok. Lichtenberg Mór őrmester. Kocsis Ignác, Tombác József tizedesek. Zsembery Ferencz zászlótartó.

Kőrösy György h. százados. Busa Kovács Antal főhadnagy. Kőrösy János, Förgeteg Imre hadnagy. Gera József, Szűcs Imre őrmesterek. Csikós Antal, Fogas Illés, Imre András, Vetró János, Csányi András tizedesek. Léway Ferencz kürtös.

²⁰⁾ Borbás János főhadnagy. Oltványi Ferencz, Dobó János hadnagyok. Szűcsi Mihály őrmester. Dobó János tizedes.

²¹⁾ Bózsó Pál, Borbás János hadnagyok.

²²⁾ Tandary József, Gera János főhadnagyok. Sándor János hadnagy.

Pataky György őrmester. Dékány György, Gavallér Péter tizedesek. — E tulnépés század ketté osztatván, az új század kapitánya Busa János lett.

²³⁾ Lippay Tari György főhadnagy. Börcsök János, Dékány Ferencz hadnagyok. Újvári József őrmester. Dóczi József, Kis Boros József tizedesek. — E tulnépés század szintén ketté osztatván, ennek tisztjei a következők voltak: Lippai Tari György százados. Kovács József, Lippai Ferencz őrmesterek. Csukonyi József, Csikós Márton, Sztlber István, Meszes Lukács János, Vékes János tizedesek.

Még a következő nemzetőri tisztjek s altisztjek nevei fordulnak elő, de hogy melyik századnál szolgáltak, megállapítani nem lehetett.

Savanya Mihály, Zsarkó János, Ábrahám József, Stumpf István, Varga Vendel, Ábrahám József főhadnagyok.

Török Antal, Krebsz József, Varga Menyhárd, Máhr József hadnagyok. Gera János, Babarczy György, Lippay Imre, Kiss István, Czinner M. József, Üveges Antal, Princz János, Szállér András őrmesterek.

Gondák Sándor, Csanády Miklós altisztjek.

Kopasz Mihály, Szabó József, Klivinyi Pál, Burányi János, Dobó Antal, Farkas János, Benkóczy Pál, Katona Imre, Fazekas Mihály, Ökrös János, Györy György tizedesek.

Pintér János az őrsereg zenenagya.

II. Melléklet.

A honvédsereg III. zászlóalja személyzetének névsora.

Kik Szegeden 1848. május—június havában a III. honvédzászlóaljhoz önkéntesen beállottak, s ugyanott a Minoriták zárdájában voltak beszállásolva, míg nem Ó-Becsére rendeltettek.

(Lásd a 117. lapot.)

Sz.	N é v	Sz.	N é v
1	Vass István, csapat-parancsnok	42	Döme Dániel
2	Moldován József	43	Szentkirályi János
3	Trippon György	44	Groditski József
4	Balla Ferencz	45	Ferencz András
5	Burla Péter	46	Dezsay János
6	Or. Császár István, káplár	47	Hirsch Ferencz
7	Kaltenbach Ignác	48	Lőrincz Mózes
8	Hongrasz Antal	49	Simon József
9	Nagy Károly	50	Fábián Sámuel
10	Farkas József, káplár	51	Fekete Ferencz
11	Janovszki János	52	Galanb Károly
12	Aradi Tót István	53	Garabucz József
13	Horráth József	54	Metz Mihály
14	Förray Ferencz	55	Engelhart János
15	Zúrog Lukács, káplár	56	Fazekas Gáspár
16	Nigelszki János	57	Szombati Gergely
17	Blau Sámuel	58	Molnár Mihály
18	Kunk Mórincz, káplár	59	Kerekes Mihály
19	Kindl Péter	60	Torma János
20	Steiner János	61	Józsa Gáspár
21	Viderok József	62	Kovács Imre
22	Pál Kis János	63	Hanauer Ferencz
23	Biki Sándor	64	Dobi József
24	Hornyák János	65	Horacek Viktor
25	Mészáros Ferencz	66	Herman Benjamin
26	Fülp István	67	Szöllősy János
27	Bodi László	68	Barcsa Adolf
28	Lovas Mihály	69	Matuska Ferencz
29	Husz Imre	70	Juhász János
30	Zelmayer Károly	71	Szent István
31	Milotai Mihály	72	Stolcz Theodor
32	Berényi Tóth István	73	Széles István
33	Sonkolos István	74	Polacek Márkus
34	Szikora György	75	Portörő István
35	Fábián Mátyás	76	Kovordányi Mórincz, káplár
36	Csuka György	77	Lukács István
37	Kamotsai Sándor, káplár	78	Szoboszlai József
38	Juhász József	79	Karasznai Mihály
39	Klimon Tamás	80	Duka Sándor
40	Langer József	81	Somogyi István
41	Czéner Zsigmond	82	Fekete István

Sz.	N é v	Sz.	N é v
83	Torst János	138	Szabó Mihály, főhadnagy
84	Králik Jakab	139	Hódy Imre, százados
85	Tos Jakab	140	Nagy Antal
86	Keller Ferencz	141	Hűvös János
87	Tóth András	142	Megyessy György
88	Blau Márkus	143	Szévits Mihály
89	Brayer Jakab	144	Akker János
90	Grünfeld Bernát	145	Neudenhach Péter
91	Kreiter József	146	Halász Ferencz
92	Juhász Imre	147	Materna János
93	Pongai Ferencz	148	Schwartz Leopold
94	Kolozsi Antal	149	Gillicze Antal
95	Forgách Sámuel	150	Kovács Károly
96	Levi Áron	151	G. Radutakay László
97	Tripsó István	152	Ujházi Antal
98	Illés Imre	153	Viday János, káplár
99	Kiss József	154	Szegő Lajos, őrmester
100	Liszka János	155	Aigner Gyula, káplár
101	Szécsi Márton	156	Bereczky József, őrmester
102	Dorogi László	157	Angyal Móricz
103	Tökés János	158	Báró Ignác
104	Bella Pál	159	Singer Lőrincz
105	Kis Mihály	160	Gutman Farkas
106	Sonkolos Mihály	161	Ároly István
107	Knap János	162	Muck Ferencz
108	Gotsalg Ignác	163	Lehrer István
109	Pintér János	164	Tar Imre
110	Kocsis György	165	Nagy János
111	Mandl László	166	Jenike Károly
112	Kálmán Károly	167	Császár Máttyás
113	Ferenczy János	168	Deutsch Albert
114	Székesey Károly	169	Draskovits Ferencz
115	Balog László	170	Kiss József
116	Nagy András	171	Szantai Kiss Imre
117	Uj. Császár István	172	Szalkay István
118	Morán József	173	Lajos József
119	Kutsinka János	174	Kelemen Mihály
120	Szabó Ignác	175	Bálint Pál
121	Deke János	176	Barta Alajos
122	Vranka György	177	Szabó Albert
123	Sánta János	178	Csepő Mihály
124	Harsányi Márton, őrmester	179	Vass József, káplár
125	Schimhercz Imre	180	Baráth Géza
126	Pogácsás József	181	Farkas Vince
127	Ménész István	182	Pákász Gerárd
128	Szabó György	183	Pinterita Antal
129	Szaxárdy Pál, főhadnagy	184	Kiss László
130	Kecskés János	185	Grubicska József
131	Tóth Elek	186	Szathmáry Dániel, alhadnagy
132	Tusray Illés	187	Petes Antal, káplár
133	Dobay Tibor	188	Vassil József, főhadnagy
134	Tikvitsky Péter	189	Szék György
135	Tóth Illés	190	Junga Károly, szabadságon
136	Ács György	191	Gregor István
137	Stejn József	192	Faragó Pál, alhadnagy

4-ik századhoz
tartoztak

Sz.	N é v	Sz.	N é v
193	Vaszil György, káplár	202	Varga Ferencz
194	Kocsisbovszky Juszti, káplár	203	Konkoly János
195	Mayer János, káplár	204	Ferenczy János
196	Szabó János	205	Kriegler Adám
197	Szabó Ferencz	206	Kustár Sándor, őrmester
198	Csapó János	207	Schvarzenfeld József
199	Bartucz János	208	Száz István
200	Benke Imre, káplár	209	Tagányi Zsigmond.
201	Bunyevác Károly, káplár		

A kezeinél lévő eredetiről másolta:

Füss István,

az 1848-9-iki III. honvédtársaság] századosa.

III. Melléklet.

A szegedi négy honvédtáraszlóalj tisztikarának névsora.

(Lásd 149., 170—173., 234—235. lapokat.)

A 3-ik honvédtáraszlóalj tisztikara.

Őrnagy: Damjanich János 61-ik sz. gyalog sorozatbeli százados. (Jun. 22. „Közlöny” 16. sz.) — Okt. 14. alezredes. („Közl.” 128. sz.) — Nov. 25. ezredes. („Közl.” 170. sz.)

Századosok: Martiny Frigyes, főhadn. . . . (junius 13. „Közlöny” 7. sz.)
 Zikó János, nyug. főhadn. . . . („ „ „ „)
 Bobits János, volt százados . . . („ „ „ „)
 Br. Meszner Ferencz, főhadn. . . („ 19 „ 13 „)
 (Nov. 16-án őrnagy a 31. aljnál „Közlöny” 170. sz.)

Losteiner Antal, főhadn. . . . (junius 19. „Közlöny” 13. sz.)
 Damszkin György, volt főhadn. („ „ „ „)
 Tallán András, „ „ . (sept. 13. „ 98. „)
 (számfeletti)

Molnár Ferdinand, zljb. „ „ . („ 15. „ 101. „)
 (számfeletti)

Kisling Károly, „ „ . („ 23. „ 106. „)

Dobay Ágoston, „ „ . („ „ „ „)

Kubinyi Károly, „ „ . (oct. 16. „ 131. „)

(Martinsban őrnagy az 52. gy.-ezrednél „Közlöny” 67.)

Mille István, zljb. főhadn. . . (jan. 16. „Közlöny” 2. sz.)

Novobaczky József, „ „ . (febr. 1. „ 23. „)

Schneller Ferencz, „ „ . („ „ „ „)

Goatonyi István, „ „ . („ „ „ „)

*Gorove Antal, „ „ . („ „ „ „)

Fodor Imre, „ „ . („Közlöny” 1849. 84. sz.)

(számfeletti)

Beniczky Sándor, zljb. „ „ . (apr. 1. „Közlöny” 96. sz.)

*Szabó János, „ „ . („ „ „ „)

Visztóf Károly, „ „ . („ „ „ „)

Gergely Károly, „ „ . (jun. „ „ „)

Jankó Mihály, „ „ . („ „ „ „)

Elekcs István, „ „ . („ „ „ „)

Pap János, „ „ . (— „ 154. „)

Főhadnagyk: Dobay Ágoston, hadn. . . . junius 13. „Közlöny” 7. sz.)

Utassy Károly, volt hadn. . . („ „ „ „)

Földváry Károly, volt hadn. . . („ 19. „ 13. „)

Kisling Károly, „ „ . („ „ „ „)

Főhadnagyk:	Mohár Ferdinand, volt hadn.	(junius 19. „Közlöny“ 13. sz.)
	Kubinyi Károly,	(„ „ „ „ „)
	Redl György, 52. s. ezr. hadn.	(— — „ 69. „)
	Mille István, zlj. hadn.	(szept. 23. „ 106. „)
	Novobaczky József, zlj. hadn.	(„ „ „ „ „)
	Pécsey Ferencz,	(„ „ „ „ „)
	Beniczky Sándor,	(oct. 3. „ 118. „)
	Pritzelt Mihály,	(„ 16. „ 131. „)
	Schneller Ferencz,	(„ „ „ „ „)
	Gorove Antal,	(január 16. „ 2. „)
	Gosztonyi István,	(„ „ „ „ „)
	Szabó János,	(„ „ „ „ 13. „)
	*Vüsthof Károly,	(„ „ „ „ „)
	(Martius 1-én a 43. zljhoz századosnak áttét „Közlöny“ 51. sz.)	
	Nichtold Pál, zljb. hadn.	(január 16. „Közlöny“ 2. sz.)
	*Gergely Károly, zljb. hadn.	(martius 1. „ 58. „)
	*Jankó Mihály,	(apríl 1. „ 96. „)
	Horváth Károly,	(„ „ „ „ „)
	*Szikszay Lajos,	(„ „ „ „ „)
	Lehrer István,	(junius 1. „ 133. „)
	Szalay Antal,	(„ „ „ „ „)
	Szatbmáry Andor,	(„ „ „ „ „)

Hadnagyk:	Pécsey Ferencz, őrmester	(junius 13. „Közlöny“ 7. sz.)
	Fodor Imre, volt őrmester	(„ „ „ „ „)
	Schneller Ferencz, volt őrmester	(„ „ „ „ „)
	Gutty Lajos, volt hadn-őrmester	(„ 19. „ 13. „)
	(Okt. 19-én főhadn. a 31. zljnál „Közlöny“ 131. sz.)	
	Novobaczky József, volt őrmester	(junius 19. „Közlöny“ 13. sz.)
	Mille István, őrmester	(„ „ „ „ „)
	Beniczky Sándor, hadn.	(„ „ „ „ „)
	Gyürki Antal	(„ „ „ „ „)
	Gorove Antal	(julius 17. „ 41. „)
	Gosztonyi István	(„ „ „ „ „)
	Szabó János	(„ „ „ „ „)
	Gallauner Ferdinand János, dra-	
	gonyos ezr. volt hadnagy	(— — „ 69. „)
	(számszeletti díj és illetmény nélkül)	
	Nichtold Pál, zljb. őrmester	(szept. 23. „Közlöny“ 106. sz.)
	Gergely Károly	(„ „ „ „ „)
	Vas István	(„ „ „ „ „)
	Bunyevacz Károly,	(„ „ „ „ „)
	Jankó Mihály,	(oct. 6. „ 121. „)
	Wagner Ignác,	(„ „ „ „ „)
	Kalmár Lajos,	(„ „ „ „ „)
	Kelepecz Gusztáv, zljb. tizedes	(„ 16. „ 131. „)
	Szikszay Ferencz, „ őrmester	(decz. 17. „ 195. „)
	(Szikszay Lajos (?) mart. 1. a 43. zljhoz főhadn. átt. „Közlöny“ 51. sz.)	

Hadnagyok: Varga Ferencz, zljb. őrmester . . . (decz. 17. „Közlöny” 195. sz.)	
Quosdanovich György (jan. 16. „ ” 2. „)	
(számszeletti és segéd Stein Miksa őrnagy mellett.)	
*Elekes István, zljb. honvéd (jan. 16. „Közlöny” 2. sz.)	
Gyurman Willibald, zljb. őrmester (” ” ” 13. „)	
Horráth Károly, ” ” ” (” ” ” ” ”)	
Faur János, ” ” ” (mart. 1. ” 58. „)	
Gorove István, ” ” ” (apr. 1. ” 96. „)	
Kaiser Adolf, ” ” ” (” ” ” ” ”)	
Ketskés István, ” ” ” (” ” ” ” ”)	
Dobai Antal, ” ” ” (” ” ” ” ”)	
Kiss Ferencz, ” ” ” (” ” ” ” ”)	
Alberti Gábor, ” ” ” (” ” ” ” ”)	
Návay Sándor, ” ” ” (” ” ” ” ”)	
Vaskil József ” aliszt. (május 1. ” 129. „)	
Pálffy Ferencz, ” ” ” (” ” ” ” ”)	
Markovics Antal, ” ” ” (” ” ” ” ”)	
Bontilla György, ” ” ” (” ” ” ” ”)	
Szathmáry István, zljb. őrmester . . . (június 1. ” 133. „)	
Buczella Mátys, ” ” ” (” ” ” ” ”)	
Hadek János, ” ” ” (” ” ” ” ”)	
Pálfi János, ” ” ” (” ” ” ” ”)	

A „Közlöny” 1849. évi febr. 7-én 21. számában a nélkül, hogy a zászlóalj megnevezettségét, Kalmár Antal, Fluck Ferencz és még több 3-ik zászlóaljbeli őrmestereknek hadnagyokul lett kinevezését közli. A két itt említettől tudva van, hogy a 3-ik zászlóaljhoz osztatott be. Az utóbbinak főhadnaggyá történt előléptetése a „Közlöny”-ben feltalálható szintén nem volt.

A 3-ik zászlóaljtól továbbá Krenmer János, Gyulai Gyula, Patrubán Márton hadnagyoknak a 92., 93., 95-ik zászlóaljakhoz főhadnagyi minőségben való áttételét említették („Közlöny” 104. sz.) a nélkül, hogy a 3-ik zászlóaljhoz hadnaggyul történt kinevezésükre rá látni lehetne.

Földváry Károly főhadnagynak — ki később a 3-ik zászlóaljnak (mint alezredes) parancsnoka volt — előléptetését a „Közlöny”-ben feltalálni hasonlóképp nem lehet.

Zászlóalji segéd: Prital N., őrmester a német rendőri császári testületnél. („Közlöny” 1848. 22. sz.)

Számvevő segéd: Miskolczy Károly. („Közlöny” 1848. 19. sz.)

Hadbíró: Jászay Gábor (oct. 9. „Közlöny” 122. sz.), ki a 4., 5. aljhoz áthelyeztetvén, helyére s illetőleg a 2., 3. aljhoz hadügyészség kinevezetett: Fehér József. (Oct. 13. „Közlöny” 126. sz.)

Orvos: A leküldött Herce (Herczl) Fülöp helyébe júliusban kinevezetett: Heinemann Ágoston; 1849. mártiusban pedig orvos: Loaz János. („Közlöny” 44. sz.)

A 4-gal jelöltek az apr. 2., 4., 6., 10-iki csaták alkalmából a 3-ad oszt. katonai érdemjelek nyerték. („Közlöny” 108. sz.) — A „rettenthetően” Földváry Károly zászlóalji parancsnok pedig országlai hősiességé és vitézsége-ért a vörösi csata alkalmából a 2-od oszt. katonai érdemjelek, s a „legvívóbb magyar harcász” címet nyerte. („Közlöny” 112. sz.)

A 33-ik honvédszászlóalj tisztikara.

Őrnagyok:	Petheő Vilmos, százados a 2. aljnál	(oct. 10. „Közlöny“ 125. sz.)	
	Földváry Albert, aljbeli százados	(máj. 8. „ „ 106. „)	
Századosok:	Földváry Albert, főhadn. a 2. h. aljnál	(oct. 10. „ „ 125. „)	
	Puskás Ferencz, „ „ „ „ „	(„ „ „ „ „)	
	Mártonfy Zsigmond, „ „ 26. h. „		
	„ s hadügyminist. segédtsízt „ „ „	(„ „ „ „ „)	
	Balásházi Mihály, főhadn. a 6. h. aljnál	(„ „ „ „ „)	
	Jelencsik Imre, „ a 37. gy. ezr. „	(„ „ „ „ „)	
	Konczek Agoston, „ az 53. „ „	(„ „ „ „ „)	
	Kozma Gyula, „ a 32. h. aljn. (dec. 7. „	182. „)	
	Gosztonyi József, „ (jan. 1. „	38. „)	
	Gebhardt Antal, „ („ „ „	„ „)	
	Plathy István, aljb. „ (mart. 16. „	88. „)	
Főhadnagyok:	Kozma Gyula, hadn. a 2. h. aljnál	(oct. 10. „ „ 125. „)	
	Gosztonyi József, „ „ „ „ „	(„ „ „ „ „)	
	Németh József, „ a pesti csapatn. „	(„ „ „ „ „)	
	Plathy István, aljb. hadn. (dec. 7. „	182. „)	
	Horváth Zsigmond, „ „ („ „ „	„ „)	
	Sántus János, 62. s.-ezrbeli főhadn. „ „ 16. „	1. „)	
	Sárosy Károly, hadn. (jan. 1. „	38. „)	
	Czillinger Lajos, „ („ „ „	„ „)	
	Móné Károly, „ („ „ „	„ „)	
	Jelencsik Győző, „ (febr. 1. „	„ „)	
	Hanák József, „ („ „ „	„ „)	
	Szilágyi János, „ („ „ „	„ „)	
	Czillinger Alajos, aljbeli hadnagy, „		
	segédtsízt (mart. 16. „	88. „)	
	Fráter Elek, aljb. hadn. („ „ „	„ „)	
	Borsy István, „ „ („ „ „	„ „)	
Hadnagyok:	Hegyessy Ferencz, úzéd. a 2. h. aljnál	(oct. 10. „ „ 125. „)	
	Sárosy Károly, „ a 2. h. „	(„ „ „ „ „)	
	Horváth József, főporkoláb a szegedi		
	várban („ „ „	„ „)	
	Plathy István, őrmester a 2. h. aljnál	(„ „ „ „ „)	
	Czillinger Lajos, tizedes „ „ „	(„ „ „ „ „)	
	Bizterszky Károly, „ „ „ „ „	(„ „ „ „ „)	
	Horváth Zsigmond, „ „ „ „ „	(„ „ „ „ „)	
	Egredi Ákos, „ „ „ „ „	(„ „ „ „ „)	
	Jelencsik Vincze, „ „ „ „ „	(„ „ „ „ „)	
	Satrava Miklós, őrmester a 2. székely		
	batáreznednél („ „ „	„ „)	
	Móné Károly, őrmester a 2. h. aljnál	(„ „ „ „ „)	
	Hanák János, volt őrmester s jegyző	(„ „ „ „ „)	
	Tóth János, altiszt a 9. h. aljnál	(„ 16. „	131. „)

Hadnagyok: Szilágyi Imre, tizedes a 2. h. zljánál (nov. 17. „Közlöny” 164. sz.)

Petheő Imre	(dec. 7. „ 182. „)
Árday József, őrmester	(febr. 1. „ 38. „)
Mészáros György,	„	(„ „ „ „ „)
Lázár János	„	(„ „ „ „ „)
Hoos Ferencz	„	(„ „ „ „ „)
Czimegh György	„	(„ „ „ „ „)
Gulyás Ferencz	(„ „ „ „ „)
Konrád József	(„ „ „ „ „)
Borsy István	(„ „ „ „ „)
Fay Tamás	(„ „ „ „ „)
Györfy András	(„ „ „ „ „)
Lester Elek	(„ „ „ „ „)
Levándovszky Ferencz, borsodi nemz.		
hadnagy	(mart. 1. „ 43. „)
Hódy János, zlj. őrmester	(„ 16. „ 88. „)

Hadügyész (együttal a 34. zljánál is): Biber Ferdinánd. („Közlöny”

133. sz.)

Főorvos: Szénágy Sándor („Közlöny” 1849. év 101. sz.)

Főorvos 1848. nov., századosi czímmel: Sávoly.

Alorvos „ „ főhadn. „ Sinkovits.

1848. nov. 2-án 33. zljbeli hadaagyokul említettek: Börczy Gyula,

Fráter Sándor.

A 108-ik honvédszászlóalj tisztikara.

Őrnagy: Maygraber August, 52. gy. ezr.-beli század. (máj. 15. „Közlöny” 106. sz.)

Századosok: Piketti Mihály,	58. zlj. főhadn.	(„ „ „ 120. „)
Baronovics Gergely,	59. „ „	(„ „ „ „ „)
Nigreis Albert, tábornk.	főhadnagy	(„ „ „ „ „)
Bedőthi Vincze,	29. zlj.	(„ „ „ „ „)
Omasata László,	„ „	(„ „ „ „ „)

Főhadnagyok: Lőcsey Károly,	6. zlj. hadnagy	(„ „ „ 104. „)
Vasváry Ignác,	52. ezredb.	(„ „ „ „ „)
Ficker Lipót,	58. zlj.	(„ „ „ 120. „)
Wagner Ferdinand,	59. „	(„ „ „ „ „)
Szlávy Pongrácz,	„ „	(„ „ „ „ „)
Kiss Gyula,	29. „	(„ „ „ „ „)

Hadnagyok: Urbanecz Vilmos,	vadászvezredb. őrn.	(„ „ „ 104. „)
Apurg Ferdinand,	„ „	(„ „ „ „ „)
Mencser Rezső,	59. zlj. őrn.	(„ „ „ 123. „)
Tarnay Imre,	29. „	(„ „ „ „ „)
Tóltényi Imre,	29. „	(„ „ „ „ „)
Jancsó Sándor,	58. „	(„ „ „ „ „)
Kővági Péter,	29. „	(„ „ „ „ „)

Hadnagyk: Karagyna Miklós,	59.	zljő. őrm.	.	(máj. 15. „Közlöny“ 120. sz.)
Bedő József,	59.	„ „	•	(„ „ „ „ „)
Marialaki Áron,	58.	„ „	•	(„ „ „ „ „)
Gyulai Imre,	58.	„ „	•	(„ „ „ „ „)
Budjács István,	68.	„ „	•	(„ „ „ „ „)

A 104-ik honvédszászlóalj tisztikara.

Őrnagy: Földváry Sándor, jun. 1-én alezredes. („Közlöny“ 119. sz.)

Századosok: Schmid Ferdinand, Maaszelyi József, Molnár Márton, Pataki János, Bizinger Andor.

Főhadnagyk: Réh Ferencz, Várady Ignác, Miller Imre, Veliacsza János, Stamer János, Pataki Sándor.

Hadnagyk: Szilber Ferencz, Bérczi Kálmán, Milkovits Gergely, Por Mihály, Hódi Lajos, Korda Benő, Vastag János, Szilber Lajos, Zsóter Antal, Varjasi Jakab, Zombory Antal, Fekete Nándor, Várkonyi István. („Közlöny“ 106. sz.)

IV. Melléklet.

Szeged város főpénztárának bevétele s kiadása
1847. évi november 1-től 1848. évi december 31-ig.

(Lásd a 146—194. lap.)

B e v é t e l e k.

Bevételek	Egész tartozás		Fizetés		Restancia	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Tármaradék	2658	57 ¹	2658	57 ¹	—	—
Kistélek és Tápé helységek jövedelmei	11143	3 ⁴	5675	50	5469	13 ⁴
Uj-Szeged városa jövedelméből	10746	9 ¹	6574	44 ⁴	4171	25 ⁴
Városi jövedelemből	44227	44 ¹	34448	9	9779	35 ¹
Hasszonbérbe adott városi földek	24488	27 ⁴	16686	57 ⁴	7801	29 ¹
Örökösen eladott sivány homok- és szikes földek	3394	36 ⁴	1540	36 ⁴	1854	—
Sivány homok- és szikes földek árendájából	3853	47 ⁴	3679	35 ⁴	176	12
Örökösen eladott sivány homok- és szikes föld egészen kiűzetéséből	369	1	369	1	—	—
Eladott termeszatmányok anyagokból	181	18 ⁴	181	18 ⁴	—	—
Eladott lovak és marhák	599	8 ⁴	599	8 ⁴	—	—
Eladott házi telkek	201	—	201	—	—	—
Erdő-, legelő-jövedelem	343	48	337	48	6	—
Mosai rendőri büntetések	22	—	22	—	—	—
Mindenféle büntetések	103	34 ⁴	103	34 ⁴	—	—
Magva szakadási jövedelem	490	27	490	27	—	—
Kobozásokból	4	24	4	24	—	—
Nehézszerítések és meggyőszedtetések	122	33 ⁴	122	33 ⁴	—	—
Polgári díjak	1034	—	1034	—	—	—
Bormérsi díjak	24	—	24	—	—	—
Giba vagy házi adó	4564	18 ⁴	—	—	4564	18 ⁴
Felmérési költség	2883	56	—	—	2883	56
Utak csinálására	1392	6	—	—	1392	6
Kántor-bormérsi váltás	1012	30	—	—	1012	30
Püspöki óráma	598	56 ⁴	—	—	598	56 ⁴
A földbirtoki és pénztári letételi tárból felvett összeg	5699	6 ¹	5699	6 ¹	—	—
Az állodalmnak ajánlott 50,000 ft-ra kölcsönzött összeg	46803	23	46803	23	—	—
Visszaadott kölcsönök	1349	40	1349	40	—	—
Felvett kölcsönök	22200	—	22200	—	—	—
Visszaszámlált ideiglenesek, mint nem készpénz	16385	15 ⁴	16385	15 ⁴	—	—
Összesen	—	—	—	—	—	—

A krajczár-csokiban a kisebb számok tízes-tízretekre olvasandók.

Bevételek	Egész tartozás		Fizetés		Restancia	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Áthozat . . .	—	—	—	—	—	—
Kamatokból	1523	20 ⁸	944	26 ⁸	578	53 ¹
Rendkívüli bevétel	1214	33 ⁸	1214	33 ⁸	—	—
Alamizsna	200	—	200	—	—	—
Tűzi tárra tett ajánlatok	190	—	190	—	—	—
Rabok tartása megtérítéséből	50	3 ¹	50	3 ¹	—	—
Rabok munkáiból	116	4	116	4	—	—
Az olasz intézet által visszafizetett lakbér	450	—	450	—	—	—
Ideiglen lefizetett bánompénzek	3126	—	3126	—	—	—
Ideiglen lefizetett más pénzek	12162	54 ⁸	12162	54 ⁸	—	—
A város által 15 évre adott tápai síknak használata	5246	34 ⁷	5246	34 ⁷	—	—
Ideiglen földhivatali hivatali fizetések	4816	8	4816	8	—	—
Ideiglen adószedői hivatali fizetések	22471	24	22471	24	—	—
Az adószedői hivatal katonafogadási költsége	5730	15 ⁸	5730	15 ⁸	—	—
Az őrsereg tartására a sóháztól felvett összeg	11600	—	11600	—	—	—
Az ujonczok állítására mások által letett pénz	150	—	150	—	—	—
Összesen	375948	57⁸	335660	21⁸	40288	35¹

K i a d á s o k.

Kiadások	Egész tartozás		Fizetés		Restancia	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Király-bér	712	30	712	30	—	—
Tiszti fizetésekre (Lásd egyuttal alább a 49-ik tételt)	1098	41 ⁸	1080	41 ⁸	18	—
Tanítók fizetésére	317	23 ⁸	317	23 ⁸	—	—
P. Piaristák fizetésére	4388	13 ⁸	4388	13 ⁸	—	—
Normalis igazgató, hittanító és rajztanító fizetésére	366	40	366	40	—	—
Oskolákra való költség	252	19	252	19	—	—
Præparandiara	9	2	9	2	—	—
Plébánosok fizetésére	2558	20	2458	20	100	—
Városi cselédek fizetésére	1135	18 ⁸	1083	56 ⁸	51	22
Oskolai szállásokra	1103	6 ⁷	1087	6 ⁷	16	—
Belorvos, kántor, külbírák, harangozók és kapus szállására	1242	50	1182	10	60	40
Katonatisztai lakbérékre	4414	20	4113	30	300	50
Nyugdíjakra	1021	14 ⁷	999	1 ⁸	22	13 ⁸
Átvétel	—	—	—	—	—	—

Kiadások	Egész tartozás		Fizetés		Restantia	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Áthozat . . .	—	—	—	—	—	—
Tiszteleti díjnak	902	36	902	36	—	—
Templom szükségére	522	39	522	39	—	—
Írószerekre	3515	28 ⁴	3515	28 ⁴	—	—
Útiköltségek- és napidíjakra	6022	55 ³	6022	55 ³	—	—
Városi épületek javítására	2188	38	2188	38	—	—
Uradalmi épületek javítására	274	48 ⁴	274	48 ⁴	—	—
Alapítványi, védnöki épületek tartozása	1566	12 ³	1566	12 ³	—	—
Katonai épületekre	714	51 ³	714	51 ³	—	—
Telkek vételére	136	54	136	54	—	—
Terméskemények, anyagok és eszközök szerzésére	6896	30 ⁴	6896	30 ⁴	—	—
Vásárlott lovakra	160	—	160	—	—	—
Gazdasági szükségére	5475	28 ⁴	5475	28 ⁴	—	—
Városi cselédek ruházatára	3791	27 ³	3791	27 ³	—	—
Kövezet és feltöltési költségre	1059	34 ³	1059	34 ³	—	—
Kövezet tisztítás	279	6	279	6	—	—
Utak csinálására	1030	51 ³	1030	51 ³	—	—
Gyaloghidak és kocsidobogókra	122	13 ³	122	13 ³	—	—
Csatornákra és víz-csapolásokra	3301	48 ⁴	3301	48 ⁴	—	—
Éjjeli világosításra	4190	6	4190	6	—	—
Elengedésekre	271	50 ³	271	50 ³	—	—
Visszatartott tőkepénzek	10000	—	10000	—	—	—
Kamatok fizetésére	11431	41 ⁴	10183	41 ⁴	1248	—
Uj-Szeged városára	1310	12 ⁴	1310	12 ⁴	—	—
Mérnöki munkálatokra	307	58	307	58	—	—
Tűzoltó-eszközökre	643	35	643	35	—	—
Tűzoltósnál megbéreltettetteknek jutalma	47	30 ³	47	30 ³	—	—
Rabok tartására	4290	48	4290	48	—	—
Rabok ruházatára	212	49 ⁴	212	49 ⁴	—	—
Rabok vasalására	141	59	141	59	—	—
Rabok munkái által beszámított pénzeknek kiadása	116	4	116	4	—	—
A szegényeknek és a kórházhoz külső orvosságokra	1155	44	1155	44	—	—
A kórházra tett költség	566	44 ³	566	44 ³	—	—
Lelenczerekre	200	54	200	54	—	—
Rendkívüli kiadás	1223	17 ³	1223	17 ³	—	—
Nyilvános ünnepségekre	83	28 ⁴	83	28 ⁴	—	—
Ideiglenes tiszti fizetések	26965	39 ⁴	26965	39 ⁴	—	—
Ideiglenes cselédek fizetése	13620	9 ⁴	13620	9 ⁴	—	—
Ideiglenes bevett hányompénzek	4684	—	4684	—	—	—
Ideiglenes utiköltségek, napidíjak és más előfordulásokra	52926	14	52926	14	—	—
Ideiglenes visszatartásból azon pénzeknek, melyek a múlt évi számadásban hordoztatnak	9823	5 ⁴	9823	5 ⁴	—	—
Átvitel	—	—	—	—	—	—

Kiadások	Egész tartozás		Fizetés		Restantia	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Áthozat . . .	—	—	—	—	—	—
Tűz elleni biztosításra	619	22	619	22	—	—
Alamizsna	113	40	113	40	—	—
Népgyűlések által tett költségek	344	30	344	30	—	—
Polgári őrszeregre tett költség	9387	15 ⁴	9387	15 ⁴	—	—
Nemzetőrökre tett költség	3438	42	3438	42	—	—
A honvédekre tett költség	11041	6	11041	6	—	—
A város által állított önkéntesekre	8602	18	8602	18	—	—
A letételek tárából a város tárába befizetett pénzeknek visszafizetése	38	7	38	7	—	—
Összesen . . .	234380	54 ⁹	232563	49 ⁸	1817	5 ⁹

Kincstár kimutatása.

Kincstár	Tőkepénz összege	
	frt	kr
Összesen . . .	3096	31 ⁹

Nemző állapot.

E nemes városnak nemző állapota	Generális összegek	
	frt	kr
A Felsőfőcs Acsarimnál 2 frt 30 kr száztóli kam.	20000	—
Ugyanott 1 frt 45 kr száztóli kamatra	303	2
Vagner Ferencz mézszárosnál 6 frt száztóli kamatra	3333	20
Zsembery Ádámotól által ruházott Szilber Antalra	2000	—
Lengyel Pál úrnál	2250	—
Hódy Imre	758	—
Vagner Ferencz mézszárosnál	3000	—
Halátsi Miklós úrnál	4000	—
Kardos Viktoria asszonynál	100	—
Mahr Ferencz úrnál	3092	30
Összesen . . .	38836	52
Fundusok árában.		
Riger Mihály	720	—
Pintér János úrnál 1427 frton vett fundus áraban	634	13 ¹
" " " sertés aklok	490	—
Összesen . . .	1754	13 ¹

E nemes városnak nemző állapotja	Generális összegek	
	frt	kr
Nyugtatóványok és kivonatokban.		
A szűregi hadi katonaságra költődött 17. júl 1810. . . .	233	13 ²
A volonusi katonaságra költött summából még hátra vagyon	380	43 ²
Összesen . . .	603	56 ⁴
Magva szakadásból.		
Kresztits Gergelynél Andreavits Julianne Morsából . . .	1000	—
Összesen . . .	1000	—

Szenvedő állapot.

E nemes városnak szenvedő állapotja	Generális summa	
	frt	kr
T. P. Piaristák provinciájától Május 4-én 1793. 6% . . .	700	—
September 27. 1793. 6% . . .	3500	—
T. P. Privigiai piaristáktól május 1. 1795 5% . . .	1000	—
T. P. helybéli piaristáktól május 6. 1795. 6% . . .	1000	—
Éva Gabriel asszonytól nov. 29-én 1795. 6% . . .	500	—
T. helybéli piaristáktól october 18-án 1799. 6% . . .	1801	48
Éva Gabriel asszonytól asept. 13-án 1800. 6% . . .	1304	20 ²
T. P. helybéli piaristáktól június 21-én 1801. 6% . . .	1304	20 ²
T. P. helybéli piaristáktól november 1-én 1802. 6% . . .	1015	37 ²
Néhai Jettim József úrtól július 24-én 1808. 6% . . .	24793	23 ¹
" " " " sept. 9-én 1808. 6% . . .	4721	1 ²
" " " " február 8-án 1089. 6% . . .	4700	51 ¹
Marczibányi úrtól deczember 29-én 1809. 6% . . .	12345	40
Néhai Jettim József úrtól május 21-én 1810. 6% . . .	3300	—
" " " " február 8-án 1811. 6% . . .	6000	—
Weitzman Károly úrtól decz. 1-én 1816. 6% . . .	7000	—
" " " " marcius 1-én 1817. 6% . . .	7000	—
Pastorelli Ferencs főhadnagy úrtól aug. 1-én 1830. 5% . . .	15000	—
T. P. Váci piaristáktól január 7-én 1831. 5% . . .	4250	—
Figalla született horgosi Károly Erzsébet asszonyától febr. 25-én 1832. 5% . . .	6000	—
Horgosi Károly Katalin kasszonytól február 25-én 1832. 6% . . .	6000	—
" " Borbála " " 25-én 1832. 5% . . .	6000	—
" " Anna " " 25-én 1832. 5% . . .	6000	—
Weitzman Anna Károly úrtól apríl 1-én 1835. 6% . . .	2500	—
Heugenmüller Klára asszonyától august. 6-án 1839. 6% . . .	25000	—
Horgosi Károly Borbála kasszonytól június 2-án 1841. 5% . . .	12500	—
" " Anna " " 2-án 1841. 5% . . .	12500	—
" " Katalin " " 2-án 1841. 5% . . .	12500	—
Arvital . . .	—	—

E nemes városnak szenvedő állapotja	Generális summa
	frt kr
Hengenmüller Klára asszonyságtól június 9-én 1841. 6% .	25000 —
Neimajer Ferencz úrtól június 16-án 1841. 6% .	12000 —
" Ignácztól június 16-án 1841. 6% .	4500 —
Nagy Agnes kisasszonytól június 22-én 1842. 5% .	7500 —
Kraft Terézia asszonytól decz. 1-én 1842. 5% .	15000 —
Szilber Magdolna asszonytól márt. 15-én 1843. 5% .	45000 —
Tessenbergi Kluger Antal kapitány úrtól cautionalis pengői 6000 frt apr. 1-én 1843. 5% .	15000 —
Kronhelm Vilmos alezredes 6000 pfrt május 15-én 1845. 6% .	15000 —
Mirkovits Anna kisasszonytól június 5-én 1847.	2500 —
Neimajer Ferencz úrhoz május 1-én 1846.	8000 —
" " " " " " " "	7500 —
" Ignácztól " " " " " " " "	4500 —
Tiszavölgyei társulat középonti választmányától october 28. 5% .	75000 —
Helybeli piaristákól 1. mart. 1847. 6% .	25000 —
Az ipotály számára Sobay belorova által hagyott 6% .	1500 —
Stipendium feibe Sobay belorostól 6% .	2000 —
Körösy Józseftől 6000 pfrt 2-ik decz. 1847. 5% .	15000 —
" " " " " " " " 2000 pfrt 2-ik decz. 1847. 5% .	5000 —
Minoriták zárdájától 4000 pfrt 27-ik május 1848. 6% .	10000 —
Béró Anna asszonytól 2200 pfrt 27-ik május 1848. 6% .	5500 —
Kárász Benjámin úrtól 8000 pfrt június 6-án 1848. 6% .	20000 —
Kovács Ferencztől 400 pfrt június 27-én 1848. 6% .	10000 —
Tóth Istvántól 200 pfrt június 28-án 1848. 6% .	500 —
Valdmüller Annától 1000 pfrt július 1-én 1848. 6% .	2500 —
Zseravitz Jánostól 500 pfrt július 8-án 1848. 6% .	1250 —
Maróthy Mátýástól 400 pfrt július 8-án 1848. 6% .	1000 —
Tóth Istvántól 120 frt p. július 13. 1848. 6% .	300 —
Csizmadia czéhtől július 16-án 1848. 6% .	1000 —
Polák Simon kamat nélkül 500 pfrt július 28-án 1848. .	1250 —
Khon Ábrahám 500 pfrt kam. nélk. július 28-án 1848. .	1250 —
Hanke Mihály 400 pfrt kam. nélk. július 28-án 1848. .	1000 —
Felmajer Antal 2000 pfr kam. nélk. július 31-én 1848. .	5000 —
Ráb testvérek 600 pfr. kam. nélk. július 31-én 1848. .	1500 —
Zsóter József 100 pfrt kam. nélk. aug. 16-án 1848. .	250 —
Kopasz Ferencz 400 pfrt kam. nélk. aug. 16-án 1848. .	1000 —
Danc Ferencz 200 pfrt kamat nélkül aug. 16-án 1848. .	500 —
Radoszláv Balázs 500 pfrt kam. nélk. aug. 16-án 1848. .	1250 —
Tukarts Imre 600 pfrt 6% kamat mellett aug. 16-án 1848. .	1500 —
Börtsök Antal 400 pfrt kam. nélk. aug. 17-én 1848. .	1000 —
Felmajer Károly 500 pfrt. kam. nélk. aug. 17-én 1848. .	1250 —
Zseravitz János 500 pfr. kam. nélk. aug. 17-én 1848. .	1250 —
Götz János 1000 pfr kamat nélkül aug. 17-én 1848. .	2500 —
Pfon József 6000 pfrt 6% kamatra aug. 17-én 1848. .	1500 —
Kárász Benjamin 9000 pfrt 6% kamatra sept. 5-én 1848. .	22500 —
Baumfeind Ferdinand 400 pfrt kam. nélk. sept. 9-én 1848. .	1000 —
Kárász Benjamin 13000 pfrt 6% kamatra sept. 30-án 1848. .	32500 —
Pfon József 3000 pfrt 6% kamatra october 13-án 1848. .	7500 —
Átvétel . . .	— —

E nemes városnak szenvedő állapota	Generális summa	
	frt	kr
Áthozat . . .	—	—
Haris Simon 600 pfrt 6% kamatra okt. 19-én 1848. . .	1500	—
Egresi Péter katonasállításakor 300 pfr. 6% kamatra okt. 20-án 1848. . .	750	—
Mezei Pál 1200 pfrt 6% kamatra okt. 27-én 1848. . .	3000	—
Pfou József 3600 pfrt 6% kamatra okt. 31-én 1848. . .	9000	—
Az íspatály által Szabó Péter 6% 163 fr. 20 kr. p. nov. 6-án 1848. . .	408	27 ¹
Pfou József 800 pfrt 6% kamatra decz. 1-én 1848. . .	2000	—
Kőrösy József 800 pfr 6% kamatra decz. 3-án 1848. . .	2000	—
Bodonai réti gazdák 320 pfrt 5% kamatra decz. 12-én 1848. . .	800	—
Béró Ferdinánd 800 pfrt 6% kamatra decz. 12-én 1848. . .	2000	—
Pitner Antal 1000 pfrt 6% kamatra decz. 27-én 1848. . .	2500	—
Összesen . . .	62664 ³	29 ¹

Szeged város főpénztárának bevétele s kiadása

1849. évi január 1-től október 31-ig.

B e v é t e l e k.

Bevételek	Egész tartozás		Fizetés		Restancia	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Tármaradék	3096	31 ²	3096	31 ²	—	—
Tápi helység	5186	53 ²	665	9 ²	4521	43 ⁶
Kütelek helysége	3734	15	141	—	3593	15
Új-Szeged mezővárosa jövedelmei	10927	35 ¹	973	42 ¹	9953	53 ²
Városi javadalmak	41452	27 ¹	27734	14 ²	13718	12 ²
Haszonbérbe adott városi földek .	37143	55 ²	6124	45 ²	31019	10 ²
Örökösen eladott sívány homok .	4967	17 ²	872	6 ¹	4095	10 ²
Eladott sívány homok és szikes földek	301	42	125	30	176	12
Eladott sívány homok és szikes föl- deknek adó alatt végképp ki- fizetése	438	15 ²	438	15 ²	—	—
Eladott lovak és marhák	347	8	347	8	—	—
Eladott házi telkek	36	—	36	—	—	—
Legelő és baromjártási kuthára tett költségek visszafizetése	4265	17 ¹	264	41 ²	4000	35 ²
Erdő és rét jövedelmei	788	44	782	44	6	—
Mézai rendőri büntetések	38	20	38	20	—	—
Átvétel	—	—	—	—	—	—

Bevételek	Egész tartozás		Fizetés		Restantia	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Athozat . . .	—	—	—	—	—	—
Mindenféle büntetések	5	—	5	—	—	—
Magva szakadásokból	—	—	—	—	—	—
Kobozások	—	—	—	—	—	—
Nehézítés és meggyőztetések	—	24	—	24	—	—
Bormérési jog	—	—	—	—	—	—
Telek bírói hivatal átiratási díjjak	—	—	—	—	—	—
Városi adó	59049	57 ⁷	—	—	59049	57 ⁷
Felmérési költségek visszafizetése	14028	14	—	—	14028	14
Kántor-bormérés váltás	1905	30	38	30	1867	—
Püspöki dézma	598	56 ¹	—	—	598	56 ¹
Az országnak ajánlott pengő 50000 frtra kölcsön vett pénzek	23459	—	23459	—	—	—
Fenséges kincstártul felvett kölcsön	5000	—	5000	—	—	—
Felvett azenzelő tőkék	4100	—	4100	—	—	—
Visszaszámlolt ideiglenes egyenlőség okáért nem kész pénzek	56290	13 ³	56290	13 ³	—	—
Befizetett tőkék	—	—	—	—	—	—
Bévelt kamatok	1245	39	570	9 ⁸	675	29 ⁸
Rendkívüli bevételek	205	28 ⁴	205	28 ⁴	—	—
Alamizsna	—	—	—	—	—	—
Tűzi tőrra tett ajánlatok	—	—	—	—	—	—
Rabok tartására megtérítés	—	—	—	—	—	—
Olasz intézet által visszafizetett lakkbér	150	—	150	—	—	—
Ideiglen lefizetett bánompénzek	2046	—	2046	—	—	—
Ideiglen lefizetett más pénzek	14174	8 ⁸	14174	8 ⁸	—	—
Telek hivatal által tett ideiglen fizetés	2730	48	2730	48	—	—
Az adószedői hivatal által tett ideig- len fizetések	13143	11 ⁴	13143	11 ⁴	—	—
Az adószedői hivatal által az ön- kéntesekre kivetett 40000 fl ka- tons fogadási költségekre tett fizetés	5744	— ³	5744	— ³	—	—
Az adószedői hivatalul a ca. k. had- sereg ellátásához kívántató költ- ségek fedezésére felvett kölcsön	3000	—	3000	—	—	—
Az őrsereg tartására s egyéb min- denféle költségekre a só árszedői hivatalul felvett összeg	5468	21	5468	21	—	—
Összesen	125009	15 ⁷	177705	24 ³	147303	51 ⁸

Kiadások.

Kiadások	Egész tartás		Fizetés		Restancia	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Király-bér	1425	—	—	—	1425	—
Tisztli fizetések	27662	51 ^a	27596	51 ^a	66	—
Tanítók fizetése	17	30	17	30	—	—
Piaristák fizetése	3171	10	2524	30	646	40
Normális iskola igazgató, hittanító és rajztanító fizetése	133	20	97	40	41	40
Oskolákra való költség	65	27	65	27	—	—
Plébanusok fizetése	1941	40	1113	3	828	37
Városi cselédek, jelesen: kémény- aspró, orgonaművész és torony- őrök felh.	14932	58 ^a	14932	58 ^a	—	—
Oskolai szállásokra	406	40	349	20	57	20
Belorvos, kántor és harangozók szállása	690	35 ^a	578	55 ^a	111	40
Katonatisztai lakbérek	1554	—	1484	—	70	—
Nyugdíjak	822	45 ^a	810	15 ^a	12	30
Tiszteletdíjakra	130	57	130	57	—	—
Érseki díszama	—	—	—	—	—	—
Templomra tett költségek	—	—	—	—	—	—
Írószerekre	1685	19 ^a	1685	19 ^a	—	—
Utiköltségek és napidíjak	9054	6 ^a	9054	6 ^a	—	—
Perlekedési költségekre	—	—	—	—	—	—
Új épületekre	—	—	—	—	—	—
Épületek javítására	—	—	—	—	—	—
Városi épületek javítására	504	39 ^a	504	39 ^a	—	—
Urudalmi épületek javítására	160	36	160	36	—	—
Alapítványt védnöki épületek ta- tarozása	43	11 ^a	43	11 ^a	—	—
Katonai épületekre	7	13	7	13	—	—
Telkek vételére	1200	—	1200	—	—	—
Termesztmények, anyagok és esz- közök megszerzésére	1593	5 ^a	1593	5 ^a	—	—
Vásárlandó lovak és marhákra	370	—	370	—	—	—
Gazdaság szükségleteire	4461	40	4461	40	—	—
Városi cselédek ruházatjára	972	55 ^a	972	55 ^a	—	—
Köveset és feltöltési költségek	—	—	—	—	—	—
Kövezet-tisztításra	182	10	182	10	—	—
Utak csinálására	1794	53	1794	53	—	—
Gyalog hídak és kocsi dobogókra	26	8	26	8	—	—
Csatornák és vízesapólokra	32	55	32	55	—	—
Éjjeli világításra	2957	19	2957	19	—	—
Elengedésekre	552	17 ^a	552	17 ^a	—	—
Köbözősi költségekre	—	—	—	—	—	—
Elmarasztalásokra	—	—	—	—	—	—
Köszöntések felnegyélésére	—	—	—	—	—	—
Országos vállalatokra	—	—	—	—	—	—
Visszatett tőkepénzek	4309	—	4309	—	—	—
Kamatok fizetésére	16916	2 ^a	6720	45 ^a	10195	17 ^a
Átvétel	—	—	—	—	—	—

Kiadások	Egész tartozás		Fizetés		Restantia	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Áthozat . . .	—	—	—	—	—	—
Ujszeged várossára	300	12	300	12	—	—
Mérnöki munkálatokra	—	—	—	—	—	—
Tűzoltó eszközökre	108	46	108	46	—	—
Tűz alkalmával megkülönböztetteknek jutalmánál	14	—	14	—	—	—
Elemi csapások által károsodottakra	—	—	—	—	—	—
Rabok tartására	1451	36	1451	36	—	—
Rabok ruházatjára	47	—	47	—	—	—
Rabok vasalására	45	55	45	55	—	—
Rabok munkáiból beszámolt díjjaknak kiadása	—	—	—	—	—	—
A szegények és polg. kórházhoz tartozó személyzet számára fogadott lakbér feiben	154	26 ⁶	154	26 ⁶	—	—
Ispolyra tett költségek	1664	59 ¹	1664	59 ¹	—	—
Lelenczekre	148	52	148	52	—	—
Rendkívüli kiadásokra	4304	27 ³	4304	27 ³	—	—
Nyilvános ünnepségekre	—	—	—	—	—	—
Tisza által okozott károokra	—	—	—	—	—	—
Tiszaszabályozásra	—	—	—	—	—	—
Ideiglen tiszti fizetésekre	19135	40 ⁸	19135	40 ⁸	—	—
Ideiglen cselédi fizetések	10733	21 ⁸	10733	21 ⁸	—	—
Ideiglen béveit bánompénzek visszafizetése	1524	—	1524	—	—	—
Ideiglen utiköltségek, napidíjak és más előforduló fizetésekre	10183	57 ³	10183	57 ³	—	—
Ideiglen béveit pénzeknek visszafizetése	2842	25 ⁸	2842	25 ⁸	—	—
Tűz elleni biztosításokra	—	—	—	—	—	—
Alamizsnára és jutalomdíjakra	140	32	140	32	—	—
Polgári őrségre tett költségek	1092	24	1092	24	—	—
Nemzetőrökre tett költségek	10877	4	10877	4	—	—
Az állam által visszatérítendő költségekre és honvédekre	8826	19 ⁴	8726	19 ⁴	100	—
Felsőleges Aerarium számára tett ideiglenes költségek	2650	—	2650	—	—	—
Felsőleges Aerarium számára tett költségek	12966	27 ³	12966	27 ³	—	—
Összesen	188990	54 ⁶	175436	10	13554	44 ⁶

Kincstár kimutatása.

Kincstár	Összesen	
	frt	kr
Összesen	2329	14 ⁴

E nemes város nemző állapotja : ugyanaz, mint az előző évben.

Szenvedő állapot.

E nemes városnak szenvedő állapotja		Generális summa	
		ft	kr
<i>Ugyanaz, a mi az előző évi számadásban felsorolva van</i>			
<i>Dáni Ferenc 500 forintja kivételével, ellenben hozzájárulnak</i>			
<i>a következő ktelek :</i>			
A telekbírói letételi tárbul kivételt aug. 22. 1848. 963 pft		2407	30
A várospénztári letételi tárbul kivételt aug. 23-án 1848. 4736 pft		11840	—
A helybeli minorita atyáktól 200 pft január 3-án 1849. 6%		500	—
Az árvák tárbul 1000 pft 6% január 12-én 1849. . . .		2500	—
Kőrösy Józseftől 3000 pft 6% kam. jan. 18-án 1849. . .		7500	—
A takarékpénztártól 2000 pft 6% kam. jan. 26-án 1849. .		5000	—
Simis Jánostól 800 pft 6% kam. febr. 9-én 1849. . . .		1250	—
A takarékpénztártól 2000 pft 6% kam. febr. 23. 1849. . .		5000	—
Martinovszky Ferenc kapitánytól 500 pft 6% febr. 9-én 1849.		1250	—
A takarékpénztártól 2000 pft 6% kam. márt. 30-án 1849.		5000	—
Szabó Leopoldinától 4000 pft 6% kam. ápril 26-án 1849.		10000	—
Tóth Mihály úr által kiadott újsági lap biztosítékul kam. mel. máj. 3-án 1849. bevétel		3500	—
Béró Jozsepha Vadasz polgármester úr nejtől p. 450 fr 6% kam. máj. 6-án 1849. . . .		1125	—
Az árvák tárbul a város rögtöni szükségzei fedezésére 2000 pft júl. 31-én 1849. . . .		5000	—
Fenséges kincstártól 1849. évi aug. 16-án kam. nélk. peng. 5000 ft		12500	—
Az adósszéki hírv. tól a cs. k. hadsereg ellátásához megkivántató költségek fedezésére 1849. sept. 15-én hozott 145. sz. tanácsi határozat nyomán kölcsönkép vétetett fel sept. 21-én 1849. 500 pft . . .		1250	—
Az adósszéki hivataltól a cs. k. körözlők szükségzeinek fedezésére 1849. sept. 28-án hozott 663. sz. tanácsi határozat következtében kölcsönkép vétetett sept. 28-án 2500 pft.		6250	—
<i>1849. aug. 22-én hozott tanácsi határozat nyomán több helybeli lakostól, jelszin :</i>			
Bekker, Miszós báró Sina háziasztottjától			
aug. 27-én kam. nélk. felvétel	pp.	500 fl.	
Kopasz Istvántól sept. 21-én kam. nélk. . . .	pp.	200 fl.	
Panaszot Szilárd Zseravits János megbízottjától			
sept. 21-én kam. nélk. . . .	pp.	1000 fl.	
Radoszláv Balástól sept. 21-én kam. nélk. . . .	pp.	200 fl.	
Hodász Józseftől	cto	cto	pp. 200 fl.
Stróbi Ignácztól	cto	cto	pp. 200 fl.
Egreesy Péterztől	cto	cto	pp. 600 fl.
Összesen . . .	pp.	2900 fl.	7250
Átvétel . . .		—	—

E nemes városnak szenvedő állapota		Generalis summa	
		frt	kr
Áthozat . . .		—	—
1849. évi sept. hó 19-én hozott tanácsai határozat nyomán több helybeli lakosnktul, jelesen:			
Eisenstädter L. és társától sept. 27-én kammt nélkül pp. 200 fl.			
Felmajer Antaltól sept. 27. kam. nélk. . . pp. 400 fl.			
Valdmüller Györgytől sept. 27. " " . . pp. 200 fl.			
Ráth testvérektől " " " . . pp. 200 fl.			
Lederer testvérektől " " " . . pp. 200 fl.			
Összesen . . . peng. 1200 fl.		3000	—
Összesen váltó czéd. . . .		719017	59 ⁸
Vagyis pengőben		287607	11 ⁴⁸

V. Melléklet.

Szent-Tamás 1849-ik évi april hó 3-iki ostromában részt vett
vitézek számára készített érdem-jelvény.

(Lásd 223—225. lap.)

